Şaptezeci de ani

dela

Înfiinţarea „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina"

(1862—1932)

Conferinţe ţinute în cadrul sărbărilor jubiliare.

Cuprinsul:

CERNĂUŢI, 1932.

Tipografia Mitropolitul Silvestru.

Proprietatea „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina".

Șaptezeci de ani

dela

Înfiinţarea „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina“

(1862—1932)

Conferinţe ţinute în cadrul sărbărilor jubiliare.

CERNĂUŢI, 1932.

Tipografia Mitropolitul Silvestru.

Şaptezeci de ani dela înfiinţarea Societăţii pentru cultură

Conferinţă rostită la Radio-Bucureşti, în ziua de 22 Mai 1932, de d-l prof. univ. **GRIGORE NANDRIŞ**, preşedintele Societăţii pentru cultură.

Şaptezeci de ani dela înfiinţarea Societăţii pentru cultură.

„Toţi patrioţii români, toţi naţionalii sinceri... să aibă milă de popor, de fiii lor duhovniceşti şi să sprijinească Societatea în folosul culturii poporului".

Gheorghe Hurmuzachi.

La întâi Mai 1932, s'au împlinit 70 de ani dela înfiinţarea Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina, una din cele mai vechi societăţi culturale din cuprinsul ţării. Ctitorie a generaţiei intelectualilor dela mijlocul secolului precedent, în fruntea cărora stăteau Hurmuzăcheştii, Societatea pentru cultură a fost, până la Unire, căminul sufletesc al Românilor bucovineni şi cetatea lor de rezistenţă naţională, de unde au pornit toate iniţiativele vieţii culturale şi naţionale, iniţiative cari uneori n'au rămas fără repercursiuni asupra vieţii româneşti de pretutindeni. Prin Societatea pentru cultură, Românii din Moldova de sus răpită la 1775 de Austrieci, s'au simţit, între străinii ce-i stăpâneau vremelnic, membri ai aceleeaşi mari familii naţionale şi au păstrat contact sufletesc cu toate provinciile româneşti. Fruntaşii vieţii culturale şi politice ai Românilor de pretutindeni au fost membri ai Societăţii pentru cultură şi au păstrat contact sufletesc permanent cu Românii bucovineni, prin prezenţa lor, prin conferinţe şi scrisori, prin sprijinul lor moral şi material. Vasile

Alecsandri, Mihai Kogălniceanu, D. Bolintineanu, Eliade Rădulescu, Principele Grigore Mihai Sturdza, Alecsandru Vlăhuţă, Alexandru Xenopol din regatul liber, către care au gravitat totdeauna aspiraţiile şi nădejdile Societăţii, se întâlnesc, în viaţa Societăţii pentru cultură, cu Ardelenii Andrei Şaguna, Sterca-Şuluţ, Gheorghe Bariţ, Timotei Cipariu, Papiu Ilarianu şi alţi cărturari şi luptători, dintre cari n'au lipsit nici Basarabenii prin Stamate, Vasile Stroescu, Polihromie Sârcu şi alţii.

Toţi intelectualii Bucovinei au făcut parte din această societate. Voi aminti câteva nume ale acelora cari au participat la conducerea ei: Alecu, Gheorghe şi Eudoxie Hurmuzachi, Mihai şi Iancu Zotta, Ardeleanul Aron Pumnul, Ioan a lui Gheorghe Sbiera, mitropoliţii Silvestru Morariu şi Vladimir Repta, Miron Calinescu şi Vasile Găina, Ion Calinciuc, Victor Stîrcea, Tudor Stefanelli, Gheorghe Tofan, Dionisie Bejan şi Iancu Flondor.

In jurul acestui altar de cultură naţională, s'au adunat toţi Românii bucovineni pentru a ţine vie flacăra conştiinţei naţionale până la venirea ceasului dreptăţii şi împlinirea visului generaţiilor de luptători naţionali. Membrii Societăţii pentru cultură au ridicat steagul libertăţii în 1918 şi au îndrumat proclamarea realipirii Bucovinei la Moldova întregită, chemând apoi armatele române, care au făcut cel dintâi popas în Palatul Naţional al Societăţii pentru cultură, în 11 Noemvrie 1918, unde au fost primite într'un cămin frăţesc.

Timp de şaptezeci de ani Societetea pentru cultură a apărat la marginea de nord a românismului patrimoniul strămoşesc, credincioasă gândului întemeietorilor ei, pe care i l-a transmis, în anul 1865, conducătorul de pe atunci al Societăţii, Gheorghe Hurmuzachi, în testamentul spiritual care i-a servit de îndreptar de-alungul deceniilor: *scopul*

nostru, spunea Gh. Hurmuzachi, este să cultivăm prin cultură „viaţa noastră de Români în limba, datina şi legea părinţilor noştri, viaţa de Români precum ne-a făcut sfântul D-zeu, simţind sângele ilustru curgând în vinele noastre, păstrând tezaurul, pentru care mulţi ne urăsc, dar pe care nimeni nu ni-l poate răpi vre odată, păstrând mândria anticei noastre origini şi cultivând virtuţile romane în inimile noastre". „Toţi patrioţii români, toţi naţionalii sinceri... să aibă milă de popor, de fiii lor duhovniceşti şi să sprijinească Societatea în folosul culturii poporului". Aceasta a fost credinţa generaţiei bucovinene dela 1860 şi de ea s'a călăuzit Societatea pentru cultură întemeiată de această generaţie.

* * *

Cultura poporului, sub toate aspectele ei, a fost totdeauna scopul activităţii Societăţii. Ea a urmărit acest scop cu tenacitate, prin toate mijloacele pe care conştiinţa luminată a conducătorilor ei şi spiritul de jertfă al tuturor intelectualilor i le-au pus la dispoziţie.

Societatea pentru cultură a tipărit cele dintâi cărţi pentru popor şi a subvenţionat lucrări ştiinţifice şi literare. La mişcarea literară a epocei, Societatea a participat prin *Foaia Societăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina,* pe care a editat-o între anii 1865 —1869, sub conducerea lui Gheorghe Hurmuzachi, Ambros Dimitroviţă şi Ioan a lui Gheorghe Sbiera. Dintre scriitorii bucovineni, cari au colaborat la această revistă vom aminti pe Dimitrie Petrino şi pe Vasile Bumbac. Acesta a publicat în coloanele acestei reviste un fragment din epopea sa: *Descălicarea lui Dragoş Vodă în Moldova,* cea mai reuşită încercare de poezie epică românească. Dimitrie Petrino trecând apoi în Moldova liberă, a continuat activitatea literară, iar în 1875, când la

Cernăuţi străinii comemorau sfidător răpirea Bucovinei şi înfiinţau o Universitate germană, în locul unei Universităţi româneşti pentru care lupta Societatea pentru cultură, poetul bucovinean participa, cu o delegaţie de Români, la serbările de doliu dela Iaşi. Dintre colaboratorii din ţara liberă de atunci vom numi pe Iacob Negruzzi, pe Gheorghe Sion şi în deosebi pe Vasile Alecsandri, care a publicat regulat în această revistă până la dispariţia ei. Aici a publicat Alecsandri poezia sa *„Dulce Bucovină, Veselă Grădină"*, apoi pasteluri, vodeviluri, canţonete şi *Jurnalul de călătorie în Africa.*

Revista a dispărut, după cinci ani de activitate, din cauza conflictului ivit între conducerea ei şi între unii colaboratori, dintre cari mai ales Vasile Alecsandri şi Dimitrie Petrino, nu puteau admite tendinţa filologică pumnuleană, care denatura limba şi ortografia românească.

Intre anii 1881 şi 1884, Societatea pentru cultură publică revista *Aurora Română* condusă de profesorul Ioniţă Bumbac.

* * *

Un alt domeniu, către care şi-a îndreptat activitatea sa Societatea pentru cultură, a fost şcoala. Stăpânirea străină găsi în şcoală cel mai bun mijloc de desnaţionalizare a păturii conducătoare româneşti. Elementele crescute în şcoală străină erau apoi încadrate într'un sistem biurocratic, care-i îndepărta pentru totdeauna de sufletul neamului românesc. Văzând conducătorii Societăţii că lupta lor, începută în 1872, pentru înfiinţarea unei Universităţi româneşti la Cernăuţi, a fost zădărnicită, prin înfiinţarea Universităţii germane la 1875, au continuat să revindice o catedră de limba şi literatura română, care a fost înfiinţată, primind ca titular pe secretarul Societăţii, Ioan a lui Gheorghe Sbiera. Pe de altă parte Societatea înfiinţează cicluri de conferinţe,

în localul Societăţii pentru cultură, pentru a contrabalansa propaganda Universităţii germane.

Învăţământul secundar fiind complet german, Societatea luptă pentru deschiderea de paralele româneşti pe lângă şcolile secundare şi obţine să se deschidă clase româneşti mai întâi la Suceava şi apoi la Cernăuţi. Societatea tipăreşte cele dintâi manuale româneşti, pe care le pune la dispoziţie şcolilor, atunci când în urma propagandei ei insistente s'a introdus limba română în învăţământul din Bucovina.

Grija ei nu se mărginea numai la înzestrarea învăţământului cu manuale româneşti, ci se ocupa şi de selecţionarea elevilor pentru aceste şcoli, prin preoţii şi învăţătorii rurali şi de educaţia naţională a acestui tineret care avea să formeze pătura intelectuală a Românilor bucovineni. In acest scop, Societatea începe, în anul 1886, publicarea unei colecţii de broşuri destinate tineretului şcolar: *Biblioteca pentru tinerimea română*, care în 1890 este continuată printr'o *Bibliotecă pentru tinerimea adultă*. Numeroase fundaţiuni, înfiinţate de suflete mărinimoase de Români, i-au permis să ajute prin burse şi subvenţiuni pe tinerii universitari din Cernăuţi şi dela alte Universităţi.

In acelaş scop, Societatea înfiinţează, în 1896, un cămin pentru elevii români, în care au primit educaţie românească, în mediul străin orăşenesc, mii de intelectuali români.

Căminul funcţionează până astăzi şi adăposteşte în el tineri depe întreg cuprinsul ţării, fiind singurul internat românesc în Cernăuţi. Din 1896 până astăzi Societatea pentru cultură adăposteşte în căminul său câte 150 de elevi în medie anuală.

* * *

In măsura în care primejdia desnaţionalizării, favorizată de regimul austriac, creştea în Bucovina, Societatea

pentru cultură îşi intensifica rezistenţa. Pentru recucerirea comunelor româneşti înstrăinate, Societatea a pornit înainte de războiul Unităţii noastre naţionale o energică acţiune condusă de regretatul Gheorghe Tofan. Printr'un impozit naţional benevol, s'au adunat fonduri pentru înfiinţarea de şcoli în comunele rutenizate. La izbucnirea războiului, Societatea pentru cultură întreţinea 14 şcoli cu 25 de clase, frecventate de 1400 de elevi şi deschise o şcoală normală particulară în Cernăuţi, pentru formarea învăţătorilor români. In mediul rural, ea a mai desvoltat o bogată activitate prin înfiinţarea de societăţi culturale, cursuri de analfabeţi, conferinţe, serbări. O deosebită atenţie a dat Societatea pentru cultură şi problemei răzeşeşti din Bucovina, îndreptându-şi propaganda înspre ţinuturile înstrăinate ale vechilor răzeşi.

* * *

Lipsind în viaţa Românilor bucovineni o pătură mijlocie, Societatea pentru cultură, a înfiinţat un cămin de meseriaşi şi comercianţi români. Acest cămin, care funcţionează de peste 20 de ani şi este administrat astăzi de Societatea meseriaşilor români, adăposteşte câte 80—90 de ucenici dela diferite meserii. Intre instituţiunile culturale create de Societatea pentru cultură, mai trebuie menţionată Tipografia *„Mitropolitul Silvestru"*, proprietatea Societăţii, operă iniţiată de mitropolitul Silvestru Morariu.

Urmărind întărirea elementului românesc în aceste ţinuturi supuse pe atunci dominaţiei străine, Societatea pentru cultură a activat prin toate mijloacele de propagandă. Pentru a opune teatrului permanent german din Cernăuţi, valori de artă românească, Societatea chema în fiecare an trupe de teatru românesc. Neuitate vor rămânea, pentru generaţia din preajma războiului, turneele lui Petre Liciu, Cazimir Belcot împreună cu maestrul Nottara, Aristide Demetriad, cari, prin reprezentaţiile date în Cernăuţi

şi în oraşele Bucovinei, au constituit adevărate triumfuri ale artei româneşti şi sărbători de întărire sufletească pentru Românii bucovineni. La aceste sărbători se adunau cu entusiasm Românii din toate colţurile ţării pentru a asista la trilogia lui Delavrancea, la piesele lui Caragiale sau Alecsandri, ca la adevărate liturghii ale sufletului românesc. Reprezentanţii culturii româneşti au fost primiţi cu bucurie frăţească de Societatea pentru cultură, iar şezătorile *Societăţii scriitorilor români,* conferinţele lui A. D. Xenopol sau Vasile Pârvan erau sărbători naţionale pentru Românii bucovineni. In anul 1906, Societatea participă la expoziţia din Bucureşti, tipărind cu această ocazie un volum despre *Românii din Bucovina* şi organizând un pavilion. Peste 2000 de ţărani şi intelectuali conduşi la această expoziţie, s'au întors cu nădejdea vremurilor care se apropiau în suflet.

In vara anului 1912, Societatea pentru cultură a chemat la Cernăuţi pe Aurel Vlaicu şi a organizat un meeting de aviaţie la care au participat peste 30.000 de oameni. Un fior de mândrie şi de nădejde a străbătut sufletul Românilor urmărind raidul sburătorului din basme, care s'a ridicat pe aripele paserii sale maestre deasupra Cernăuţilor, îndreptându-se spre vechea frontieră artificială care-i despărţia de pământul ţării libere. Această manifestare simbolică a întărit credinţa că realizarea visului nutrit de generaţii nu mai era departe.

* * *

Angajată în atâtea direcţii această Societate de iniţiativă particulară românească n'a neglijat nici organizarea ei internă. O bibliotecă bogată românească şi o sală de lectură, cu publicaţiile româneşti de pretutindeni, stătea la dispoziţia publicului românesc. A pus temelie şi unui început de pinacotecă românească, în care locul de frunte îl ocupă Păstoriţa de Grigorescu, un dar duios de frate al poetului

Alexandru Vlăhuţă, alături de un Luchian şi de pictură bucovineană de Bucevschi, Maximovici, Roşca. Dintre toate operele Societăţii pentru cultură, care sânt continuate şi astăzi de conducătorii ei, îmbogăţirea pinacotecei va trebuí sporită pentru a alcătui în acest loc, la marginea ţării întregite, un centru de artă românească, cel mai eficace mijloc de propagandă naţională.

Tot trecutul Societăţii pentru cultură este o luptă de apărare a tradiţiei româneşti pe plaiurile încântătoare ale Bucovinei, muzeu fără seamăn al gloriosului trecut. Toată activitatea Societăţii pentru cultură este închinată operei Unităţii naţionale pe care a pregătit-o, printr'o muncă neîntreruptă în promovarea şi întărirea unităţii sufleteşti.

Credincioasă trecutului ei de 70 de ani, recunoscătoare tuturor inimilor generoase cari i-au sporit patrimoniul ei sufletesc şi material, prefăcând-o într'un admirabil instrument de activitate culturală, Societatea pentru cultură reorganizată după război şi adaptată noii vieţi în statul liber şi întregit, îşi continuă calea arătată de generaţiile trecute, în convingerea că iniţiativa particulară este nu numai necesară, alături de iniţiativa oficială, ci constituie şi prin sine un excelent mijloc de educaţie a masselor.

Din gândul la acest trecut de 70 de ani de luptă şi de muncă naţională, trebuie să rodească porunca viitorului, care nu poate fi alta decât aceea a luminării masselor, a valorificării sufletului românesc prin cultură, a consolidării patrimoniului naţional prin opere spirituale.

Acesta este gândul cu care Societatea pentru cultură din Cernăuţi trece pragul celor 70 de ani dela înfiinţarea ei.

Grigore Nandriş.

Infiinţarea Societăţii pentru cultură

(Conferinţă ţinută de d-l **C. Loghin** la Universitatea liberă în ziua de 4 Aprilie 1932).

Infiinţarea Societăţii pentru cultură[1]).

In 1 Mai c. se împlinesc 70 de ani, decând există Societatea pentru cultură şi literatură din Cernăuţi.

Istoricul Societăţii pentru cultură încă nu este scris. Până atunci voi încerca în rândurile următoare, anticipând acest istoric, să expun primele faze, prin care a trecut Societatea pentru cultură atunci când a luat fiinţă.

Bucovina, botezată astfel de stăpânirea austriacă, care se instalează aici samovolnic dela anul 1774 înainte, se adaptează numai cu greu nouii stări de lucruri. Deşi ocupase acest colţ de ţară în numele unor pretinse idealuri înalte umane şi al unei culturi superioare, Austria n'a putut să-şi impună noua stăpânire decât prin mijloace de intimidare şi asuprire, importând funcţionari străini, desfiinţând şcolile româneşti existente, deschizând altele străine şi supunând din punct de vedere administrativ noua provincie cucerită centrului de administraţie din Leov.

După ce ne-a luat ţara, Austria vroia să ne înstrăineze şi sufletul. Şi procesul acesta de înstrăinare, oricât de lent s'ar fi desfăşurat, ar fi dus desigur la rezultatul dorit de stăpânirea austriacă, dacă nu s'ar fi produs evenimentele anului 1848. Vântul revoluţionar, care se abătuse atât de năprasnic asupra apusului Europei, şi-a trimis până la noi doar o adiere binefăcătoare. Pe de altă parte revoluţionarii ardeleni şi mai ales moldoveni, trebuind să pribegească din patria lor, au găsit larg deschise casele familiilor boereşti din Bucovina, unde au reuşit să reaprindă scânteia conştiinţei naţionale.

In urma acestor evenimente, Românii din Bucovina, îndrumaţi inteligent de fraţii Hurmuzachi, şi-au formulat şi reprezentat cu energie postulatele cu caracter naţional, reuşind să dobândească

[1]) Conferinţă ţinută la Universitatea liberă în 4 Aprilie 1932.

unele avantagii politice, în fruntea cărora trebue să punem cu satisfacţie deslipirea administrativă a Bucovinei de Galiţia. Această puternică renaştere naţională, care se afirmă atât de frumos în coloanele ziarului: Bucovina (1848—1850), cel dintâi ziar românesc de aici, n'a putut dăinui decât până la sfârşitul anului 1851, când guvernul austriac reîntroduce absolutismul şi, în consecinţă, înnăbuşe în mugur orice încercare de manifestare naţională, la popoarele monarhiei.

Imprejurări de natură externă au silit imperiul austriac să revie în anul 1860 la regimul constituţional şi să acorde, cel puţin paleativ, unele libertăţi politice. Profitând de acest prilej, popoarele austriece, dornice de mai bine, au început să se agite. La noi în Bucovina se fac primele alegeri pentru noua cameră provincială — dieta ţării — în anul 1861 [1]). Conştiinţa naţională, care în Bucovina niciodată dela anexare n'a încetat să existe, a început să se manifeste din nou. Ca unul din rezultatele acestei redeşteptări trebuie privită şi înfiinţarea celei dintâi societăţi culturale româneşti a Bucovinei.

La Cernăuţi exista, încă mai de mult, o societate internaţională, un casinou cum se numea, în care se adunau intelectuali de toate naţionalităţile, spre a ceti ziare, a petrece cu jocul de cărţi şi a discuta chestiunile dela ordinea zilei. Fiind o societate fără culorit naţional, era, chiar prin această voită lipsă de culoare, o societate cu tendinţa de a germaniza ca limbă şi a austriaciza ca sentiment tot ce nu era încă german şi austriac. Sub masca internaţionalismului germanismul şi austriacismul încercau să se furişeze în sufletele cetăţenilor săi. Şi Românii, cari frecventau această societate, erau pe cale să-şi desăvârşească înstrăinarea de neam, după ce şcoala germană şi limba oficială prin birouri creiaseră din ei oameni cu vădite înclinări spre cosmopolitism, devenit aproape dogmă de stat austriac. Deci pericolul înstrăinării complete a intelectualilor români din Cernăuţi era foarte mare.

Atunci câţiva tineri cu tragere de inimă s'au gândit să-l abată, înfiinţând o societate, în care să se cultive spiritul naţional, isgonit de autorităţi din şcoală şi viaţa publică. In fruntea lor trebue să punem pe I. Gh. Sbiera, suplinitorul la liceul din Cernăuţi al catedrei de limba română a lui Aron Pumnul, care

[1]) Prima sesiune a dietei se inaugurează la 6 Aprilie 1861.

pe atunci zăcea bolnav la pat. Suplinind catedra acestui Gh. Lazăr al Bucovinei, I. Gh. Sbiera a înţeles să fie un adevărat Heliade Rădulescu al acestei provincii, un vrednic urmaş al aceluia nu numai în învăţământ, ci şi în îndrumarea vieţii publice româneşti.

I. Gh. Sbiera elaborează un proect de statute pentru societatea: *Reuniunea română de leptură în Cernăuţi.*

„Alesei — spune I. Gh. Sbiera — într'adins acest nume „nepretenţios, modest de tot, una, fiindcă nu ştiam cum va fi „îmbrăţişat de cătră compatrioţii cu vază şi meritoşi scopul „urmărit de mine, şi alta, fiindcă nu voiam nici să deştept „în adversarii mişcării naţionaliste româneşti nici prepusuri „neîntemeiate, nici să provoc greutăţi şi piedeci“ [1]).

I. Gh. Sbiera se pune în legătură cu câţiva tineri, alcătuind un comitet provizor din: *Orest Renei de Hârşeni, Leon Popescul* (preotul), *baron Nic. Vasilco* şi *Leon Ciupercovici.* Acest comitet prezintă autorităţilor proectul de statute spre aprobare.

De unde a pornit îndemnul pentru înfiinţarea acestei societăţi?

Nu trebue să-l căutăm în afară. Nu ne-a venit, după cum se crede, dela Astra ardeleană, cu care încă nu se înfiripaseră legături directe. Infiinţarea acestei societăţi este rezultatul firesc al renaşterii naţionale — al celei de a doua renaşteri naţionale — care se produce după reintroducerea constituţiei austriece, în anul 1860. Ea este rodul ideilor naţionaliste, sămănate din belşug în pământul Bucovinei de A. Pumnul şi propagate cu atâta entuziasm de I. Gh. Sbiera şi fraţii Hurmuzachi, ea este protestul intelectualilor bucovineni, ieşiţi din şcoala germană, împotriva neglijării limbii româneşti în şcoală şi în servicii publice, este reacţiunea instinctului naţional împotriva intenţiei de germanizare şi înstrăinare.

Influenţa covârşitoare a lui A. Pumnul la înfiinţarea Reuniunii de leptură se vede mai întâi din limba pumnulistă, în care e rèdactat proectul de statute. Dar se mai vede clar şi din principiile, cari stau la baza nouii societăţi. In art. I al statutelor se spune că Reuniunea va fi un centru de adunare pentru bărbaţii, cari vreu să se familiarizeze cu progresele limbii şi literaturii române. In sala ei de cetire nu se vor ceti numai scrierile pe-

[1]) Cfr.: Familia Sbiera după tradiţiune şi istorie şi Amintiri din viaţa autorului de dr. I. Gh. Sbiera, Cernăuţi, tipografia univ. Eckhardt, pag. 172.

riodice, gazetele şi mai ales cărţile, potrivite cu misiunea societăţii, ci se vor discuta ştiinţific şi problemele [1]).

Precum se vede, scopul societăţii este schiţat destul de vag, evident pentru a nu da autorităţilor prilej de neaprobare a statutelor. Desigur tot pentru motive de oportunitate a fost introdus un articol (4), care spune că membru al societăţii poate fi fiecare bărbat cult, nepătat, fără deosebire de naţionalitate, în afară de junimea studioasă (Ultima restricţie a fost impusă de autorităţile austriece, cari n'au permis, după cum se pusese în proect, ca şi tinerimea studioasă să poată frecventa societatea, evident cu învoirea directorului institutului). Oricât de internaţională ni s'ar părea, în baza acestui articol de statut, structura societăţii, totuşi nu întâlnim în lista membrilor pe nici un neromân.

Dacă din litera statutelor nu rezultă cu evidenţă caracterul naţional al societăţii — statutele erau redactate de români, dar funcţionari ai statului austriac -- a venit cineva care să-l accentueze foarte evident. Acela a fost Alecu Hurmuzachi, la care comitetul provizor apelase, ca la un om cu mare trecere, să inaugureze noua societate.

Cu drept cuvânt, Al. Hurmuzachi îşi dobândise acest loc de cinste în rândurile Românilor bucovineni. Al patrulea fiu, după Constantin, Eudoxie şi Gheorghe, al venerabilului agă Doxachi Hurmuzachi, Alecu era omul călit în focul revoluţiei dela 1848, redactorul principal al ziarului: Bucovina, organ de confesiune naţionalistă nu numai a generaţiei bucovinene dela 1848, ci şi a generaţiei revoluţionare din toate provinciile româneşti, el era bărbatul care a închegat şi a cultivat prietenii trainice cu pribegii ardeleni şi moldoveni dela 1848, mai pe scurt el era cel mai caracteristic reprezentant al generaţiei româneşti dela 1860. Om dintr'o bucată, admirator şi protector al lui A. Pumnul, boer liber pe acţiunea sa, predicatorul naţionalismului integral, Al. Hurmuzachi deschide în ziua de 1 Mai 1862 adunarea constitutivă printr'un admirabil: *Cuvânt de deschidere* [2]), în care a putut să spună pe faţă scopurile nouii societăţi.

---

[1]) In original: *§ I. Reuniunea română de lectură are să fie un centru de adunare pentru bărbaţii cari vreu să se facă cunoscuţi cu progresele den limba şi literatura română. Ea va sierbi nu numai unei lepture amăsurate în această privinţă de scripte periodice, de gazete şi mai ales de cărţi, ci încă şi unei conversaţiuni tăiătoarie în derepciunea sciinţială.*

[2]) Apărut în Cernăuţi la Ioan Eckhardt 1862.

„Societatea noastră, spune Al. Hurmuzachi, s'a născut „în puterea ideii de conştiinţă şi demnitate naţională, recu-„noscută ca principiu de toate popoarele civilizate. După „ce respinge ideea cosmopolitismului ca ceva nesincer, apără „cu toată căldura sufletului său entuziast ideea individualităţii „naţionale, fără de care un popor nu poate să existe.

„Dacă este un adevăr, astăzi mai presus de toată în-„doiala, continuă Al. Hurmuzachi, că ştiinţa este putere, „atunci este tot aşa de adevărat, că cultura este viaţă. Am „sâmţit trebuinţa culturei, fiindcă am sâmţit trebuinţa vieţii, „adecă a vieţii cu conştiinţa de sine adecă trebuinţa ca să „trăim ca acei ce sântem şi să nu ne perdem în noianul „unei mulţimi necaracterizate de indivizi, ci să ne desvoltăm „cu fiinţa pe care o avem din fire, după plecările, însuşirile „şi facultăţile geniului propriu, să nu încetăm de a fi români „când dorim şi cercăm a ne cultivi, ce şi pe tărâmul acesta, „şi mai cu seamă pe acesta, să fim şi să remânem români, „ca cultivindu-ne să nu ne depărtăm, să nu ne înstrăinăm „naţiunii, poporului, a căruia fii sântem, ce den contra să „contribuim şi noi după puterile noastre, să aducem şi noi „partea noastră la cultura lui, împărtăşindu-ne totodată şi „noi la rezultatele fraţilor noştri...

„Reuniunea pe care o inaugurăm astăzi este cea mai „vie, cea mai fericitoare şi binecuvântată mărturie, că am „sâmţit adânc astă trebuinţă, că ne-am pătruns de necesi-„tatea a ne deştepta den amorţirea, în care am zăcut un „timp prea îndelungat şi a începe o viaţă nouă, maică aş „zice o viaţă vie, adecă nu lâncedă, vegetătoare, pasivă şi „deşartă ca până acum, ci deşteaptă, cugetătoare, încordată „spre un scop măreţ şi serios, activă, cu un cuvânt: o viaţă „morală şi de cultură.

„Iată care este în general scopul acestei reuniuni, scop „nobil şi binecuvântat, scop de cultură, de propăşire înţe-„suală, scop de pace şi de înfrăţire" [1]).

Adunarea constitutivă din 1 Mai 1862 a fost prezidată de boerul Iancu Costin ca preşedinte de vârstă. După cuvântul lui

---

[1]) Din Al. Hurmuzachi, Cuvent de deschidere pg. 6—7.

Al. Hurmuzachi şi după adoptarea proectului de statute se procedează la alegerea primului comitet. Preşedinte a fost ales: *Mihai Zotta,* dar fiind bolnav, societatea a fost condusă de vicepreşedintele ei: *Al. Hurmuzachi.* Secretarul societăţii a fost desemnat *I. Gh. Sbiera.* In primul comitet au mai intrat: *Ion Calinciuc, Aron Pumnul, Alex. Costin* şi *Leon Ciupercovici,* iar ca supleanţi: *Orest Renei, Leon Popescul* şi *baron Nicolae Vasilco.*

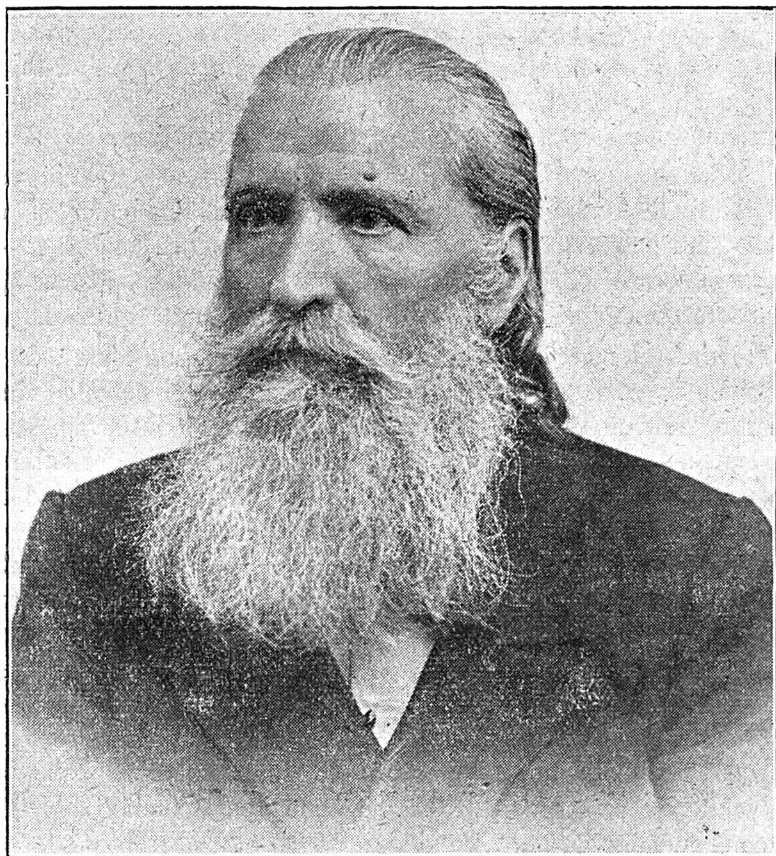

Mihai Zotta.

Dacă Al. Hurmuzachi este cel dintâi conducător al societăţii, I. Gh. Sbiera este întemeietorul şi sufletul ei. Dela dânsul a pornit iniţiativa înfiinţării, el i-a elaborat primul proect de statute, el a intervenit pentru aprobarea lor. Şi după înfiinţare I. Gh. Sbiera este cel mai însemnat factor al ei, rămânând în comitet, cu puţine întreruperi, până în anul 1896. In calitate de secretar al societăţii, el angajează o largă corespondenţă cu bărbaţi şi societăţi din Bucovina, Ardeal şi mai ales România. Nu lasă nici o scrisoare fără răspuns, caută să înfiripe prietenii noui şi să cultive pe cele vechi, face parte din toate comisiunile societăţii — la început societatea lucra numai în comisiuni — făcea în scris — şi ni s'au păstrat — diferite referate, mai pe scurt I. Gh. Sbiera a fost dela început până târziu nu numai cel mai devotat, dar şi cel mai activ membru al tuturor comitetelor, din care a făcut parte. Dacă societatea, chiar dela începutul existenţei ei, a prins rădăcini atât de trainice şi s'a impus atât de repede celei mai largi atenţii a opiniei publice, se datoreşte duor factori: prestigiului, de care se bucura în lumea românească de aici şi de pretutindeni Al. Hurmuzachi, precum şi devotamentului şi hărniciei lui I. Gh. Sbiera.

De aceea nici începuturile societăţii n'au fost aşa de grele precum sânt de obicei începuturile. Entuziasmul acelor zile şi al acelor oameni a trecut repede peste aceste greutăţi. Ideea

societăţii a fost îmbrăţişată şi promovată cu toată căldura. Aceasta se vede şi din numărul mare de membri, care se înscriu. Chiar la constituire se înscriu în societate 183 de membri. Numărul lor sporeşte în cursul primului an la 221. (Astăzi societatea are cam 350 membri). Cetind lista membrilor, întâlnim nume pline

I. Gh. Sbiera.

de evocări istorice ca: Hurmuzachi, Cârste, Vasilco, Zotta, Catargiu, Flondor, Grigorcea, Bendela, Goian, Costin, Lupul, Onciul, Petrino, Stârcea, Tabora, Tăutul, Giurgiuvan ş. a.

Făcând statistica membrilor înscrişi, constatăm că din 185 membri, 71 au fost preoţi, 62 boeri şi 52 funcţionari de diverse categorii. Deci monopolul vieţii publice româneşti din Bucovina

îl mai deţinea încă boerimea moldovenească. Când se va scrie istoria acestui colţ de ţară, se va vedea ce imens rol naţional a jucat, în cursul anilor, această boerime, până ce s'a înstrăinat şi a dispărut cu totul. Incă până la 1860 această boerime mai era în primele rânduri de luptă pentru cauza românească din Bucovina şi numai puţine erau dezerţiunile.

După 1860, când numărul boerilor cu sentimente româneşti începe să scadă şi influenţa lor să se diminueze, vine să le ia locul o altă categorie de Români: preoţimea, care de acum se înghesue spre locul de frunte, pe care-l va deţine multă vreme.

Nici funcţionarii români, puţini câţi îi aveam, nu lipseau din rândurile Reuniunii române. Intre ei întâlnim chiar şi un ofiţer activ austriac, căpitanul Teofil Romanovici, din Reg. 41 infanterie, care ţine cu orice preţ să fie membru al societăţii, deşi corespondenţa cu societatea o poartă în limba germană.

Numărul mare al membrilor se explică şi prin faptul, că se admiteau în societate şi membri din provincie. Şi cei mai mulţi membri erau din provincie, mai ales din judeţul Suceava. Astfel societatea, la înfiinţarea ei, cuprindea aproape totalitatea intelectualilor români din Bucovina. Reuniunea română din Cernăuţi era de fapt societatea culturală a întregii Bucovine.

Entuziasmul celor dintâi membri se manifestă şi sub altă formă. Chiar la înfiinţare membrii societăţii semnează sume mai mari în folosul fondurilor ei. In primul an de existenţă cei 221 membri semnează suma de 3.381 fl. v. a. şi 10 galbeni. In cursul anului se incasează în contul acestor subscripţii suma de 2.362 fl. 50 cr. v. a. 1 fl. argint şi 10 galbeni (In valuta noastră peste 180.000 lei). Cotizaţia de membru era anual dela 12 fl. în sus (în valuta de azi aproape 1.000 lei, cotizaţia actuală 120 lei) şi se considera ca *„datorii de onoare în scopul susţinerii acestui institut nou naţional“* [1]).

Pe lângă cotizaţiile membrilor, averea societăţii a sporit chiar dela inceput prin foarte multe donaţii din afară. In primul an de existenţă sânt 22 de donatori, cari au donat la un loc 759 fl. 40 cr. şi 7 galbeni (în valuta de azi cam: 64.000 lei). Intre donatori întâlnim nume ca acestea: Hurmuzachi, Catargiu, Cârste, Flondor, Grigorcea, Vasilco, Zotta ş. a. Vin şi donaţiuni

[1]) Dintr'o scrisoare a lui Const. Andrievici din 14 Iulie 1863.

de peste hotarele Bucovinei, ca din România dela Const. Hurmuzachi, din Basarabia dela Petriceicu Hasdeu şi Const. Stamati, poetul. Aceste fonduri au fost plasate sigur şi rentabil în obligaţiuni de stat austriece, aşa că întregul prisos de bani disponibil a fost transformat în fond inatacabil şi producător.

Când cetim aceste nume şi cifre şi le comparăm cu indiferenţa din zilele noastre, devenim oarecum sceptici de adevărul lor. Parcă nu ne vine a crede c'au existat cândva, în vremuri nu prea îndepărtate, aşa oameni şi timpuri. Pentru a înţelege mai bine starea de spirit de atunci, să ne fie permis a aduce mărturia unui călător contemporan, străin de Bucovina. Prin 1862 sau 1863 ne-a vizitat un scriitor moldovean, Al. Pelimon, care în romanul său: „Jidovul cămătar", „Moldova şi Bucovina [1])" ne descrie unele interesante impresii din Bucovina.

El spune că dacă în *„Cernoviţul"* de atunci descălecau oaspeţi din România, atunci, *„toţi Românii, profesori, studenţi, preoţi, seminarişti şi mai mulţi boeri proprietari le deschideau braţele de a-i primi cu afabilitate. Din toate părţile curgeau invitaţiuni şi vizitele nu mai încetau"* [2]).

Şi autorul ne descrie cum eroii romanului său au fost invitaţi şi au participat la un banchet, după toate indicaţiile, în casa unui Hurmuzachi. După terminarea banchetului, autorul ne istoriseşte cum cucoanele se retrag în apartamentele lor, iar bărbaţii se constituie într'o „cameră", alegând un preşedinte şi un vicepreşedinte, pentru a începe desbaterile şi toasturile. Este interesantă, pentru cunoaşterea stării de spirit de atunci, această parte a banchetului. Inainte de a începe toasturile *„întâiu s'a găsit de cuviinţă să se cânte de toţi în cor, stând în picioare, cu frunţile rădicate şi cu paharele pline în mâni:*

Deşteaptă-te Române din somnul cel de moarte,
In care te-adânciră barbarii de tirani.

„Cântecul acesta s'a cântat de două ori, acompaniat „fiind de toată banda instrumentală şi de piano-fortele de „alături, care a făcut atâta răsunet, precum ar face un „Te Deum triumfal cântat în catedrala Romei" ..... „Pe urmă, „continuă Pelimon, s'a hotărît de toată camera a ţine fie„care câte un discurs şi toţi a închina cu paharele pline

---

[1]) Apărut în anul 1863 în tipografia Rasidescu din Bucureşti

[2]) Op. cit. pg. 246—247.

„când se va termina. Discursurile însă să privească mai mult „înflorirea Românilor şi interesele patriei lor" [1]).

Şi despre ce s'a vorbit la acest banchet?

„Intâi s'a vorbit de împroprietărirea ţeranilor în Moldo-„România, căci ei, ca nişte Români, şi cari toţi sânt pro-„prietari, se înteresară de soarta întregei naţiuni: însă „adăugară ei, nu cu chipul cum s'a proectat de Comisiunea „Centrală dela Focşani, nici după legea ce a votat-o Camera, „ci cu un chip avantagios pentru naţiune... şi care în adevăr „să corespundă articolului scris în Convenţiune: îmbunătă-„ţirea soartei ţeranilor...

„Da, da, să se împroprietărească sătenii, să fie precum „era în timpii lui Radu Negru, ai lui Dragoş şi'n timpii „acelor Români mari, care au rădicat ţeara la demnitate; „şi ei să păstreze aceste pământuri, să le apere cu sângele „lor... ziseră cu o singură voce toţi Românii.

„La această chestiune mulţi cerură voia dela preşedinte „de a vorbi şi toţi susţinură cu cea mai mare căldură „dreptul de imbunătăţirea soartei ţeranilor şi paharele tu-„turor se rădicară în sus cu sgomot, urând în fericirea „tuturor sătenilor români" [2]).

Un alt mesean Andreescu — evident un Andrievici, adecă Silv. Morariu Andrievici, mitropolitul de mai târziu — ţinu şi el următoarea cuvântare:

„Dacă o mare parte din pământul Bucovinei se află „astăzi în mâinile străinilor, greşala a fost a Românilor, „pentrucă ei l-au vândut acelora... Să închinăm dar un toast „pentru luminarea şi deşteptarea Românilor, să nu mai vândă „la streini pământul, în care au trăit părinţii şi străbunii lor, „ci să şi-l ţie pentru sine şi pentru copii" [3]).

Se ţinură şi alte toasturi. Sbiereanu — evident I. Gh. Sbiera — vorbi pentru lărgirea cenzului electoral în Moldo-România, un anume Iliescu (??) pentru îmbunătăţirea soartei clerului român în toată România, un anume Leon, ca unul ce fusese ostaş, în să-

---

[1]) Op. cit. pg. 256.
[2]) Op. cit. pg. 258.
[3]) Op. cit. pg. 258.

nătatea *„oastei româneşti şi în gloria stindardelor ei“* (observaţi că până acuma toate toasturile s'au ridicat în cinstea Românilor de dincolo); alţii pentru şcoala românească din Suceava, cineva pentru episcopul greco-oriental (pe atunci Eugenie Hacman!), altul împotriva abuzului, cu care se împărţeau parohiile vacante (deci Hacman nu era de faţă!), un alt toast fu încontra *„propagandei ce caută a suci minţile adevăraţilor patrioţi“* (aluzie probabilă la propaganda panslavă, care prindea rădăcini în Bucovina), iar un *„bătrân... cu fruntea radioasă, cu un păr alb, cu o fizionomie prelungă, cu o statură de militar bătrân, semănând a un soldat din timpul lui Napoleon cel Mare toastă pentru reconstituirea Poloniei, la care toţi Românii strigară: Trăiască Polonia* [1]*“*.

Toasturile continuară până în zorii zilei, când se încheiară iarăşi cu executarea corului: Deşteaptă-te Române.

Iată care era atmosfera şi spiritul timpului aceluia. Iată din care entuziasm a răsărit Reuniunea de leptură, despre care acelaş Pelimon în aceeaş carte are această explozie de entuziasm:

„Laudă acelor buni patrioţi ce au luat iniţiativa (în„fiinţării Reuniunii), laudă sexului frumos, al căruia concurs „fu considerabil prin tot felul de oferte pentru Reuniunea „Română de leptură la altarul naţionalităţii române... Doam„nele Bucovinei din toate părţile înavuţiră acest stabiliment „cu volume preţioase pentru biblioteca lui; mobilele şi tot „fondul necesariu pentru întreţinerea sa s'a adunat de dân„sele prin colecte... Toţi Românii locuitori aici sau trecători „pela Cernăuţi au de o sacră datorie de a vizita acest aşe„zământ. Aci se împart cunoştinţe şi se comunică ideile; „aici se încălzesc inimele de focul patriei şi de amorul na„ţionalităţii, aci se sting urile şi certele cu alţi populi; aci „se fac toţi fraţi şi se iubesc, pentrucă unde e lumină pere „discordia, cade prejudiciul, moare minciuna, trăind numai „adevărul şi dreptatea... Felicităm de aceasta pe fraţii „noştri români din Bucovina, din Cernăuţi, din toate târ„gurile şi din toate satele: proprietari, preoţi-parohi de „toate stările şi de toate condiţiunile, foncţionari, teologi, „studenţi, doamnele române, sexul ce merită a fi iubit şi

[1]) Op. cit. pg. 261 şi 262.

„adorat, cari au luat iniţiativa, au conlucrat, au contribuit „şi contribuesc încă la întreţinerea şi desvoltarea unui ase„menea institut... Afle toţi Românii din Moldo-România „şi de pretutindeni de o asemenea faptă şi urmeze exemplul „Românilor din Bucovina, în toate politiile şi'n toate târ„guleţele, unde ei locuesc“ [1]).

Acestea sânt impresiile şi cuvintele unui străin despre starea de spirit de atunci şi despre înfiinţarea Reuniunii dela Cernăuţi.

Pentru a-şi îndeplini scopul, Reuniunea a deschis (la 26 Mai 1862) în încăperile Righetti (senior) [2]) o sală de cetire, unde pune la dispoziţia membrilor diferite ziare şi reviste româneşti şi străine.

Tot pentru acelaş scop Reuniunea, chiar dela înfiinţare, îşi întemeiază o bibliotecă de cărţi româneşti şi în alte limbi. In scurtă vreme biblioteca ajunge la 358 volume. Ea s'a înjghebat mai ales din donaţii. Intre cei dintâi donatori de cărţi găsim dintre localnici: membrii familiei Hurmuzachi (110 vol.), I. Costin, V. Ianovici şi alţii; dar mai ales mulţi din Ardeal: A. T. Laurian, P. Ilarian, Aug. Şaguna ş. a. şi din România: T. Codrescu (75 vol.), Al. Odobescu, I. Negruzzi, Cezar Boliac, V. Alecsandri, Al. Pelimon, G. Tăutu ş. a.

Biblioteca a sporit şi prin cumpărări. La procurarea cărţilor româneşti societatea întâmpina mari greutăţi. Mai întâi, pentrucă nu cunoştea editurile din România, cărora să li se adreseze. Şi apoi, pentru că era în de aproape supravegheată de poliţia austriacă, care-i urmărea orice pas. Astfel, când societatea voeşte să comande câteva cărţi dela o librărie din Iaşi, poliţia din Cernăuţi, foarte vigilentă, îi cere imediat, *„printr'o rugare privată“*, lista cărţilor comandate.

Pentru a scăpa de această cenzură vexatorie, comitetul sau mai exact I. Gh. Sbiera caută şi găseşte un om de încredere la Mihaileni, care trece, fără controlul poliţiei, cărţile peste graniţă. Astfel societatea îşi putea aduce orice cărţi voia din România.

Deşi nicăeri în statute nu se spune acest lucru, limba oficială a Reuniunii a fost cea românească. Toate actele societăţii sânt redactate numai în limba română şi scrise dela început

---

[1]) Op. cit. pg. 248—249.

[2]) Unde a fost? După Pelimon pg. 248, în „nişte case mari, în mijlocul pieţei, în faţă de biserica catolică“, adecă în str. Regina Maria, colţ cu strada G-ral Mircescu.

numai cu alfabet latin. Cât priveşte actele venite dela autorităţile austriece şi scrise în limba germană, comitetul le răspunde numai în româneşte. Pentrucă el stetea pe punctul de vedere al constituţiei austriece din 26 Febr. 1861, care admitea întrebuinţarea oricărei limbi naţionale din monarhie în contact cu autorităţile.

Atitudinea această dârză a comitetului a determinat chiar unele autorităţi, ca de pildă dieta ţării (pe atunci căpitan al ei era Eud. Hurmuzachi) şi chiar primăria din Cernăuţi (aceasta până în anul 1871), deşi primarii n'au fost niciodată români, să răspundă sau chiar să se adreseze societăţii în limba română. Numai Landespresident-ul şi directorul Şcoalei reale superioare ortodoxe din Cernăuţi, H. Tausch, şi al liceului gr. or. din Suceava, I. Menek, ambele şcoli create şi susţinute cu banii fondului bisericesc ort. rom., nu voiau să corespondeze decât în limba germană. Până chiar şi oficiul poştal, care la început refuza să primească corespondenţă scrisă în româneşte, văzând energia cu care conducerea societăţii perzista în această atitudine, n'avu încotro şi se acomodă şi el [1]).

Societatea se folosea de limba română chiar în actele ei adresate autorităţilor centrale din Viena. Le însoţea, cel mult, de o traducere germană. Iar când Landespresident-ul cere societăţii o traducere în germană a statutelor, predate spre aprobare — ele trebuiau să fie sancţionate de împărat — I. Gh. Sbiera, într'o şedinţă a comitetului, propune să protesteze împotriva acestui lucru, dar numai după ce statutele vor fi sancţionate şi dacă această sancţionare se va comunica tot în limba germană.

Vestea înfiinţării Reuniunii a fost primită cu mare însufleţire între şi peste hotarele Bucovinei. Tot ce este intelectual român bucovinean se înscrie ca membru şi contribue cu bani şi cărţi la sporirea averii societăţii. Contribuţii identice au venit şi din Ardeal, România şi Basarabia. Interesul ce l-a trezit noua Reuniune se poate constata şi din întinsa corespondenţă, ce se leagă între societate şi bărbaţi şi instituţii din toate provinciile româneşti. Scrisori din afara Bucovinei veneau să se intereseze de A. Pumnul, de scrierile lui, de ortografia societăţii ş. a. B. Petriceicu Hasdeu, într'un moment de inspiraţie scrie şi o odă la adresa Reuniunii [2]).

[1]) Cfr. I. Gh. Sbiera, op. cit. pg. 174.

[2]) Publicată în „Junimea literară", a. IX nr. 1, 1912.

Astfel prin această Reuniune se restabilesc legăturile de prietenie între Românii din Bucovina şi celelalte provincii româneşti şi se reia contactul întrerupt prin introducerea absolutismului dela 1851.

Judecând după călduroasa primire ce s'a făcut Reuniunii, comitetul şi-a dat seama că trebuie să-i lărgească sfera de activitate, pentru a corespunde necesităţilor impuse de interesele naţionale. Indeosebi membrii din provincie, foarte numeroşi la început, voiau să aibă şi ei oarecari avantagii dela societate. Aşezământul atât de modest conceput la Cernăuţi nu putea rămâne o simplă reuniune de lectură, ci trebuia transformat într'o societate culturală cu largă ramificare. Al. Hurmuzachi, acest mereu tânăr şi entuziast animator spre viaţă naţională, a înţeles că Reuniunea dela Cernăuţi, dacă e să corespundă unei necesităţi largi, nu se poate limita numai la cât se angajase prin primele statute, ci trebuie să iradieze viaţă vie în jurul ei.

In cuvântarea de deschidere a celei de a doua adunări generale a Reuniunii (26 Mai 1863), Al. Hurmuzachi trebuie să constate că în toate privinţele am rămas în urma celorlalte popoare din monarhia austriacă şi că numai prin activitate încordată am putea dobândi poziţiunea ce o merităm ca să nu fim priviţi *„ca o nulă între naţiuni"*, ca *„o mulţime lipsită de conştiinţa individualităţii noastre ca naţiune"*, ca *„o materie crudă lipsită de suflet, despreţuită de unii, frământată şi folosită de alţii"*. In ţara noastră avem nevoie de funcţionari români, de savanţi, artişti, avocaţi, medici, tehnicieni, meseriaşi, industriaşi ş. a. Trebuie să-i avem şi-i vom avea, spune Al. Hurmuzachi, dacă vom munci şi ne vom strădui în cadrele acestei Reuniuni, din care putem face ceea ce Ardelenii au făcut din Astra lor. Reuniunea, spune el, este instituţiunea cea mai naţională din patrie, iar susţinerea şi consolidarea ei a devenit pentru noi toţi o cauză, o datorie de onoare naţională [1]).

Deaceea încă în această adunare generală se discută şi se adoptă un nou proect de statute. Ce modificări s'au adus? Mai întâi Reuniunea îşi schimbă cu desăvârşire titlul. Avea să se numească: Soţietatea bucovineană pentru literatura şi cultura poporului român

---

[1]) Din procesul verbal al Adunării generale.

(observaţi asemănarea cu: Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român!), dar guvernul n'a permis decât titlul: *Soţietatea pentru literatura şi cultura română în Bucovina.*

In ce priveşte scopurile urmărite de societate, ele se precizează astfel: societatea va răspândi, sprijini şi întări cultura naţională în toate direcţiile de activitate, editând studii şi tratate ştiinţifice, acordând premii şi burse pentru promovarea diferitelor ramuri de ştiinţă şi artă, înlesnind studiile şi străduinţele culturale ale altora. Deşi de astădată se accentuează în statute caracterul naţional al societăţii, totuşi membrii se primesc fără privire la naţionalitate, religiune şi cetăţenie.

Proectul, astfel votat de adunare, a fost înaintat guvernului spre aprobare în 3 Iunie 1863, dar nu obţine sancţiunea Impăratului decât după multe greutăţi şi după un an şi ceva de aşteptare (29 August 1864). Statutele n'au fost aprobate de guvern aşa cum au fost propuse. Guvernul a cerut şi societatea a trebuit să introducă câteva modificări. Schimbarea din titlu am amintit-o mai sus. Pe lângă aceasta, guvernul a impus în statute dispoziţiile ca adunarea generală să se ţină numai în Cernăuţi, iar în caz că s'ar ţinea în provincie, atunci numai într'un oraş unde există o autoritate politică, ca adunarea să fie anunţată guvernului cu 14 zile înainte, ca preşedintele ales de adunare să ceară şi să obţină confirmarea guvernului şi ca statutele să nu se poată modifica decât cu aprobarea prealabilă a guvernului.

Cum se vede, guvernul îşi asigură un larg amestec în treburile Societăţii pentru literatură, luându-i aproape orice libertate de mişcare. Statutele noui intră în vigoare la 1 Ianuarie 1865, când începe să funcţioneze Soţietatea pentru literatura şi cultura română în Bucovina.

Acest eveniment, Gh. Hurmuzachi, care între timp ajunsese la conducerea societăţii, îl consideră de mare importanţă nu numai pentru viaţa societăţii, ci pentru întreaga viaţă românească din Bucovina.

„Incă nu s'au împlinit trei ani, spune Gh. Hurmuzachi,
„şi D-voastră aţi sâmţit acum pornirea progresului limbistic
„în Bucovina, puterea magică a deşteptării sâmţului naţional
„prin cultivarea şi îmbrăţişarea scumpei limbi naţionale...

„Ziua de astăzi... va rămânea pentru ţara noastră „pururea neuitată, va face epocă în istoria desvoltării limbii, „literaturii şi culturii române în Bucovina, în istoria sâmţului „nostru naţional" [1]).

Această adunare generală n'a dat societăţii numai statute noui, croindu-i o haină mai potrivită şi mai largă, ci i-a adus şi un conducător destoinic şi energic în persoana lui Gh. Hurmuzachi. Ce-i drept, adunarea alege ca preşedinte al societăţii pe episcopul Eugenie Hacman. Alegerea se datoreşte amintirii, ce-o lăsase ţinuta frumoasă a lui E. Hacman în mişcarea românească din Bucovina dela 1848, dar nu mai era meritată în urma atitudinii, pe care o adoptase dela anul 1860 înainte, când se pune deacurmezişul tuturor cererilor cu caracter pronunţat românesc. E. Hacman se desinteresează complet de societate, deşi contează ca preşedinte şi în anul următor (1864), iar ceva mai târziu, în urma supărării pe comitetul care-i ceruse o contribuţie pentru societate, o părăseşte chiar. A rămas să conducă societatea Gheorghe Hurmuzachi, ales în aceeaş adunare (1863) vicepreşedinte, iar din anul 1865 preşedinte al societăţii. In această calitate Gheorghe Hurmuzachi rămâne până la moartea sa, întâmplată în 13 Mai 1882. G. Hurmuzachi este adevăratul întemeietor şi organizator al Societăţii în forma ei nouă. Despre personalitatea lui Gheorghe Hurmuzachi în altă conferinţă.

Constantin Loghin.

---

[1]) Din Foaia Soţ. a. I 1865, pg. 6–8.

Gheorghe Hurmuzachi

(Cu prilejul împlinirii de 50 ani dela moartea lui).

Conferinţă ţinută la Institutul de limbă
şi istorie din Cernăuţi în 26 Martie 1932.

Gheorghe Hurmuzachi[1]).

(Cu prilejul împlinirii de 50 ani dela moartea lui).

În 13 Mai c. se împlinesc 50 de ani dela moartea lui Gh. Hurmuzachi. Cu toate că a trecut atâta vreme dela moartea lui, opera lui este aproape complet necunoscută. Trebuie s'o urmărim în ziarele şi revistele timpului, s'o reconstituim din arhiva Societăţii pentru cultură, s'o completăm din protocoalele stenografice ale desbaterilor dietei ţării şi ale parlamentului din Viena. Până astăzi încă nimeni nu s'a ocupat de opera întreagă a acestui bărbat. Gh. H. începe să fie uitat şi este păcat. Omul acesta s'a sbuciumat prea mult pentru binele acestui neam, ca să merite o atare soartă.

De aceea să ne fie permis a reînvia şi a reconstitui, cu acest prilej, personalitatea lui Gh. Hurmuzachi fără a avea pretenţia de a fi complet în încercarea aceasta.

Gh. Hurmuzachi este al treilea fiu al lui Doxachì Hurmuzachi şi vine după Constantin şi Eudoxiu. S'a născut în 17 Septemvrie 1817, a frecventat liceul din Cernăuţi şi a studiat dreptul la universitatea din Viena. A voit să fie funcţionar, dar după 2 ani a renunţat la cariera administrativă ce şi-o alesese şi s'a dedicat gospodăriei, ajungând dela anul 1854 înainte, după despăgubirea fraţilor şi surorilor sale pentru partea lor, singurul moştenitor al moşiei Cernauca, patrimoniul familiei. Moşia aceasta o vinde mai târziu lui Petru Petrino, cumnatul său şi tatăl poetului Dim. Petrino, primind în schimb două imobile în Viena [2]).

Crescut în casa părintească în cultul ideii naţionale, Gh. Hurmuzachi a fost amestecat în toate acţiunile cu caracter naţional. Mai întâi îl întâlnim în vâltoarea evenimentelor dela 1848 din

[1]) Conferinţă ţinută la Institutul de limbă şi istorie, Cernăuţi, în 26 Martie 1932.

[2]) Cfr. T. Balan: Moşia Cernauca şi familia Hurmuzachi, Cernăuţi, 1925, tip. mitr. Silvestru, pg. 25—26.

Bucovina. Apreciind la justa proporţie evenimentele acestui an, fraţii |Hurmuzachi şi-au împărţit rolurile şi sarcinile.

Constantin, fratele mai mare, nu mai era în Bucovina. Trecuse mai de mult în Moldova, unde, intrând în magistratură, a ajuns până la cel mai înalt grad în această carieră: prim-preşedinte al Curţii de casaţie şi ministru de justiţie. Ca om politic a avut un rol hotărîtor în divanurile adhoc, contribuind la marea operă a Unirii Principatelor.

Eudoxiu s'a pus, în anul 1848, în fruntea mişcărilor politice ale Românilor din Bucovina, străduindu-se să le dea o direcţie naţională, corespunzătoare aspiraţiunilor noastre de neam autohton al acestei ţări. Numai acestei conduceri circumspecte şi energice Românii bucovineni îi datoresc avantagiile politice, ce le-au obţinut cu acel prilej ca: desfacerea administrativă a Bucovinei de Galiţia, autonomia Bucovinei, o catedră de limba română la liceul german din Cernăuţi şi altele.

Şi lui Gheorghe Hurmuzachi i-a revenit un rol bine determinat şi cu mare răspundere în această mişcare. Familia Hurmuzachi, angajată cu toţi membrii ei în această mare acţiune, a recunoscut că principala' armă de luptă politică este presa. Şi Gheorghe Hurmuzachi a fost destinat să fie redactorul unui ziar, care s'a numit *„Bucovina"*, „gazetă românească pentru politică, religie şi literatură". Ziarul a apărut între 16 Octomvrie 1848 şi 2 Octomvrie 1850. Gheorghe Hurmuzachi i-a fost dela început directorul nu numai cu numele, ci şi cu toată munca şi răspunderea. Numai la începutul anului 1849 îşi asociază în redacţie pe fratele său Alecu, iar spre sfârşitul anului (dela 28 Octomvrie 1849) îi cedează acestuia cu totul redacţia ziarului[1]).

Ce a însemnat acest ziar pentru Românii din Bucovina şi de pretutindeni, ce a ştiut să facă Gheorghe Hurmuzachi din această gazetă provincială, este foarte greu să cuprindem în câteva cuvinte. El a făcut din acest ziar *„defensorul intereselor naţionale, intelectuale şi materiale a Bucovinei"*, *„reprezentantul dorinţelor şi nevoinţelor ei, organul bucuriilor şi suferinţelor ei"*. Ziarul „Bucovina" nu s'a limitat să rămână o gazetă regională bucovineană. Pentru cei dela „Bucovina", Ardelenii erau *„fraţii"* lor, iar Moldova şi Muntenia cele două *„surori"*. In coloanele

[1]) Cfr. T. Balan: Fraţii Gh. şi Al. Hurmuzachi şi ziarul „Bucovina", Cernăuţi 1924, soc. tip. bucovineană, pg. 12.

„Bucovinei" se duce lupta pentru *„călcatele drituri"* ale *„fraților ardeleni"* și se supun unui aspru și permanent rechizitoriu stările politice din Principate, mai ales din Moldova, înfierându-se continuu și energic *„terorismul fără pildă"* al lui Mihail Sturza.

Două sânt principiile supreme, în numele cărora milita ziarul „Bucovina": ideea națională românească și ideea unității de neam. Dar pe aceasta din urmă n'o concepea așa cum s'a înfăptuit în zilele noastre, în cadrele unui stat românesc unitar independent, ci frații Hurmuzachi, ca de altfel și conducătorii ardeleni de atunci și de mai târziu, proectau o unire a tuturor Românilor sub sceptrul și oblăduirea Impăratului dela Viena. Aceasta este ideea Austriei federative, în care fiecare naționalitate să alcătuiască un stat național autonom, între cari Românii „marele ducat al Românilor". Această idee a fost frământată permanent de unii bărbați politici ai Austriei și în sfârșit aprobată de ultimul Impărat austriac, dar numai după ce a fost complet compromisă, adecă în momentul prăbușirii Austriei (1918).

Până azi apreciem acest ziar nu numai pentru ideile ce profesa, ci și pentru frumoasa limbă, în care era scris. Limba ziarului, mai ales în timpul direcției lui Gheorghe Hurmuzachi, era curată, arhaică. Nu se observa încă nimic din teoriile lingvistice de mai târziu ale lui Aron Pumnul, deși ardeleanul lucra în redacția ziarului.

Așa cum a fost scris, dârz și hotărît — a fost confiscat și sistat de mai multe ori în cursul apariției — cu colaboratorii pe cari i-a avut — amintim numai pe Eudoxiu, Gheorghe și Alecu Hurmuzachi, A. Pumnul, A. Tr. Laurian, Andrei Mureșanu, probabil M. Kogălniceanu și Gh. Bariț, în partea literara: Ir. Porumbescu, V. Alecsandri, Gh. Sion ș. a. — „Bucovina" a însemnat glasul conștiinței românești de aici și de pretutindeni, arma de luptă împotriva drepturilor încălcate, organul reprezentativ al generației dela 1848 și primul dig puternic împotriva austriacizării lente a intelectualului român.

Ziarul a trebuit să apună, fiindcă împărăția austriacă, după o timidă încercare de vag constituționalism, a revenit la îndelung probatu-i absolutism. Urmează 9 ani de guvernare absolutistă. In anul 1860 se întroduce din nou constituția abrogată în Decemvrie 1851. Noui sclipiri de nădejde la popoarele din împărăția austriacă! In Bucovina se fac primele alegeri pentru noua dietă

a ţării (1861). Intre cei aleşi a fost şi Eudoxiu Hurmuzachi, care ajunge în scurtă vreme căpitan al ţării (Landeshauptmann).

Pe când Eudoxiu Hurmuzachi, în această calitate, a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru păstrarea şi afirmarea caracterului românesc al acestei provincii, fraţii Gheorghe şi Alecu Hurmuzachi s'au pus să organizeze pe Români pe baze strict naţionale. Această organizare se putea face în cadrele unei asociaţii cu caracter politic sau cultural. De o organizaţie politică în sensul celor de astăzi nu putea fi vorba, căci pe atunci politică făceau numai boerii şi aceştia erau organizaţi în clasa lor boerească. Numai într'o organizaţie culturală puteau intra şi neboerii adecă intelectualii sau „inteligenţa", cum i se spunea pe atunci. Ideea acestei asociaţiuni a pornit dela I. Gh. Sbiera, pe atunci profesor-suplinitor, şi dela alţi tineri intelectuali români. Ei au luat iniţiativa înfiinţării unei societăţi culturale şi apelează la Alecu Hurmuzachi să le-o inaugureze. Astfel la 1 Maiu 1862 ia fiinţă în Cernăuţi prima societate culturală românească sub numele de: *Reuniunea română de leptură din Cernăuţi.* Conducătorul ei este ales Alecu Hurmuzachi. Graţie ascendentului, de care se bucura Alecu Hurmuzachi în cercurile româneşti din Bucovina, ideea societăţii a fost îmbrăţişată cu multă căldură în toate păturile româneşti din Bucovina. 62 boeri, 71 preoţi şi 52 funcţionari români s'au grăbit să se înscrie dela început între membrii societăţii. In cursul primului an numărul membrilor a sporit la 221 (astăzi sânt vre-o 350 membri).

In urma entuziastei primiri ce s'a făcut nouii societăţi, Al. Hurmuzachi şi-a dat seama că ea nu putea rămâne o simplă reuniune de lectură, ci trebuia transformată într'o societate cu program cultural. De aceea, încă în cea de a doua adunare generală (din Maiu 1863), se hotăreşte transformarea Reuniunii într'o societate culturală, care este actuala *Societate pentru cultură şi literatură din Bucovina.* Conducătorul ei nu mai rămâne, din motive de sănătate, Al. Hurmuzachi, ci este ales Gheorghe Hurmuzachi, care-şi păstrează această demnitate până la moartea sa, întâmplată în 13 Mai 1882, deci timp de aproape două decenii.

Sub preşedenţia lui Gheorghe Hurmuzachi, Societatea pentru cultură şi literatură, deşi numai în primele ei începuturi, a cunoscut o rapidă ascenziune şi o perioadă de înflorire. El a ştiut

să facă din societate pivotul, în jurul căruia să graviteze toată viaţa românească din Bucovina. Societatea pentru cultură a devenit un adevărat centru al Românilor din Bucovina.

Graţie conducerii înţelepte a lui Gh. Hurmuzachi, societatea şi-a înţeles rostul: a distribuit burse unor tineri români dela universităţile din Viena şi Leov — pe atunci nu era încă o universitate în Cernăuţi — a înfiripat printr'o largă corespondenţă

Gheorghe Hurmuzachi.

legături cu societăţile româneşti culturale de aiurea, a numit ca cei dintâi membri onorar ai ei bărbaţi proeminenţi din toate provinciile româneşti.

In timpul acesta (1865—1869) societatea a editat şi prima revistă de cultură şi literatură din Bucovina: *Foaia Soţietăţii*, care, deşi a avut multe greşeli în redactare şi multe lucruri banale în material, totuşi a fost o adevărată revistă literară. Aici s'au frământat toate chestiunile româneşti de interes politic, social şi cultural.

Revista are şi o importanţă literară. Aici şi-au făcut debutul cei doi poeţi bucovineni: Dimitrie Petrino şi Vasile Bumbac.

In coloanele acestei reviste a apărut fragmentul de epopeie a lui Vasile Bumbac: Descălecarea lui Dragoş în Moldova, incontestabil cea mai reuşită încercare de epopeie românească. Dacă numai această operă ar fi apărut în Foaia Soţietăţii, ea încă şi-ar fi împlinit rostul. Dar importanţa ei constă şi în alte direcţii.

In coloanele revistei a colaborat constant, dela primul număr până aproape de ultimul, V. Alecsandri, desigur un titlu de strălucire pentru revistă. Ea ar fi putut menţine această preţioasă colaborare şi — poate — ar fi atras şi altele, dacă redacţia, în speţă I. Gh. Sbiera, n'ar fi avut ambiţia să impună revistei o limbă şi o ortografie, dacă nu personală, în orice caz destul de stranie chiar şi pentru împrejurările de atunci. Dacă revista n'a alunecat cu totul pe această periculoasă pantă, meritul revine iarăşi lui Gheorghe Hurmuzachi, care, în calitate de preşedinte al comitetului redacţional, putea, când se interesa de redacţie, să tempereze considerabil zelul celor ce voiau să reformeze cu orice preţ limba şi ortografia română.

Foaia Soţietăţii a fost de altfel singura revistă, care şi-a meritat numele de revistă a Societăţii pentru cultură, căci cealaltă, *Aurora Română,* care apare între 1880—1884 şi este redactată de prof. I. I. Bumbac, este mai degrabă un organ personal al redactorului ei, care se complace şi el în rolul de reformator, cel puţin de ortografie, având pe lângă aceasta şi pretenţie de nuvelist şi poet.

Revenind la timpul din jurul anului 1866, trebuie să nu uităm că activitatea societăţii se desfăşoară într'o vreme foarte puţin prielnică manifestărilor de natură culturală. In monarhie bântuiau secetă, holeră, foamete, criză financiară, iar un incendiu a mistuit şi casa, în care era adăpostită societatea.

„Intr'adevăr, spune Gheorghe Hurmuzachi în cuvân-„tarea de deschidere a adunării generale din 23 Ianuarie „1867, nu se numeşte acela oştean viteaz, care porneşte la „izbândă pe cale netedă şi cuprinde după placul său tărâm, „oraşe şi cetăţi întărite şi părăsite, neîntâmpinând nicăeri „vre-un armat; ci numai acela care cutropeşte fiecare palmă „de loc numai după luptă grea şi înverşunată cu toate pie-„decele şi cu toate mijloacele de rezistenţă ale resbelului [1])".

---

[1]) Cfr. Foaia Soţ. a. III nr. 3.

Sub conducerea lui Gh. Hurmuzachi, Societatea pentru cultură se dedică intensiv unei probleme vitale româneşti: problemei şcolare. Constatând că învăţamântul public din Bucovina neglijează istoria naţională a Românilor, Societatea pentru cultură, după stăruinţe zădarnice în această privinţă, hotăreşte să deschidă un curs public regulat de istoria Românilor (1868), dar este împiedecată de guvern la înfăptuirea proiectului pe motiv că prin ţinerea acestor cursuri *„ar aluneca pe panta politică“* (... der Verein auf das politische Gebiet hinübergreifen würde). Numai după alte stăruinţe de doi ani şi după modificarea statutelor în acest sens, societatea are voie să ţină conferinţe publice (1870)[1].

In ce priveşte şcoala primară de stat, societatea este chiar solicitată să intervie. Consiliul şcolar al ţării avea nevoe de manuale româneşti pentru aceste şcoli. Neavând bărbaţi competenţi în mijlocul său, Consiliul şcolar a apelat la concursul Societăţii pentru cultură. Ea deleagă din sânul său o comisiune specială, care în cursul celor dintâi 4 ani de activitate (1870—1874) a cenzurat respective a alcătuit din nou 16 manuale româneşti pentru şcolile primare din Bucovina şi Ardeal.

In acest timp societatea se interesează de aproape şi de şcoala secundară. In toamna anului 1881 se deschid primele clase paralele româneşti la liceul ortodox din Suceava, liceu germanizat, creat cu banii fondului bisericesc ort. rom. Pentru ca să nu se repete ceea ce s'a făcut cu liceul din Suceava şi cu Şcoala reală din Cernăuţi, unde s'a introdus, provizor, limba germană şi au fost angajaţi, tot provizor, profesori germani, în lipsă de manuale şi profesori români, societatea a iniţiat şi a suportat cheltuielile pentru tipărirea manualelor necesare româneşti. Cel dintâi manual a fost cel al lui Samuil Isopescul, profesor la liceul din Suceava. Societatea era dispusă să angajeze 3.000 cor. în tipărirea acestor cărţi, dar a fost dispensată de acest sacrificiu prin intervenţia fondului bisericesc, care pune la dispoziţie fondurile necesare pentru tipărirea manualelor româneşti.

In anul 1879 Societatea pentru cultură îşi cumpără o casă proprie în str. Stefan cel Mare No. 7, unde stă acum clădirea fostului Colosseum.

---

[1]) Amănunte în conferinţa următoare · Străduinţele pe teren şcolar ale Societăţii.

Iată numai câteva din realizările pozitive ale societăţii — pe cele negative le-am omis — din timpul preşedenţiei lui Gh. Hurmuzachi. Şi el lucra intensiv pentru societate. Nu era persoană decorativă ca mulţi din ceilalţi preşedinţi, cari îşi împrumutau numai numele, ci desfăşura o muncă personală de fiecare zi.

„Lupta şi munca necurmată, spune el într'o adunare „generală, este partea omului, care încetează numai cu cea „din urmă răsuflare a lui. Lupta şi munca însă nu încetează „nici vre-odată la o soţietate, care este menită a lucra pentru „binele poporului, căci poporul este nemuritoriu" [1]).

Când părerea lui Gh. Hurmuzachi despre misiunea individului este atât de înaltă, cu atât mai înaltă va fi concepţia sa despre misiunea unei societăţi.

„Dacă spiretul este emaţiunea dumnezeirii: atunci şi „productul său luminat — ideea adevărului şi a înţelep- „ciunii — are parte la divinitate; atunci şi ideea soţietăţii „noastre, înălţată fiind odată de sufletele noastre către ceriu, „nu va mai peri cu noi" [2]).

De aceea Gh. Hurmuzachi ţinea foarte sus la demnitatea Societăţii pentru cultură, la prestigiul ei moral. Caracteristice în această privinţă sânt două amănunte. Primul:

Comitetul ţării trimite Societăţii pentru cultură o: Nota, prin care îi cere avizul asupra cărţilor ce urma să le comande pentru biblioteca ţării. Secretarul societaţii, M. M. Călinescu, răspunzând acestei note, îşi începe adresa: *Inaltul Comitet al ţării.* Gh. Hurmuzachi şterge acest titlu şi scrie în loc: Nota, făcând următoarea observaţie marginală:

„Observare pentru acte şi pentru d-l secretar al so- „cietăţii cu poftirea supravegherii: am greşi contra demnităţii „societăţii româneşti literarie din Bucovina, dacă ea ar co- „respunde cu comitetul ţării almintrelea decât numai *per* „*Notam.*

„Forma ştearsă de mine de pe înscrisul acesta este „forma de raport sau suplică, care se întrebuinţează numai „de *cei inferiori* cătră autorităţile superioare. Societatea im- „perială de geologie (geologische Reichsanstalt), Academia

---

[1]) Cfr. Foaia Soţ a III nr. 3.

[2]) Cfr. Foaia Soţ. a. III nr. 3.

„de ştiinţe, comisiunea centrală de statistică, toate aceste „societăţi corespund cu comitetele ţărilor *prin note.* Ba chiar „şi societatea *agronomică* de aice. Poftesc deci să se ţină şi „la societatea noastră rândul ce i se cuvine în prezent „precum şi pentru cel mai îndepărtat viitor... " [1]).

Celalt amănunt:

Secretarul societăţii, tot M. Călinescu, el însuşi preot, concepuse o adresă către *„venerabilul"* consistor, terminând cu:

M. M. Călinescu.

„Binevoiţi a primi asigurarea" etc. La acestea Gh. H. face următoarea notă marginală:

„Insemnare. „Venerabilului" este prea mult; şi eu unul „nu pot subscrie aceasta; las să o subscrie d-l vicepre-„şedinte, de este în plecare.

„Nici „binevoiţi a primi" în loc de primiţi, este prea „mult pentru mine. „Venerabil" vrea să zică verehrungs-„würdig în propriul înţeles şi nu hochwürdig, cum o traduc „unii arbitraminte. „Prea onoratul consistoriu" este prea „destul după socotinţa mea şi tot acea întitulare de mai

[1]) Din arhiva Soc. pt. cult. Nr. 14 1872.

„nainte obşteşte adoptată, când scrie toată lumea: „prea „cinstitul consistoriu“.

„Numai sub condiţiunea acestor două schimbări pot „eu unul subscrie această hârtie. Almintrelea trimiti-ţi-o „d-lui vicepreşedinte. 12/X 1873“ [1]).

Această notă este şi un preţios document al vremii: din el cunoaştem starea de spirit, de care era stăpânit Gh. Hurmuzachi în toiul luptelor pentru autonomia bisericească a Românilor din Bucovina. Şi Gh. Hurmuzachi a fost, după cum vom vedea mai jos, cel mai vajnic luptător al ei.

El a luptat pentru această autonomie şi pentrucă vedea în ea afirmarea caracterului românesc al Bucovinei. Incă din coloanele Bucovinei l-am cunoscut pe Gh. Hurmuzachi ca mare naţionalist şi aderent convins al unităţii noastre de neam. El spune la o adunare generală:

„Ideea culturii naţionale, căreia i-am închinat cea mai „sânceră dragoste a noastră şi după putinţă ostenelele şi „sacrificiile noastre, ne-a împreunat şi ne-a legat cu legături „nevăzute, dar puternice pre unul de altul“ [2]).

Şi Gh. Hurmuzachi era mereu preocupat de ideea unităţii culturale. Om cu viziune clară şi judecată limpede, Gh. Hurmuzachi vedea just înfăptuirea acestei unităţi prin intermediul unităţii de limbă. Şi Gh. Hurmuzachi ne apare din actele, pe cari le-am găsit în arhiva Societăţii pentru cultură, ca cel mai entuziast apologist al unităţii de limbă în Bucovina. Astfel, de pildă, când Asociaţia naţională din Arad ia iniţiativa unei acţiuni comune pentru creearea unei ortografii unitare româneşti şi apelează şi la Societatea pentru cultură, comitetul societăţii, mai exact Gh. Hurmuzachi — se cunoaşte după scris, limbă şi ortografie — răspunde entuziast apelului, fiindcă şi el este convins că

„unitatea poporului în limbă şi literatură e legea supremă, „care în împărăţia spiritului trebuie să conducă toate lu„crările şi stăruinţele fiilor luminaţi“. „Poporul român, se „spune mai departe, respinge toate încercările spre a răs„turna fără necesitate unitatea limbii, odorul cel mai preţios „al naţionalităţii sale, secretul existinţii seculare şi talismanul „viitorului său“.

---

[1]) Din arhiva Soc. pt. cult. Nr. 48/1873.

[2]) Adunarea gen. a Soc. pt. cult. din 23 Ian. 1867.

Şi Gh. Hurmuzachi continuă atât de înflăcărat:

„Limba română, scumpa moştenire dela străbunii „noştri, au ajuns prin întunerecul secolilor, prin vijeliile „trecutului, după atâtea lupte cu Huni şi cu Avari, cu Turci „şi cu Tătari, omogenă, una şi nedespărţită până la noi, „în secolul al XIX, carele se mândreşte a fi înaintat mai „mult cultura Românilor decât toţi premergătorii săi. Şi „tocmai noi să fim acei, cari am voi să isbim în unitatea „limbii, cari am voi să zugrumăm mândria şi mângâerea „noastră, simbolul măreţ al unităţii poporului românesc? „Nu ne-au mai rămas alte de făcut pentru luminarea şi „fericirea lui?

„Credem că nu se va afla român bun şi fiu sincer „al naţiunii, care să nu cheme blăstămul ei asupra bărba- „ţilor, cari vor putea şi nu vor voi a contribui spre a se „delătura desbinarea ameninţătoare în sânul limbii materne".

Se poate o mai caldă pledoarie a unităţii de limbă? A avut Alecu Russo mai puternice accente pentru unitatea ei?

Dar această unitate nu era ameninţată numai în afară, prin deosebirile de limbă dintre diferitele provincii locuite de Români, ea era periclitată în lăuntru, între Românii aceleeaş provincii româneşti. Pentru a ne limita numai la Bucovina, vom spune că aici se creease un curent de separatism lingvistic. Cei ce citesc paginile de frumoasă limbă românească din ziarul „Bucovina" nici nu pot bănui că peste vre-o două decenii limba aceasta se va schimba cu totul. Pricina acestei radicale schimbări este Aron Pumnul. Fostul profesor dela Blaj şi apoi dela liceul german din Cernăuţi are incontestabile, deşi nu exclusive merite pentru redeşteptarea Românilor din Bucovina. Conştiinţă românească la Românii din Bucovina a existat totdeauna. Şi atunci când a venit A. Pumnul în Cernăuţi, în 1848, conştiinţa aceasta, susţinută de membrii familiei Hurmuzachi şi înviorată de refugiaţii politici moldoveni şi ardeleni ai acelui an, era foarte puternică. Venit din patria pedantismului latinist, din Ardeal, Aron Pumnul — binecuvântată să-i fie memoria — avea pasiunea preocupărilor lingvistice şi mania reformării limbii. Credea, ca şi conaţionalii săi din Ardeal, că o limbă poate fi modificată după capriciile unor savanţi şi impusă maselor, dacă nu largi populare, atunci cel puţin intelectuale ale acestui neam. Bine

intenţionat şi inspirat din preocupări cu caracter naţional, A. Pumnul voia să impună limbii vorbite anume forme gramaticale şi neologisme, poate logice în construcţia lor, dar contrare simţului firesc al limbii. Nu este locul să ne ocupăm de teoriile lingvistice ale lui A. Pumnul, de limba şi ortografia lui, pe cari ar fi voit să ni le impună. Amintesc numai câteva: pentru sufixul — bil A. Pumnul scria-ver (veneraver), pentru ţiune — ciune (năciune), pentru grupul de consoane -ct-pt (obiept, efept), pentru suf. tiv-ţiv (lucrăţiv pentru activ), pentru a neaccentuat ă şi în neologisme (cărăpter-caracter), câteodată ă transcris prin ae (saelutare), şte înlocuit prin şce (peşce) ş. a.[1]). Ori cât de inacceptabile le-am găsi astăzi aceste forme şi formaţiuni, ele au avut pe atuncia derenţi foarte convinşi, între cari amintim pe I. Gh. Sbiera, care nu numai că a acceptat reformele lingvistice ale lui Pumnul, ci a căutat să le completeze şi mai ales să le aplice şi să le impună din situaţiunile, pe cari le ocupa ca profesor de liceu, mai târziu de universitate, ca secretar al Societăţii pentru cultură, ca alcătuitor şi cenzor de manuale didactice, ca scriitor de cărţi etc. etc.

Aron Pumnul

In concluzie spunem că prin adoptarea acestor forme limba română din Bucovina, ca de altfel şi cea din Ardeal, risca să se divizeze în două: jos limba poporului, arhaică, frumoasă şi poetică, sus limba literară, artificială, rigidă, afonă şi lipsită de orice poezie. Se săpa astfel o prăpastie între ţărani şi intelectuali.

Pericolul trebuia evitat şi înlăturat cu orice mijloace. Lupta împotriva limbii latiniste a fost îndârjită în Principate. Acolo un Al. Russo, un V. Alecsandri, un M. Kogălniceanu, un Bălcescu, un T. Maiorescu au luptat cu toate mijloacele împotriva separatismului ardelean. Campania aceasta a avut succes desăvârşit în România veche, care însă nu era atât de ameninţată de pericolul limbii latiniste. Pericolul cel mare era în Ardeal şi în Bucovina. Reacţiunea împotriva limbii latiniste în Ardeal şi Bucovina, dacă

[1]) Amănunte în conferinţa d-lui V. Morariu: Foaia Soţietăţii.

era vorba să aibă succes, trebuia să se producă şi să se exercite permanent chiar din sânul şi în sânul acestor provincii. In Ardeal lupta împotriva limbii latiniste a fost dusă de reprezentanţii bisericii ortodoxe, fiind considerată totodată ca o luptă împotriva bisericii unite de acolo.

Cine a dus în Bucovina lupta împotriva pumnulismului sau a ciunismului, cum l-a botezat V. Alecsandri? In Bucovina lupta aceasta a fost dusă de trei oameni: de D. Petrino (în broşura sa: Puţine cuvinte despre coruperea limbii române, Cernăuţi, 1869) şi de fraţii Alecu şi mai ales Gheorghe Hurmuzachi.

Pentru a ne limita, în această privinţă, numai la contribuţia fraţilor Hurmuzachi, n'avem decât să deschidem Foaia Soţ. (1865—1869). Acolo vom întâlni două feluri de limbă: de o parte, limba pumnulistă scrisă de I. Gh. Sbiera şi de colaboratorii bisericeşti ai revistei (M. Mitrofanoviţă, Samuil Andrievici, C-tin Andrievici, M. Calinovschi = M. Călinescu), pe de alta, limba curată, frumoasă a fraţilor Alecu şi Gheorghe Hurmuzachi.

Cine citeşte procesele verbale ale şedinţelor Societăţii pentru cultură, va întâlni acelaş lucru. Limba lui Gheorghe Hurmuzachi este cea neaoş românească. Şi un lucru să nu uităm: nici în Foaia Soţ., nici în procesele verbale de şedinţe, limba lui Alecu şi Gheorghe Hurmuzachi nu este pe deplin respectată. Acolo redactorul Foii, I. Gh. Sbiera, dincoace secretarul şedinţelor mai schimba câte ceva din limba fraţilor Hurmuzachi, deşi nu cuteza, din respect faţă de persoane, să scâlcieze cu totul.

Chiar numai din aceste acte oficiale am putea trage concluzia, că pe atunci (1865—1880) în Bucovina era între pumnulişti şi nepumnulişti o luptă surdă, care de altfel se evidenţiază atât de strident în broşura mai sus citată a lui D. Petrino.

De fapt, conflictul acesta era şi puternic şi permanent. Aceasta o putem constata din însemnările dela arhiva Societăţii pentru cultură. Protagonistul curentului antipumnulist, chiar în sânul societăţii, era Gheorghe Hurmuzachi, preşedintele ei în curs de aproape două decenii. Şi cum Gheorghe Hurmuzachi, după cum am văzut mai sus, avea obiceiul notelor marginale pe actele societăţii, sântem pe deplin orientaţi asupra naturii şi intensităţii conflictului.

Să dăm câteva exemple:

Secretarul societăţii M. M. Călinescu, el însuşi un înfocat pumnulist, scria într'un raport al Societăţii cuvântul: *lucrăţivitate.* Gh. Hurmuzachi şterge cuvântul şi-l înlocueşte cu: *activitate,* adăugând pe margine:

„Lucrăţivitatea — fără îndoială cel mai disgraţios şi „disarmonios cuvânt din toată limba românească cea fru„moasă, uşoară, lină şi melodioasă! Lucrăţivitate şi semenii „lui: obiecţivitate, bibliotecariale...

„In loc să ne apropiem limba noastră cea puţin des„voltată de cea mai înaintată şi frumoasă a fraţilor de peste „Carpaţi, noi ne vom înstrăina aşa cu totul unii de către „alţii. Nu destul că ne-au separat soarta, noi nu vroim să „recunoaştem cum că noi înşine cei ce scriem rădicăm de „bună voie în toate zilele în limba noastră cea comună (?!) „noi păreţi de despărţire între noi şi între ei. Aceste spre „justificarea opiniunilor mele limbistice separate. Să fiu „scuzat, dar nu-mi pot călca pe inimă. Unmassgebliche, „unvorsichtige Bedenken [1])!"

In acelaş raport secretarul M. Călinescu scrie: *simpatie binevoitoarie,* iar Gheorghe Hurmuzachi adnotează pe margine:

(Binevoitoari-a-a-a-a-a! Ce terminaţiune armonioasă! Parcă este compusă după Manualul de armonie muzicală [2]). Vrând nevrând îţi vine a cânta).

Şi continuă Gheorghe Hurmuzachi:

„(Să am iertare amicală din partea stimatului d. secretar; dar germânul zice: Wessen das Herz voll ist, geht „der Mund über. Cu toate că tot aşa au fost dela început „şi pe semne tot aşa va mai rămânea un timp şi după noi. „Dar tocmai aceasta trebuie să ne întristeze şi mai mult.

„Ce frumos ar fi de nu s'ar separa măcar Soţietatea „în manifestările (de ce nu ziceţi mînufestările ca „mânuscris") „ei de limbagiul conaţionalilor de peste Carpaţi? Consecinţa „abstrasă va învinge pe încet unitatea şi solidaritatea şi „armonia limbei şi ce este mai mult şi frăţia între cei dela

---

[1]) Cfr. manuscrisul din Raportul comitetului pe a. 1869 (în a. 1870).

[2]) Isidor Vorobchevici: Manual de armonie vocală, Cernăuţi, 1869, tip. Eckhardt.

„o maică — şi consecinţa acea gramaticală va triumfa la „noi, dar nu va despăgubi pentru pierderea acelor bunuri, „pentru trista noastră izolare)".

Există cuvinte mai frumoase şi totodată mai îndurerate asupra unităţii noastre de neam şi limbă?

In altă parte, într'o notă marginală, Gh. Hurmuzachi ne face o adevarată lecţie de filologie. El spune:

„Spre explicare de ce prefer eu scrierea de corespon- „dere în loc de curespundere însă că nu numai că prefer „forma adoptată de întreaga Românie a cuvântului a cores- „punde, dar încă şi sună foarte urât silaba cea dintâi a ne- „ologismului de curespunde. Cine ar putea zice d. e.: „Domnişoară, am văzut curespundinţa d-tale, am deschis „curispondinţia d-tale, să-mi dai curespundinţa d-tale. Pe „lângă aceasta se mai zice şi a corege; cordial [1])".

Intr'o altă adresă secretarul Calinescu scrie permanent *trămite*, iar Gh. Hurmuzachi face următoarea notă:

„In care parte a lumii zic Românii: a trămite? Pâna „când va mai scrie această Soţietate „naţională şi binecu- „vântată", cum ziceţi, păsăreşte în loc de româneşte? [2])".

Ce nobilă isbucnire a indignării sale?

Altădată când secretarul scrie *voiă,* Gh. Hurmuzachi scrie la margine următoarea „observaţiune amicală":

„Voiă" — foarte corect după gramatica repăusatulni „şi neuitatului profesor Pumnu, care este însă o cacofonie „ce nu există nicăeri între Români numai la „unicul institut „curat naţional binecuvântat şi înaintat din ţara noastră, „după cum ziceţi aice" [3]).

Nu era Gheorghe Hurmuzachi şi un estet al limbii?

Aceeaş luptă a avut-o Gheorghe Hurmuzachi şi pentru unificarea ortografiei româneşti.

Din probele de mai sus credem a putea trage concluzia că Gh. Hurmuzachi, luptând făţiş împotriva aberaţiilor lingvistice pumnuliste, a luptat conştient pentru păstrarea unităţii de limbă.

---

[1]) Din arhiva Soc. pt. cult. nr 14/1872.
[2]) Din arhiva Soc. pt. cult. nr. 52/1876.
[3]) Din arhiva Soc. pt. cult. nr. 52 1876.

Cu autoritatea pe care o avea ca preşedinte al Societăţii pentru cultură, pe atunci un fel de Acadamie română a Bucovinei, cât şi ca preşedinte al comitetului redacţional al Foii Soţietăţii, un fel de Monitor oficial al ei, Gh. Hurmuzachi, dacă n'a putut stăvili cu totul curentul lingvistic pumnulist din Bucovina, are cel puţin marele merit de a-i fi şubrezit temelia în aşa măsură încât atunci când s'a pus în discuţie chestiunea unităţii de limbă, adecă cu prilejul apariţiei curentului sămănătorist cât şi mai târziu, după Unirea politică a Bucovinei cu România, noi Românii bucovineni, cei dintâi dintre provinciile subjugate şi apoi eliberate, ne putem revendica titlul de glorie de a fi adoptat fără rezerve, în orice caz cu prea puţină împotrivire, limba literară a Regatului, fără veleitatea de a ne păstra măcar ceva din particularităţile noastre lingvistice, ce ne păreau odată atât de determinante pentru structura limbii noastre.

Asupra celorlalte laturi ale activităţii lui Gh. Hurmuzachi voi trece rezumativ.

Gh. Hurmuzachi, descendentul unei glorioase familii boereşti era predestinat, chiar prin această descendenţă, să joace un foarte important rol politic în Bucovina. După ce fratele său Eudoxiu, ajungând căpitan al ţării (Landeshauptmann), nu mai avea deplina libertate de acţiune politică, după ce celalt fiate, Alecu, trebuia să-şi menajeze sănătatea-i şubredă, Gh. Hurmuzachi a rămas să fie un fel de şef politic, neales dar firesc, al Românilor bucovineni între anii 1862—1882, adecă până la moartea sa. Ca deputat în dieta ţării între anii 1863—1878 (cu o mică întrerupere în 1875), Gh. Hurmuzachi se remarcă şi aici ca un neînfricat luptător pentru biserica românească din Bucovina.

Continuând linia de conduită fixată încă la 1848, Gh. Hurmuzachi a luptat mai întâi pentru împreunarea bisericii din Bucovina cu cea din Ardeal, iar după eşuarea acestui proect, pentru autonomia bisericii ortodoxe din Bucovina. El voia să asigure şi elementului mirean al acestei provincii dreptul de colaborare la conducerea eparhiei. In această luptă Gh. Hurmuzachi şi Românii din Bucovina s'au lovit de rezistenţa dârză şi interesată a episcopului de pe atunci, Eugenie Hacman. Fazele acestei gigantice lupte, plină de peripeţii şi umiliri, sânt expuse pe larg în cartea d-lui I. I. Nistor: Istoria bisericii din Bucovina (şi a rostului ei naţional cultural în viaţa Românilor bucovineni,

Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1916) aşa că mă dispensează să mai insist asupra lor.

Totaşa nu mai insist şi asupra altei laturi din activitatea lui Gh. Hurmuzachi: aceea ca deputat (sau ablegat, cum i se spunea atunci) în parlamentul austriac. In această calitate Gh. Hurmuzachi s'a relevat mai ales cu prilejul înfiinţării universităţii din Cernăuţi (1874—1875). El a cerut atunci înfiinţarea unor catedre cu limba de predare română pe lângă facultatea de drept şi o catedră de limba şi literatura română pe lângă facultatea filozofică. In primul caz n'a reuşit, în al doilea a avut succes deplin. Primul titular al acestei catedre a fost cel mai înfocat pumnulist al Bucovinei, I. Gh. Sbiera.

Cum vedem Gh. Hurmuzachi a fost toată viaţa sa un om activ. Şi activitatea sa publică era închinată aproape în întregime intereselor româneşti din Bucovina. Din această cauză datori sântem să-i păstrăm amintire veşnică.

Constantin Loghin.

Străduinţele Societăţii pentru cultură pe teren şcolar

(Conferinţă ţinută de d-l Constantin **Loghin** la Universitatea liberă în ziua de 7 Aprilie 1932)

Străduinţele Societăţii pentru cultură pe teren şcolar.

Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina şi-a dat încă de timpuriu seama de importanţa şcolii în viaţa unui popor. Deci în tot cursul existenţei sale a consacrat problemei şcolare cea mai largă atenţie.

Cel ce mai întâi a îndreptat atenţia societăţii asupra problemei şcolare din Bucovina, a fost Alecu Hurmuzachi. A făcut-o în adunarea generală a societăţii din Ianuarie 1867, când a ţinut o admirabilă conferinţă: *Despre una din ideile domnitoare ale tâmpului* [1]), în care argumentează, cu o putere uimitoare de convingere, necesitatea imperioasă că fiecare individ trebuie să cunoască istoria neamului, căruia îi aparţine. Această cunoştinţă ar trebui transmisă prin intermediul şcolii publice. Dar şcoala noastră, ca nici una din lume, îi refuză acest lucru. In şcoala publică din Austria nu se predă învăţământul istoriei naţionale a fiecărui neam, ceea ce constitue, după Al. Hurmuzachi, o lacună foarte gravă în învăţământ. Dorinţa noastră este ca elevii români să primească cunoştinţe despre istoria naţională. Cum statul austriac, după experienţa de până acuma, nu se va conforma acestui postulat, Al. Hurmuzachi sugerează ideea să se găsească calea cea mai potrivită pentru cunoaşterea şi cultivarea istoriei naţionale.

Efectul acestei conferinţe a fost neaşteptat de favorabil. Chiar în aceeaş adunare se însărcinează comitetul societăţii „să cugete asupra modalităţilor înfiinţării unei catedre pentru istoria naţională aice în ţară". Comitetul alege o comisiune de 5, care să studieze chestiunea. Comisiunea face pregătirile necesare şi, prin raportul lui I. Gh. Sbiera, propune deschiderea unui curs de istoria naţională, care să se facă în fiecare an prin 8 luni de

[1]) Publicată în Foaia Soţ a. III, nr. 3.

zile cu câte trei ore pe săptămână în localităţile societăţii. Conferenţiarul să primească dela societate 200 fl. v. a. drept remuneraţie. Pentru aprobarea acestei propuneri se convoacă o nouă

Al. Hurmuzachi.

adunare generală (17 Februarie 1868). Adunarea este inaugurată de o nouă conferinţă a lui Al. Hurmuzachi, care de astă dată vorbeşte despre tema:

Carele e caracterul şi tendinţa învăţământului public la noi[1].
In această conferinţă Al. Hurmuzachi se simte acum dator, ca

[1]) Publicat în Foaia Soţ. a. IV, nr. 3, 1868.

unul ce a pătruns în chestiune, să desvăluie tot adevărul asupra tendinţei de germanizare a şcoalei publice din Bucovina. Redăm în cele următoare firul principal al ideilor, fiindcă nu sânt ideile unui om, ci reoglindesc o stare reală de lucruri.

Dela început Al. Hurmuzachi constată că învăţământul public dela noi are nevoie de o modificare radicală în sistem, metodă şi tendinţă. Având să educe facultăţile omului, şcoala nu poate mai întâi decât să desvolte şi să întărească sentimentul de dragoste pentru propria-i naţiune şi numai după aceea să contribue şi la progresul omenirii. Şi interesele naţionale nu stau în contrazicere cu interesele omenirii, ale civilizaţiei.

> Numai la noi „dincoace, unde toţi Românii fără deo„sebire avem de a susţinea o luptă grea şi amară, lupta „fără repaos pentru conservarea şi mântuirea esistinţei, a „naţiunalităţii noastre întâlnim şi avem de respins necontenit „acele triste teorii, cari sânt mai stricăcioase atunci când „propagate sub masca cosmopolitismului cearcă a ademeni, „a rătăci, a seduce pe cei mai slabi dintre noi, a-i înşela „cu măgulirea cam naivă, că atunci se vor arăta mai „lu„minaţi“, când vor fi indeferinţi, nepăsători pentru soarta „naţiunii sale, că vor fi mai „liberali“ când se vor lepăda „de ea, de'ndătorirea sântă a o ajuta după putinţă în nă„zuinţele şi aspiraţiunile ei“.

Oratorul aduce diferite argumente pentru a dovedi că supremul principiu în viaţă trebuie să fie mai întâi dragostea către naţiune şi numai după aceea dragostea către omenirea întreagă. Prin naţiune Al. Hurmuzachi înţelege *„moşia strămoşească, toate bunurile materiale şi spirituale ce ne-au lăsat ei în moştenire, pământul şi poporul, limba şi credinţa, tradiţiunea şi istoria, vârtuţi şi datini, drepturi şi îndătoriri“*.

> „Asta nu deschide şi nu'mpiedecă de a ne interesa „tot atât pentru înflorirea şi întărirea monarhiei, în care „trăim cu alte popoare împreună, în care trăesc trei milioane „de fraţi ai noştri, cari deşi astăzi încă sânt atât de greu „cercaţi, totuşi mâne, poimâne prin dreptatea lui D-zeu şi „vigoarea proprie de secur vor fi vindecaţi. Asta nu'mpedecă „ca să trăim aici în vechea noastră patrie şi cu cei ce sânt „de o seminţie cu noi în bună pace şi amicie, deoarece

„cercând şi susţinând dreptul nostru nu putem şi nu voim „a vătăma pre nimine“.

De aceea, pentru a se putea opune umanismului cosmopolit, tineretul trebuie să primească în şcoli educaţia în spiritul patriotic naţional. Principiul acesta este recunoscut de toate naţiunile şi dece nu s'ar concede şi naţiunii noastre? Cu atât mai mult astăzi, când manifestarea publică a încetat de a mai fi monopolul unei singure clase sociale şi când individul este chemat să ia parte activă la această viaţă. Cetăţeanul trebuie să se pregătească pentru această viaţă publică. Şi pregătirea se poate face numai în sensul educaţiei naţionale.

„Nu va fi sănătos poporul nostru, nu va înflori patria, „nu se va întări şi de către noi şi prin noi statul, până ce „nu vom deştepta, desvolta şi întări acest sâmţ naţiunal. „Acesta pe lângă religiune, sângur va fi în stare de a da „şi poporului precum şi fiecărui individ sprijinul moral „neapărat trebuitor“.

Faţă de caracterul şi tendinţă naţională, cari ar trebui să călăuzească întregul nostru învăţământ public, care este, se întreabă oratorul, principiul, care stă la baza acestui învăţământ? Şi tot el răspunde fără sfială, cu curajul ce l-a caracterizat totdeauna:

„Cât despre învăţământul inferior, poporal, trebuie să „zic limpede şi curat, că el nu pleacă dela nici un principiu, „e bazat pe nu ştiu ce temelie, pe care nimene n'o poate „descoperi, poate, pentrucă nici nu i s'a aşternut una, n'are „nici o legătură în sine, nici un spirit şi viaţă, prin urmare „nici un scop lămurit, ci e un pur mecanism de cea mai „primitivă simplitate, care se mărgineşte a deprinde pe băiaţi „a ceti şi a scrie ceva buchi, buchi, — a zice Tatăl nostru, „a spune că de 2 ori câte 2 fac 4, şi acestea anume în „2—3 limbi — şi iată, domnilor, cu ce sânt pregătiţi acei „bieţi băiaţi pentru şcoalele mai înalte şi cu ce sânt înzestraţi, „pentru toată viaţa cei mulţi, care nu pot merge mai departe. „Nu e asta adevărul, domnilor, şi poate fi un adevăr mai „trist decât acesta? In atât se cuprinde binefacerea instruc„ţiunii poporale? Aceasta să dea poporului „sănătatea mo„rală“, să-i delăture prejudeţele, să-l înveţe şi a-şi direge

„plecările, a-şi cunoaşte dreptul şi îndătoririle, a-şi deştepta „şi interesa sâmţurile cele bune şi mai întâi iubirea de patrie?

„Au doar acest biet popor nu merită, din partea celor „care pretind a se îngriji de el, să afle măcar pe scurt, „unde, pe ce pământ, în ce parte a lumii trăeşte şi cine „l-au născut? De ce să i se ascundă, să nu afle el aceasta, „că doar nu va avea a se ruşina de genealogia sa.

„Dar să trecem la învăţământul mai înalt, cel mijlociu „anume. Apoi aici, domnilor, pentru ca să nu zic alta, voi „aminiti numai (aceea ce ştim cu toţii, deplângem de mult „şi am şi cercat la timpul său a întâmpina) că de acesta „esistă numai în limba străină, deşi unele — fundate fiind „cu averea bisericii noastre şi înstrăinate apoi chiar de către „aceia, cari mai întâi erau dători a ni le conserva — se „numesc dreptcredincioase, că învăţământul naţional se măr„gineşte în toate la predarea religiunii şi, ca a unui subiect „secundar, a limbii cu literatura: iată totul. De istorie nici „urmă, tot atât de geografie, care stă în nedespărţită legă„tură cu istoria, şi mai puţin încă de etnografia naţională, „adecă cunoştinţa mai aproape a poporului său, a fiinţei „şi a vieţii sale interne şi externe etc".

Şi cum va fi generaţia ieşită din astfel de şcoli? Al. Hurmuzachi continuă:

„Ţinută în deplină despărţire de tot trecutul şi'n cum„plită neştiinţă a aceluia, despărţindu-se de casa părintească „pentru un lung şir de ani îndată ce întră în şcoalele acestea, „trăind în deplină izolare şi trupească de popor, din al căruia „sân au ieşit, nestând prin materiile, spiritul şi limba învă„ţământului în nici un raport moral cu acesta, primind acest „învăţământ în limbă străină, pierzând încet-încet din me„morie şi neapărat apoi şi din inimă toate tradiţiunile pă„rinteşti, nemaiauzind, afară doar de oarele, când se predă „limba, nici o amintire de ai săi şi ale sale şi auzind din „contra tot numai lauda şi glorificarea celor străine din „gură străină — iată domnilor şi fraţilor, cum creşte tine„rimea noastră, cum se cresc generaţiunile viitoare!

„Dacă aceasta se cheamă: „Allgemeine Menschenbil„dung" (şi la altă parte Fachbildung), apoi declar, domnilor,

„fără sfială şi'n faţa lumii, că e tristă, prea tristă! afară de „aceea că conceptul: algemeine Menschenbildung, ca să „poată fi singurul scop pentru o şcoală, e prea vag, nedefinit „şi abstract, bun dar pentru omul abstract, pre care găsească-l „cine vrea — apoi acest fel de Menschenbildung, care cere „ca să ne desbrăcăm de fiinţa noastră firească şi intimă, „de însuşirile noastre particulare, de individualitatea noastră, „pentru a fi demni de a o primi, care dar are de condiţiune, „de efect neapărat şi prin urmare de scop netăgăduit, ca să „ne pierdem naţionalitatea noastră, păstrată cu ajutorul lui „D-zeu şi al braţului român peste un mileniu şi jumătate „de ani, şi periclitată aici de un timp încoace mai mult „decât în timpurile cele mai triste — ca să pierdem până „şi amintirea cine am fost şi conştiinţa ce am mai rămas — „asta cultură dar, care cere să încetăm a fi români ca să „ne facem „Mensch“ — ah, domnilor, spuneţi D-voastră: „ce fel este ea? Aflaţi-i şi numiţi-i D-voastră principiul! — „Şi de veţi cere să o spun eu, vă voi spune în durere şi „tot fără sfială: că este acela al înstrăinării depline de na-„ţiune, al înstrăinarii de tot ce constituie pre aceasta, aşa „dar nu numai de naţionalitate în înţelesul restrâns, ci şi „în cel mai larg, prin urmare şi de celelalte momente morale, „ce sânt momente întregitoare ale ei, precum dar şi de „credinţa strămoşească etc.“

In concluzie Al. Hurmuzachi cere cu toată tăria reformarea învăţământului public din Bucovina în sensul caracterului şi spiritului naţional, aşa cum ni-l garantează constituţia ţării şi cum îl au celelalte popoare ale Austriei.

Evident că în urma acestei cuvântări atât de avântate, propunerea pentru înfiinţarea unui curs de istoria Românilor a fost primit cu mare entuziasm şi cu unanimitate de voturi. Dar ce se întâmplă? Mai înaite de ce comitetul societăţii s'ar fi gândit la îndeplinirea celor hotărîte, se pomeneşte cu o adresă frumos caligrafiată (cu data de 24 Februarie 1868), în care preşedintele ţării, informat fiind din raportul comisarului de poliţie despre cursul proectat şi hotărît de adunarea generală, învită comitetul societăţii să-i prezinte fară întârziere un extras din procesul verbal al adunării cu pricina, iar până la aprobarea guvernului să se suspende executarea deciziei luate.

Comitetul societăţii se supune ordinului şi trimite cele cerute, după cum spune procesul verbal al şedinţei comitetului, după discuţie lungă *„fără a face oareşcari observări sau reflexiuni în privinţa sistării conclusului adunării generale“*. Dupa oarecare vreme guvernul, printr'o nouă adresă (din 22 Maiu 1868), opreşte definitiv înfiinţarea acestui curs.

Motivarea? Mai trebuie o motivare? S'a dat una de formă: că societatea, prin deschiderea acestui curs, ar ieşi din cadrele statutelor, cari nu prevăd nicăeri ţinerea de conferinţe publice, cu atât mai puţin din istoria Românilor şi că prin aceasta *„societatea ar aluneca pe panta politică“* (der Verein auf das politische Gebiet hinübergreifen würde).

Măsura aceasta cu motivarea ei perfidă a fost de natură să stârnească indignare. Interpretul ei se face Gheorghe Hurmuzachi, care în cuvântarea de deschidere a adunării generale din 20 Iulie 1869 îşi varsă tot venitul împotriva acestei măsuri. Considerând adunarea generală a societăţii pentru literatură ca tribuna unui parlament, în care membrii societăţii sânt, *„reprezentanţi nealeşi, dar fireşti ai seminţiei noastre, bărbaţi însufleţiţi tot de o idee, mişcaţi tot de un sâmţământ..... de sâmţul naţional şi dorinţa înaintării şi fericirii consângenilor săi“*, Gh. Hurmuzachi, preşedinte societăţii, lansează o violentă filipică împotriva perfidiei, cu care ne tratează guvernul austriac.

„Căci aş nega adevarul faptic, spune Gh. Hurmuzachi, „de nu aş constata cu parere de rău nemulţumirea obşteasca „despre puţina îngrijire, de care se bucură Românii din „Bucovina ca atari din partea guvernului constituţional în „privinţa intereselor lor vitale anume în privinţa îndreptaţirii limbii, a naţionalităţii şi a bisericii lor cari li s'au „garantat tot aşa de solemn ca şi celorlalte popoare ale „statului..... în privinţa studiului istoriei naţionale, care „este ignorată în planul învăţământului public cu o tinăcitate precum nu se mai aflǎ în altă ţară a statului austriac; „în privinţa automiei bisericii ortodoxe a ţării“.

„Nu este îndoiala, continuă Gh. Hurmuzachi, noi trăim „într'o epocă cât se poate de constituţională: vuetul zilnic „al presei liberale ne asecura[1]) despre aceasta de ne asur-

---

[1]) Asigură.

„zeşte; constituţiunea ne-au înzestrat cu drepturile cele mai „pompoase, cu libertăţile cele mai ademenitoare. Dar Ro-„mânii, când pun mâna pe inimă şi se întreabă în sânceri-„tate, răspund cu toţii ca cu o sângură voace: „Pre noi „Românii acestea toate încă nu ne-au încălzit".

„Şi întru adevăr, acele drepturi şi libertăţi, cari li zac „lor mai mult la inimă, pentrucă numai în ele se cuprind „condiţiunile esistinţei lor, adecă acele despre limbă, naţio-„nalitate şi biserică, samănă parcă s'ar afla în constituţiune, „— pentru Români — deocamdată numai ca de mărturie, „atât de puţin se iau ele în băgare de samă în viaţa prac-„tică: ele s'au dat, după cum-ni se întâmpină la fiecare „prilej, numai în principiu, având trebuinţă de legi speciale „şi concrete; (cu alte cuvinte specializarea şi aplicarea „acelor mai importante articole de constituţiune pentru „naţionalităţi, şi anumea pentru noi, samănă a fi rezervate „unui viitor necunoscut — pentru că avea a veni mai „târziu —) până acum însă, doi ani dela inaugurarea noului „regim constituţional, durere că nu au venit. Până acum nu „s'au delăturat piedecele cele vechi încontra desvoltării „naturale şi egal îndreptăţite a poporului român din Buco-„vina în privinţele indicate: din contra, ele există acum „întocmai ca şi înainte. Şi din cauza aceasta şi Românii ca „atari se află astăzi sub domnia unei constituţiuni atât de „lăudate pentru liberalismul şi dreptatea ei, cu interesele „lor vitale şi cu egala lor îndreptăţire naţională încă tot „acolo, unde au fost şi mai nainte".

Protestând împotriva atitudinii perfide, adoptată de guvern faţă de Românii din Bucovina spune: „Dreptul „propriei sale naţionalităţi este neperitor, căci deodată cu „omul s'au născut; el este dela D-zeu. Şi astăzi, în secolul „luminii, al libertăţii, al umanităţii şi al reînvierii conştiinţei „naţionale între toate popoarele lumii ar trebui să avem şi „noi a ne plânge mai puţin decât oricând în privinţa aceasta.

„A se concede din partea statului ceea ce nu se mai „poate denega în ziua de astăzi, acel drept sacru al unei „naţiuni în teorie, în princip, în constituţiune şi a i se re-„fuza totodată aplecarea lui în viaţa practică într'un stat

„modern aşa numit, „stat constituţional“, „stat de dreptate“
„aceasta nu poate fi de folos nici pentru una din îmbele părţi“.

Deci trebuie să ne străduim de a transforma în realitate ceea ce ni s'a concedat în teorie. „Iar mai ales una „să ne zacă la inimă, să nu negrijim limba maternă, talis-„manul naţionalităţii, în favorul unei alte limbi, nici în viaţa „privată şi cu atât mai puţin în sânul familiei noastre; dar „mai cu deosebire să ne şervim de ea în afacerile referen-„ţiale şi curăspundinţele oficioase orişicând şi orişiunde şi „să întrebuinţăm toate mijloacele legale de a îndemna şi „pre comune şi celelalte organe autonome spre imitare“. [1])

Această adunare generală (din 20 Iulie 1869), inaugurată cu această splendidă cuvântare, cea mai simţită apologie a dreptului nostru de existenţă naţională, a fost convocată cu scopul de a modifica statutele. Guvernul a pretextat că statutele nu prevăd ţinerea de conferinţe publice. Şi comitetul societăţii a propus modificarea lor în acest sens.

Şi de fapt nouile statute, la articolul 2, cuprind între mijloacele de realizare a scopurilor societăţii:

la art. 3: prelegeri şi desbateri între membrii societăţii asupra chestiunilor mai însemnate de ştiinţă, artă sau cultură;

la art. 4: prelegeri ştiinţiale, la cari pot participa şi alţii, cari nu sânt membri ai societăţii.

Cu acest prilej se aduc şi alte modificări, necesare statutelor. Mai întâi se schimbă numele societăţii în: Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina. Intre mijloacele pentru realizarea scopurilor se adaug şi altele ca:

art. 5. stăruirea pentru năintarea şi îmbunătăţirea învăţământului poporal.

art. 6. îndemnarea şi sprijinirea tinerilor la îmbrăţişarea meseriilor, a industriei şi a comerţului şi alte puncte.

Interesant de remarcat este şi amănuntul că de astădată nu se spune nicăeri în statute că în societate se primesc membri fără deosebire de naţionalitate şi religiune. De altfel, pretutindeni în statute, se accentuează caracterul pur naţional al societăţii.

Nouile statute au fost aprobate de guvern şi în baza lor societatea ar fi putut inaugura în voie acele proectate conferinţe

---

[1]) Foaia Soţ. a. V. nr. 6—12.

din istoria Românilor. Dar entuziasmul iniţial pentru ele nu mai exista. El s'a temperat şi din cauza măsurilor vecsatorii ale guvernului, dar şi din altă cauză: Al. Hurmuzachi, iniţiatorul şi animatorul acestei măreţe idei, nu mai era în mijlocul membrilor. El îşi petrecea ultimele zile, în căutarea sdruncinatei sale sănătăţi, în Italia, unde moare la Neapole, în 20! Martie 1871. Ce a pierdut societatea şi neamul românesc din Bucovina cu această moarte, îşi poate imagina fiecare numai din câte cunoaşte din cele de mai sus.

Din cauza aceasta rezultatul acestei lupte eroice de câţiva ani s'a spulberat în vânt. El se reduce la un ciclu de cinci conferinţe publice, cari se ţin în iarna anului 1870/I. Este primul ciclu de conferinţe publice al societăţii. Conform programului, patru din cele cinci conferinţe au fost luate din istoria Românilor. Două au fost ţinute de I. Gh. Sbiera, care-şi propusese ca în ele să parcurgă toată istoria Românilor. Din nefericire nici aceste conferinţe n'au fost continuate *„din cauza multor zâzanii"*, cum spune I. Gh. Sbiera.[1]) Ele n'au fost reluate decât în iarna anului 1883/4, continuându-se în mod ceva mai regulat.

Modificându-şi statutele în a. 1869, societatea îşi asigură, prin intercalarea unui articol special, dreptul de a se ocupa şi de progresul şi îmbunătăţirea învăţământului primar.

Intenţia ei a fost oarecum sprijinită de însaşi autoritatea şcolară din Bucovina, de aşa numitul Consiliu şcolar al ţării. Acest consiliu, luând asupra sa supravegherea întregului învăţământ din Bucovina, şi-a dat seama că nu există manuale potrivite româneşti pentru şcolile primare. Bărbaţi competenţi n'avea, aşa că nu i-a rămas decât să se adreseze (1869) Societăţii pentru cultură, cerându-i concursul. Societatea primeşte cu drag această sarcină, alege din sânul ei o comisiune (1870), al cărei suflet a fost şi de astădată I. Gh. Sbiera, cel mai activ membru al comisiunii. Comisiunea avea două meniri: să cenzureze manualele ce i se vor prezenta şi, dacă nu se prezintă, să alcătuească manualele necesare.

In cursul celor dintâi 4 ani de activitate (1870—1874), comisiunea, mai ales I. Gh. Sbiera, a cenzurat sau a alcătuit din nou vre-o 16 manuale pentru şcolile primare nu numai din

---

[1]) Cfr. op. citat pg. 178.

Bucovina, ci şi din Ardeal, înzestrându-le astfel cu toate cărţile necesare în limba română. Toate aceste cărţi au fost scrise cu litere latine, eliminând astfel definitiv din uzul şcoalelor primare alfabetul cirilic.

Alcătuind manualele româneşti pentru şcoalele primare, Societatea pentru cultură, prin comisiunea ei, a făcut o mare operă românească. Manualele existente nu numai că erau nepedagogice, dar şi scrise într'o limbă românească imposibilă. Nici cele alcătuite de comisiunea Societăţii pentru cultură nu erau ireproşabile, dar orişicum însemnau un mare progres faţă de trecut.

După ce a dat şcolii primare manualele necesare, societatea s'a gândit să-i dea şi lectura necesară extraşcolară. Incepând cu anul 1886, comitetul societăţii începe să editeze o serie de broşuri, menite pentru tineretul şcolar, sub titlul de: *Biblioteca pentru tinerimea română.* Dela a. 1890 înainte, aceasta bibliotecă este completată cu alta: *Biblioteca pentru tinerimea adultă.* In aceste broşuri, întâlnim reproduse bucăţi din V. Alecsandri, C. Negruzzi, M. Eminescu, I. Creangă, O. Ispirescu ş. a. deci din toţi scriitorii noştri de seamă. Este un fel de popularizare a literaturii noastre.

Prin aceste broşuri se puneau în mâna elevului român cărţi bune, cu bucăţi din scriitorii noştri clasici. Fiind distribuite în mod gratuit tuturor şcoalelor primare, aceste broşuri ajungeau până în cele mai depărtate colţuri ale ţării, trezind pretutindeni interes pentru literatura română.

Aceste broşuri, deşi menite oficial pentru tineretul şcolar, mai aveau scopul să fie răspândite în masele poporului. Sânt deci primele broşuri româneşti răspândite în masele dela ţară. Pe lângă calendarul Societăţii aceste broşuri constituiau, în cea mai mare parte, singura hrană sufletească ce se da poporului dela ţară.

Să trecem acuma la şcoala secundară. Societatea s'a ocupat cu aceeaş râvnă şi de această şcoală. Inainte încă de ce societatea ar fi putut interveni, guvernul austriac întemeiază în Bucovina două şcoli secundare: liceul gr. or. din Suceava şi şcoala reală superioară gr. or. din Cernăuţi. Ambele şcoli au fost întemeiate şi susţinute cu banii fondului bisericesc gr. or. şi deci ar fi trebuit să aibă caracter confesional, deci românesc. Cum însă la deschiderea acestor şcoli (1862—1864) n'aveam profesori

români şi nici manuale româneşti, guvernul le-a inaugurat, provizor, cu profesori germani şi cu limba de predare germană, rămânând ca atunci când vor fi profesori şi manuale româneşti, şcolile să fie transformate în şcoli confesionale gr. or. cu limba de predare română. Dar lucrul acesta nu s'a întâmplat niciodată.

Autorităţile locale au ştiut să lucreze aşa de bine, încât provizoratul acesta a rămas definitiv. Deci cele dintâi şcoli secundare din Bucovina, menite mai întâi necesităţilor culturale ale Românilor, s'au transformat în adevărate pepiniere ale străinismului pe teritoriul Bucovinei. Românii nu puteau rămânea indiferenţi. Ei au încercat dese intervenţii nu atât pentru romanizarea acestor şcoli — lucru imposibil — cât mai ales pentru deschiderea de divizionare româneşti pe lângă aceste şcoli. Pe urma acestor intervenţii, pornite tot din sânul Societăţii pentru cultură şi susţinute cu energie de deputaţii români în dieta ţării, guvernul aprobă, începând cu anul şcolar 1881/2, deschiderea succesivă a patru divizionare româneşti la liceul din Suceava. Dar şi aici pune restricţia că numai acele obiecte se vor preda în limba română, pentru cari vor exista manuale româneşti tipărite.

Condiţia aceasta a pus pe Români în dificultăţi. Astfel de manuale nu existau în Bucovina şi nici în Ardeal, iar cele din regat nu puteau fi introduse din cauza deosebirii de programă şcolară. Mai era un pericol care ameninţa existenţa divizionarelor româneşti: problema elevilor. Trebuiau pentru liceul din Suceava elevi şi manuale româneşti şi anume foarte repede, dacă era vorba să nu se compromită ideea învăţământului românesc în şcolile secundare din Bucovina.

In ce priveşte elevii necesari pentru clasele româneşti ale liceului din Suceava, ei s'ar fi găsit în număr suficient, dacă li s'ar fi înlăturat din cale greutăţile materiale. Fii de ţărani, elevii români erau săraci şi trebuiau sprijiniţi cu bani şi alte mijloace. Societatea pentru cultură, dându-şi seama de această necesitate, a făcut un apel călduros pentru strângerea fondurilor necesare. Din aceste fonduri s'au dat elevilor din Suceava primele ajutoare, iar pe viitor s'au creat burse şi subvenţii, cari se împărţeau an de an elevilor meritoşi dela acest liceu.

Mai grea era problema manualelor didactice româneşti. Era nu numai o problemă de finanţare, ci şi mai ales de redactare. Comitetul societăţii s'a adresat imediat profesorilor români dela

liceul din Suceava, rugându-i să compună de urgenţă manualele necesare, societatea oferindu-se să suporte toate spesele imprimării şi să distribue autorilor venitul curat. Evident că de un venit aproape nu se putea vorbi, când ne gândim că aceste manuale erau menite numai pentru câte o singură clasă din Bucovina.

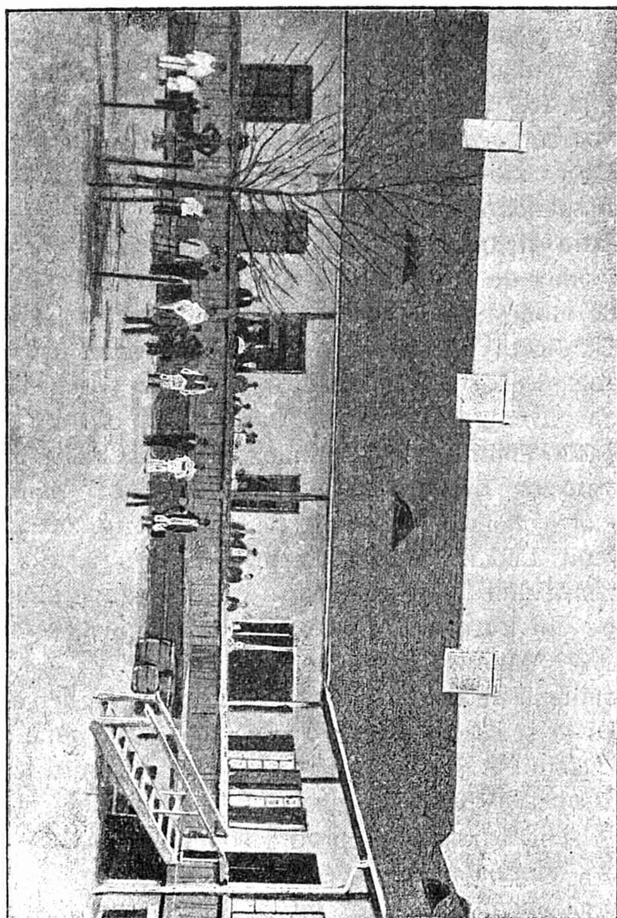
Apelul societăţii a găsit răsunetul dorit. Profesorii români din Suceava s'au pus cu drag în serviciul cauzei. Cel dintâi a prezentat manuale spre cenzurare şi tipărire Samuil Isopescul, profesor la acel liceu, iar societatea s'a grăbit să i le tipăreescă, căci *„onoarea societăţii,* mărturiseşte un act dela arhiva societăţii, *pretinde ca cele dintâi manuale româneşti pentru liceul român din ţară să apără sub egida Societăţii"*.

Pentru tipărirea astorfel de cărţi societatea a şi votat un fond în suma de 3000 fl. v. a. cam 240.000 lei. Pentru mijloacele destul de modeste ale societăţii suma aceasta era o jertfă foarte mare. De aceea societatea s'a simţit oarecum uşurată când şi Fondul bisericesc, sesizându-se de această problemă, pune la dispoziţia guvernului suma de 2.500 fl. v. a. în acelaş scop. Prin această contribuţie marinimoasă a fondului societatea s'a simţit oarecum degajată de datoria de a mai finanţa tipărirea manualelor româneşti, cedând guvernului orice ofertă ulterioară i-ar fi venit. Lucrul acesta a dat prilej de critică. S'a făcut mai târziu comitetului imputarea că a abandonat chestiunea şcoalei secundare din Bucovina. Orice s'ar fi întâmplat, se spunea, comitetul avea datoria să-şi continue opera.

Comitetul se ocupă şi în viitor cu supravegherea intereselor româneşti în şcoalele secundare. Din a. 1892 înainte, atât comitetul societăţii cât şi adunarea generală se preocupă de chestiunea înfiinţării unei şcoli confesionale de fete în Cernăuţi. Cum şi Fondul bisericesc are acest proect, comitetul societăţii pare să fi încetat cu stăruinţa sa în această direcţie, dar se gândeşte să pregătească manualele necesare in limba română pentru cazul că această şcoală ar lua fiinţă. Se ştie că această şcoală a luat fiinţă, este actualul liceu ort. de fete.

De altfel comitetul face o petiţiune (1895), cerând crearea de divizionare româneşti la liceul existent sau la unul ce urmează să se înfiinţeze în Cernăuţi. Acel liceu s'a activat mai târziu sub numele de Liceul de stat No. 3, transformat, după Unire, în liceul A. Pumnul.

In acelaş an (1896) se încoronează o mare operă a Societăţii pentru cultură. Pentru a ferì tineretul şcolar de înstrăinare în acest oraş înstrăinat şi pentru a înlesnì fiilor de ţărani frecventarea şcolilor din Cernăuţi, Societatea pentru cultură, după străduinţe de ani de zile, cu mari sacrificii materiale şi cu larga

Internatul de băeţi români (clădirea veche).

contribuţie publică a Românilor de aici şi de pretutindeni, reuşeşte să achiziţioneze un imobil potrivit în centrul oraşului, în care se deschide, cu începutul anului şcolar 1896/7 un internat (cămin) de băeţi români. In acest cămin găsesc adăpost modest şi ieftin, chiar gratuit, mai întâi 63 de elevi, iar din anul al doilea un număr dublu.

Cu deschiderea acestui internat societatea şi-a dobândit mari merite pentru neamul românesc în general şi pentru şcoala secundară din Bucovina în special. Prin acest internat au trecut toate generaţiile româneşti, cari au frecventat şcoala secundară din Cernăuţi. Găsind în internat o întreţinere foarte ieftină, câteva mii de fii de săteni şi-au putut urma şcoala secundară din Cernăuţi, ajungând mai pe urmă la condncerea destinelor acestei ţări. Când ne gândim că aproape toţi intelectualii români ai Bucovinei de eri şi chiar de astăzi au trecut prin acest internat, ne putem da seama de importanţa lui pentru acest colţ de ţară.

Insemnătatea mare a lui consistă şi în altă parte: în educaţia care se dă tineretului în internat. Oricine a trecut prin el ştie că aici a avut parte de o creştere curat românească. Internatul n'a fost numai adăpost ieftin şi bun pentru fiii de ţărani, ci a fost, înainte de toate, instituţie naţională, şcoala de românism. Şi câtă nevoie aveau elevii şcolilor secundare de educaţie românească, s'a văzut şi până acuma din felul cum erau crescuţi în şcolile de stat. Prin educaţia ce dedea, prin sentimentele ce sădea în tineret, internatul Societăţii pentru cultură a salvat multe suflete dela înstrăinare, multe conştiinţe de întunecare.

Prin deschiderea acestui internat Societatea pentru cultură a iscălit faţă de neamul românesc o poliţă, pentru plata căreia avea să robească şi robeşte până astăzi. Internatul trebuia întreţinut cu ajutorul Societăţii pentru cultură. Intreţinerea această reclamă anual societăţii jertfe materiale foarte grele, pe care trebuie să le facă înaintea oricăror alte obligaţiuni. Şi dacă Societatea pentru cultură de atunci şi până astăzi n'ar fi îndeplinit alte roluri decât acela de a administra şi întreţinea internatul acesta, şi încă şi-ar justifica pe deplin rostul existenţei sale.

In anii 1905 şi 1906 s'a procedat la lărgirea Internatului de băeţi români. Societatea şi-a dat seama că Internatul aşa cum era nu satisface nici pe departe nevoile tineretului şcolar român din Bucovina. De aceea comitetul a hotărît să mărească capacitatea de primire a Internatului, suprapunându-i un etaj nou şi făcând, cu acest prilej, reparaţiuni radicale în cel existent. In curs de un an (Iulie 1905—Mai 1906) aceste lucrări au fost terminate. Totodată Internatul a fost înzestrat cu mobilier nou, potrivit acestei instituţii. Prin această lărgire noul internat putea adăposti până la 250 de elevi.

Spesele acestor adaptări şi augmentări se urcă la 88.000 cor. în valuta de azi cam 3 mil. şi jum. lei, iar cele pentru mobilier la 7.000 cor. De unde au fost acoperite? Cea mai mare parte printr'o subvenţie (de 71.000 cor.) acordată de dieta ţării, iar restul din fondurile disponibile ale societăţii. E bina să accentuăm concursul, ce ne vine acum şi mai târziu, dela dieta ţării, pentru a constata că această instituţie autonomă a ţării Bucovina începe să-şi înţeleagă rostul.

Preocupată de grija educării tineretului nostru, Societatea pentru cultură nu se putea să nu se gândească de timpuriu la necesitatea unei universităţi la Cernăuţi. Chestiunea a fost desbătută în sânul comitetului încă din anul 1871, iar în adunarea generală din 16 Iulie 1872 se votează, în urma unui referat documentat al lui I. Gh. Sbiera, o moţiune, prin care se cere înfiinţarea la Cernăuţi a unei universităţi cât mai complete cu limba de predare românească. In acest sens comitetul înaintează şi un memoriu ministerului de culte şi instrucţiune. Universitatea s'a înfiinţat, evident nu numai în urma acestui memoriu, prin Inaltul decret imperial din 7 Decemvrie 1874 fără ca deocamdată să i se fixeze caracterul. Abia proectul de lege, votat la începutul anului 1875 impune nouii universităţi un caracter curat german. Universitatea din Cernăuţi vine ca un fel de compensaţie pentru universităţile din Cracovia şi Leov, cari au fost transformate în universităţi poloneze, în urma intervenţiilor energice din partea populaţiei poloneze din Galiţia.

Din cauza acestui caracter precum şi a tendinţei ei germanizatoare, universitatea din Cernăuţi a fost primită din Bucovina cu sentimente diferite. Pecând unii Români vedeau în această universitate, şi aşa cum ni s'a dat, un mare câştig cultural şi pentru ei, au fost alţii cari erau de părere contrară. O întreagă şedinţă a comitetului Societăţii pentru cultură a fost consacrată acestei chestiuni. Discuţia a fost foarte aprinsă şi contradictorie. Având a fixa atitudinea, pe care societatea s'o adopte faţă de nouă universitaie, secretarul societăţii, M. Călinescu, este de părerea că faţă de caracterul german al universităţii societatea nu poate decât să-şi exprime părerea de rău că s'a negat dreptul istoric al ţării noastre, iar în semn de protest să nu se facă nici un fel de manifestare, tacerea deplină fiind cel mai bun răspuns la cursa de germanizare ce ni se întinde. Membrii însă au

considerat acest fel de manifestare ca ostilă şi au hotărît cu 6 împotriva a 4 voturi să nu ia nici un fel de atitudine. Ceea ce în fond este totuşi o tăcere de protest. De aceea în Raportul comitetului societăţii pe 1875 nu găsim nici un cuvânt de apreciere asupra întemeierii acestei universităţi, când un astfel de eveniment eminamente cultural se serbătoreşte de obiceiu pe pagini întregi.

Ceea ce nu înseamnă că societatea s'a desinteresat cu totul de această universitate. Este adevărat că şi aici arhiva anului 1875, lipsind cu totul, nu ne dă amănunte. Cu toate acestea ştim însă că societatea a intervenit pe lângă deputaţii C. Tomaşciuc, membru în comitet, şi Nicolai Dumba, cari alături de Gh. Hurmuzachi, şi el deputat, au cerut înfiinţarea unor catedre româneşti pe lângă facultatea de drept şi a uneia de limba şi literatura română pe lângă cea filozofică. Nu s'a admis decât cererea din urmă, dar în acelaş timp s'a admis, la cererea unui deputat din Galiţia, creearea unei catedre similare şi pentru limba şi literatura ruteană.

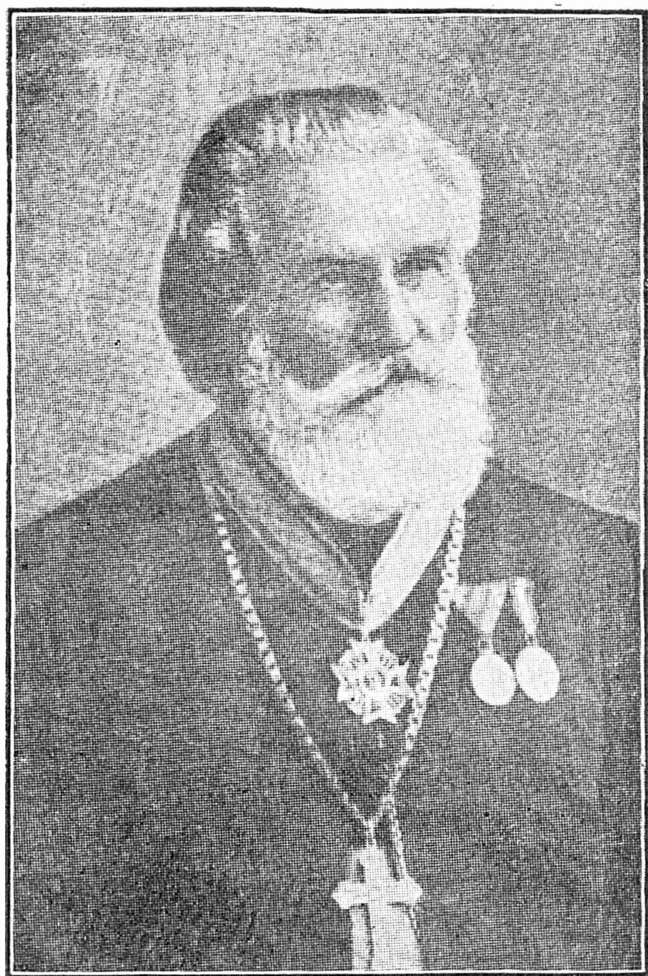
Noua universitate se inaugurează la 4 Octomvrie 1875 în prezenţa ministrului cultelor şi instrucţiunii, dr. C. de Stremayr. Noua universitate din Cernăuţi, spune ministrul austriac constituie un *„dar nupţial al Austriei şi al Impăratului"*. După caracter şi tendinţă însă credem că a fost mai degrabă un dar danaic.

Acestea au fost în linii generale străduinţele pe teren şcolar ale Societăţii pentru cultură până în anul 1910. In anul acesta se face un nou recenzământ al populaţiei din monarhia austriacă. Chestiunea recenzământului a absorbit, la un moment dat, toată puterea de muncă a societăţii. Rutenii emigraţi din Galiţia ne cutropiseră cu numărul şi reuşiseră, într'un timp relativ scurt, să rutenizeze tot nordul Bucovinei. Avantposturile lor se semnalaseră până în judeţele Suceava şi Câmpulung.

La recenzământul din 1900 Rutenii ne erau superiori ca număr cu 79.000 de suflete. Dacă nu se făcea nimic, la recenzământul din 1910 ne-ar fi întrecut cu cel puţin 100.000 de suflete.

Trebuia începută o acţiune amplă şi energică, mai întâi pentru stăvilirea valului cutropitor şi apoi pentru redobândirea terenului pierdut. Nu este aici locul să ne ocupăm de vasta activitate a Societăţii pentru cultură, a Societăţii mazililor şi rezeşilor şi a preoţilor români din satele periclitate în vedere

recenzământului din 1910. Ţinem numai să înregistrăm în cifre rezultatul acestei activităţi. La acest recenzământ Rutenii nu ne întrec decât cu vre-o 30.000 suflete. Cu toată presiunea guver-

Dionisie cav. de Bejan.

nului, care în unele comune a falsificat rezultatul recenzământului în favorul Rutenilor, au fost recâştigate pentru românismul din Bucovina peste 70.000 de suflete. Deci prima fază a acestei formidabile lupte etnice între Românii şi Rutenii din Bucovina

s'a terminat în favorul Românilor. Lupta nu era definitiv câştigată, dar succesul trebuia consolidat.

Şi această consolidare se putea face numai prin şcoală.

Dându-şi seama că guvernul austriac urmăreşte desnaţionalizarea lor prin şcoală, Românii din Bucovina îşi organizează rezistenţa tot prin şcoală, cel mai puternic mijloc pentru şi contra desnaţionalizării. In satele cu populaţie mixtă româno-ruteană sau în satele cu populaţie slavizată guvernul austriac n'a deschis decât şcoli primare rutene, neglijând doleanţele Românilor. Astfel

Gheorghe Tofan.

ei au fost sacrificaţi de hatârul Rutenilor. Ce puteau să facă aceşti Români? Legea şcolară le dădea dreptul la înfiinţarea de şcoli particulare. Cine să le înfiinţeze şi mai ales cine să le întreţină?

Şi aici intervine Societatea pentru cultură, care înfiinţează, organizează şi întreţine aceste şcoli. În sânul comitetului societăţii doi au fost oamenii, care au înţeles rostul lor şi s'au decidat acestei acţiuni: preşedintele societăţii Dionisie cav. de Bejan şi secretarul ei Gheorghe Tofan.

Acţiunea pe care o începe Societatea pentru cultură în aceasta direcţie este de proporţii mari. Ea angaja, aproape până la epuizare, pentru ani de zile toată energia umană şi toate

mijloacele materiale ale societăţii. Cu toate acestea societatea n'a dat îndărăt.

Acţiunea trebuia pregătită sistematic şi temeinic Mai întâi trebuia câştigată populaţia acestor comune pentru şcoala românească. Prin agenţi proprii, prin oameni de încredere şi mai ales prin preoţi, populaţia multor comune mixte a fost câştigată pentru ideea românească. Astfel unul după altul multe sate începeau să ceară şcoală românească. Pentru ca autoritatea austriacă să permită deschiderea unei şcoli particulare româneşti, supuneau în faţa unei comisiuni oficiale pe elevii ce o cereau unui examen public din limba română. Abia după ce elevii treceau acest examen, se putea deschide şcoala.

Acum se iveau alte greutăţi, principala era găsirea unui învăţător bun. Cei buni erau de obiceiu angajaţi la şcolile de stat. Trebuia apoi închiriat un local potrivit şi procurat mobilier şi material didactic Mai trebuia oarecum momit tineretul şcolar la şcoala românească. De aceea trebuia să-i pui gratuit la dispoziţie rechizite şcolare, manuale didactice, ba chiar să-i distribui gratuit îmbrăcăminte şi încălţăminte.

Toate aceste lucruri reclamau fonduri şi încă fonduri foarte mari. La început toate fondurile necesare au fost date de Societatea pentru cultură. Necesităţile însă creşteau din zi în zi şi fondurile societăţii se epuizau, ameninţând toată acţiunea. Văzând că nu poate suporta toate cheltuielile pricinuite de întreţinerea şcolilor particulare, Societatea pentru cultură face un apel public pentru creearea unui fond cultural, menit numai întreţinerii acestor şcoli. Acţiunea era deocamdată proectată pe 5 ani şi subscriitorii se angajau pe acelaş termen cu sumele lor. Apelul n'a dat rezultatul dorit, dar totuşi a pus societatea în situaţia de a-şi continua opera.

Mai veneau şi greutăţi de altă natură. In deosebi autorităţile austriace, instigate fiind de Ruteni, căutau să creeze diferite dificultăţi. Puneau condiţii greu de îndeplinit pentru funcţionarea şcolilor, înscenau anchete împotriva învăţătorilor şi pentru fiecare nimică ameninţau mereu cu închiderea şcolilor.

Cu toate acestea, până la isbucnirea răsboiului (1914), Societatea pentru cultură a deschis şi a întreţinut următoarele şcoli:

1. în Breaza o şcoală cu 2 clase, cu 60 de elevi şi 2 învăţători;

2. în Calineştii lui Cuparencu o şcoală cu 2 clase, cu aproape 100 elevi şi 1 învăţător;

3. în Calineştii lui Enachi o şcoală cu 2 clase, cu aproape 100 elevi şi 2 învăţători;

4. în Carapciu pe Ceremuş o şcoală cu 2, clase cu aproape 100 elevi şi 2 învăţători;

5. în Comareşti-centru o şcoală cu 1 clasă, cu 60 elevi şi 1 învăţător;

6. în Comareşti-Tisovăţ o şcoală cu 1 clasă, cu 47 elevi şi 1 învăţător;

7. în Costeşti o şcoală cu 3 clase, cu 140 elevi şi 3 învăţători;

8. în Cotul Bainschi o şcoală cu 1 clasă, cu aproape 50 elevi şi 1 învăţător;

9. în Gemine o şcoală cu 1 clasă, cu aproape 30 elevi şi 1 învăţător;

10. în Hliboca (Adâncata) o şcoală cu 1 clasă, cu 50 elevi şi 1 învăţător;

11. în Măriţei o şcoală de 4 clase, cu aproape 300 elevi şi 3 învăţători;

12. în Mihalcea o şcoală de 4 clase, cu 235 elevi şi 4 învăţători;

13. în Panca o şcoală de 2 clase, cu 70 elevi şi 1 învăţător;

14. în Şerbăuţi o şcoală de 2 clase, cu 120 elevi şi 2 înv.

Deci în total 14 şcoli cu 25 clase, cu aproape 1400 elevi şi 25 invăţători. Cu alte cuvinte 1400 de suflete salvate din oficina pervertirii de suflete şi redate neamului românesc! Acesta este evident principalul rezultat al acestor şcoli. Şcolile de stat rutene au început să se depopuleze în satele unde s'au deschis şcoli particulare române. De pildă la Mihalcea şcoala publică de 6 clase a stat goală doi ani. Totaşa la Măriţei şi în alte părţi.

Rezultatul cel mare al acestei acţiuni era rezervat viitorului. Spunem şi noi cu Raportul societăţii:

„Nu trebuie să ne înşelăm: lupta începută e foarte „mare şi ar fi greşala cea mai grea, dacă ne-am îmbăta de „succesele începutului şi n'am griji de cu bună vreme de „întărirea poziţiilor noastre şi de o organizare trainică. „Aceasta-i o luptă care nu se va hotărî în 2—3 ani, ci abia „în 10—15 ani, când generaţiile cari stau acum pe banca

„şcolilor particulare crescute româneşte şi în spirit naţional „vor ajunge factori hotărîtori în viaţa publică a satelor".

Dacă şcolile particulare n'au avut chiar dela început rezultate strălucite, e pentru motivul că n'au avut învăţători prea buni. Aproape nici un învăţător calificat nu venea la şcolile particulare, fiecare prefera să intre în serviciul statului, unde viitorul îi era asigurat.

Dându-şi seama de această lacună Gh. Tofan deschide în Cernăuţi, pe cont propriu, o Şcoala normală particulară de învăţători şi învăţătoare, în care se creştea viitorul corp didactic al şcolilor particulare. De aceea şcoala aceasta era subvenţionată de Societatea pentru cultură.

Iată în linii sumare străduinţele Societăţii pentru cultură pe terenul şcolar. Cred că am arătat că toate acţiunile şcolare cu caracter românesc au pornit din sânul Societăţii pentru cultură şi cele mai multe s'au încheiat cu succes mulţumitor. N'a existat şcoală aşa zisă românească în Bucovina, care să nu fi avut la bază o străduinţă a Societăţii pentru cultură. Câte şcoli sau câtă şcoală românească am avut sub regimul austriac, o datorăm aproape exclusiv acestor străduinţe. Dacă n'ar fi intervenit la timp şi cu energie Societatea pentru cultură, desigur că n'am fi avut nici măcar atâta şcoală românească cât am avut-o sub regimul austriac. Lucrul acesta e bine să se ştie.

Constantin Loghin.

„Foaia Soţietăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina"

(1865–1869)

(Conferinţă ţinută de d-l prof. univ. Dr. Victor Morariu la Universitatea liberă în ziua de 8 şi 15 Aprilie 1932)

„Foaia Soţietăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina“ (1865—1869).

Astăzi, când bătrân anoastră Societate, reînviată, reîntinerită, atât de frumos reorganizată, îşi sărbează aniversarea a şeptezecea, — ca unul în ale cărui preocupări mai vechi a fost şi planul de a scrie istoria literaturii româneşti din Bucovina — idee realizată ulterior cu atâta competenţă de d-l prof. Constantin Loghin — am crezut potrivit a Vă învita să răsfoim împreună paginile uitate ale primei reviste bucovinene — pagini din care va învia înaintea ochilor noştri sufleteşti frumoasa mişcare, plină de avânt, de nobil idealism din anii începuturilor „Soţietăţii“.[1])

Decada 1860—1870 reprezintă perioada a doua în mişcarea de redeşteptare culturală şi politică a Românilor bucovineni, mişcare a cărei primă fază e cea dela 1848, legată de două nume mari: Hurmuzachi şi Pumnul. Numele acestea înseamnă două mari cuceriri: desrobirea de Galiţia prin obţinerea autonomiei Bucovinei şi crearea catedrei de limba şi literatura română la gimnaziul de stat din Cernăuţi, vatra luminoasă la care era să se încălzească sufletele generaţiei tinere. Nu era aceasta nici pe departe îndeplinirea întregului program naţional, căci în adunarea Românilor din Bucovina dela 20 Mai 1848 se formulase o „petiţiune a ţării“, cuprinzând 12 postulate, între care, afară de separarea Bucovinei de Galiţia, mai găsim: crearea de şcoli naţionale de toate gradele, introducerea limbii româneşti în administraţie şi în viaţa publică, autonomia bisericii cu congres, compus din clerici şi mireni, cari să aibă şi dreptul de control asupra administraţiei fondului bisericesc şi dreptul de a alege episcopul.

[1]) In „Istoria literaturii române din Bucovina“, d-l Loghin închină „Foii Soţietăţii“ un capitol bogat (pg. 83—102).

Dacă postulatele acestea au fost sortite să rămână „pia desideria“ în tot timpul cât a dăinuit stăpânirea pajurei cu două capete, luptele anului 1848 produseseră o adevărată regenerare în viaţa noastră sufletească. In urma contactului cu pribegii politici din Moldova şi din Transilvania, Bucovina sufleteşte era din nou alipită la românimea întreagă. Intr'un consiliu de familie al Hurmuzăcheştilor se hotărî înfiinţarea unui ziar, care avea să fie apărătorul intereselor naţionale, intelectuale şi materiale ale Bucovinei. Aşa apăru, la 4 Octomvrie 1848, *„Bucovina. Gazetă pentru politică, religie şi literatură“*, sub îngrijirea fraţilor Gheorghe şi Alecu Hurmuzachi. Ziarul se tipăria în două coloane, una cu text românesc, cealaltă în nemţeşte — textul german fiind menit nu numai pentru informarea guvernului şi a cercurilor neromâne, dar şi pentru acei mulţi Români, din aristocraţi, clerici şi din cealaltă „inteligenţă“, cari nu mai ştiau româneşte.

Dar organul acesta, pe lângă rostul său politic şi informativ, avea şi o parte literară, o foiţă, scrisă numai româneşte, pentru care întemeietorii lui reuşiră a-şi asigura colaborarea scriitorilor celor mai de seamă din toate părţile locuite de Români, fiind astfel şi o oglindă a activităţii intelectuale a Românilor. Intr'adevăr, în coloanele „Bucovinei“, dacă întâlnim, pe bucovinenii Eudoxiu, Gh. şi A. Hurmuzachi şi poetul Iraclie Porumbescu, tatăl compozitorului, pe atunci student în teologie (autorul marşului lui Iancu: „Auziţi acolo un bucium resună“ etc...) — colaborează şi Moldovenii Alecsandri, Kogălniceanu, Costache Negri, Vasile Pop, din Muntenia figurează Bolintineanu şi Cârlova, iar din Transilvania, pe lângă Pumnul, Bariţiu şi Şaguna. Materialul e cât se poate de variat: poezii originale, balade şi legende poporale, povestiri de tot felul, încercări şi contribuţii istorice variază armonic cu articolele de interes politic, cultural şi naţional. Era o *adevărată primăvară literară* şi una din cele mai vechi şi mai frumoase expresii a unităţii culturale româneşti.

Din nefericire, „Bucovina“ nu putu să apară decât până la 1850, când, în urma înfrângerii revoluţiei maghiare, „preagraţiosul“ împărat restabili absolutismul, făcând să amuţească din nou orice manifestaţie naţională. Astfel şi mişcarea literară din Bucovina suferi o întrerupere bruscă, la fel şi năzuinţele pe terenul politic şi bisericesc.

Deşi fără mari succese naţionale, Românii bucovineni au ieşit din frământările acestea înălţaţi sufleteşte şi oţeliţi pentru noue lupte naţionale, pe care le şi reluară la 1860, când sistemul absolutist se prăbuşise din nou. [1])

Războiul austro-italian dela 1859, cu înfrângerile Austriei la Solferino şi la Magenta, l-au silit pe împăratul Franz Iosef să-şi aducă aminte de popoarele sale şi să le acoarde din nou drepturile constituţionale, pe care le suprimase cu nouă ani în urmă, când se văzuse la largul său. Urmă deci, la 1860, un manifest împărătesc care vestia popoarelor noua eră de libertate constituţională, în care avea să se respecte autonomia ţărilor şi regatelor din care se compunea monarhia. Dar pe când se făceau pregătirile pentru Constituantă, se răspândi o veste care împlu de groază inimele Românilor bucovineni: printre politicianii dela centru se găsiră unii cari erau gata să sacrifice Bucovina, împreunând-o din nou cu Galiţia, împreunare care se şi decretă la 22 April 1860. Totuşi, printr'o intervenţie energică şi la timp, curentul naţionalist românesc şi autonomist isbuti să abată primejdia: în August 1860, guvernul central anulă nefastul decret, iar prin diploma imperială dela 20 Octomvrie 1860 i se asigura Bucovinei, în termini generali, autonomia provincială şi respectarea drepturilor istorice. La 26 Faur 1861 urmă promulgarea Constituţiei, iar la 6 April 1861 se întruni camera provincială a Bucovinei, sub prezidenţia episcopului Eugeniu Hacman, numit „căpitan al ţării". „Românii" zice I. G. Sbiera, „dispuneau acum de posibilitatea şi de îndemânarea de a griji ei înşişi de afacerile proprii... n'aveau alta de făcut decât să se folosească de aceste posibilităţi, cu pricepere, cu chibzuinţă şi necontenită stăruinţă". Şi'ntr'adevăr, acest prim deceniu al erei constituţionale se caracterizează în Bucovina românească, printr'o activitate intensivă în diferite domenii ale culturii naţionale, printr'un nobil avânt, care înfrăţeşte toate păturile sociale, în frunte cu aristocraţia, entuziasm hrănit şi de creşterea prestigiului românesc în urma Unirii Prin-

[1]) Dacă, în partea aceasta introductivă, am urmat mai ales expunerilor d-lui I. Nistor în discursul său de recepţiune la Academie, intitulat: „Un capitol din viaţa culturală a Românilor din Bucovina, 1774—1857", de aice înainte ne vor călăuzi în mare parte amintirile elevului lui Pumnul, Dr. I. G. Sbiera, expuse în cartea sa „Familia Sbiera". Fireşte, izvorul principal ne va fi însaşi colecţia „Foii".

cipatelor şi a celorlalte mari evenimente ce au urmat în noua Românie, culminând cu sosirea Prinţului Carol. Centrul acestei frumoase mişcări fu *„Soţietatea“* pe care o sărbătorim astăzi, înfiinţată la 1862, sub numele de *„Reuniunea română de leptură“* în limba lui „Arune“ Pumnul, care, în acelaşi an, începu a-şi tipări vestitul său *„Lepturariu rumânesc“*, pentru toate clasele gimnaziului. Din cărţile acestea, aşa cum erau ele, cu limba lor bizară, aspru criticată de un Maiorescu şi de poetul Petrino, părinţii noştri au învăţat a iubi tot ce e românesc.

Iniţiativa pentru înfiinţarea „reuniunii de leptură“ ar fi dat-o zelosul profesor I. G. Sbiera, după însaşi spusa sa. La 1 Maiu 1862 se făcu inaugurarea ei solemnă, printr'un *„Cuvânt de deschidere“* al lui Alexandru Hurmuzachi, în care scopul reuniunii se preciza astfel: „... de a da *inţeliginţii*[1]) naţionale din patrie posibilitatea de a cunoaşte produsele literare româneşti din toate ramurile, de a *lege*[2]) şi a studia foile şi cărţile acesteia, de a fi prin urmare un mijloc de întâlnire pentru toţi compatrioţii doritori a urmări propăşirea culturii naţionale, toate manifestările geniului românesc, de a-şi lămuri, prin conversaţiune şi desbatere, ideile, de a se consulta frăţeşte despre toate obiectele cari se ţin de ramul artelor, ştiinţelor şi al literaturii“.

E caracteristic pentru vremile acele că la primele şedinţe ale comitetului, unii membrii au putut să susţină că limba oficială a „Reuniunii“ va trebui să fie cea nemţească! Fireşte, ideea aceasta căzu îndată şi se votă unanim ca limba românească să fie limba tuturor acteler şi corespondenţelor. Sbiera ne mai spune că oficiul poştal refuză la început corespondenţele româneşti, dar în cele din urmă, în faţa stăruinţei comitetului, se acomodă şi el.

In curând cadrul unei simple reuniuni de lectură se arătă prea strâmt pentru câte trebuinţe culturale avea Bucovina şi chiar a doua adunare generală, cea din Mai 1863, votă transformarea în *„Soţietatea pentru literatura şi cultura română în Bucovina“*; dar, întărziind aprobarea noilor statute, ea începu să funcţioneze sub noua sa numire abia din Ianuarie 1865, când, la 11/23 Ianuarie, adunarea generală o deschidea George Hurmu-

---

[1]) pumnulism, pentru i n t e l i g e n ţ e i; astăzi s'ar zice: intelectualilor.
[2]) = a ceti (latinism).

zachi, în calitate de vicepreşedinte, iarăşi printr'un discurs remarcabil, arătând că scopul „Societăţii" va fi de acum înainte „lăţirea culturii naţionale, întărirea, sprijinirea şi desvoltarea ei în toate ramurile ştiinţiale prin studii, prin elaborarea şi *edarea* de opuri şi *trataturi ştiinţiale,* prin premii şi stipendii pentru diferite specialităţi de ştiinţă, artă şi alte asemene; — precum şi de a fi un mijloc de înlesnirea studiilor şi un centru de adunare pentru acei bărbaţi, cari vreu să urmărească, neîntrerupt, desvoltarea literaturii române". Marele naţionalist constată apoi, cu bucurie, după trei ani de existenţă a Societăţii, „pornirea progresului limbistic în Bucovina, puterea magică a deşteptării simţului naţional prin cultivarea şi îmbrăţişarea scumpei limbi naţionale". Intre „mădularii" (membrii) cari au fost de faţă la adunarea aceasta găsim: proprietari mari ca Niculai baron Cârstea, Alexandru şi Gheorghe Costin, Iorgu Popovici, Eugeniu Stârcea, Dimitrie, Niculai şi Victor Vasilco; dintre preoţi: *Samuil Andrievici* (mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici), G. Andronic, Ion Calinciuc, *Mih. Calinovschi* (mai târziu Calinescu), Dimitrie Cozub, Grigorie şi Ion Gramatovici, Grigorie Hacman, Paul Iavorovschi, *Artemie Ieremievici* (Berariu, mai târziu protopopul din Ceahor), Veniamin Iliuţ, Samuil Lumicovschi, Leon şi Partenie Popescu, N. Sauciuc, Nic. Sbiera, Lazar Turturean; apoi profesori şi învăţători ca: *Ion Drogli* (cumnatul lui Eminescu), *Nic. Ieremievici-Dubău, Ion Litviniuc, Paul Paicu* (aprigul luptător de mai târziu pentru dreptul limbii româneşti la „şcoala reală gr. or.", care, pentru intransigenţa sa, a trebuit să treacă apoi în România). Nu lipsia fireşte I. G. Sbiera şi era de faţă şi *Pumnul,* pe care Gh. Hurmuzachi îl salută cu deosebit respect, fiindcă venise „abia sculat de pe patul durerii, unde îl reţinea atât de des o nefericită şi îndelungată boală". — Dintre funcţionari găsim pe: Nicu Balmoş, amploiat guvernial; Ioan Cerneavschi, „protocolante magistral"; Ambrosiu Dimitroviţă, concepist la comitetul ţării; Leon Popescu, amploiat guvernial; Oreste Reni de Herşeni, secretar la comitetul ţării.

Am ţinut să înşir numele acestea, pentru că ele vor fi trezind amintiri la unele persoane mai în vârstă, cari se află astăzi aice în mijlocul nostru, şi le vor evoca astfel mai vie icoana acelor ani de curată însufleţire naţională. — „Protocolul" acestei

adunări generale îl aflăm chiar în nr. 1 al revistei *„Foaia Soţietăţii* pentru literatura şi cultura română în Bucovina“, care apăru ca număr triplu, la 1 Martie 1865; căci noile statute prevedeau şi dreptul Soţietăţii de a scoate o foaie periodică. Foaia aceasta, care apărea odată pe lună, în format de carte (octav), era menită să fie oglinda activităţii Soţietăţii, dar şi a mişcării literare şi culturale şi chiar politice a Românilor bucovineni în cei cinci ani cât a apărut. Redactor fu întâiu Ambrosie Dimitro*viţă* — formă caracteristică pentru curentul de atunci, care tindea să romanizeze astfel sufixul slav — *vici* (deci între colaboratorii foii e şi profesorul de teologie V. Mitrofano*viţă* şi tot aşa se va fi născut, tot atunci, numele Grigoroviţă. De fapt, nu e decât o romanizare relativă, întrucât şi sufixul — *iţă* e de origine slavă, dar încetăţenit în limba română încă în epoca formării ei). Murind Dimitroviţă la 15 Iulie 1866 de holeră, care bântuia atunci în Bucovina, redactarea foii se încredinţă lui I. G. Sbiera.

Şi acum, în cele ce urmează, vom răsfoi colecţia „Foii“, urmaşă mai modestă a „Bucovinei“ Hurmuzăchenilor, pe cari şi aice îi aflăm tot în frunte. Să începem cu partea ei slabă, aceea care chiar pe atunci a stârnit multe resentimente, ba a fost chiar cauza apunerii ei, şi care astăzi face din ea o colecţie de bizarerii: este *limba*, greoaie, pedantă, urîtă, limba şcoalei lui Pumnul, purismul lui românesc, falsul analogism, care formează la cuvinte noue cu sufixele *-ciune*, *-văr, -ţiv, -mânt* ş. a. şi care, cu toată pretenţia de a fi pur românească, e nemţească prin însăşi tendenţa aceasta de a fabrica termini tehnici, cari nu sunt decât traduceri de abstracţiuni germane, şi prin structura frazei. Pumnulismul se accentuează îndeosebi, când conducerea foii trece asupra lui I. G. Sbiera, care, faţă de Pumnul, a fost ca şi Eliade faţă de Lazăr: ucenicul cel mai devotat şi cel mai iubit, dovadă şi faptul că s'a învrednicit să suplinească catedra marelui dascăl în timpul boalei sale. La Sbiera deci, apoi la dascăli ca Burlă, Drogli, Paicu şi îndeosebi la clerici ca Samuil Andrievici, Constantin Morariu-Andrievici şi V. Mitrofanoviţă, găsim forme ca: neexplica*văr* (inexplicabil), proba*văr* (probabil), veḑiveră (vezibilă), pipăivăr, duravăr; însem*nânţă* (sens), închipu*inţă,* consunânţă, cugetânţă; — libă*ciuni* (libaţiuni), civilisă*ciune*, corupciune, direpciune, *preaîmpoporăciune* (germanism = Übervölkerung), oblegăciune, meniciune, respicăciune, emigrăciune; — cară*pt*ere, efe*pt*,

obiepte, fruptuos, respepturile; — lucră*ţivitate* (activitate), pusătivă (pozitivă); Catune (Cato); singuriţi, mâncăcioşie (= Gefrässigkeit), ridiculositate (= Lächerlichkeit), euism (egoism); întuiciune sîmţuală (intuiţiune sensuală), crescământul sau educăciunea; asemă*nătatea* limbii; *es*cultivarea (*Aus*bildung), răutăcioşie (Bosshaftigkeit); cele pestepământeşti (das Überirdische); legălăciune (legislaţiune), literet (alfabet), sântuariu (sanctuar) etc. etc.

In necrologul ieromonahului Porfirie Dimitroviţă (Dimitrovici, preot cu bogate cunoştinţe filologice, lexicograf; v. C. Loghin, op. citat. pag. 22 şi 24—25) cetim despre acest „veneravăr părinte" că se distingea prin *„cărăctirul*[1] său ne*pretensivăr,* pren amică*veritatea* sa, prin *omenitate* şi *amoare* creştină, răbdare neîn*vensiveră,* iar *căpăcitatea* sa s'a *proarătat* prin studiile sale esce*linte.* Repăusatul şi-a rădicat un monu*mânt* netre*căţiv*". — Iar Vasile Burlă, filolog de meserie, vorbeşte de „Români prin-ci*păteni*", de *„stăverire"* (stăbilire), în*suşiţiu* (adiectiv), *mâne*-scripte, legătură *cumnăţială* a limbilor, *stră*limba (= Ursprache), rasa *miedăţereană* (mediterană), vărasemănătate (verosimilitate); *„ţermuriciunile* personale *strănceputale*" (terminaţiunile străvechi; *uranfängliche* Endungen). — Filologul *Paicu,* făcând recenzia gramaticei lui Pumnul, vorbeşte de „schimbă*ciunile binesunânţiale*" (schimbările eufonice). — Alte exemple de germanisme: „Foaia se va ocupa de toate cari *bat* în această direpciune" (= in diese Richtung ein*schlagend*); „noi voim o viaţă năciunală, *consciută şi scoposită*" (= *zweckbewusstes Leben,* germanism, relevat de Maiorescu în studiul său critic „Limba română în jurnalele din Austria"). Iar în necrologul profesorului de teologie V. Ianovici cetim chiar despre un medic „renumit în *facul* acesta" (= in diesem Fach (!), în loc de „specialitate"). — Fiindcă Neamţul are cuvântul „Mitgliedschaft", redactorul foii crede că trebue să-l traducă tot printr'un derivat şi scrie „mădularia", aşa precum *astăzi* încă un savant cernăuţean zice „muntărie" pentru „Gebirge", socotind insuficient colectivul „munte" — dovadă că pumnulismul n'a murit de tot. -- Rătăcirea pumnulistă a fost aspru criticată de Maiorescu, iar în Bucovina se revoltă contra ei chiar un colaborator al „Foii", poetul Petrino, care în broşura sa *„Puţine cuvinte despre coruperea limbii române în Bucovina"* arată că

---

[1]) o inconsecvenţă; am fi aşteptat: „cără p t i rul"!

în Bucovina „băieţii, când intră în şcoală, vorbesc româneşte, iar când ies, vorbesc păsereşte". Contra broşurii acesteia s'a ridicat cel mai ilustru dintre elevii lui Pumnul, Eminescu, dar nu ca să apere sistemul filologic al maestrului, sistem pentru care un Eminescu nu putea fi câştigat, ci numai ca să-l pună la loc pe Petrino pentru lipsa de respect cu care atacase, *după moarte*, pe un bărbat atât de venerat pentru meritele sale naţionale. Avea dreptate şi Eminescu în apărarea aceasta, dar în fondul chestiunii dreptatea era de partea lui Petrino, care, într'un discurs, rostit cu prilejul unui mare concert, la 15/27 Ianuarie 1869, vorbind de Pumnul, zicea: „filolog distins, însă *Român şi mai bun*".

Dar Petrino nu e singurul colaborator al foii, care desaprobă pumnulismul; alături de el, fraţii George şi Alecu Hurmuzachi scriu o limbă model, o limbă de o eleganţă la nivelul limbii literare de astăzi. Ei scriu ca astăzi: naţionalitate (nu „năciunălătate"), element (nu „elemânt"), speranţa (nu „sperânţă", cum mai zic şi astăzi încă unii Bucovineni mai bătrâni), limba maternă, (nu „mămească", cum zicea Pumnul). Să-l ascultăm de pildă pe George Hurmuzachi în discursul cu care, în calitate de preşedinte, deschide a doua adunare generală, la 1866: „Numai când vom susţine şi onora noi înşine *in*teresele naţiona*lităţii* noastre, numai atunce vom putea pretinde cu drept cuvânt şi dela alţii a ni le respe*cta* (nu „respepta")... Fieştecare din noi simţeşte astăzi legea nestrămu*tabilă* a ordinei vieţii morale: că poporul care nu înaintează în cultură, zace la pământ, spre a fi călcat de cei ce aleargă înainte şi trec peste el. Unde ar fi poporul nostru astăzi, dacă mişcarea spirituală *prezentă* ar fi început cu o genera*ţiune* mai nainte?... Nici vreodată o *naţiune* nu s'au înălţat la o treaptă insemnată de cultură, care au cercat aceasta prin *mediul* unei limbi străine (Pumnul ar fi zis: prin *miezul*) şi nu prin limba sa *maternă*. Naţionalitatea unui popor — *individualitatea* sa *genetică*, osăbită de alte seminţii... este atât de veche ca popoarele. Dreptul de a-şi conserva şi cultiva naţionalitatea, care culminează în limba maternă este lege sfântă a naturii, principiul triumfătoriu al civiliza*ţiunii* moderne. Dumnezeirea nu au voit uniformitatea între popoare, nu au voit să smintească *ecvilibriul* aşezat dela începutul timpilor în lume, prin părăsirea căilor diferite de desvoltare ce au însămnat fiecăruia din ele".

Cetind pasaje ca acestea, memorabile şi prin înălţimea ideilor, prin tăria convingerilor naţionale, uităm că e „Foaia Soţietăţii“ din Cernăuţi: e limba lui Maiorescu, a „Convorbirilor literare“, pe care Hurmuzăchenii, oameni de spirit şi de bun simţ, nu puteau să nu o prefere *ciunismului* bucovinean. Dar lovitura de moarte o primi ciunismul dela cel mai ilustru din colaboratori, dela *Alecsandri*, pe care, încă de pe atunci „Foaia“ îl numeşte „eroul literaturii române frumoase“ şi „cel mai ilustru representant al literaturei noastre şi al geniului naţional“. In nr. 1 şi 2 din anul III (1867) apare vodevilul *„Millo director sau mania posturilor“*, în care se cântă *„marselieza ciuniştilor“* :

Vivat sacr' apăriciune
A lui nenea Ciune,
Ce-a adus deşteptăciune
La-a noastră năciune.

Cor: *Ciune, ciune, ciune, ciune,*
Ciune, ciune, ciune.
E frumos ca un tăciune,
Ca un jidov cu perciune etc...

Şi redacţia „Foii“ n'avu încotro şi tipări versurile acestea, căci nu putea să se strice cu Alecsandri; dar apoi, numai 10 pagini după această satiră, iarăşi scrie „năciunală“!...

Insă lovitura era dată; ba, la 1871 „Millo director“ apăru chiar pe scena din Cernăuţi, jucat de însuşi Millo; publicul râdea acum de bietul *„ciune“*, a cărui soartă, ajuns ridicol, de aci înainte era pecetluită: el îşi mai târî zilele prin manualele didactice, îndeosebi în limba „făcultăţii“ teologice şi a Consistoriului arh.episcopesc, a cărui foaie oficială, încă după marea Unire, — straniu exemplu de conservatism sau de inerţie — continua a se numi „Foaia ordi*năciunilor“ !*

In „Amintirile“ sale, I. G. Sbiera, vorbind despre *cauzele apunerii „Foii Soţietăţii“*, mărturiseşte că el, ca redactor, a dat „ansă“ la nemulţămire lui Alecsandri, îndreptând în manuscriptele acestuia „unele *foarme* derivative puţin corecte după soco*tinţa*“ sa. Alecsandri i s'a plâns într'o scrisoare lui Alecu Hurmuzachi, zicând: „Dacă Foaia ţine să mă aibă de colaborator, pretind ca să mă primească cu defectele mele de stil şi limbă, iar nu să mă *ciunească* din cap până în picioare şi să-mi schimbe

cuvintele". Apoi revolta marelui poet isbucneşte în cuvintele: „Când dracu om înţelege cu toţii că o literatură, ca să fie literatură adevărat naţională, trebue să-şi ieie izvorîrea din geniul poporului, iar nu din fabricile de cuvinte pocite a lui „Cipariu et companie" şi protestează contra celor cari „clocesc cuvinte şi scot dihănii limbistice, destinate a rămânea ca modeluri de pedantism burlesc".

Confliclul cu Alecsandri şi broşura lui Petrino n'au rămas fără urmare, întrucât în comitetul „Soţietăţii" s'a ridicat chestiunea reformării revistei, în vederea căreia s'a ales o comisiune. Fireşte, I. G. Sbiera, supărat, refuză să facă parte din ea. Şi Sbiera îşi încheie amintirile privitoare la „Foaie", zicând: „In braţele acestei comisiuni duioase şi-a dat „Foaia Soţietăţii" sufletul, deplânsă cu duioşie de toţi cei ce se uitau cu ochi buni la ea".

Mai bine inspirată decât în limbă a fost redacţia „Foii" în ce priveşte *ortografia*, primind dela Pumnul numai sănătosul *principiu fonetic*, dar ferindu-se de ciudatele invenţiuni ortografice ale lui P., care scria $\bar{t}$ (ţ), $\bar{c}$, $\bar{g}$ (ce, ge), d (z). Numai pentru *ă*, „Foaia" primeşte semnul lui Pumnul, combinat din *a* şi *e*. argumentând, de altfel just, că *ă* e o vocală intermediară între aceste două. — Dela P., „Foaia" mai are şi *uă* (pentru numeralul şi articolul indefinit *o*), aberaţiune ortografică pe care Alecsandri (în satira sa „Dicţionar grotesc") o numeşte un „sughiţ disgraţios".

* * *

Am însistat până aci, poate chiar prea amănunţit, asupra elementului formal, limba şi ortografia „Foii"; rămâne acum să ne ocupăm de fondul, de programul ei: *ideile politice, religioase, sociale, culturale,* pe care înţelegea să le propage; de activitatea „Soţietăţii" în slujba acelor idei şi apoi de *contribuţia foii în literatura propriu zisă, cea poetică.*

Programul politic şi cultural al foii e cel dela 1848: autonomia bisericească, şcoală naţională de toate gradele, introducerea limbei româneşti în viaţa publică, trezirea conştiinţei drepturilor naţionale în toate păturile poporului; solidaritatea cu ceilalţi „fraţi din imperiu", dar şi cu cei din România.

Indemnurile naţionaliste cele mai entuziaste, dar şi cele mai temeinic gândite purced dela cei doi fraţi Hurmuzăcheni; ei sunt apostolii prin faptă, dar şi teoreticianii naţionalismului. O ilustrează aceasta pasajul din discursul lui Gheorghe Hurmu-

zachi, citat mai sus; iar Alecu Hurmuzachi proclamă că „fără naţiune nu este omenire, fără naţionalitate nu ajungem la umanitate“. Inălţimea filozofică a convingerilor sale naţionaliste se poate vedea din deosebirea ce o face între *naţionalitate ca instinct* şi *naţionalitate ca idee*: „Naţionalitatea ca fapt, ca instinct, este foarte veche, ca princip mai nouă. Un fapt însă, o realitate, pe care o vedem, o simţim, după ce prin cugetare am abstras-o, întru atât încât o rădicăm la o concepţiune, o prefacem în *idee*, atunci ea chiar prin aceasta câştigă o putere nouă şi esercitează un efect mare, o lucrare adâncă în viaţa omenirei. Şi atunci ideea ..... devine mai logică, mai *consecintă* decât însuşi faptul (realitatea). Ajungând progresul general, desvoltarea graiului omenirei la starea de faţă, astăzi naţionalitatea au încetat de a fi o simplă realitate şi au devenit *idee care mişcă lumea*“. Vorbeşte apoi de *„psicologia poporului“* sau *„psicologia naţiunală“* (Völkerpsychologie), ştiinţă nouă pe atunci, întemeiată pe la 1850 de Lazarus şi Steinthal.

Iar la adunarea generală din 1867, tot A. Hurmuzachi ţine un discurs *„Despre una din ideile domnitoarie ale timpului“*: e *„principiul subiectivismului sau individualismului“*, din care rezultă şi îndreptăţirea naţ*iu*nalismului, fiindcă „nu numai omul sînguratic este individ, ci şi colectivitatea fizică şi morală, constituită de aceştia. Colectivitatea aceasta e „naţiunea, individul naţional“. *Cosmopoliţilor* — dar nu celor de rea credinţă, de cari avea atâţia Bucovina, ci celor ce rătăcesc numai din neştiinţă, din slăbiciune“ — A. Hurmuzachi le opune vorbele lui Herder: „Amoarea cătră omenime, care nu se razimă pe patriotism, aşa dar pe amoarea cătră naţiunea sa, nu e decât o ilusiune; şi cei ce se laudă a iubi toată lumea, o fac numai spre justificare că nu iubesc pe nimene“. Căci, încă odată: „naţiunea e legătura, prin care ne ţinem, calea prin care comunicăm cu omenirea“. Pe temeiul acestor convingeri, cercetând *„Care e caracteriul şi tendinţa învăţământului public la noi?“*, se ridică contra pretinsei *„allgemeine Menschenbildung“*, care cere ca să ne desbrăcăm de fiinţa noastră firească şi intimă ..... să ne pierdem naţionalitatea ..... să pierdem până şi amintirea cine am fost şi conştiinţa ce am mai rămas: *să încetăm a fi Români, ca să ne facem „Mensch“* .....

Dimpotrivă, el cerea mereu şi cu tărie un învăţământ în limba naţională, cum îl avea şi Galiţia, Boemia, Ungaria, unde tot ce priveşte ţara şi naţiunea să fie oarecum centrul instrucţiunii: geografia, împreună cu istoria şi etnografia naţională, tradiţiunile, naraţiunile poporale şi apoi mai cu seamă limba şi literatura. Hurmuzachi constată cu indignare că în toate şcoalele câte le aveam pe atunci, la 1866, în Bucovina: două gimnazii (Cernăuţi şi Suceava), şcoala reală, institutul de teologie, şcoala pentru învăţători, şcoalele „poporale" — că la toate aceste *„istoria naţiunală nu a aflat adăpost,* că ea din toate e isgonită". Dar chiar dacă istoria naţională s'ar preda, „ce folos ne-ar aduce studiul istoriei şi unde să o învăţăm, până când în şcoalele noastre mijlocie, în şcoala reală „dreptcredincioasă" din Cernăuţi, în gimnaziul „dreptcredincios" din Suceava limba învăţământului e cea nemţască? *Sau poate că şi istoria naţională să se'nveţe în limba străină? Atunci — mai bine să o uităm şi mai mult, cu totul, pe ea şi pe noi şi să ne cufundăm şi mai mult în întunerecul neştiinţei*". Totuşi mai speră în dreptatea împărăţească care a acordat dreptul limbii naţionale gimnaziilor din Leopol şi din Cracovia şi chiar şi Românilor din Braşov.

Catedra de istorie naţională va fi de aci înainte una din preocupările statornice ale „Soţietăţii". Dar, înainte de ce s'o aibă şcoalele de băieţi, o avură domnişoarele din clasele mai înalte, în *pensionul d-nei Clementina Catargiu.* La examenul public din 30 Iunie 1866 s'a ascultat şi istoria Românilor. „Viitorul este al nostru" zice Foaia, „căci numai domnişoare cu astfel de cugetări şi sîmţăminte îl pot întemeia şi asecură den generă*ciune*". In ce priveşte învăţământul limbilor, in institutul acesta se predau: romăna, germana, limba „frâncească", dar şi cea „poloană", care încă tot era limbă de „salon", alături de cea germană.

In adunarea generală dela 11/23 Ianuarie 1867 se hotărî ca „Soţietatea" să înfiinţeze însaşi o catedră pentru studiul istoriei naţionale, iar adunarea generală din 1868 preciză concluzul acesta în modul următor: *„Să se deschidă în localul Soţietăţii un curs de istoria naţională română,* care să se ţină în fiecare an prin 8 luni de zile, cu 3 oară pe săptămână; cursul să fie gratuit pentru oricine şi să poată fi frecventat şi de elevi". Dar executarea concluzului acestuia fu oprită printr'un ordin expres al

guvernului Bucovinei, pe motiv că statutele Soţietăţii nu prevedeau dreptul de a ţinea asemenea cursuri publice. Urmă deci modificarea statutelor, în 1869, când se schimbă şi numele Soţietăţii în „Soţietatea pentru *cultura* şi *literatura* română în Bucovina". iar cursurile se inaugurează abia în Decemvrie 1870, de către prof. *Sbiera*, care vorbi *„Despre teritoriul care-l locuesc Românii"*.

In răstimpul acesta, până la 1870, activitatea Soţietăţii a fost deosebit de rodnică. Ea îşi crează un „cabinet de lectură" şi o bibliotecă românească, care pe atunci era *vie*, după cum vie o vedem şi astăzi, reînviată dintr'o ruşinoasă letargie de mulţi ani. Se crează „stipendii" pentru candidaţi de profesură, având în vedere lipsa de profesori români pentru şcoala reală din Cernăuţi şi pentru gimnaziul din Suceava. La 1866 se crează şi două burse pentru jurişti. Tot atunci se votează suma de 200 florini pentru premierea celor mai bune lucrări literare sau ştiinţifice ce s'ar trimite comitetului spre cenzurare. La 1869, Soţietatea tipăreşte opul compatriotului *Isidor Vorobchievici „Manual de armonia musicală"*, primul de felul acesta la Români. Intre cei ce prezintă scrieri de tipărit îl găsim, la 1869, şi pe tânărul *S. Fl. Marian*, care oferă o culegere de 100 „doine" şi o scriere despre „Nunţile ţăranilor români".

Dar Soţietatea şi foaia ei întimpinau şi duşmănie. In n-rul 1 din 1866, redacţia se plânge de „nepriinţa cea neîmpăcată ce întimpină precum tot ce este românesc şi aspiră la înăintare, precum orişice mişcare a spiritelor spre desvoltarea culturii naţionale alocure, unde din contra ar trebui să afle numai sprijin şi ocrotire".

N-rul 2 din 1866 e incadrat în doliu: e închinat întreg lui *„Arune" Pumnul, mort la 12/24 Ianuarie.* A. Hurmuzachi face biografia marelui dispărut; vorbind de fuga lui din Ardeal şi salvarea pe pământul Bucovinei, zice: „Aice mă plec cu mulţămire adâncă înaintea otărirei lui Dumnezeu, carele de sigur nu voì ca astă viaţă preţioasă, pe care Pumnul cu bucurie o espuse la pericol pentru răscumpărarea fraţilor săi, să se stângă de mâna duşmană....." şi apoi: „Nici că ne-ar fi putut sosi mai la timp".

Pentru odihna sufletului lui s'au făcut apoi slujbe bisericeşti în toată ţara: pe la mănăstiri precum şi la Siret, Rădăuţi, Câmpulung, Dorna, Gurahumorului şi în Suceava, în biserica vechii

Mitropolii, unde cuvântarea comemorativă a ţinut-o primul catehet al gimnaziului şi profesor de limba română, *Const. Morariu-Andrievici*. A. Hurmuzachi, lăudându-l pe acest vrednic profesor, ca şi pe colegul său dela Cernăuţi, *Mihai Calinovschi-Calinescu*, arată iar *primejdia înstrăinării clasei culte* prin isgonirea limbii româneşti din şcoală şi chiar din biserică şi zice, cu ironie amară: „Se vede că nouă Românilor bucovineni e menită şi păstrată onoarea de a rădica în lume *cea întâiă biserică dreptcredincioasă nemţască;* multe semne arată că într'acolo mergem".

Pentru eternizarea memoriei lui Pumnul, Soţietatea, la îndemnul lui Sbiera, înfiinţează *„Fundăciunea Pumnuleană"*, menită pentru ajutorarea tinerilor sărmani, dar talentaţi, la studiile lor de specialitate. Se trimiseră în toate părţile liste de subscripţie, iar rezultatul fu cât se poate de mulţămitor: la sfârşitul anului 1869, capitalul fundaţiunii se urca acum la suma de 4006 florini în bani gata şi 300 fl. în bonuri. Contribuiră intelectualii români din Bucovina: boieri, preoţi, profesori, învăţători, funcţionari, conventul mănăstirii Putna, în fruntea căreia era Arcadie Ciupârcă (mitropolitul Ciupercovici de mai tărziu); contribuiră elevii gimnaziului din Cernăuţi, între cari: Dim. Olinschi (*Olinescu*, care apoi s'a ilustrat ca întemeietor al arheologiei române în Bucovina), *Atanasie Pridie* (pe care, cu toată vârsta sa de 82 ani, îl vedem şi astăzi activând în sânul Societăţii), *Grigorie Halip* (venerabilul octogenar, de curând dispărut din mijlocul nostru, în plină tinereţe a sufletului), *I. Luţă* (avocatul dela Suceava, tatăl eroului Lascar Luţia), *Daniil Verenca* (istoricul Bucovinei), *T. Stefaniuc* (Stefanelli, talentatul povestitor) şi *St. Stefureac* (profesorul apostol dela Suceava). Contribue şi elevii din Suceava, între dânşii *Ciprian Golembiovschi (Porumbescu)*, cu 2 florini. Dar contribue şi elevii liceului din Iaşi, între cari şi *Vasile Conta*, cu 14 lei, pe atunci elev de clasa VII; elevii seminarului dela Socola. studenţii universitari dela Viena, între cari *Vasile Bumbac* şi *Stefan Repta*. Din dările de seamă ale „Foii" asupra progreselor „Fundăciunii" aflăm că ea se popularizase din ce în ce mai mult; se făcuse obiceiu ca pe la diverse „conveniri sociale, nunţi, cumătrii, hramuri, onomastice", etc. să se colecteze pentru „Fundăciunea Pumnuleană".

Un eveniment mare în viaţa Societăţii fu *vizita lui Alecsandri*, la finele lui Decembrie 1866. Marele poet, care, după

cum spune A. Hurmuzachi, „îndemnat de statornica, adevărat frăţească şi românească sa simpatie pentru Bucovina, şi-a îndreptat în călătoria sa spre Paris în adins drumul pe aici, fu sărbătorit în localul Soţietăţii, decorat cu mult gust şi luminat cu strălucire. I se prezentă, prin prof. Sbiera, un buchet de flori, mare şi frumos, din partea doamnelor române.

In discursul de deschidere al adunării generale din anul 1867, G. Hurmuzachi, acum prezident, aminteşte de cei doi ani vitregi, 1865 şi 1866, ani de secetă, foamete, epidemii (holera) şi „calamitatea unui resbel înfricoşat". Holera secerase şi viaţa ilustrului profesor de teologie *Vasile Ianovici,* căruia un poet anonim al Foii îi închină poezia, astăzi atât de mult cântată ca imn funebral:

„Ca umbra, ca fantasma te-ai stâns şi tu, steluţă,
In neagra vecinicie, în timpul cel fugit,
Te plânge-a ta *năciune,* te plânge-a ta măicuţă,
O, spirit cu blândeţe, o spirit mult iubit.

Veniţi acum cu toţii să-i dăm o sărutare
Celui ce în viaţă ca tată ne-a nutrit,
Depuneţi pe-a sa frunte o dalbă, dulce floare,
Ca semn de neuitare, ca semn că l-aţi iubit!.."

Alt mort ilustru al acelui an fatal este *Iancu Costin,* proprietar mare la Şipeniţ, pe care A. Hurmuzachi îl comemorează ca pe unul din membrii cei mai devotaţi ai Societăţii, iar poetul Petrino îl numeşte

„Un arbore puternic, din zile mai frumoase,
Român din rădăcină şi până'n vârful său"

şi „Român fără sfială".

Necrologurile au un loc larg în colecţia Foii, ca şi odele funebrale, încât Petrino, în broşura dela 1869, atacă foaia la care colaborase şi pe motivul că „nu se ocupă cu alta decât cu fundăciuni şi necroloage".

In vara anului 1866, din cauza epidemiei, Soţietatea şi-a fost întrerupt activitatea pe timp de patru luni; mai toţi „mădularii" comitetului Soţietăţii, dintre cari unii înşişi bolnavi sau reconvalescenţi, părăsiră pe un timp Cernăuţii". Numărul pe August apăru abia în Noembrie, ca număr cvadruplu (8 – 11).

Adunarea generală din 1869 n'o mai prezidează Gheorghe Hurmuzachi, fiind copleşit de durere în urma trecerii din viaţă a fratelui său Constantin, prim-preşedinte al Inaltei Curţi de Casaţie a României, fost ministru de justiţie şi preşedinte al Camerelor, mort la 15/27 Februarie la moşia sa Dulceşti, în jud. Roman. Necrologul din „Foaie" aminteşte cercetările sale despre trecutul României, despre drepturile străbune, trebuinţele şi interesele actuale ale patriei; activitatea sa neobosită, curajoasă şi patriotică în conducerea comitetului Unirii Principatelor; laudă inteligenţa şi erudiţiunea sa, severitatea principiilor sale, religiositatea sa şi respectarea datinelor vechi ale bisericii naţionale. Obicinuita *odă funebrală* o scrie de astă dată tânărul *V. Bumbac*, pe atunci student universitar la Viena.

* * *

Programul politic al Foii îl reprezinţă îndeosebi *Gheorghe Hurmuzachi*. Intr'un articol, întitulat *„Invăţăturile istoriei"*, la finele anului 1866, el are curajul să susţină că dezastrul Austriei dela Königgrätz se explică prin „păcatele trecutului" între care e şi „neîndestularea popoarelor şi lipsa de întuziasm general, a cărui isbucnire au biruit adese mai mari pericole". Cere deci pe viitor „dreptate, egală îndreptăţire pentru toate popoarele fără osebire..... dreptate nu numai pentru poporul cel domnitoriu sau numai pentru cel mai cutezător, pentru Germani sau Maghiari, ci pentru toată Austria". Iar cu privire la situaţia grea ce se crease Românilor din Transilvania şi Ungaria zice: „Dacă se va răsplăti loialitatea şi fidelitatea lor seculară şi pilduitoare şi nemărginitele lor sacrificie într'acest chip" adecă fiind „expuşi supremaţiei şi egoismului fanatic al fraţilor conlocuitori, netoleranţei sălbatice, demonului nesăţios al maghiarismului — ce folos poate ieşi de acolo pentru împărăţie?"

In nr. 1 din 1868, Gh. Hurmuzachi salută *„Austria liberală"*; Constituţiunea dela 31 Decemvrie 1867, care vine să înlocuiască „birocratismul înveterat (îmbătrânit) şi cr*eti*nismul politic cari au dus la Solferino şi la Königgrätz. Constituţiunea aceasta „se judecă şi de către străini a fi astăzi mult mai liberă decât constituţiunile tuturor statelor din Europa, afară de Elveţia şi Belgia". Totuşi ea „a fost primită de popor cu sânge rece, fără de întusiasm, din două cause: din causa esperienţelor triste în privinţa stabilităţii lucrurilor publice în Austria cât şi mai cu de-

osebire pentru preţul mare ce-l costă: acesta este dualismul nefericit... despicarea imperiului în două jumătăţi cu totul diferite..... *suprematisarea* majorităţii poporului, a două treimi din locuitorii Ungariei prin Maghiari". Articolul se termină cu un *apel către Români să se folosească de drepturile constituţionale:* „Să luăm solemn posesiune de toate drepturile şi libertăţile ce le-am dobândit prin Constituţiunea dela 21 Decemvrie; să ne servim de ele ca Români însufleţiţi şi ca patrioţi austriaci, aducându-ni aminte de iubiţii noştri fraţi din Transilvania şi Ungaria, cari sufăr astăzi sub jugul maghiarismului pseudo-democratic".

In n-rul 1 din anul V (1869), Sbiera traduce din ziarul vienez „Die Reform" un articol, întitulat: *„Cele şepte păcate ale Transilvaniei",* care sunt: cele „trei naţiuni": Ungurii, Saşii şi Secuii, cari s'au unit ca să-i apese pe Români, şi cele patru confesiuni ale lor. Articolul se termină cu întrebarea: „Oare pedeapsa sorţii nu va cădea ea vr'odată şi asupra sumeţilor acestora (adecă a Maghiarilor)?" Răspunsul s'a însărcinat să-l dea vremea ce am trăit-o noi de astăzi, când chiar un Ludendorf, vorbind în amintirile sale despre intrarea României în războiu, zice: „Monarhia dualistă culegea astfel răsplata politicei egoiste a Ungariei".

Despre *marile evenimente politice ale anului 1866 în România* se vorbeşte numai în două scurte cronici. Cea dintâiu, în n-rul de Martie, vorbind de lovitura de stat dela 11/23 Februarie, constată că „toate ziarele europene se rostesc că *stră*formarea fundamentală a condiţiunilor interne ale existenţei acesteia (a României) s'au pus în lucrare cu o ordine severă, cu o moderaţiune şi generositate care ar fi numai productul entusiasmului patriotic; ... Europa de mult întăritată au aplaudat şi numele României înjosite, căzut în despreţ, se pronunţă de către ea iarăşi cu respect". Autorul acestor şire — probabil tot Gh. Hurmuzachi, căci cealaltă cronică de acest fel e semnată cu iniţialele lui — crede că consecinţele acestei schimbări vor fi „înlocuirea arbitrariului, a reacţiunii şi corupţiunii din administraţia publică prin un sistem de probitate, de libertate şi de lumină". Cât de departe suntem încă astăzi, în anul al patrusprezecelea dela închegarea României Mari, de idealul acesta, întrezărit de entuziastul Român!

Cronica a doua, din Iunie, vorbeşte de sosirea Principiului Carol, care, „după *împărtăşirile* ziarelor ar fi *înţeleginte,* energic,

cam de 28 ani, de statură naltă, frumos şi simpatic şi şi-ar fi câştigat deja mare popularitate".

Solidaritatea Românilor de pretutindeni e una din ideile călăuze ale Foii şi ale Soţietăţii: la adunarea generală din 1867, Gh. Hurmuzachi zice: „Să nu ne descurajeze modestele noastre mijloace sau mica întindere a ţării noastre şi prin urmare pretinsa noastră isolare sau părăsire! Ţara noastră nu este mică; căci numai în Austria se întinde de aici prin Ardeal şi prin Ungaria până la Tisa... şi fraţii noştri din Ardeal şi din Ungaria ni întorc cu sinceritate simţămintele noastre de dragoste şi de frăţie pentru ei, consîmţesc cu noi şi urmăresc cu simpatiă şi cu concursul lor moral năzuinţele noastre pentru cultura poporului nostru".

Deci Foaia anunţă apariţia unei istorii bisericeşti a Românilor bănăţeni; publică în traducere un studiu de Fr. Kanitz, despre „Ţinţari" (Rumuni, Mauro-(sic) sau Cuţo-Vlahi); se bucură de stagiunea de teatru din 1868 la Chişinău; se bucură că poate desminţi moartea bardului *Constantin Stamate*; publică „Statutele soţietăţii române de *lep*tură din Cluj" şi laudă almanahul literar, întitulat „Fenice" (Phoenix) al „Soţietăţii de leptură a junimei române din Oradia Mare", cu acele pretinse poezii, criticate fără milă de Maiorescu. Căci, în domeniul literar, „Foaia" era departe de orice criticism; principiul ei era să încurajeze şi să laude orice produs literar românesc.

* * *

O chestiune în strânsă legătură cu unitatea culturală a Românilor, chestiune care preocupa, pasiona chiar românimea de pretutindeni, era *unificarea ortografiei.*

Pe terenul acesta era haos, anarhie; după vorba lui Sbiera, „literatura română avea aproape atâtea ortografii câţi scriitori". In Ardeal domnia etimologismul lui Cipariu, în Bucovina fonetismul lui Pumnul, iar în România se luptau mai multe sisteme. Iniţiativa unificării purcese dela *„Asociaţia din Arad pentru cultura poporului român"*, care într'o adresă, din 10 Iunie 1865, semnată de Vincenţiu Babeş şi Antoniu Mocioni, invită „Soţietatea" din Cernăuţi şi „Asociaţiunea" din Sibiiu să designeze delegaţi cari să se întrunească la Timişoara, Pesta sau Viena sau aiurea pentru a ajunge la o „combinaţiune priincioasă a principiilor ortografice". Iniţiatorii acestei opere de unificare

culturală nu cutezau a se gândi la o întrunire cu specialiştii din România, rămânând ca înţelegerea cu aceştia să se facă prin foile de publicitate. Invitarea aceasta îi dete lui Sbiera îndemnul să trateze pe larg şi temeinic problema ortografică într'un studiu *„In cauza unificării ortogrăfiilor române“*, în care arată greşeala ce s'a făcut când s'au părăsit buchile cirilice: „Buchile trebuiau lepădate, dar nu şi principiul, pe care era întemeiată această ortografie“, adecă fonetismul. Combate în mod convingător argumentele obicinuite ale etimologiştilor.

In nr. 9 din 1865 se publică un studiu al filologului *V. Burlă,* în care combate etimologismul, arătând prin mulţiune de exemple şi cu multă erudiţiune, chiar cu exemple de sancrită, că pretinsa ortografia etimologică nici nu reproduce adevărata origine a cuvintelor respective şi încheind: „Oricum, principiul nostru fonetic are viaţă în sine şi va trăi“.

In anul 1866, chestiunea ortografiei intră într'o fază nouă, înfiinţându-se, din iniţiativa guvernului, la Bucureşti *„Societatea literaria Romana“,* Academia Română de astăzi, cu misiunea specială de a fixa ortografia limbii române, de a elabora gramatica şi a realiza lucrarea dicţionarului român. Societatea aceasta urma să aibă membri din toate provinciile româneşti.

In mijlocul fierberii acesteia apare şi luminoasa broşură a lui *Maiorescu „Despre scrierea limbei române“,* pe care Gh. Hurmuzachi o apreciază în termenii următori: „O carte de un merit ştiinţific ca aceasta este în ochii noştri o faptă patriotică mult mai mare, mai folositoare şi mai lău*daveră*[1]) decât sute de cuvântări politice, pamflete şi articule în cari vedem astăzi absorbit mai tot spiritul şi toate puterile claselor *înţeleginte* ale poporului român de peste hotare“.

Societatea literară română din Bucureşti urma a se inaugura în mod solemn la 1 August 1867. In preajma acestei zile memorabile, Gheorghe Hurmuzachi se ridică „contra calomniilor ce se vor încerca poate în privinţa scopului literar de către unele ziare maghiare sau jidoveşti, arătând că şi Soţietatea literară din Bucovina a fost înegrită, calumniată de aice până la Viena...“

Numărul din Septembrie aduce apoi un raport de 67 pagini despre solemnitatea inaugurării şi discuţiunile cari s'au urmat

[1]) Asemenea pumnulisme la fraţii Hurmuzachi nu se datoresc probabil decât redactorului Sbiera.

6*

asupra celor trei probleme ale „Societății" din Bucureşti. Din Bucovina plecară ca membri A. Hurmuzachi şi I. Sbiera. La întimpinarea membrilor din ţările surori s'au spus cuvinte înălţătoare, cu aluziuni destul de limpezi la *idealul unirii politice a tuturor Românilor*. Astfel preşedintele comitetului de primire zise: „Aţi venit să faceţi unirea limbei româneşti; această operă va fi piatra fundamentală a edificiului măreţ la care aspirăm toţi": edificiul poate fi al culturii române, dar şi al României politice întregite.

Dr. I. Hodoş din Ardeal îşi începu răspunsul cu cuvintele: „Vă salutăm cu iubire, fraţi liberi din România liberă". Apoi: „Unitatea limbei o avem, fraţilor! Dela Tisa până la Marea Neagră, toţi Românii au aceeaşi limbă...". V. A. Urechiă, într'un discurs lung, declară că noua „Societate" „nu are misiune şi scopuri politice..." şi protestează contra unor eventuale suspiciuni. Dar apoi zice însuşi: „am început a ne libera patria, am început a ne libera limba. Am început, domnilor, abia am început, dară nu am terminat: rămâne ca să continuăm şi să terminăm. Bărbaţii de stat ai Românilor vor îngriji pentru *eliberarea perfectă a patriei române*".

In comisiunea ortografică fură aleşi 5 membri: Eliade, A. T. Laurian, I. Maxim, I. Caragiani şi Sbiera. I. Maxim prezentă un proiect al majorităţii, proiect de ortografie etimologică, iar minoritatea, adecă — Sbiera singur, prezentă un proiect de ortografie fonetică. Şedinţa plenară primi proiectul majorităţii. Mai urmară desbateri speciale prin vreo 3—4 şedinţe, în urma cărora s'a primit un sistem etimologic mai moderat.

Sbiera mai publică apoi, în nr. 12 din 1867, un studiu despre „*Ortografia limbii române în desvoltăciunea sa istorică*", arătând diferitele faze ale ortografiei, începând chiar cu scrierea cirilică; diferitele sisteme ortografice, începând cu al lui Şincai (1808) sunt înfăţişate într'un tablou sinoptic.

Idealul României întregite licăria şi la noi în Bucovina. Oricât principiul fundamental al Hurmuzăchenilor, temelia succeselor lor politice era: naţionalism în marginile patriotismului austriac, totuşi nu poate fi îndoială că în fundul inimilor ei erau întâiu Români şi numai apoi Austriaci. Dovadă vie e Constantin Hurmuzachi, care a trecut în România, punându-şi toate puterile chiar în serviciul Unirii. De aceea idealul acesta nu lipseşte nici

din paginele „Foii Soţietăţii". Îl exprimă Sbiera în „Studii istorice literarie", când, vorbind de desfacerea Daciei în două provinţe, cea traiană şi cea aureliană, zice că „abia foarte târziu au înţeles Românii ..... daunele mari ce răsăriau pentru ei din această *desmădulărare (!) năciunală* şi au căutat să adune iarăş la un loc membrele răsipite, *ce încă nu le-au succes nici până în ziua de astăzi*".

Iar într'o poezie de *Vasile Gr(amen) Pop*, *„Călătoriul şi junele"*, e vorba de „acea zi de mângăiere"

„Când Românii, mic cu mare, din Carpaţi, din răsărit
Vor jura cred*encioşiă* să-şi dureze un regat,
Sigilând a lor *unire* printr' un dulce sărutat".

Acelaşi poet, în *„Trei fraţi de cruce şi umbra lui Ştefan pe ruinele Sucevei"* face pe unul din tineri să întrebe

„De e cu putinţă ca ţara străbună,
Pământul ce astăzi îl văd sfâşiat,
Să aibă *un* nume, să fie *o* mumă
La toţi ce cu timpul s'au împrăştiat...".

Iar poetul ardelean *I. Bădescul* într'o poezie *„La Bucovina"*, unde aceasta se plânge de un crud balaur care a „descins" în cuibul ei plin de „tesauri", răpindu-i părul de aur, — o mângăie zicând:

Vestea ta ajunse la un Făt-frumos
Şi el este 'n cale ..... vine cu grăbire,
Să-ţi dea păr mai mândru, ceriu mai glorios..."

Dar poetul se înşela: Făt-frumos nu se grăbia; el a întârziat până la 1918!

* * *

O dată memorabilă în viaţa sufletească a Românilor bucovineni e anul 1864 — nu pentru apariţia gramaticei lui Pumnul, ci pentru *prima stagiune de teatru românesc în Cernăuţi*.

Iniţiativa a purces tot dela „Societatea pentru cultură", care se gândia mereu la mijloacele cele mai potrivite prin care s'ar putea înviora simţul naţional în publicul mare. Prin mijlocirea lui Alex. Costin, membru în comitet, şi a fraţine-său din Moldova, Emanuil, se înjghebă o trupă în Moldova sub conducerea d-nei

Fani Tardini, acea trupă căreia i-a fost sortit să facă epocă în viaţa lui Eminescu. La 1/13 Martie, trupa dădu prima reprezentaţie, în sala „Hotel de Moldavie", nu departe de biserica Sf. Paraschiva. Se juca o dramă, astăzi necunoscută, „*Radu Calomfirescu*", de un autor de asemenea uitat, I. Dumitrescu. Subiectul era deci din vremea lui Mihai Viteazul; primele accente româneşti ce au răsunat pe scenă au fost un cor care începea cu cuvintele:

„Astăzi, fraţilor Români,
Ne vedem şi noi stăpâni
Pe-ale noastre *nămestii*,
Ce şedeau mai tot pustii!"

Acest cor a electrizat publicul — entuziasm care i s'a părut atât de periculos poliţiei austriace, încât n'a mai permis repetarea piesei. Stagiunea a ţinut până la finea lui Maiu; s'au jucat 36 piese, din care numai 7 traduceri, celelalte originale. Fireşte, predomină Alecsandri: „Chiriţa în Iaşi", „Iaşii în carnaval", „Doi morţi vii", „Herşcu Boccegiul", „Scara mâţei", „Piatra din casă"; mai găsim din piesele cunoscute până astăzi „Doi ţărani şi cinci cârlani" de C. Negruzzi şi „Baba Hârca" a lui Millo şi Fechtenmacher.

Lăudând *orchestra* teatrului. de sub conducerea fraţilor Lemeş, A. Hurmuzachi aminteşte şi de *moartea lui „badea Niculai dela Suceava"*, care astă toamnă — deci în 1864 —

s'au închinat cu cântecul,
ca codrul cu freamătul,

lăsându-ne numai suvenirul zilelor voioase, al căror martor nedespărţit era el şi pe care le mulţămiam vioarei sale „amice şi fermecătoare". E o glorie a Sucevei noastre, Barbu Lăutarul al Bucovinei, acel *Moş Niculai Picu*, de care vorbeşte cu admiraţie şi regretatul Leon Goian în amintirile sale muzicale. „Nu mai rămâne" zice Hurmuzachi „decât a păstra o bună şi cordială amintire vechiului *amic*, ultimului lăutar Niculai!" Un lăutar, *amic* al unui boier mare ca Hurmuzachi! Cât ni e de drag acest boier, când vorbeşte aşa! — Din fericire, Hurmuzachi se înşela crezând că Moş Niculai era ultimul lăutar; nu ştia că tot din Suceava şi chiar dintre ucenicii lui Niculai era să se ridice încă

un Barbu: *Moş Grigori* Vindereu, care a înveselit pe părinţii noştri până la 1885. [1])

In Noemvrie 1864, trupa Tardini veni iarăşi, pentru o stagiune întreagă, care ţinu până la 9/21 Martie 1865. Despre entuziasmul ce-l produse stagiunea aceasta vorbeşte în Foaia Soţietăţii tot A. Hurmuzachi, care ni se re*vel*ează şi ca fin critic dramatic, prin felul cum apreciază piesele şi pe artişti. Favoritul publicului era A. Vlădicescu, un fel de Liciu prin varietatea talentului său, dar în acelaşi timp şi cântăreţ, bariton de un timbru foarte plăcut, măiestru mai ales în doine, la sfârşitul cărora exclama, cu o duioşie fără seamăn şi de un efect iresistibil: „Săracii munţii noştri!"...

Hurmuzachi relevă efectul reprezentaţiilor acestora în capitala noastră prea cosmopolită: „... conştiinţa şi simţul demnităţii naţionale cresc pe toată ziua în putere" şi: „Cu acest chip ne deprindem a fi mai mult împreună, între noi, a împărtăşi aceleaşi mulţămiri, după cum avem poate şi aceleaşi dureri". In a doua cronică teatrală, din Martie, e vorba de o reprezentaţie în folosul Soţietăţii: „Niciodată sala teatrului nu era mai plină, niciodată publicul mai ales, mai elegant şi mai bine dispus, pentrucă, oricine au dorit a-şi arăta simpatia pentru soţietatea literară şi prin urmare pentru Români, au grăbit a veni în acea seară la teatru". Găsim apoi în cronica aceasta o apreciere subtilă a piesei lui Alecsandri „Concina" (Barcarola), o piesă fină de salon — unica la Alecsandri, în care tot farmecul e în fineţa conversaţiei.

Fiindcă am ajuns astfel la viaţa socială, e locul să amintim şi de strălucitul *bal al nobilimei şi al cavalerilor,* dela 6/18 Faur 1868. Au fost şi multe familii din Moldova, dar şi din — Galiţia; ceea ce face onoare nobilimii bucovinene de atunci e faptul că venitul balului, de peste 1000 florini, l-au daruit „Soţietăţii".

In 1868, neobositul prof. Sbiera aranjează cu elevii săi primul *„maial"* (sărbare de 1 Maiu, Arminden), care fu o petrecere naţională, cu recitări şi cântece naţionale, şi se repetă apoi mai mulţi ani dearândul.

Foaia mai raportează şi despre *primul concert românesc,* la 15/27 Februarie 1869, în folosul „Fundăciunii Pumnulene",

[1]) Vezi despre amândoi: Leca M o r a r i u, Ce-a fost odată în Bucovina şi M. Gr. P o s l u ş n i c u, Istoria muzicei la Români.

aranjat din iniţiativa studenţilor gimnaziali români, cu concursul unor doamne şi domni din familiile Stârcea, Flondor şi Zotta.

In cei doi ani din urmă, *Foaia publică şi compoziţiuni naţionale, pentru cor;* astfel în 1868 *„Tătarul"*, compus de *Ştefan Nosievici,* profesor de cântare la gimnaziul din Suceava, întemeietorul societăţii de muzică de aice, mort la 1870, de ftizie, abia trecut de 30 de ani. Compoziţiunea e precedată de o minuţioasă analiză psihologică a poeziei lui Alecsandri, analiză prin care compozitorul lămureşte şi rostul muzicei sale. In acelaşi volum, *Isidor Vorobchievici* tipăreşte o *„Barcarolă Veneţiană"*.

In volumul V (1869) aflăm marşul *„Drum bun"*, tot de *Nosievici;* astăzi îl cântă tot Românul, melodia a ajuns populară, dar câţi ştiu numele compozitorului? Vorobchievici publică în acelaşi volum compoziţiunile: „Păseruica mării", „Cântec de primăvară" (textul de V. Bumbac: „Cerul limpede zimbeşte", text căruia Ciprian Porumbescu îi va da în urmă o haină muzicală cu mult mai adecvată); „Noaptea de vară" şi *„Arcaşul"* — aceasta din urmă cea mai reuşită, singura care se cântă mereu până astăzi. — Nu poate fi îndoială că îndemnul pentru compoziţiunile acestea l-au dat *premiile pentru o culegere de arii româneşti* şi *pentru compoziţiuni originale,* publicate de Soţietate la 1868.

Şi fiindcă suntem în domeniul artelor: la 1868, tânărul *Epaminonda Bucevschi,* dona „Soţietăţii" o copie a portretului Mitropolitului Doroftei, după originalul din biserica Sf. Gheorghe (Mănăstirea) dela Suceava, original care astăzi se află la Măn. Dragomirna.

* * *

„Foaia Soţietăţii" se ocupă şi de *chestia bisericească,* tot în sensul programului dela 1848. Episcopul Eugenie Hacman, care înainte de 1848 manifestase sentimente româneşti, acum se depărta tot mai mult de cercurile naţionaliste, înotând în apele oportunismului guvernamental. Totuşi Soţietatea îl menajează deocamdată, ba, în adunarea generală din 1865, îl numeşte chiar membru onorar, pentru meritele sale din trecut, dar adresându-i şi apelul ca să-şi încoroneze stăruinţele prin împlinirea dorinţei celei mai vechi, mai însemnate şi mai fierbinţi a eparhiei, conchemarea unui *sinod,* liber ales şi cu vot decisiv. Zădarnică diplomaţie a naţionaliştilor români, căci autocratul Hacman nu

înţelegea să-şi împărţească puterea cu nimene. In n-rul 6 din anul II, „un preot", vorbind de Mitropolia românească a Românilor ardeleni, suspină: „Numai diecesa bucovineană geme încă tot sub legătura ei anticanonică (adecă legătura cu Patriarhia sârbească dela Carloviţ) şi apoi: „Toate bisericele şi confesiunile din Austria se mângăie de lucrările binecuvântate ale represîntăciunilor lor *referiţive*, — numai în Bucovina, biserica cea dreptcredincioasă constitu*cională* a răsăritului, este si*noada* încă *uă ideă în*grată". Pentru ideia aceasta ingrată, consilierii consistoriali Samuil Andrievici — Mitropolitul Silvestru de mai târziu — şi Ion Ţurcan(ovici) ajunseră în conflict pe faţă cu episcopul. In n-rul 1 din 1868, „Foaia" vorbeşte despre nişte adrese de încredere şi de mulţămire pe cari aceşti doi vrednici luptători le primiră dela o mulţime de preoţi şi mireni. Mai târziu ei vor fi chiar suspendaţi. Acum Foaia nu-l mai cruţa pe Hacman; într'o notiţă întitulată „Ce se crede, nu se face", învinueşte pe „arhipăstorul nostru" că, pe când mai bine de jumătate din comunele rurale n'au încă şcoli „poporale", se crează clase paralele la şcoala reală greco-orientală, din cauza înmulţirii învăţăceilor străini. Pe atunci, şcoalele „poporale" (primare) erau supuse Consistoriului ort.-or. din Cernăuţi, până la 1869, când trecură în administratia Statului.

La 11/23 Iunie 1870 se ţinu apoi la Cernăuţi o impozantă *adunare poporală în cauza autonomiei bisericei,* descrisă într'o broşură de I. G. Sbiera.

* * *

Şi preocupările de *istoriografie* îşi găsesc un loc, deşi mai modest, în paginile Foii. In anul I se publică *diploma împărătească dela 1862,* prin care i se asigura Bucovinei *autonomia.*

In vol. III, Sbiera începe o serie de *„Studii istorice literare"* vorbind despre *increştinarea Românilor* (pentru Sbiera, *Urfila,* marele episcop al Goţilor, e — Român!), apoi tratând istoria Românilor, dela colonizarea Daciei — fireşte că şi pentru el, „Dacia a rămas cu totul deşartă de locuitorii ei de mai nainte" — şi ajungând până la anul 680 d. Chr. In cele două volume următoare nu mai găsim continuarea studiilor acestora.

In vol. V (1869) se publică trei *acte privitoare la cesiunea Bucovinei,* două în limba franceză (convenţiunea cu Poarta), iar al treilea în italieneşte (fixarea limitelor Bucovinei), tustrele şi

cu traducere românească. Aice e locul să amintim că chiar în n-rul 1 din anul I, A. Hurmuzachi publica un fragment din scrierea juristului italian G. Filangieri, „Della legislazione“, punând alături textul original şi traducerea românească, îndemnat şi de motivul „de a pune înaintea ochilor cetitorilor un exemplu mai mult de asemănarea cea mare a limbei noastre cu sora ei mai naintată şi mai avută“.

Tot în volumul I, Sbiera publică, în originalul german şi în traducere, „*Un documînt istoric*“ de pe timpul lui Aron Vodă şi al lui Răzvan; e o scrisoare a lui Sigismund III al Poloniei către împăratul Rudolf II al Germaniei, cu data de 5 Noembrie 1595. Sbiera ne spune că a scos scrisoarea aceasta dintr'o carte germană din 1663, pe care a aflat-o în biblioteca vestitului patriot, maior G. Costin, întitulată „Türkische und ungarische Chronica“, în care se află şi un portret al lui Mihai Eroul. Acest maior Costin făcea şi arheologie; la 1865, el lansă prin „Foaia Soţietăţii“ chiar un *apel pentru înfiinţarea unei societăţi arheologice române*, iar în vol. II descrie nişte monete vechi, pe care le aflase la moşia sa, Şipeniţ. Dar idea n'a aflat răsunet, Coştin o duce cu sine în mormânt, la 1868. Abia la 1886 o realizează Dionisie Olinschi-Olinescu; trecând acesta mai târziu în România, colecţiile „Societăţii arheologice“ desfiinţate au intrat în Muzeul Bucovinei.

Din ştiinţele celelalte mai e reprezentată în Foaie încă numai ştiinţa naturii, cu o descriere de călătorie a baronului *Otto Petrino*, „Opt zile în Moldova“, înfăţişând regiunea dintre Sirete şi Prut, până la Iaşi, din punct de vedere geologic, zoologic şi botanic.

* * *

Ne-a rămas să tratăm încă *literatura propriu scrisă*, cea poetică, din paginile Foii. Dar cum analiza acesteia ar reclama singură o conferinţă întreagă, nu putem decât să facem o privire repede asupra acestei părţi a Foii, care de altfel e cea mai importantă.

Colaboratorul care dă Foii adevărată valoare literară e *Alecsandri;* el care, dela 1848—1850 colaborase la „Bucovina“ Hurmuzăchenilor, reia firul căzut atunci, chiar dela primul număr, inaugurându-şi colaborarea cum nu se putea mai frumos; cu „Dulce Bucovină, veselă grădină“. Mai apar apoi, tot în

1865: „Tudora din Târguşor" şi patru imnuri religioase. In vol. II, Alecsandri are piesele: „Barcarola", proverb în 1 act, „Florin şi Florica", „Paraponisitul" — aceasta din urmă de actualitate, prin prudenţa eroului, Nae Postuleanu, de a scrie: „petiţ*iune*, peti-ţ*ione* sau peti*ciune*, după plăcerea d-lui Ministru" — şi tot aşa la orice alt cuvânt cu terminaţiunea aceasta periculoasă pe atunci, învrăjbitoare de oameni. Mai apare în acelaşi volum canţoneta „Kera Nastasia" şi poeziile: „Mariei Docan", „Suvenir dela Prale" şi „Dorul mumei". — In vol. III găsim piesele: „Millo director", „Barbu Lăutarul", „Surugiul", poezia „Marea mediterană" şi o serie de poezii, întitulată „Strofe pierdute". — In vol. IV: "Jurnalul meu de călătorii" (nemuritoarea „Călătorie în Africa"), o biografie a lui Alecu Russo şi poeziile „Tânăra Creolă" şi „Viscolul". — In vol. V, când se produce conflictul între Alecsandri şi redacţia Foii, el nu mai publică aci decât „Arvinte şi Pepelea".

Dar Alecsandri mai colabora la Foaie şi în alt chip: îi trimitea prietenului Al. Hurmuzachi manuscripte de ale prietinilor săi morţi, însoţite de câte o scrisoare. Astfel, în 1868, Foaia publică, din graţia lui Alecsandri, poezii de *C. Negri:* „Strofe improvisate", aceste din urmă la 1841, pentru desrobirea ţiganilor, eveniment cântat şi de Alecsandri. — „Strofele umoristice" sunt o satiră la adresa falsului patriotism, de care poetul s'a convins că nu e

„..... decât o faimă mare
În vorbe, iar în fapte e chiar şarlatanism"

Odată cu biografia lui *Al. Russo*, Alecsandri trimisese „Foii" şi următoarele scrieri ale acestuia: legenda „Piatra Corbului", „Cugetări", „Decebal şi Ştefan cel Mare", paralelă care să încheie cu acest pasaj memorabil, răscolitor: „După unsprezece secole, Ştefan au rădicat spada sângeroasă care căzuse din mâna lui Decebal. Cine oare va fi chemat a rădica spada purtată cu atâta glorie de Ştefan cel Mare? Şi când?..." întrebare la care abia noi, cei de astăzi, putem da răspunsul, pe care l-am trăit. — Tot de A. Russo mai găsim şi „Studii naţ*iu*nale", în care se vorbeşte cu simpatie de haiduci, în special de Bujor şi de Ion Pietrariul.

In 1869, Alecsandri trimite un manuscript al lui *Costache Negruzzi,* care murise la 1868; e o colecţiune de nume de plante, în româneşte, latineşte şi franţuzeşte.

In nr. 5 din anul II, Foaia are o piesă dramatică de *Iacob Negruzzi*, „Împăcarea", proverb în 4 scene, dedicat d-şoarei Maria Docan. E o piesă spirituală de salon, care ar face efect şi astăzi: tânărul Costrel, care a studiat în Germania — deci un reprezentant al curentului dela „Convorbiri literare" — combate franţuzomania, nu vrea să vorbească decât româneşte, ca şi Aglae, nepoata d-nei Câmpineanu, cu care polemizează. La rândul ei, doamna combate pe — *ţiune*, deci nu vrea să zică decât *naţie* şi ironizează idealul dacoromân: „Gândeai poate la un plan de a restabili vechile margini ale Daciei, zidind o capitală şi numind-o „Sarmiz...".

In vol. IV, Foaia publică patru poezii de *Bolintineanu*, dar nu trimise de autor, ci reproduse din revista bucureşteană „Albina Pindului". Una e întitulată „La Ţară", iar celelalte trei au titlul comun „La Români". E Bolintineanu în declin: frazeologie politică, articole de gazetă în versuri; e pseudo-poezia patriotică, contra căreia chiar atunci se ridica Maiorescu.

Dar locul „Foii Soţietăţii" în istoria literară e însemnat prin faptul că ea a lansat, cum zice d-l C. Loghin, doi poeţi: pe *Dim. Petrino* şi pe *Vasile Bumbac*. Petrino s'a învrednicit de aprecierea lui Alecsandri, care zice: „E poezie, adevărată poezie, exprimată în limbă armonioasă. Bucovina se poate făli că are poetul său". Dar poetul bucovinean a fost consacrat şi de un critic mai sever de cum putea să fie Alecsandri: de Maiorescu.

Chiar în n-rul 1 al Foii cetim acest cântec de toată frumuseţa:

1. Am spus florilor frumoase,
Li-am spus al meu dor...
Am spus stelelor lucioase
Tristul meu amor.
Şi de-atunci pe floricele
Scris e că doresc
Şi de-atunci e scris în stele
Că mult te iubesc.

2. Am spus pasării ce sboară
Frumuseţa ta,
Am spus vântului de sară

3. Însă nimărui în lume
Încă n'am rostit,
Înger dulce, al tău nume,
Nume mult iubit.
Căci curând natura toată
De cumva l-ar şti,
Ea l-ar repeta îndată
Şi 'n cer l-ar rosti.

4. Ş' atunci lumea credincioasă,
Dacă l-ar vedea
Scris în bolta luminoasă,

2. Suferinţa mea:
De atuncea te măreşte
Paserea 'n cântări
Şi zefirul îmi şopteşte
Dulce mângăieri.

4. Atunci, draga mea,
Ştiu că 'ntreaga omenire
Ţi s'ar închina
Ca la o dumnezeire
Şi tu m'ai uita.

Iar la sfârşitul prologului, rostit la concertul din 15/27 Februarie 1869, Petrino spunea versurile următoare, în care vibrează cealaltă coardă a lirei sale, iubirea de neam:

„Dumnezeule slăvite, Tu pe holda ţării mele
Ai depus cele mai mândre flori din sin dumnezeesc,
Sămănând pe firmamente pentru noi mai mândre stele
Şi un soare mult mai soare sus pe cerul românesc.

Tu ai dat mândrelor noastre în ochi dulci şi în zimbire
Insăşi sfânta Ta putere spre-a da lumilor noroc,
Incât spun şi voi tot spune din adânca mea simţire:
Sărutarea românească e mai dulce, mai cu foc!

Şi precum, mândru de falǎ, stă şi-acum bătrânul munte,
Ţeţina, care nu-şi pleacă al său creştet românesc,
Astfel soartea să nu plece nici a Patriei mândră frunte!
Patria noastră să trăiască în *hotarul ei firesc!*"

Evident e vorba de patria română, iar hotarul ei firesc e Nistrul şi Tisa.

La 1867 apare colecţia *„Flori de mormânt"*, în care poetul îşi exprimă durerea pentru pierderea tinerei sale soţii în accente atât de puternice, încât Maiorescu găseşte că ele trec uneori de marginile impuse artei, care „trebue să rămână senină, chiar când exprimă durerea". Iată una din isbucnirile acestea violente:

Puternică dumnezeire,
Nici chiar a ta sântă mărire
Azi n'o mai pot eu învoca.

Ştergând a ei dulce lumine,
Tu însuţi azi te ştergi din mine
Şi, ce-ai luat, nu-mi mai poţi da.

La 1870, Petrino tipăreşte a doua colecţie, *„Lumine şi umbre"*. Dar Petrino se improvizează şi în critic, lăudând, tot în Foaia Soţietăţii, pe alt poet tânăr *S. G. Vârgolici,* pentru o poemă pastorală, *„Zafira"*, dedicată lui Alecsandri şi publicată în nr. 2 al Foii — laudă pe care însă cetitorul obiectiv n'o poate

împărtăşi: poema e o banalitate romantică, în genul Bolintineanu, plină de „crinişori", „lunişoară", „cer stelos", „culmişoară", „aurelă", „*aura* de noapte" etc. Incă un exemplu pentru adevărul aserţiunii lui Maiorescu că poeţii nu sunt critici buni.

In Foaia Soţietăţii debutează şi *V. Bumbac*[1]), chiar în anul I, cu câteʌa cântece culese din popor, dar şi cu o poezie originală, „O voi scumpe ceasuri", elegie de amor, care are defectul comun al producţiunilor liricei româneşti de atunci: lungimea, defect care va rămâne caracteristic la Bumbac; dar poezia aceasta, afară de unele alunecări ca „să-mi alin *vâlvoarea* cea *consumătoare*" şi „să pronunţe buzele-ţi *zeine*" are de altcum meritul unei limbi curate, armonice şi chiar câte o strofă mai fericit inspitată, ca d. e.:

„Cum n'avu putere viea ta privire
Să pătrundă'n casa sufletului meu?
Să-mi cunoşti durerea ce 'ntr'a mea uimire
Nu ţi-o putui spune, nu ţi-am spus-o eu".

Legenda lui Al. Russo „Piatra Corbului" îi inspiră lui Bumbac o poemă, iarăşi peste măsură de lungă, dar în frumoase versuri de factură poporală, pe alocuri evident inspirate din „Sentinela română" a lui Alecsandri. Astfel chiar începutul:

„Prin strâmtoarea munţilor,
Prin peşterea codrilor"

ne duce la „Din vârful Carpaţilor
Din desimea brazilor".

Alte paralele de felul acesta:

Bumbac:	Alecsandri:
Dar de-asupra râului,	Dar în naltul cerului,
La glesnele muntelui	Deasupra mormântului
sau	
Pică cinci şi zece vin,	Zece cad, o sută mor,
Pică cinci, zece rămân	Sute vin în locul lor

ş. a. m. d.

Mai slab e Bumbac în poeziile ocazionle, ca oda funebrală „Umbrei mărețe a lui Const. Hurmuzachi", din care nici un vers

[1]) Asupra vieţii şi operei acestuia vezi şi studiul meu în „Junimea literară" 1923.

nu recheamă atenţiunea. In schimb „Cântec vânătoresc“, (Ziua scade, noaptea creşte), „Cântec ostăşesc“ (Sunt fecior zdravăn, fecior de munte), „Cântec de primăvară“ (Cerul limpede zimbeşte) sunt pline de viaţă şi de mişcare, încât au ajuns cântece populare.

Dar Vasile Bumbac, studentul în filologia clasică, care scrie şi un tratat ştiinţific „Horele, αἱ ὧραι“, publicat în vol V al Foii, aspiră şi în poezie spre culmi mai înalte, are ambiţia să dea literaturii române o *epopee*. In n-rul 1 din acelaşi vol. V el publică cântul I din *„Descălecarea lui Dragoş în Moldova“*, deci o „Dragoşidă“, precum Eliade încercase o „Mihaidă“. Intr'o introducere arată cât e de bogată istoria Românilor în subiecte epice şi îşi exprimă convingerea că în româneşte metrul omeric (hexametrul) ar fi imposibil, dovadă — traducerea Iliadei de Const. Aristia, de tot nereuşită. Nu bănuia pe atunci că el însuşi avea să trăducă, chiar în hexametri, destul de buni, Eneida lui Virgil.

Deci „Dragoşida“ va fi în versul iambic de 13 şi 14 silabe, în alexandrini. Iar alexandrinii aceştia curg frumos, într'o limbă neaoşă, populară şi cu parfum arhaic, limbă cu adevărat epică. Comparată cu Mihaida lui Heliade, epopea poetului bucovinean, îndeosebi ca limbă, iese absolut superioară; totuşi manualele de istorie literară nu ştiu de ea. Numai d-l Iorga i-a făcut o analiză elogioasă într'o conferinţă. Regret că nu pot insista aci mai de aproape asupra celor două cânturi — mai multe n'au apărut — ca să pot arăta frumuseţa descrierilor epice, arhaismul numelor, imitaţia iscusită a modelelor clasice în comparaţiile desvoltate şi alte calităţi ale operei [1]).

Ce mai e de altfel în haină de vers în paginile Foii: poeziile unui Moldovanul, Tăutu, ale unui V. Gr. Pop, M. Popiliu, I. Bădescu — e proză vesificată; ici colo câte o licărire, apoi iar pustiu, frază. Evident, redacţia nu avea criterii riguroase în materie de poezie, se mulţămia cu bunele intenţii şi sentimente ale autorilor.

Dar Foaia mai are alt merit literar: interesul ce-l poartă *poeziei populare*. Ea publică cântece şi *„cinelituri“*. *„Cineliturile“ publicate* în nr. 4 din vol. III, sunt extrase dintr'un manuscript ce cuprindea: *„Cinelituri, prejudeţe, descântece, vrăjituri şi alte*

---

[1]) Am făcut-o în studiul citat, din „Jun. lit.“.

superstiţiuni". Intr'o notă, G. Hurmuzachi declară că „numai cinelíturile ne-au putut interesa", fiindcă „pentru amicul luminării şi al înaintării poporului român vrăjitoriile, descântecele şi toate născocirile şi rătăcirile superstiţiei sunt o tristă lectură — pentru oameni neculţi chiar periculoasă". Fireşte, nu aprobăm astăzi asemenea judecată strâmtă, ultra-raţionalistă, şi nime n'a ţinut de rău unui S. Fl. Marian că a publicat colecţia sa de „Vrăji, farmece şi descântece".

In nr. 11 din vol. IV, L. G. B. (studentul *Buliga*) publică o tradiţie populară din Volovăţ şi Arbore despre *„Emigrarea lui Dragoş-Vodă"*; e cunoscuta legendă cu Dragoş şi Uţa, dar scrisă într'un graiu cam departe de al ţăranului. Fiind vorba de un loc lângă satul Volovăţ, unde Dragoş ar fi făcut nişte şanţuri şi căruia i se zice astăzi „Porcăreţi", culegătorul tradiţiei insinuă că adevăratul nume, cum îl ştiau bătrânii, ar fi „Fortăreţ", din cauza şanţurilor — interesant exemplu de falsificare cărturărească, dovedind că principiile folklorului ştiinţific încă nu prea erau cunoscute la noi.

Un mic studiu de folklor e şi *„Drăgăiţa şi Papaluga"* de *T. St.*, probabil T. Stefaniuc *(Stefanelli)*; autorul identifică obiceiurile acestea cu „Cerealiile" şi „Ambarvaliile" Romanilor. Iar *Sbiera* publică un studiu *„Despre însemnînţa refrenului „o Lere Doamne"*, care se aude în colinde; combătând idea emisă de alţii că aceste „Lere" ar fi împăratul Aurel, cel care a părăsit Dacia, Sbiera îl derivă, cu multă erudiţiune şi totuşi fără să ne convingă, dela „lares", cunoscutele genii ale mitologiei romane.

Cât despre alte genuri literare, nu mai aflăm decât o singură *nuvelă*, şi aceea tradusă din nemţeşte: *„Menia"*, de K. E. *Franzoz*. Traducătorul e T. St., negreşit iarăşi T. Stefaniuc—Stefanelli. Nuvela e de interes românesc şi chiar local bucovinean, ba chiar cernăuţean; iar autorul e acelaş care mai târziu va provoca revolta sufletului românesc prin faimoasele schiţe satice „Bilder aus Halb—Asien", adecă din Galiţia, Bucovina şi România. Dar Franzos fusese elev al lui Pumnul şi deplânsese chiar, în versuri germane, moartea acestuia, în broşura pe care o tipăriră elevii recunoscători, la 1866, sub titlul „Lăcrimioarele învăţăceilor gimnasiaşti den Cernăuţi la mormântul preaiubitului lor profesor Arune Pumnul", broşura în care Eminescu publică elegia „Imbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină".

Subiectul nuvelei „Menia" e următorul: Menia e iubita lui Paul Cecina, fiul cavalerului roman Gaius Cecina, comandant al unei cetăţui, zidită de Traian pe malul Prutului, pe care Franzos îl identifică, în mod eronat, cu anticut Hierasos. Menia se dă altuia şi este ucisă de iubitul său. E romantism juvenil în nuvela aceasta, dar este şi talentul nuvelistului Franzos, care urma să se desfăşoare mai târziu.

Doamnelor şi domnilor, am abuzat poate de pacienţa D-Voastre, dar am voit, răsfoind împreună atâtea pagini uitate, să dau un tablou cât mai viu al unei epoci atât de interesante din trecutul Bucovinei. Am putut vedea că părinţii noştri şi-au făcut toată datoria, ca să întreţină flacăra simţirii româneşti, care odată trebuia să ne aducă mântuirea.

E plină şi de un farmec duios epoca aceasta a începuturilor, când noi Românii bucovineni eram o mare familie, eram strânşi în jurul unui singur steag. Urmaşii n'au fost totdeauna la înălţimea părinţilor: Societatea n'a mai fost în măsură să înfiinţeze o revistă proprie literară atât de vie şi de bogată, căci bizara „Auroră română" a lui Ion Bumbac nu contează. Mulţi ani dearândul, activitatea literară se rezuma doar în publicarea unui calendar, meritos şi acesta, dar de tot insuficient pentru trebuinţele sufletului românesc bucovinean. Nu vom ignora fireşte rolul Societăţii în alte domenii ale culturii; dacă n'ar avea la activul său decât internatul de băieţi, şi încă ar fi un vajnic titlu la recunoştinţa posterităţii.

Iar astăzi, când problema unităţii prin cultură se pune cu atâta insistenţă, vechea Societate bucovineană, alături de Liga Culturală, de ateneele populare mai are de împlinit un rost frumos: acela de a fi, deasupra tuturor neînţelegerilor şi certelor care ne desbină, *vatra curată unde cu toţii să luăm lumină şi căldură.*

Victor Morariu.

Serbarea dela Putna
1871

de

Teodor Balan.

BIBLIOGRAFIE:

A. Arhive.

Arhivele Statului din Cernăuţi, dosarele prezidiale 1870 şi 1871.
Arhiva mitropolitană din Cernăuţi.

B. Ziare şi reviste.

Adevărul literar, Bucureşti 1921.
Albina. Pesta, 1870 şi 1871.
Amicul poporului, calendar pe anul 1884, Sibiu.
Convorbiri literare, 1870/71, 1903, 1904.
Curierul de Iassi, 1870, 1871.
Federaţiunea, Pesta, 1870 şi 1871.
Gazeta Transilvaniei, Braşov, 1870 şi 1871.
Junimea literară, Cernăuţi, 1909.
Românul, Bucureşti. 1870 şi 1871.
Telegraful român, Sibiu, 1870 şi 1871.
Traian, Bucureşti (B. Hasdeu), 1870.
Zeitung, Czernowitzer, Cernăuţi, 1870 şi 1871.

C. Cărţi.

A. A. M.: Mihail Eminescu şi întemeierea „României June" 1868—1871. Tipografia A. Mureşianu, Branişte et Co. Braşov 1926.

Eminescu M.: Scrieri politice şi literare, vol. I (1870—1877) ed. I. Scurtu, Bucureşti, instit. grafic „Minerva" 1905.

Eminescu M.: Scrieri politice, ediţie comentată de D. Murăraşu, Scrisul românesc, Craiova.

Grămadă Ioan: Societatea academică socială literară „România Jună" din Viena (1871—1911), Arad, tip. „Concordia" 1912.

Grămadă Ioan: Mihail Eminescu, extras din „Mitteilungen des rumänischen Instituts zu Wien". Heidelberg 1914, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.

Morariu Leca: Ce-a fost odată, din trecutul Bucovinei, ediţia II, Bucureşti 1926 tip. „Române Unite".

Stefanelli T. V.: Amintiri despre Eminescu. Bucureşti 1914, instit. de arte grafice C. Sfetea.

Sbiera G. Ioan: Familia Sbiera, Cernăuţi 1899, tipogr. universitară R. Eckhardt.

Pregătirile din 1870.

Ideia serbării dela Putna şi, în consecinţă, ideia unui congres al studenţilor români de pretutindene s'a ivit la Viena, între studenţii români, cari urmau cursurile la această universitate. In Viena se găseau foarte mulţi studenţi români, originari din toate provinciile româneşti. Erau aici studenţi români din Ardeal, Banat, Bucovina şi din România liberă. Tot aici petreceau în toţi anii deputaţii români din Bucovina. Se găseau şi mulţi intelectuali români din Ardeal, cari ocolind Budapesta, preferau să se aşeze vremelnic, sau chiar definitiv, la Viena. Cu timpul s'a creiat, pe lângă numeroasa studenţime română, şi o însemnată colonie română.

Fiind dat marele număr al studenţilor români, era numai firesc, că la Viena să se întemeieze o societate de studenţi români. Astfel legăturile între diferiţii studenţi deveneau mai intime şi mai trainice, iar ei înşişi uniţi puteau să procedeze la acţiuni sociale comune, aranjând întâlniri şi petreceri.

Ioan G. Sbiera ne comunică că pe la pela anul 1858 dânsul dorise să întemeieze la Viena o societate de studenţi români [1]. Dar planul său nu a fost executat. Totuşi, pela anul 1860, teologii români dela Viena aveau un cerc literar al lor, care poate fi privit ca un început de asociaţie studenţească. Mai târziu, la anul 1862, studenţii români dela celelalte facultăţi întemeiară o asociaţie literară, deocamdată fără statute şi fără recunoaştere din partea statului. Toamna 1863 în fruntea acestei asociaţii se găsia, în calitate de preşedinte, studentul Pantelimon Dima, originar din Braşov [2]. Un an mai târziu, preşedinte e

---

[1]) Sbiera: Familia Sbiera p. 114.

[2]) A. A. M.: Mihail Eminescu p. 9.

Iosif Gall[1]). Această asociaţie s'a transformat mai târziu în „Societatea literară şi ştiinţifică", a cărei inaugurare avu loc în Iunie 1868[2]).

Dar conflictul politic între activişti, aderenţii lui Şaguna, şi pasiviştii cari ţineau cu Bariţ, un conflict care s'a ivit în Ardeal, avu repercusiunile sale şi asupra studenţimii române din Viena. La anul 1867 studenţii activişti părăsiră „Societatea literară" şi întemeiară altă societate pe care au denumit-o „România". Membrii marcanţi ai acestei societăţi au fost Aurel Victor Mureşianu din Ardeal şi C. Aronovici din Moldova[3]).

Cearta politică între activişti şi pasivişti îşi avea rostul în Ardeal, între bărbaţii maturi, dar era deplasată la Viena, unde atât colonia cât şi studenţimea română trebuia să fie unită. Apropierea între cele două societăţi studenţeşti din Viena se făcu foarte devreme. Ajunul Anului nou 1868/9 a fost serbat împreună de membrii amânduror societăţilor. Dela această serbare a pornit ideia de unire, de contopire într'o singură societate academică. De fapt în Aprilie 1871 a început să activeze noua societate „România Jună", rezultată din contopirea celor două societăţi academice amintite mai sus.

In acest cerc de studenţi români a fost lansată ideia serbării dela Putna şi a aranjării unui congres al studenţilor români dela toate universităţile şi academiile. Nu se ştie, cine a exprimat cel dintâi această idee. T. V. Ştefanelli, care a publicat amintiri despre Eminescu şi toată viaţa sa a fost un admirator al acestuia, susţine că dela Eminescu a pornit ideia serbării dela Putna[4]). I. Slavici e de altă părere. Dânsul ne comunică că ideia serbării a pornit dela studentul C. Aronovici. Acesta, într'un moment de

---

[1]) Grămadă: Rom. Jună p. 12 şi A. A. M.: M. Eminescu p. 16—17.

[2]) Grămadă: R. Jună p. 14. Interesantă este următoarea: „Carte de învitare la serbarea ajunului anului nou 1867, ce tinerimea română studioasă din Viena o serbează la 31 Decembre st. v. la 7 ore seara în otelul „Naţional" (Leopoldstadt) făcându-şi onoare a Te invita pre Domnia-Ta. Viena 17 Decembre st. v. 1866. G. Buliga. N. Dima. D. Corvinu. G. Negruzzi. G. Rotariu. Hr. Puşcariu. G. Diamandy".

[3]) A. A. M.: M. Eminescu p. 11, Grămadă: O. c. p. 18 şi ziarul „Românul" Bucureşti 1871 Aprilie 12—13.

[4]) Stefanelli T. V.: Amintiri despre Eminescu p. 105—123 şi Aurel Dumbrăveanu: Fapte şi doc. din trecut p. 4.

inspiraţie, a dat ideia să se profite de faptul, că la 1870 se împlinesc 400 de ani dela sfinţirea mânăstirii Putna, şi să se aranjeze cu acest prilej o serbare naţională la mormântul lui Ştefan cel Mare [1]). In alt loc Slavici insistă asupra faptului că serbarea dela Putna n'a fost iniţiată de Eminescu, ci dela el a pornit numai ideia congresului studenţilor români. Eminescu are numai meritul de a fi stăruit în executarea ideii serbării [2]). De altfel însuşi Eminescu neagă paternitatea ideii serbării în scrisoarea—răspuns ce a adresat-o din Cernăuţi lui Dumitru Brătianu la 3 (15) August 1871. Aici Eminescu zice că nu are nici meritul ideii, nici cel al realizării [3]).

Aşa dară, Eminescu n'a fost iniţiatorul serbării dela Putna. In schimb se susţine, că ideia serbării dela Putna a fost lansată între membrii societăţii „România". Aurel Mureşianu, fostul ei preşedinte, să fi exprimat cel dintâiu această idee. El a alcătuit apelul şi programa serbării. Tot Mureşianu a făcut parte din comitetul aranjator provizoriu, al cărui preşedinte a fost studentul Nicolae Teclu [4]).

Cum Teclu nu fusese preşedintele comitetului aranjator provizoriu, nu putem admite nici părerea, că ideia serbării a fost lansată de studentul Mureşianu.

După ştirile mai noi, lucrurile s'au desfăşurat în următorul mod. Ideia unei serbări naţionale a fost lansată la anul 1868 între studenţii români dela amândouă societăţile academice din Viena. In moment ce această idee a pus stăpânire pe toate sufletele româneşti din Viena, studenţii români de aicea s'au întrunit la o adunare comună în anul 1869 şi au ales un comitet provizoriu alcătuit din studenţii: Petru Pitei preşedinte, Gabriel Băleanu secretar, şi Emil Cozub membru [5]). Acest comitet pro-

---

[1]) Convorbiri literare 1903 pag. 928. Deci nu se poate admite, că Eminescu a fost iniţiatorul serbării dela Putna, după cum susţine şi D-l Leca Morar (Junimea literară 1923, p 456—7).

[2]) Conv. lit. 1903 p. 924.

[3]) Anexa No. XXVI şi Grămadă: O. c. p. 34.

[4]) A. A. M. : M. Em. pag. 5 nota 4.

[5]) A fost tipărit greşit Cosabust. S'a corijat şi în apel în : Cozub. Gabriel Băleanu, născut 5/4 1842 în Volovăţ, Bucovina, judeţul Rădăuţi. Tata Andrei Buliga, ţăran. A locuit ca elev la A. Pumnul. A terminat liceul din Cernăuţi 1865. In Viena şi-a schimbat numele în Băleanu. A fost profesor la liceele din Suceava, Botoşani şi Iaşi. Mort 1907. (Anexa I).

vizoriu a lansat la sfârşitul lui Decembrie 1869 un apel cătră „Fraţii şi comilitonii“, adică către studenţii români ai tuturor universităţilor, zicând următoarele: Fiecare naţiune conştientă pune preţ pe trecut, cultivă amintirea faptelor săvârşite în trecut. Şi

Petru Pitei.

Născut în Cernăuţi 1850, a studiat în „Theresianum“ din Viena, a fost funcţionar la administraţia „Fondului religionar“ din Cernăuţi; mort Cernăuţi 5 Martie 1883.

Românii au un trecut şi sunt datori să facă la fel. Străbunii noştri au fost în decursul secolelor „Bulevardul contra barbarismului asiatic“ [1]). Domnii români au fost „scutul creştinătăţii şi

---

[1]) Bulevard în înţelesul german de Bollwerk, adică bastion, piedecă.

apărătorii culturii cu arma în mână". Astfel „chemarea noastră este de a fi astăzi şi pe viitor prima naţiune în Orient prin cultură şi progres". Românii, ce-i drept, nu trăesc într'un singur stat, dar sunt una în credinţă, obiceiuri şi în aspiraţiile politice.

Emil Cozub.

Născut 25 August 1849 în Horoşăuţi, tata Dimitrie, protopop în Crişceatec. A terminat liceul din Cernăuţi în anul 1868. A fost judecător în Cernăuţi şi Solca, în urmă consilier la tribunalul din Suceava. Mort 12/24 Septemvrie 1894 în Cernăuţi.

„Deşi desfăcuţi unii de alţii în privinţa politică, ne uneşte totuşi aceeaş limbă, aceleaş obiceiuri şi datine, aceeaş religiune şi credinţă politică şi socială, dela Tisa până la Marea Neagră,

dela Nistru şi pân la Balcan". Având patrimonii şi idealuri comune, Românii trebuie să se întâlnească. E nevoie de o serbare naţională, pentru realizarea căreia numai studenţimea poate lua iniţiativa. Pentru acest scop s'a format la Viena un comitet provizoriu alcătuit din studenţi. Serbarea trebuie să se ţină într'un loc „eminent istoric". Se propune Putna, unde se află mormântul lui Ştefan cel Mare, fiindcă acest din urmă domn este primul erou naţional, care a scris pagina cea mai strălucită din istoria română; mormântul său este „Mecca" fiecărui Român. Bucovina se potriveşte pentru o serbare mai importantă, fiindcă este sentinela românismului contra colosului nordic, şi formează „încheietura care leagă România, Moldova şi Basarabia cu Maramureşul şi Transilvania". Ea este „pământul clasic român", de unde pe vremuri pornise „constituirea vechii Moldove". Ea e „Mărgăritarul vechii Moldove" şi are astăzi, mai mult ca oricând, nevoie de „impuls şi îmbărbătare". La hramul anual care se serbează în ziua sf. Marii, la 15/27 August, vine multă lume, un moment avantajos pentru aranjarea unei serbări. Se vor invita la serbare studenţii români dela toate Universităţile şi Academiile din ţară şi din străinătate, apoi toţi oamenii mari ai naţiunii. Se va prezenta o urnă antică cu inscripţie potrivită. Pentru acoperirea speselor se vor lansa liste de subscripţie. La Viena îşi va avea sediul comitetul central, iar la celelalte centre universitare se vor înfiinţa comitete locale. După sosirea răspunsului se va proceda la constituirea comitetului central definitiv[1]. In proiectul de programă anexat acestui apel se prevede decorarea cu flori şi lauri a mormântului lui Ştefan cel Mare, în jurul căruia vor arde 70 făclii tricolore. La banchet preşedintele va ţine o cuvântare. La ora 5 d. m. cadoul va fi aşezat pe o masă, în jurul căreia se vor găsi în semicerc membrii comitetului, în ţinută de rigoare, împodobiţi cu panglici tricolore, ţinând în mână făclii şi cununi, iar trei preoţi vor săvârşi serviciul divin. Corul teologilor va intona un imn religios. După săvârşirea serviciului divin se va rosti depe o tribună cuvântarea festivă. După cuvântare trei membri vor ridica cadoul în văzul tuturora, iar unul din ei va ceti cu voce tare inscripţia. In sunetul clopotelor cadoul va fi transportat în biserică şi va fi depus pe mormânt. Seara, la cină,

---

[1]) Anexa No. I.

se vor rosti cuvântări de către reprezentanţii diferitelor societăţi academice. A doua zi, se va ţine congresul studenţilor români, după ordinea de zi, care urmează să fie stabilită de comitetul central [1]).

Apelul comitetului provizoriu a avut un mare răsunet. Studenţii din Bucureşti au răspuns cei dintâi. Ei zic că au fost cuprinşi de o „sublimă emoţie", văzând că s'a lansat „cel mai frumos şi cel mai nobil mijloc, prin care, departe de orice pasiune nedemnă, se va demonstra cu tărie, cum înţelege junimea a-şi împlini sacra datorie către istoria neamului său". Simţind că se realizează „o idee mare" şi având „respect şi admiraţiune pentru gloriosul trecut", ei se asociază „cu toată inima" şi promit că vor lucra „cu tot devotamentul" pentru reuşita serbării. Au semnat în numele comitetului din Bucureşti studenţii: Ştefan C. Mihailescu, G. Dem. Teodorescu, Ioan A. Brătescu, N. Ath. Poppovici, Nic. Scurtescu şi Mih. Manolescu [2]).

Studenţimea din Iaşi, urmând apelului, s'a întrunit în şedinţă în ziua de 16 Ianuarie 1870 şi, aprobând apelul, au ales un comitet în frunte cu: Vasile Chiru, preşedinte; I. Bădescu, secretar; A. Cristodulo, cassier, şi membrii C. Ressu şi Gh. Gheorghiadi. In şedinţa din 5 Aprilie 1870, comitetul a lansat mai multe liste de subscripţie printre studenţi şi cetăţeni. În ziua de 18 Iunie 1870, studenţimea ieşană, chemată fiind de comitet, s'a întrunit din nou la o adunare în localul Universităţii, pentru a lua cunoştinţă de demersurile făcute pentru reuşita serbării dela Putna. S'a hotărît atunci, ca listele de subscripţie să fie predate comitetului până în ziua de 22 Iunie ora 7 seara, când sumele vor urma să fie incasate şi trimise la Viena. S'a incasat suma de 1250 lei vechi. Au excelat la colectarea banilor cetăţenii: I. Marinovschi, P. Suciu şi V. Gafencu [3]).

Studenţii români din Paris au răspuns în Aprilie 1870. Ei se declară „frământaţi de realizarea aceluiaş ideal politic, consumaţi de aceleaşi aspiraţiuni, răpiţi de aceleaşi speranţe", şi

---

[1]) Anexa No. II.

[2]) Ziarul „Traian" 1870 Februarie 5. Şi membrii „Românici June" erau de părere, că ideia serbării este „grandioasă". (Mihai Eminescu, lămuriri pentru viaţa şi opera lui, de Bogdan Duică—Ibrăileanu—Morar, Cernăuţi 1930 Anul I p. 25).

[3]) Curierul de Iaşi 1870 Iunie 18, 21 şi 28.

având o patrie comună „în timp şi în spaţiu“, zic că nu pot tăcea la „energicul şi inimitabilul apel“ al fraţilor lor din Viena. Răscolind trecutul, comitetul din Viena s'a oprit la o figură „supremă... la un geniu superior... la un om secol“, căci Ştefan

Nicolae Teclu.

Născut Braşov 25 Oct. 1839. A studiat la Viena chimia. A fost profesor la Academia de comerţ din Viena. Mort la Viena, 26 Iulie 1916, înmormântat în cimitirul „Hietzing“ lângă Schönbrunn.

cel Mare este personalitatea legendară, care resumă în ea „concepţiunea unei singure Românii“. Comitetul a căutat în trecutul nostru, „acest tezaur naţional“, exemple de virilitate, de abnegaţie, de patriotism, cu intenţia de a „le agita în ochii generaţiunilor ce

sunt şi a celor ce vor fi". Se vorbeşte de „nivelarea Carpaţilor politici" şi de „formarea unui lanţ indisolubil între toate ţările române". Această unire sufletească este astrul, meteorul, aurora „către care zi cu zi, oră cu oră, moment cu moment, fără repaos, fără preget, trebuie să fixăm ochii noştri". La urmă apelează la comitet astfel: „Faceţi dar din Ştefan cel Mare simbolul românismului; transformaţi aniversarea morţii lui într'o serbătoare naţională". Suma trimisă de studenţii din Paris cu acest prilej a fost de 850 lei nuoi [1]).

In urma aprobării serbării, studenţii români din Viena s'au întrunit într'o nouă şedinţă, în Februarie sau Martie 1870, şi au ales comitetul central definitiv cu Nicolae Teclu, preşedinte; Mihai Eminescu, secretar şi Petru Pitei, cassier. Acest comitet lansă în Martie 1870 apelul său în numele studenţilor dela „toate academiile şi universităţile române şi străine". Aceşti studenţi au hotărât să se întâlnească la o serbare românească pe pământul „clasic" al Bucovinei, unde între zidurile mânăstirii dela Putna zac de trei secole şi mai bine osemintele lui Ştefan cel Mare, osemintele acelui erou român „carele cu braţul său puternic a fost cel mai mare apărător al românismului în Orient şi al civilizaţiunii creştine în secolul al XV-lea". In faţa acestui mormânt, tinerii Români intenţionează să-şi plece genunchii, pentru a aduce prinosul lor de recunoştinţă şi pietate ce „de mult îi datoresc". Se va prezenta cadou o urnă antică cu o inscripţie corespunzătoare. Toţi Românii sunt învitaţi să participe. Intelectualii români au fost rugaţi să colaboreze prin următoarele cuvinte: „Să conlucraţi în cercul D-Voastre spre realizarea acestei idei, să daţi sprijinul moral şi material junimei române, ca să poată aranja o festivitate demnă de poporul român" [2]).

Al doilea apel lansat de comitetul central este datat din 25 Mai 1870. Implinindu-se 400 de ani dela sfinţirea Mânăstirii Putna, în ziua de 15/27 August, studenţii români de pretutindeni vor serba această zi cu mare fast. Dar cum realizarea acestei serbări importante depinde de concursul moral şi material al întregii naţiuni, comitetul central se adresează tuturor Românilor cu sentimente alese să contribuie cu sumele de bani de cari vor

---

[1]) „Românul" 1870 Aprilie 26.

[2]) Anexa No. III.

dispune. Numele contribuitorilor se vor da publicităţii. Dacă va prisosi vre-o sumă, ea va fi întrebuinţată pentru scopuri naţionale [1]).

Pe lângă incasarea sumelor colectate, comitetul central dela Viena se străduia să îndemne doamnele române ca să efectueze două învelitoare pentru urna festivă. In acest scop s'a trimis un apel d-nei Maria C. A. Rosetti din Bucureşti şi doamnelor române din Bucovina. In apelul trimis d-nei Rosetti comitetul central, în numele studenţilor români dela 17 academii, comunică că s'a luat hotărîrea ca învelitoarele să fie lucrate de mâna doamnelor române. Considerând importanţa serbării, d-na Rosetti este rugată să ia iniţiativa alcătuirii unui comitet de doamne, care să grijească de efectuarea unei învelitoare. Femeile romane nu pregetaseră să-şi sacrifice juvaerele atunci, când era vorba de ridicarea unui monument în cinstea vreunui erou. Astfel şi doamnele române nu vor fi „mai puţin iubitoare de glorie" şi „mai puţin geloase de misiunea lor civilizatoare" ca străbunele lor. Termenul de furnizare s'a stabilit pentru 15 Iulie [2]). D-na Rosetti a dat un răspuns entuziast. Ea spune tinerilor „pogorîtori de eroi" şi comunică că imediat după primirea scrisorii s'a adresat unor doamne, apoi lui Papiu Ilarian, Alecsandrescu – Urechea şi pictorului Grigorescu, cari toţi au promis concursul lor. Ea doreşte numai o amânare a termenului pe data de 30 Iulie [3]).

Doamnele române din Bucovina, la rândul lor, adresară la 30 Iunie 1870 un apel în scris semenelor lor. Ele sunt încredinţate „că este de ajuns de a aduce (apelul) numai la cunoştinţa doamnelor din Bucovina spre a i se asigura un rezultat favorabil". Invelitoarea a fost comandată la Viena. Serbarea proiectată va avea un succes desăvârşit, de oarece va fi prilej de „glorie neperitoare şi de mândrie naţională". Apelul este semnat de doamnele: Ana Vasilco, Maria Cârste, Catinca Gafenco, Catinca Giurgiuvan şi Eufrosina Hurmuzachi [4]). Un apel la fel comitetul a trimis şi doamnei Elena Istrati din Iaşi. Aceasta se adresă imediat doamnelor române rugându-le să-şi dea contribuţia [5]). Pe lista de

---

[1]) Anexa No. V.

[2]) Anexa No. VI.

[3]) „Românul" 1870 Iunie 20 şi „Gazeta Transilvaniei" 1870 No. 49 din 27/6—9/7.

[4]) Anexa No IX.

[5]) Anexa No. VII.

subscripţie a acestei doamne s'a incasat suma de 769·25 lei. Au semnat între altele: Veronica Micle, Victoria Alexandrescu—Urechia, Elena Istrati, Elena Mărzescu, Emilia Gherghel şi Cleopatra Petit născ. Ştamati [1]).

Deşi încurajările orale şi în scris sosiră în număr mare, comitetul era îngrijat de succesul serbării, de oarece până la data de 1 Iulie 1870 nu se incasase decât suma de 1800 fl., o sumă insuficientă faţă de marile spese care urmau să se facă. Urna singură costa suma de 1300 fl. Era nevoie de suma de 5000 fl. Ingrijat cum era, comitetul s'a adresat celor două instituţii de cultură românească, care existau în Austro-Ungaria: Astra dela Sibiu şi Societatea pentru cultură dela Cernăuţi. Demonstrând situaţia financiară rea şi făcând aluzie la termenul apropiat al serbării, comitetul rugă „cu toată stima şi ardoarea ca să sprijiniţi şi să faceţi să fie sprijinită materialminte intreprinderea junimei române". Societatea pentru cultură n'a dat nici un răspuns, iar comitetul „Astrei" a adus la discuţie apelul în şedinţa din 26 Iulie, hotărînd să recomande „cu toată căldura" cererea studenţilor, viitoarei adunări generale. In scrisoarea—răspuns dat studenţilor, Astra comunică că a luat „în pertractare serioasă" adresa comitetului central, dar comitetul Astrei, deşi este „rezolut" a face tot posibilul în „interesul opiniatei cause", nu este în „poziţiunea plăcută" a veni în ajutor cu sume de bani, de oarece este legat de „cifrele defipte" de ultima adunare generală. Noua adunare generală s'a ţinut la Năsăud în ziua de 9 August 1870. Aici apelul studenţilor a fost respins, fiindcă Astra este menită „exclusiv pentru scopul literaturii şi culturii poporului român". Având spese mari, ea răspunde că „cu ajutor de bani din cassa ei proprie Asociaţiunea nu poate ajunge". Cel mult ea poate aranja o colectă între membrii ei. Nu se ştie, dacă acest lucru s'a făcut [2]).

Deci refuz pe ambele părţi. Listele de subscripţie se întorceau foarte rar. Comitetul se şi plânge, într'o scrisoare adresată d-nei Maria C. A. Rosetti, de apatia publicului român. El zice, că a fost sigur de succes. Dar văzând că nu e sprijinit îndestul va fi nevoit să contramandeze serbarea „un lucru carele după părerea noastră ar servi spre desonoarea naţiunei" [3]).

---

[1]) Curierul Iaşi 1870 Iulie 23.

[2]) Anexele No. X şi XIII. — [3]) „Românul" 1870 Iulie 3.

Totuşi nu era motiv de pesimism. Era lucru greu de a aduna în grabă listele de subscripţie. In luna lui Iulie ele au sosit în număr mare şi sufletele tinerilor se înseninară.

Comitetul din Bucureşti a lansat prima serie de liste dela 1—50, şi nefiind restituită nici una până în luna lui Mai 1870, se adresă publicului cu un nou apel, cerând restituirea lor [1]).

La 12 Iulie 1870 comitetul din Bucureşti a fost în stare să publice numele unor contribuitori. Cu acest prilel el mulţumeşte ziarului „Românul" din Bucureşti pentru faptul că a „ridicat puţina şi româneasca sa voce pentru naţionala serbare ce junimea academică română de pretutindene va ţine în memoria nemuritorului erou al românismului Stefan cel Mare". Intre contribuitori găsim nume ca: Dimitrie Simulescu, Laura Simulescu, Dimitrie Urseanu, Vasile Behleanu, Gheorghe Petrescu, toţi cetăţeni din Bucureşti şi Drăgăşani. Suma totală până la această dată: 430·36 lei [2]). La 16 Iulie 1870 s'a publicat o nouă listă a contribuitorilor din Bucureşti. Sunt nume ca: G. Dem. Teodorescu, Spiru Haret, C. Mitilineu, M. Averescu şi G. Negru [3]).

Societatea „Românismul", întemeiată atunci de curând de Bogdan Haşdeu, a trimis o adresă entuziastă. Se zice, că se trimite un „obol mic" de 100 lei noi, dar se speră că în puţin timp comitetul central va dispune de sume suficiente [4]).

Ziarul „Curierul de Iassi" lansă câteva liste de subscripţie. Au contribuit la ele cetăţenii din Tecuci, Vaslui, Bărlad, mitropolitul Moldovei Calinic şi lucrătorii tipografiei „Junimea" [5]).

In 10 Iunie 1870 comitetul central a publicat o listă provizorie a sumelor incasate. Au contribuit din Bucovina boierii Alexandru şi George Popovici cu câte 200 fl. şi Nicu Mustaţa cu 50 fl. Au mai trimis sume de bani studenţii din Paris 1300 fr., cei din Zürich 220 fr., cei din Berlin 94 taleri şi un domn Itănescu din Paris 184 fr. [6]).

---

[1]) Anexa N-l IV.

[2]) „Românul" 1870 Iulie 13—14 p. 605.

[3]) „Românul" 1870 Iulie 16.

[4]) Anexa N-l XII.

[5]) Curierul Iaşi 1870 No. 52—57 şi 60.

[6]) „Federaţiunea" 1870, 29/5—10/6 pag. 197. In Zürich a existat societ. stud. „Junimea"; vezi statutele în „Federaţiunea" 1870 22/XI— 4/12 p. 473.

La 9 August 1870 comitetul central publică raportul general asupra sumelor incasate. Găsim între contribuitori Români din toate provinciile româneşti. Sunt amintiţi: teologii din Blaj, Cernăuţi, Gherla, Sibiu, studenţii români din Pesta, Turin, Viena; deputaţii din Bucureşti. Intre persoanele particulare se află: Stamati, Stefan Voronca, Dimitrie Seleschi, Popovici-Barcianu, Gheorghe Flondor, Gheorghe Hurmuzache, generalul Adrian şi familia Mocioni. S'au incasat: Napoleoni 31, galbeni 17, floreni 3.648 [1]).

Pela mijlocul lui Iulie comitetul central dela Viena trimise la Putna o delegaţie. Membrii acesteia au fost: Emanoil Logoteti, Gabriel Băleanu şi Ioan Volcinschi. Aceştia aveau să clădească hala festivă, zisă portic, şi să grijească de decoraţiile trebuincioase.

Dar, în urma apelurilor şi a listelor de subscripţie publicate, autorităţile austriace aflară de proiectul serbării dela Putna.

La 25 Iunie 1870 Oreste Renney, prefectul judeţului Rădăuţi, Român cu frumoase sentimente naţionale, unul din întemeietorii „Societăţii pentru Cultură", raportă guvernorului Bucovinei, cavalerul de Myrbach, că la Viena s'a format un comitet de studenţi români, având de scop să serbeze ziua de 27 August 1870 la Putna în amintirea aniversării de 400 de ani a existenţei Mânăstirii Putna. Cum cu acest prilej va sosi la Putna multă lume, şi cum hramul mânăstirii din acest an va întrece serbătoririle anuale obişnuite, Oreste Renney roagă să i se dea instrucţiuni, cum să se comporte [2]). Guvernul răspunse cu nota din 8 Iulie 1870. L-a provocat pe prefect să supraveghieze atât pregătirile ce se fac, cât şi felul cum va decurge serbarea „întrucât cu acest prilej vor lua parte mulţi străini şi se va aranja probabil o serbare naţională în memoria lui Ştefan cel Mare" [3]). Totodată guvernorul trimise un raport detailat Ministerului de Interne Taaffe. Pentru 27 August 1870, zicea el, studenţii români din Viena intenţionează „să convoce o adunare în massă a Românilor din ţară şi din ţările vecine". In ce priveşte geneza acestei idei, e de amintit, că unii studenţi români din Viena au găsit cu cale să se servească de prilejul hramului „ca să întărească sentimentul naţional românesc, ca să demonstreze legătura Românilor

[1]) „Telegraful român", Sibiu 1870 No. 66, „Gazeta Transilvaniei" 1870 No. 65. „Federaţiunea" 1870 19/31 August p. 326, „Albina" 1870 No 72.

[2]) Anexa N-l. VIII.

[3]) Anexa N-1. XI.

din Bucovina cu cei din principatele dunărene şi din Transilvania şi, în urmă, să aranjeze, pe această cale, o serbare naţională, profitând de momentul religios". S'au şi trimis învitări în toate părţile. Programa serbării încă nu este stabilită. Se ştie numai, că se va împodobi mormântul lui Ştefan cel Mare „un principe

Oreste Renney

moldovean", care la anul 1466 a înfiinţat mânăstirea şi căruia Românii i-au dat titlul onorific de „Mare" şi „Erou". Dânsul mai e venerat din cauza „luptelor sale purtate cu Ungurii şi Polonii". Mormântul va fi împodobit cu covoare scumpe şi pe el se va depune o urnă de argint. Cu această serbare se urmăresc scopuri naţionale, politice. S'au aranjat mari colecte de bani. Pentru a şti cum să acţioneze, guvernorul Bucovinei cere instrucţiuni.

Intr'un târziu sosi răspunsul ministrului de interne, datat din Viena 18 August 1870. După informaţiile primite dela Poliţia din Viena, ideia serbării porneşte dela societatea academică vieneză „România", al cărei preşedinte este chimistul Nicolae Teclu. Pentru serbare s'au lansat apeluri către studenţii români din ţară şi din străinătate. Atâta tot. Instrucţiuni mai detailate pentru atitudinea ce urmau să o ia autorităţile bucovinene faţă de serbare, nu conţine acest raport. Probabil, autorităţile vieneze sau nu erau în destul informate asupra caracterului serbării, sau din capul locului erau hotărîţi să ia o atitudine expectativă.

Intre timp se interesă de serbare şi Consistoriul mitropolitan dela Cernăuţi. La 12 Mai 1870 acesta trimise o adresă lui Arcadie Ciupercovici, egumenul Mânăstirii Putna, şi-i atrase atenţia, că, după ştirile date de ziare, în August 1870, se va ţine la Mânăstirea Putna o adunare a Românilor din toate provinciile româneşti. Egumenul este întrebat, dacă are ştire de această adunare. Dânsul e somat să răspundă, dacă a făcut pregătiri şi să raporteze, cu ce scop se face această adunare. Arcadie Ciupercovici răspunse după o săptămână, că ştie din ziare şi a aflat din „auzite", că în ziua de 15/27 August 1870 se va aduna la Putna un număr mai mare de Români „ca să aducă prinosul lor de veneraţie şi de mulţumită celui mai mare binefăcător al Mânăstirii Putna care, în marea sa bunătate, a înzestrat-o cu 59 moşii". Se va serba aniversarea de 400 ani dela întemeierea mânăstirii. Egumenul şi conventul Mânăstirii n'au făcut până acuma nici un fel de pregătiri, dar va trebui să ia neapărat măsuri. Pentru acoperirea cheltuelilor cere un ajutor bănesc. Serbarea intenţionată de studenţii români nu va stingheri întru nimic prăznuirea obişnuitului hram [1]). Mitropolitul Eugenie Hacman, care atunci petrecea la Viena, trimise la 27 Iunie 1870 Consistorului dela Cernăuţi o adresă somându-l să convoce de urgenţă o şedinţă, pentru a cădea de acord asupra atitudinii ce trebuia luată cu prilejul serbării pentru Ştefan cel Mare, în deosebi pentru a hotărî „dacă şi în ce fel să se participe".

Consistoriul din Cernăuţi se întruni de îndată în şedinţă şi luă hotărîrea, că din punct de vedere bisericesc, nu e nici un motiv, ca el să se comporte altfel decât faţă de oricare

[1]) Anexa N-l. XV.

alt hram bisericesc. Consistoriul nu va participa, ci va lăsa toată grija în seama egumenului. Pentru tot cazul, egumenul va fi somat din nou să raporteze, dacă a primit ştiri nuoi. Egumenul Ciupercovici răspunse, că n'are ştiri nuoi, dar insistă să i se trimită ajutorul bănesc cerut, necesar acoperirii speselor extraordinare ce par a se ivi. Cu nota din 4 August 1870, egumenul raportă, că la Putna se găsesc de câteva zile doi membri ai comitetului central dela Viena, cari sunt hotărîţi să ridice pentru adăpostirea oaspeţilor o hală festivă zisă „portic" [1]).

Atitudinea egumenului şi, în consecinţă, cea a autorităţilor sale bisericeşti informate de el, a fost cât se poate de prudentă. Atât Consistorul cât şi egumenul au adoptat punctul de vedere bisericesc.

An de an se serbează hramul mânăstirii. Numărul oaspeţilor nu importă. In fond, este aceeaş serbare anuală, numai că asistenţa va fi mai numeroasă. Se va observa acelaş fast şi acelaş rit ca altă dată. Pentru autorităţile bisericeşti n'a intervenit nici un moment nou [2]).

Autorităţile politice luară cunoştinţă de cele raportate de Consistoriu, dar nu puteau fi complet mulţumite, având a da atenţie părţii politice. Ele ştiau că intenţia studenţilor este, de a aranja o serbare naţională, nu bisericească. Or, acest lucru nu mai însemna că este vorba numai de obişnuitul hram bisericesc, ci de o serbare naţională românească, cu care prilej urmează să se glorifice faptele lui Stefan cel Mare şi să se închege legături între Românii din diferitele provincii româneşti; adecă se va accentua nota naţională, nota politică. Autorităţile austriace se aflau în dilemă. Pe de o parte nu puteau opri hramul bisericesc, pe de altă parte nu puteau admite specularea acestei serbări religioase pentru scopuri politice.

In timp ce autorităţile bisericeşti găsiră formula, care le puse la adăpost de neplăceri, iar cele politice se găsiau în căutarea unui expedient, interveni un moment nou care soluţiona în mod satisfăcător chestiunea pentru aceste din urmă. Izbucni războiul franco-german.

---

[1]) Anexa N-l. XIV.

[2]) Arhiva mitropolitană Cernăuţi, Dosarul Putna.

De fapt războiul franco-german puse capăt tuturor pregătirilor pentru serbare. Nu mai era atmosfera prielnică pentru o serbare glorificatoare şi nu era asigurată nici participarea numeroasă a publicului român. Luând în considerare toate aceste momente, comitetul central dela Viena trimise la 8 August 1870 telegrame diferitelor ziare româneşti, anunţându-le, că serbarea a fost amânată pe ziua de 15/27 August 1871. Membrii comitetului aflători la Putna fură avizaţi să sisteze lucrările şi să se întoarcă[1]). Ei făcură, cum li se ceru, şi comunicară şi din partea lor publicului că serbarea a fost contramandată [2]).

Serbarea dela Putna a fost astfel amânată, dară nu a fost contramandat obişnuitul hram bisericesc. Acesta se sărbători. Egumenul Ciupercovici primi dela Consistoriu o sumă mai mare de bani pentru a prăznui hramul în stil mare potrivit aniversării de 400 ani dela sfinţirea mânăstirii [3]).

In urma propagandei făcută prin ziare, de data aceasta sosi la Putna mai multă lume ca de obiceiu. La 26 August sosise atâta lume, încât umpluse încăperile mânăstirii. Prefectul de Rădăuţi trimise la Putna pe funcţionarul Botta, să asiste „sub titulo de oaspe". La orele 8 seara trei salve vestiră începutul hramului. In acel moment se aprinseră focurile pe vârfurile dealurilor învecinate, iar în faţa porţii mânăstirii trei focuri mari luminau împrejur. Se aprinseră luminile în biserică şi ferestrele mânăstirii fură iluminate. In fereastra chiliei egumenului se găsiau trei transparente. Cel din mijloc înfăţişa pe Ştefan cel Mare călare, la margine purta inscripţii naţionale în litere treicolore, având jur împrejur ramuri de laur. Transparentul din dreapta purta emblema mânăstirii, adecă doi îngeri; la margine avea inscripţii religioase. Transparentul din stânga reprezenta emblema austriacă cu stema bicoloră a Bucovinei: capul zimbrului pe fond roşu-albastru.

Intre participanţi s'a distribuit, portretul lui Ştefan cel Mare executat, pe spesele colonelului A. Gh. Asachi [4]), după un model găsit la Putna. După jumătate de oră, clopotul cel mare al mânăstirii anunţă timpul mesei. Au fost învitaţi la masă toţi oas-

---

[1]) Anexa N-l. XVI.

[2]) Anexa N-l. XVII.

[3]) Anexa N-l. XV.

[4]) Curierul Iaşi 1870 Iulie 7 N-l. 52.

peţii. La ora 9^{30} seara clopotele şi bubuitul repetat al salvelor anunţară începerea privighierei. Aceasta ţinu până la ora 2 noaptea.

A doua zi, la 27 August, desdimineaţă, două doamne, d-na Pitei din Cernăuţi şi d-ra Melinte din Roman, împodobiră mormântul lui Ştefan cel Mare cu cununi de flori şi frunze de stejar. La ora 10 dimineaţa începù serviciul divin cu mare pompă. Un cor dădu răspunsurile. După liturghie, egumenul Ciupercovici rosti predica insistând asupra meritelor lui Ştefan cel Mare pentru mânăstirea Putna şi pentru biserica Moldovei în general. Călugării mânăstirii depuseră pe mormântul lui Ştefan, drept omagiu, un candelabru de bronţ • cu 12 braţe, împodobit cu mărgăritare. Apoi, după vechiul obiceu, s'a înconjurat biserica de 3 ori şi s'a sfinţit apa.

Masa s'a luat în arhondaric, Cu acest prilej s'au rostit mai multe cuvântări. Egumenul închină pentru împărat, alţii pentru serbare şi pentru conventul mânăstirii.

La ora 9 seara se iluminară din nou toate ferestrele mânăstirii, iar corul execută diferite cântece religioase şi naţionale. La cină se rostiră mai multe cuvântări, iar d-ra Sofia Pitei recită o poezie naţională. Până la miezul nopţii ţinu veselia.

La 28 August se făcu, după strămoşescul obiceiu, parastasul oficiat de 12 preoţi. S'au citit rugăciuni la fiecare mormânt. Masa avu loc la ora 12 din zi. Deasupra mesei, atârna la pårete portretul lui Ştefan cel Mare. Fiecare vizitator primi ca amintire un colac şi o lumânare [1]).

---

[1]) Czernowitzer Zeitung 1870 Septemvrie 4, No. 137: Das 400 jährige Kirchweihfest in Putna. „Albina" 1870 30 8 = 11 9; G. B.: Serbarea de 400 de ani dela sanţirea.monastirei Putna, 15/27 August 1870 şi Anexa N-l. XVIII.

Pregătirile din 1871.

In Octomvrie 1870, când începură cursurile universitare, comitetul central dela Viena se grăbi să dea raport asupra gestiunii. Lucrul acesta nu era atât de uşor de făcut. Comitetul nu era în situaţia să prezinte un raport ireproşabil, căci interveniră unele evenimente care erau de natură să compromită comitetul şi cu el ideia serbării. Nu doară că nu se manipulase corect cu sumele incasate. Socotelile au fost purtate foarte bine — dar toată suma colectată a fost periclitată, în urma atitudinii incorecte a băncii, unde ea a fost depusă.

Din raportul din 9 August 1870 rezultă că s'a incasat până la acel moment suma de: Napoleoni 31, galbeni 17, floreni 3648. Suma speselor a fost de 212 fl. 56 xr. Din suma colectată s'au mai cheltuit în anul 1870, 1468 floreni 61 xr pentru urna de argint [1]). Restul banilor, împreună cu sumele cari au fost incasate după data arătată mai sus, a fost depus la Cassa de economie din Viena, iar libretul de depunere dat în seama băncii româneşti „Perlea şi Murăşanu". Aceşti doi bancheri, intrând în jenă financiară în urma unor speculaţii nefericite, vândură altora libretul.

Comitetui central, complet nevinovat de această calamitate, ajunse în mare dilemă. Toată iarna 1870/71 el se strădui să salveze fondul serbării. Dar toate străduinţele erau înzădar. Bancherii români dispărură, iar odată cu ei dispăru şi libretul. Fondul serbării a fost astfel definitiv pierdut [2]).

Când era evident, că nu se mai poate salva nici un ban, comitetul central convocă studenţimea română din Viena la o

---

[1]) Conv. lit. 1903 p. 932. In raportul său asupra cadourilor primite, Ciupercovici, egumenul Putnei, stabileşte preţul urnei cu suma de fl. 1400. Anexa N-l. XXXII.

[2]) Grămadă: Rom. Jună p. 37.

adunare pe ziua de 18 Martie 1871. Adunarea s'a ţinut într'o sală de curs a universităţii din Viena. A prezidat-o Vasile Bumbac [1]), iar I. Luţa a fost secretar. Raportul a fost susţinut de I. Slavici. Din acest raport rezultă următoarele [2]): Comitetul central intrând în dificultăţi financiare „în urma unor casuri intervenite" a tot amânat termenul de prezentare a raportului, sperând mereu într'o schimbare spre bine. Dar acum „cunoscându-şi mult-puţin" situaţia, cutează să prezinte raportul, un lucru pe care de mult trebuia să-l facă. În şedinţa din 11 Iulie 1870 s'a ales o delegaţie de 5 membri ca să plece la Putna pentru a începe lucrările. Această delegaţie a lucrat la Putna în zilele de 25 Iulie—5 August, deci timp de 12 zile. A încheiat contracte cu arhitectul şi cu intreprinzătorul cari aveau să zidească porticul din faţa mânăstirii. S'au angajat trăsuri, bucătari şi personalul de serviciu trebuitor. Când isbucni răsboiul franco-german comitetul central întrunit în şedinţă din 21 Iulie 1870 hotărî să sisteze în mod provizoriu lucrările începute la Putna. La 29 Iulie, lucrările au fost sistate din nou pe timp de 8 zile. Delegaţia dela Putna a primit acest ordin în ziua de 3 August, dar nu s'a conformat, ci a continuat lucrările. A cerut în plus noui sume de bani.

La 5 August comitetul a ordonat sistarea definitivă a lucrărilor. Delegaţia s'a supus.

In urma sistării lucrărilor a urmat conflictul între comitetul central şi delegaţia dela Putna. Aceasta din urmă ceru să se acopere toate spesele pe care le făcuse cu lucrările la Putna, prezentând şi o listă a acestor spese. Comitetul central respinse această listă cerând un cont riguros al speselor făcute. Tot el nu voi să recunoască spesele făcute după prima sistare a lucrărilor. Comitetul refuză şi controlul încheiat la 2 August cu arhitectul pentru ridicarea porticului festiv. Rămase ca delegaţia să apeleze la Adunarea Generală, care se ţinu la 12 Septembrie 1870. Cu această ocazie a fost ales un juriu cu misiunea să aplaneze conflictul. Acest juriu prezentă următorul referat: Prezidiul, adică comitetul redus, care a funcţionat în Viena în vacanţele anului 1870, a fost expresia comitetului central şi a fost investit pe timpul acesta cu toată puterea executivă. Atitudinea prezidiului

---

[1]) Mai târziu profesor la Liceul de băeţi din Suceava.

[2]) „Federaţiunea" 1871, 7/6=26 5 p. 227—228.

faţă de delegaţie se aprobă. In schimb atitudinea recalcitrantă a delegaţiei, care se explică din marele zel de care era stăpânită, nu se condamnă, ci juriul îşi exprimă numai „neîndestulirea faţă cu aceasta purtare". Se aprobă amânarea serbării pe anul 1871 şi se exprimă preşedintelui Nicolae Teclu şi cassieruiui Petru Pitei mulţumita pentru „manipularea corectă şi conştiincioasă a fondului destinat pentru serbare". Se acceptă nota speselor prezentată de delegaţie. Gabriel Băleanu, unul din membrii delegaţiei, restituie de bună voie suma cheltuită de dânsul cu călătoria în Bucovina.

Propunerile acestea au fost primite şi adunarea generală alese un nou comitet central alcătuit din: Nicolae Teclu, Emanoil Logothetti, Oncu, Ioan Popu, Vasile Bumbac, Valeriu P. Bologa, Ioan Cocinschi, Pamfil Dan şi Ioan Slavici. Acestui comitet i se dădură următoarele instrucţiuni: Serbarea dela Putna se va aranja la 27 August 1871. Comitetul central se compune din 9 membri, va purta denumirea „Comitetul central pentru serbarea întru memoria lui Ştefan cel Mare" şi va răspunde pentru acţiunile sale adunării generale a studenţilor români din Viena. Comitetul central se constitue singur. Preşedintele său va convoca şi prezida aceste adunări generale care se vor ţine odată în 2 luni, începând cu ziua de 18 Martie 1871. Se pot convoca şi adunări generale extraordinare. La adunările generale ale studenţimii poate lua parte fiecare student român. Hotărîrile se iau cu majoritate de voturi şi comitetul central se poate completa, dacă vreunul din membrii săi demisionează.

In urma acestor hotărîri, comitetul s'a constituit astfel: Nicolae Teclu, preşedinte; Ion Slavici, secretar şi Valeriu P. Bologa, cassier. Demisionând, după o vreme, din comitet Oncu şi Logotetti, s'au cooptat în locul lor studenţii D. Popovici—Barcianu şi I. Luţia. Despre starea cassei comitetul a dat raport la 25 Mai 1871. Până la 1 August 1870 s'a incasat suma de 3648 florini, 24 cruceri. După 1 August 1870, s'au mai incasat unele sume dela studenţii din Paris şi dela comunele Dorna Cândrenilor, Poiana Stampii şi Bilca, toate din Bucovina. Suma totala incasată a fost de 4185 florini, 2 cruceri. Spesele făcute până la 1 August 1870 au fost de 212 florini 56 cruceri. Pentru urna de argint s'a plătit suma de 1200 florini, deci totalul speselor era de 1468 florini 61 cruceri. A ramas aşadară un fond de 2761 florini 41 cruceri. La Cassa de Economie din Viena s'a depus

suma de 2500 florini cu 4 jum.%, iar restul (261 fl.) a rămas la comitet ca fond disponibil. Libretul de depunere s'a dat bancherului român Murăşanu, pentru a-l păstra în safe-ul său. Dar cum revocarea banilor dela Casa de Păstrare era legată de un termen mai lung, preşedintele comitetului ridică o parte a banilor şi îi depuse la banca „Perlea şi Murăşanu". După contramandarea serbării această bancă românească a fost avizată să verse la Casa de Economie din Viena suma depusă. După un timp bancherul Murăşanu comunică în scris preşedintelui comitetului central, că anumite împrejurări l-au silit să ramburseze libretul comitetului la un comerciant din Viena pe suma de 2400 fl. In aceeaş zi, preşedintele comitetului se duse la poliţie şi făcu formele necesare pentru a împiedeca ridicarea banilor dela Casa de Economie. S'a intentat proces comerciantului german — Zehetbauer — dară banii n'au mai putut fi salvaţi, pentrucă banca „Perlea şi Murăşanu", între timp fu declarată în faliment. Cum pasivul acestei bănci era mai mare ca activul, nu mai erau şanse de a salva fondul. Comitetul comunică cu măhnire că „cazul trist al fondului îi mărgineşte privirea în viitor". Nu-i rămase decât urna în valoare de 1200 florini şi un fond disponibil în cassă de 216 florini 41 cruceri. „Cu aceste mijloace, zice comitetul, cu greu va cuteza a purcede la aranjarea unei serbări care să fie demnă de însemnătatea care ar trebui să o aibă" [1]).

Auspiciile erau din cele mai triste. Cu fondurile pierdute, cu încrederea publicului în aparenţă zdruncinată, situaţia comitetului central era foarte penibilă. Totuşi tinerii nu pierdură curajul şi începură munca din nou. Ei adresară nuoi apeluri. Trei din ele ne sunt cunoscute. Ele sunt datate din 12 Iunie 1871 şi sunt semnate de Vasile Bumbac ca vice-preşedinte şi de I. Slavici ca secretar. Primul e adresat „Junimii române". Având obligaţia onorifică de a conduce pregătirile pentru serbarea dela Putna, comitetul central a hotărît să facă „un pas rezolut" pentru realizarea „dorinţei comune". „Pierdem un an din viaţa noastră comună, dacă mai amânăm serbarea pe anul viitor". Studenţii sunt rugaţi să înfiinţeze nuoi comitete locale, să dea sugestii, să intensifice propaganda şi în urmă să lanseze nuoi liste de subscripţie. „La lucru dară, fraţilor! dela energia junimei române depinde realizarea scopului" [2]).

[1]) Federaţiunea 1871 11/6=30 5. [2]) Anexa N-l. XIX.

Apelul adresat „Junelor române“ conţine idei avansate. Pentru studenţimea română a sosit momentul să-şi „manifesteze conştiinţa unităţii sale naţionale“. Ea doreşte să se cultive „omogen“. Tineretul feminin este învitat să colaboreze la serbarea dela Putna. După căderea Romei n'a rămas decât „superioritatea spirituală a gintei latine“. Tinerele fete sunt rugate să execute pentru fiecare provincie românească câte o flamură cu inscripţia „cultura e puterea popoarelor — junele române din.......“. In decursul serbării flamurile vor servi ca decor „reprezentând sexul frumos al întregii Românimi“, iar după serbare tinerii vor primi aceste flamuri din mânile „junelor române ca eterne suveniri ale acestei zile mărețe“ [1]).

In apelul adresat publicului român se comunică, că serbarea dela Putna se va ţine cu siguranţă în August 1871, pentrucă o nouă amânare ar produce „desinteres pentru totdeauna“. Dar la Putna nu va fi vorba de serbarea aranjată de un comitet oarecare, nici de una a tineretului, ci serbarea dela Putna „trebue să fie un act produs de o naţiune întreagă“. Ea „are să fie întrunirea naţiunei române în suvenirile trecutului, în însufleţirea prezentului şi speranţele viitoriului“. La mormântul lui Ştefan cel Mare „să o zicem în faţa lumei, cumcă am avut un trecut şi voim a avea un viitoriu“. Ideia serbării pornită din „conştiinţa naţională română“ are la bază cultura, pe care Românii o doresc „una, omogenă la Prut şi la Someş, omogenă în sinul Carpaţilor cărunţi şi pe malurile umede ale Dunării bătrâne“. Scopul serbării este „unitatea spirituală“ [2]).

Aceste apeluri entuziaste avură ecoul dorit. Comitetele locale reînviară. S'a desfăşurat o vie propagandă publicistică. G. Dem. Teodorescu, un membru al comitetului din Bucureşti, publică un articol în ziarul bucureştean „Românul“ [3]) El apelă la public şi studenţime să se pregătească pentru serbare, fiindcă în inimile tuturor arde „dorinţa de a trăi o viaţă vie“. „Sus dar inimile! zice el, „vom striga până la 'nălţimea acestui grav, solemn şi unic moment din viaţa naţiunii române“ [4]).

---

[1]) Anexa N-l. XX.
[2]) Anexa N-l. XXI.
[3]) „Românul“ 1871 Iulie 25,27 şi 29.
[4]) Ibidem.

Efectul apelurilor lansate a fost mai mare, decum a cutezat să creadă comitetul central. Persoane particulare, studenţi, ba chiar şi consilii comunale şi judeţene se întreceau să contribue. Studenţii din Bucureşti s'au întrunit îndată în şedinţă şi au ales un comitet de 7 membri. Acest comitet lansă peste o sută de liste de subscripţie [1]. O vie propagandă a făcut braşoveanul Manoli Diamandi printre cetăţenii României libere [2].

La 20 Iulie 1871 Ioan Slavici, secretarul comitetului central, publică numele unor contribuitori. Găsim nume ca: Stamate, Brătianu din Lipsca, din Bucovina familiile Pietrovschi, Ciupercovici, preoţii din Sirete, Braşov, Sibiu şi teologii din Caransebeş [3]. Un domn Hrisoscoleu a prezentat o listă de subscripţie sub motto: „Mai bine mai târziu decât nici odată". Din Bucureşti a sosit suma de 620 franci. D-na Alexandrina Haralambie din Craiova a trimis 15 napoleoni. Un domn G. Crăciunescu din Arad a aranjat o colecta, în urma căreia a rezultat suma de 13 florini [4].

Din autorităţile constituite, primăria oraşului Iaşi a trimis suma de lei 1000. Studenţii din Iaşi au mulţumit primarului Hristodulo Cerchez într'o scrisoare entuziastă. Simţul naţional, zic ei, justifică existenţa naţională. Plecând la Putna, naţiunea română, prin reprezentanţii ei, va „depune pe mormântul celui mai ilustru bărbat al ei omagiile sale de recunoştinţă şi de respect". Acest gest al ei va însemna „afirmaţiunea sentimentelor ei de naţionalitate, afirmaţiunea, prin urmare, a dreptului ei de a trăi" [5]. Oraşul Bucureşti a trimis suma de lei 500. Studenţii din Bucureşti s'au grăbit să mulţumească [6]. Cu o sumă la fel de mare a contribuit oraşul Bârlad. Au urmat apoi oraşele: Botoşani, Fălticeni, Bacău, Piatra, Ploeşti, judeţele Roman, Suceava şi Neamţ. Ziarul „Curierul de Iassi" a trimis suma de lei 700. S'au incasat total suma de lei 4157 floreni 6 cruceri [7].

---

[1] „Românul" 1871 Iulie 4.
[2] Slavici I.: Amintiri p. 113.
[3] „Albina" 1871 No. 57 Iulie 15/27 şi „Federaţiunea" 1871 Iulie 18/30 pag. 311.
[4] „Albina" 1871 No. 64 August 8/20.
[5] Anexa No. XXV.
[6] „Românul" 1871 August 10.
[7] „Telegraful român" 1871 Sept. 16/28 No. 74. Aici se găseşte raportul general asupra sumelor colectate. Slavici nu relatează corect, când susţine că două săptămâni după lansarea apelurilor s'a incasat suma de fl. 2000 şi lei 14.000 (Conv. literare 1903 pag. 936).

In urma dispoziţiunilor luate de comitetul central din Viena, discursul festiv urma să fie ţinut de un student. S'a adresat la 20 Iunie 1871 un apel „tuturor fraţilor juni români academici" în care aceştia au fost rugaţi să-şi înainteze manuscrisele. Discursul să fie scris într'o limbă populară şi să trateze mai cu seamă faptele lui Ştefan cel Mare. Sunt excluse aluziunile la situaţia politică prezentă [1]). Manuscrisele urmau să fie cenzurate de Vasile Alexandri. Acesta, la rândul său, propuse instituirea unei comisii de 3, alcătuită din Titu Maiorescu, Iacob Negruzii şi Vasile Pogor. Această comisie va recomanda discursul cel mai bun [2]). Maiorescu primi angajamentul şi ceru să i se trimită manuscrisele la Iaşi [3]). In locul lui Iacob Negruzzi a funcţionat Vasile Alexandri. N'a fost înaintat decât discursul lui A. D. Xenopol, pe atunci student la Berlin. Mirându-se Maiorescu de faptul acesta, Eminescu îi răspunde, că s'au înaintat mai multe discursuri, dar autorii lor cetind pe cel al lui Xenopol şi-au retras manuscrisele. Discursurile trimise dela Bucureşti au fost restituite imediat, sosind prea târziu [4]).

Din Bucureşti doamna Maria C. A. Rosetti comunică, că învelitoarea pentru urna festivă executată de doamnele române din Bucureşti şi împodobită de epitaforul şi brodatorul Nacu este gata şi se află expusă în magazinul Breul, Calea Mogoşoaiei, Piaţa Teatrului [5]). La această învelitoare au colaborat pictorul Grigorescu şi istoricii Papiu Ilarian şi Vasile Urechea [6]).

La 30 Iulie 1871 Curierul dela Iaşi comunică, că flamura destinată a reprezenta la serbare pe femeile române din Moldova este aproape gata şi va fi trimisă în curând la Putna [7]).

Pe la sfârşitul lui Iulie 1871 Dumitru Brătianu, vorbind în ziarul „Românul" [8]) despre pregătirile pentru serbarea dela Putna, face unele reflecţii naţionaliste. Studenţii români „de peste Carpaţi" au luat iniţiativa serbării dela Putna pentru a pune la cale întâlnirea studenţimii române din toate ţările româneşti. Adresându-se pentru sprijin material şi moral „Fraţilor lor mai mari

[1]) Anexa N-l XII.
[2]) Conv. lit. 1903 p. 937.
[3]) Grămadă: Rom. Jună p. 140.
[4]) Ibidem p. 136—7.
[5]) „Românul" 1871 Mai 28, „Federaţiunea" 1871 Iunie 14 2 p. 236.
[6]) „Românul" 1871 Iulie 14.
[7]) „Curierul Iaşi" 1871 Iulie 30.
[8]) „Românul" 1871 Iulie 23, „Curierul Iaşi" 1871 Iulie 30.

şi părinţilor lor", mulţi din aceştia au nesocotit apelul, numind serbarea „o petrecere copilărească".

Dar ideia serbării este „eroică", cum eroică este şi hotărîrea de a o executa. Trecând peste greşelile şi slăbiciunile prezentului, tinerii intenţionează să se întâlnească la Putna, pentru a evoca acolo sufletul „eroilor români". Va fi o ocazie de purificare sufletească şi de intensificare a sentimentului naţional. Se va comenta cu acest prilej „solidaritatea între toate ţerile româneşti", care fapt va da „necalculabile rezultate". La Putna „totul e pietate, devotament, abnegaţie, frăţie, iubire; totul e un parfum, o melodie, un imn, o rugă care se înalţă până în cer".

La această scrisoare entuziastă răspunse Eminescu.[1] Dacă serbarea dela Putna va trebui să însemne o piatră de hotar între trecut şi viitor, atunci comitetul central declină paternitatea ideii. Fiecare generaţie de oameni nu este decât „un credincios agent al istoriei". Ideile sunt adesea latente, iar individul are numai meritul „expresiunii exterioare". „Este ascuns în fiecare secol din viaţa unui popor complexul de cugetări, care formează idealul lui, cum în sâmburele de ghindă e cuprinsă ideia stejarului întreg". Tinerimea luminată de razele trecutului agită lumea ce va să vină şi astfel ea nu este decât reflexul acestui trecut. Dacă serbarea dela Putna va reuşi, atunci se va da dovada că ideia serbării a fost „cuprinsă în sufletul poporului românesc".[2]

La o astfel de scrisoare nu se putea tăcea. Toţi facem istorie, zice Dumitru Brătianu, sunt însă momente importante ca cel de astăzi, când lumea se trezeşte ca din un vis. „România liberă, până azi înmărmurită, deodată tresări în preziua serbării voastre". La Putna nu va fi parastas, ci „celebrarea unei mari naşteri".[3]

În luna lui August 1871 ziarul bucureştean „Românul" şi după el „Telegraful român" din Sibiu făceau o intensă propagandă pentru o participare cât mai numeroasă. „Să preparăm dară sosirea acestui moment istoric, precum Ioan Botezătorul prepara sosirea bunului cuvânt". Apelul lor se termina cu fraza: „Şi noi, la rândul nostru, haidem cu toţii, fraţi români, să îngenunchem pe acest pământ".[4]

---

[1]) Anexa N-l. XXX,

[2]) Influenţa filosofiei lui Hegel, vezi I. Lupaş: Influenţa lui Hegel în scrisul lui N. Bălcescu şi M. Eminescu, „Universul", Bucureşti, Anul 49, 1932 Februarie 8, No. 37.

[3]) „Românul" 1871 August 15.

[4]) „Telegraful român" 1871 No. 61—64 şi 66, luna August.

Se prevedea participarea unui public foarte numeros. Consiliul comunal din Iaşi a învitat pe Vasile Alecsandri, Mihail Cogălniceanu şi Dimitrie Gusti să ia parte la serbarea împreună cu delegaţii primăriei. [1]) „Reuniunea politică-naţională a tuturor

Mihail Eminescu
(desen de Lipeţchi, Cernăuţi).

Românilor din Arad şi comitat" a trimis un reprezentant în persoana avocatului Mircea B. Stănescu, iar studenţimea de aici pe Elie Bozganu. Domnişoarele române din Arad au lucrat o flamură naţională şi au expediat-o la Putna. [2]) Se aşteptau apoi numeroase deputaţiuni dela centrele universitare.

---

[1]) „Federaţiunea" 1871 August 7 19 p. 335.
[2]) „Federaţiunea" 1871 August 14 26 p. 343

Serbarea dela Putna 1871.

Când pregătirile pentru serbare au fost terminate, membrii comitetului central s'au mutat în Bucovina; întâiu la Cernăuţi, apoi la Putna. Inainte de a porni la Cernăuţi, Slavici, fiind socotit cel mai important membru al comitetului, a fost citat la poliţia vieneză. I s'a cerut să dea socoteală asupra corespondenţei ce o poartă cu „întreaga Europa“ şi i s'a dat de înţeles că, guvernorul Bucovinei nu va permite ca la Putna să se facă manifestaţiuni. A rămas ca Slavici să primească răspuns în scris dela poliţie. După două zile sosi răspunsul guvernului austriac. Românii de ori unde nu vor fi opriţi să plece la Putna, dar guvernorul din Bucovina este avizat să nu permită manifestaţiuni naţionale. Pentru tot cazul I. Slavici sau altă persoană cu vază va trebui să ia răspunderea, iar serbarea va fi aranjată astfel, încât nu va supăra autorităţile politice din Bucovina [1]).

Cine cunoaşte mentalitatea austriacă, îşi va da seama, că răspunsul Ministrului de Interne a fost alcătuit astfel, încât disculpa guvernul central dela Viena. El n'a oprit serbarea, nici n'a oprit pe Români să plece la Putna, ci a lăsat totul în seama guvernorului din Bucovina. Dacă ulterior serbarea era să fie oprită, vina o purta guvernorul Bucovinei. In tot cazul acesta din urmă va veghia, ca serbarea să se facă în condiţiuni modeste.

După această întâmplare lămuritoare, comitetul central comunică publicului român, că la 1 August 1871 membrii săi vor pleca în Bucovina. Până la această dată listele de subscripţie se vor trimite la Viena pe adresa lui Vasile Bumbac. De aici încolo corespondenţa se va trimite la Cernăuţi pe adresa studentului Pamfil Dan [2]).

---

[1]) Conv. lit. 1903 p, 937 - 8.

[2]) Anexa N-l. XXIII.

In urmă, comitetul central alese pe membrii cari aveau să plece la Putna. Preşedinte al comitetului central era Nicolae Teclu. Dar acesta, în anul 1871, nu mai ţinea să conducă trebile comitetului, ci lăsă ca Vasile Bumbac să semneze ca vicepreşedinte, iar secretarii variau: când Slavici, când Eminescu, când Ieronim Bariţ sau Elie Luţia. Teclu şi Vasile Bumbac, reţinuţi de examene, rămaseră la Viena. Eminescu plecă în ţară, pentru a porni, cum spunea, campania în presă.[1] La 6 August el se găsia acasă la Ipoteşti, de unde scrie lui Titu Maiorescu.[2] La 11 August Eminescu sosi la Cernăuţi, cu care prilej semnează un apel al comitetului în calitate de secretar.[3] Au plecat în Bucovina: I. Slavici, Petru Pitei, Pamfil Dan, Sterie Ciurcu, Vasile Morar, fiul preotului Silvestru Morar-Andrievici, mai târziu mitropolit al Bucovinei, apoi Gribovschi, Ioan Cocinschi, Ioan Luţia şi Elie Luţia.[4] Pamfil Dan şi Vasile Morar îşi aveau familiile în Cernăuţi. La cel dintâiu locuia I. Slavici.

Ajunşi la Cernăuţi membrii comitetului — rudiment de comitet — se constituiră. A fost ales preşedinte Ioan Slavici, secretar Ilie Luţia, iar casier Pamfil Dan. A semnat adresele şi Vasile Morar ca membru în comitet. La constituire Eminescu n'a fost de faţă. Când sosi, a fost cooptat ca al doilea secretar. Primul act semnat de acest comitet poartă data de 1 August 1871 şi este semnat de preşedintele Slavici şi secretarul Ilie Luţia.[5] Foarte sever a fost casierul Pamfil Dan. Purta socotelile mai bine ca cel mai rutinat contabil. Slavici îi zice „om de diamant".[6] In comunicarea din Cernăuţi, 1871 August 11, făcută publicului şi semnată de Slavici ca preşedinte şi Eminescu ca secretar se arată cum au decurs evenimentele, Impiedecaţi de chestiuni familiare şi de examene Vasile Bumbac şi Beleş şi-au înaintat demisiile şi a rămas, ca în Bucovina comitetul să se constitue şi, la nevoie, să coopteze membri noi. Constituirea a avut loc la Cer-

[1]) Conv. lit. 1903 p. 937.

[2]) Grămadă: R. J. p. 136—7 şi „Mihail Eminescu" p. 20.

[3]) Anexa N-l XXVII.

[4]) Vasile Morar a fost în urmă consilier la Curtea de Casaţie Viena (1850 7/III – 2/15 Noemvrie 1910); Ioan Cocinschi a fost consilier la Tribunalul din Cernăuţi.

[5]) Anexa N-l XXVI; după Slavici primul act a fost semnat de el ca preşedinte şi P. Dan casier (Conv. lit. 1903 p. 1008). Or, acest lucru nu este exact.

[6]) Conv. lit. 1903 p. 936.

năuţi în ziua de 1 August cu care prilej au fost aleşi I. Slavici preşedinte şi M. Eminescu secretar. Nu înţelegem această comunicare, întrucât la constituire E. Luţia şi nu Eminescu a fost ales secretar. Iar un domn Beleş nu se găseşte între membrii comi-

Ioan Luţia

Născut la Suceava în 2 Iunie 1849; a fost avocat la Suceava. Mort în Cernăuţi, 20 August 1914.

tetului. Probabil e vorba de Teclu. Slavici şi Eminescu invitară publicul să vie la Putna, căci „numai o participare viuă poate ridica însemnătatea acestei serbări naţionale“, numai „o adunare numeroasă de Români din toate provinciile române, însufleţită de unul şi acelaş spirit, aceasta este podoaba, frumuseţia şi sublimitatea serbării, iar nu flamurele împlântate şi arcurile de triumf“.

Cei ce vor să vină, să se anunţe până la 20 August. Ultima staţiune de cale ferată este Hadicfalva, astăzi Dorneşti. Trenul so-

Elie Luţia

Născut la Horodnicul de jos, judeţul Rădăuţi, Bucovina, la 19 August 1845, a terminat Liceul din Cernăuţi la 1869, a fost profesor la Şcoala normală din Cernăuţi. Mort Cernăuţi, 8 Iunie 1910.

seşte ziua. La staţie vor fi trăsuri, iar membrii comitetului vor griji de transport. Călătoria cu trăsura Hadicfalva—Putna ţine timp de 5 ore.[1])

[1]) Anexa N-l XXVII. Un domn Beleş nu este amintit până acuma. Se poate că e vorba de Teclu. La constituire a fost ales secretar E. Luţia, iar nu Eminescu. Em. a fost cooptat mai târziu ca al doilea secretar. (Grămadă: M. Eminescu p. 20 şi Idem: Rom. Jună p. 136).

In Cernăuţi membrii comitetului au luat contact cu publicul român, adecă cu oamenii politici români. Aceştia aveau o atitudine foarte rezervată. Pe atunci oamenii politici din Bucovina se împăcaseră cu statul austriac. Eudoxiu Hurmuzachi îşi îndeplinise

Pamfil Dan

Născut la Ciocăneşti, jud. Câmpulung, Bucovina, 10 Februarie 1848. Tata: Dimitrie Dan, preot. A terminat Liceul din Cernăuţi la 1869, a fost judecător la Stockerau, Austria, în urmă consilier la tribunalul din Viena. Mort Viena 1914, înmormântat la Stockerau.

la 1848 programul său politic cu ajutorul guvernului din Viena. Tot el găsęa, că statul este scutul cel mai puternic contra mişcării democrate nivelatoare. Deci conducătorii politici ai Românilor din Bucovina se găsiau în apele austriacismului asigurator al

privilegiilor lor politice. Sprijinul acordat unei serbări de caracter iredent putea să-i compromită în ochii miniştrilor. Astfel bărbaţii politici ai Bucovinei erau rezervaţi, adecă ei erau „prudenţi şi circumspecţi" [1]) şi nu voiau să admită aranjarea unei serbări

Dr. Sterie Ciurcu

Născut Braşov 15/27 Noemvrie 1848, medic la Viena, cel mai important membru al coloniei române din Viena între anii 1890—1914. Arestat şi închis în timpul războiului mondial, învinuit fiind de spionaj în folosul României. Mort Viena 1917, înmormântat în cimitirul Neuwaldegg.

româneşti în proporţii mari, provocatoare şi neliniştitoare. Ei propuneau o serbare într'un cadru modest fără exploatare ziaristică

[1]) Sbiera: Familia Sbiera p. 257.

agresivă. Alecu Hurmuzachi, un bărbat, ale cărui sentimente naţionale nu puteau fi trase la îndoială, îndemna pe tineri să renunţe la serbare, sau, dacă nu se poate, să aranjeze serbarea fără fast, fără steaguri, fără portic şi fără exteriorizare oratorică. Ajunge ca în toată liniştea urna să fie depusă pe mormânt.

Cum tinerii ţineau să aranjeze serbarea în stil mare, cu caracter demonstrativ, nu se putea ajunge la o înţelegere. In urmă „bătrânii“ cedară, însă cerură să se evite provocaţiile. „Noi nu ne putem pune“ ziceau ei, „în fruntea acestei mişcări, dar voi faceţi ce vă dictează inima, numai să nu exageraţi, ci să fiţi circumspecţi şi prudenţi; noi vă vom urma pe de departe şi vom veghia“. [1]) Rămase aşa dară, ca tinerii să aranjeze serbarea, iar bătrânii să-i apere în caz de conflict cu autorităţile politice.

Totuşi se găsi un bărbat în Bucovina, care a sprijinit pe tineri. El nu era influent prin situaţia ce o avea, ci mai mult prin inteligenţa şi energia sa. Era Samuil Morar-Andrievici, preot şi membru în consistoriul mitropolitan. E mitropolitul Bucovinei de mai târziu, cunoscut sub numele de Silvestru. Acesta, ce-i drept, pe atunci nu se găsia în relaţii bune cu mitropolitul Eugenie Hacman, şi, în consecinţă, nici cu autorităţile austriace. Dar energic cum era, şi tentat de faptul, că fiul său Vasile era membru al comitetului aranjator, Samuil Morar-Andrievici folosi mult tinerilor. La îndemnul său au fost recrutaţi seminariştii din Cernăuţi, apoi elevii români ai celor două licee, din Cernăuţi şi Suceava. Aceşti băieţi, ajunşi la Putna, ajutau la de toate, mâncau ce aveau, durmeau unde puteau, dar tot timpul erau veseli, bucuroşi că au fost învredniciţi să ia parte activă la o serbare naţională.

Pela mijlocul lui August membrii comitetului au plecat la Putna. Cei mai mulţi din ei vor fi plecat cu trenul. Dar Slavici şi Pamfil Dan plecară cu trăsura, dar nu de a dreptul, ci cu mare înconjur, pentru a putea abate pela cât se poate de multe case preoţeşti. Propagau cu acest prilej ideia serbării, îşi asigurau un public numeros, şi, ce era mai mult, îşi asigurau colaborarea. Dela aceşti preoţi s'au procurat cearşafurile, feţele de masă, tacâmurile, talgerile, paharele, în sfârşit toate acaretele ce trebuiau.

---

[2]) Sbiera: O. c. p. 257.

In oraşul Sirete s'au oprit mai mult, pentru a sta de vorbă cu Teodor V. Stefanelli [1]).

De mare folos a fost egumenul Arcadie Ciupercovici. Cunoaştem punctul său de vedere. Mânăstirea îşi serbează patronul. Cine vine la serbare, este binevenit. Solicitat de membrii comitetului, Ciupercovici răspunse: „Dacă D.-Voastră, ca Români şi ca creştini, doriţi şi voiţi să contribuiţi la splendoarea acestei serbări religioase şi biserice̦şti cu invitarea creştinilor de pretutindene la participare şi cu aranjarea festivalului de primire, nu puteţi decât să-mi fiţi bineveniţi" [2]).

La Putna aştepta o muncă uriaşă. Membrii comitetului trebuiau să grijească de mii de lucruri, mari, mici, ba chiar mărunte, care toate stăteau în legătură cu serbarea, care atât de uşor a fost hotărîtă, dar atât de greu putea fi aranjată. Trebuia să se îngrijească de portic, decoraţie, apoi de primirea, adăpostirea şi alimentarea oaspeţilor. In urmă trebuia alcătuită programa, care urma să fie împărţită oaspeţilor la sosire. Porticul festiv, rămas neterminat în anul 1870, a fost dat gata cu ajutorul unor dulgheri meşteri din Rădăuţi. După planul pictorului bucovinean Epaminonda Bucevschi porticul avea să cuprindă 2000 de persoane. După indicaţiile sale porticul fu împodobit în faţă cu cetină şi cu ghirlande. Pe frontispiciu a fost pusă stema României libere, iar alăturea, la dreapta şi la stânga, stemele celorlalte ţări româneşti. Intre steme se fixară flamuri. Stemele ca şi flamurile erau opera lui Bucevschi. Dela portic până la poarta mânăstirii se construi o alee de brazi. La mijlocul acestei alei se ridică arcul de triumf. Stâlpii erau îmbrăcaţi în verde şi împodobiţi cu ghirlande de cetină. Pe frontispiciu era scris cu litere aurite: „Memoriei lui Ştefan cel Mare". In rândul al 2-lea se găsea marca Moldovei, înconjurată fiind simetric de stindarde naţionale tricolore. Poarta mânăstirii era împodobită cu cetină şi străjuită de două mari stindarde tricolore [3]). Steagurile, flamurile şi ghirlandele se construiră la faţa locului de către elevi

[1]) Conv. lit. 1903 p. 1008. Stefanelli s'a chemat întâiu Stefaniuc, născ. 1849 August 18 în oraşul Sirete, tata Vasile, cojocar; a terminat Liceul din Cernăuţi în anul şcolar 1868 69.

[2]) Sbiera: O. c. p. 258.

[3]) Vezi dările de seamă despre serbare în „Românul" 1871 August 21 şi urm.; „Albina" 1871 No. 73 şi 74; Conv. lit. 1904 p. 29—48; Stefanelli T. V: Amintiri pag. 105—123 şi „Junimea literară" 1909 p. 135—141.

şi seminarişti. Tot ei au dat mână de ajutor la construirea celor 500 de lampioane, a celor 5000 de candele şi a celor 100 de ştiubeie de răşină cari aveau să ardă seara pe culmile dealurilor învecinate. Era o muncă febrilă, foarte rodnică, desvoltată de nişte copii, cari se mulţumiau cu faptul că li s'a permis să colaboreze la o serbare naţională. Nu pot „uita nici odată zelul neobosit" zice Slavici „îndelunga răbdare şi spiritul de disciplină al acestor muncitori, cari adeseori se mulţumiau cu mămăligă goală". [1])

Lângă portic s'a improvizat o bucătărie pentru care au fost angajaţi bucătari cu personalul trebuitor. Pentru popor era să se fiarbă tocană în 2 cazane şi să se frigă un bou întreg. Un măcelar a fost angajat să furniseze un număr de 20 de vite.

Pentru masa intelectualilor din portic, au fost aduse tacâmuri, feţe de masă şi farfurii. Pentru a le primi, membrii comitetului s'au răsfirat asupra satelor din apropiere, rugând familiile preoţeşti să le vină în ajutor. Toţi au dat şi în puţin timp toată vesela a fost adusă. Slavici, mirându-se de încrederea acestor oameni acordată unor tineri necunoscuţi, zice: „Până în ziua de astăzi mi-a rămas inexplicabilă încrederea, cu care Românii din Bucovina mi-au încredinţat avutul lor". [2])

Liniştitul sat Putna prezinta atunci un tablou vivant neobişnuit. Lucrau alăturea zidari, dulgheri, teologi şi elevi de liceu. Răsunau pădurile Putnei de cântece şi de loviturile de secure. Membrii comitetului umblau de colo până colo. Pamfil Dan supraveghia pe lucrătorii cu plata, Vasile Morar grijea de alimente, iar ceilalţi aduceau în trăsuri tacâmurile.

Când se muncea mai febril, apărură câţiva jandarmi şi opriră lucrările. Slavici plecă la Rădăuţi, la prefectul Oreste Renney, şi exoperă foarte uşor continuarea lucrărilor. A reuşit uşor şi repede, fiindcă Renney era foarte conciliant.

Atitudinea guvernului austriac este cunoscută din anul 1870. Autorităţile din Viena n'au oprit serbarea, ci doriau, ca ea să se facă în condiţiuni modeste. In urmă trebuea găsit cineva care să răspundă pentru bunul mers al serbării. In consecinţă, ziarul ofi-

---

[1]) Conv. lit. 1903 p. 1010.

[2]) Ibidem pag. 1010. Eminescu şi Vasile Morar au plecat cu saci de făină la Crasna, unde preuteasa Eufrosina Petrescu a copt cozonacii. La directorul şcoalei primare din Vicov, Grigorovici Grigori, s'au copt tortele (Făt-frumos, Suceava, anul IV, 1929 pag. 11—12).

cios al guvernului din Bucovina, anume „Czernowitzer Zeitung", publică în numărul 127 din 15 August 1871 un articol binevoitor întitulat „Serbarea seculară din mânăstirea Putna",[1]) comunicând publicului, că de sf. Maria va avea loc la Putna hramul bisericesc, cu care prilej studenţimea română va aduce memoriei lui Ştefan cel Mare prinosul ei de recunoştinţă şi veneraţie, prezentând o urnă de argint şi două învelitoare. Membrii comitetului au şi sosit la faţa locului şi muncesc foarte sirguincios (fleißig an der Arbeit).

In acest timp guvernorul Bucovinei trimise egumenului şi prefectului de Rădăuţi câte o adresă identică, comunicându-le în ce fel permite să fie aranjată serbarea dela Putna. El le atrase atenţia, că adunările sau procesiunile în legătură cu un cult recunoscut de stat sunt permise, mai cu seamă atunci, când ele corespund unui obiceiu. Dar ceea ce iese din obiceiu este faptul, că se găsesc studenţi din localităţi diferite cari se constitue în comitete şi stăruie să exercite o influenţă asupra mersului unei serbări religioase. Este suspect, că aceşti studenţi doresc să altereze caracterul serbării, inzistând asupra notei naţionale, în cazul de faţă, asupra comemorării lui Ştefan cel Mare. Studenţii români nu vor putea să exercite o influenţă asupra serbării, şi egumenul ca şi prefectul vor veghia, ca serbarea să-şi păstreze caracterul bisericesc.[2]) Prefectul Renney, primind acest ordin, a sistat intâiu lucrările, pentru a sili astfel pe Slavici să se prezinte la prefectură. Aici Renney a obiectat acestuia, că e gata să facă toate înlesnirile, numai studenţii ţin să-i facă „greutaţi prin împotrivirea lor"[3]). In urmă s'a căzut de acord: Slavici ia răspunderea, jandarmii se revocă, iar lucrările continuă. Mai târziu au fost trimişi la Putna şase jandarmi, toţi Români, cari, din ordinul lui Renney, au fost puşi la dispoziţia comitetului aranjator.[4]) Din supraveghietori au devenit organe subalterne. Astfel graţie acestui prefect fără seamăn, serbarea s'a putut ţine cu colaborarea activa a studenţimii române.

Când lucrările erau pe sfârşite, membrii comitetului stabiliră programa serbării.[5]) Serbarea avea să înceapă Sâmbata seara

---

[1]) „Das Säcularfest im Kloster Putna".

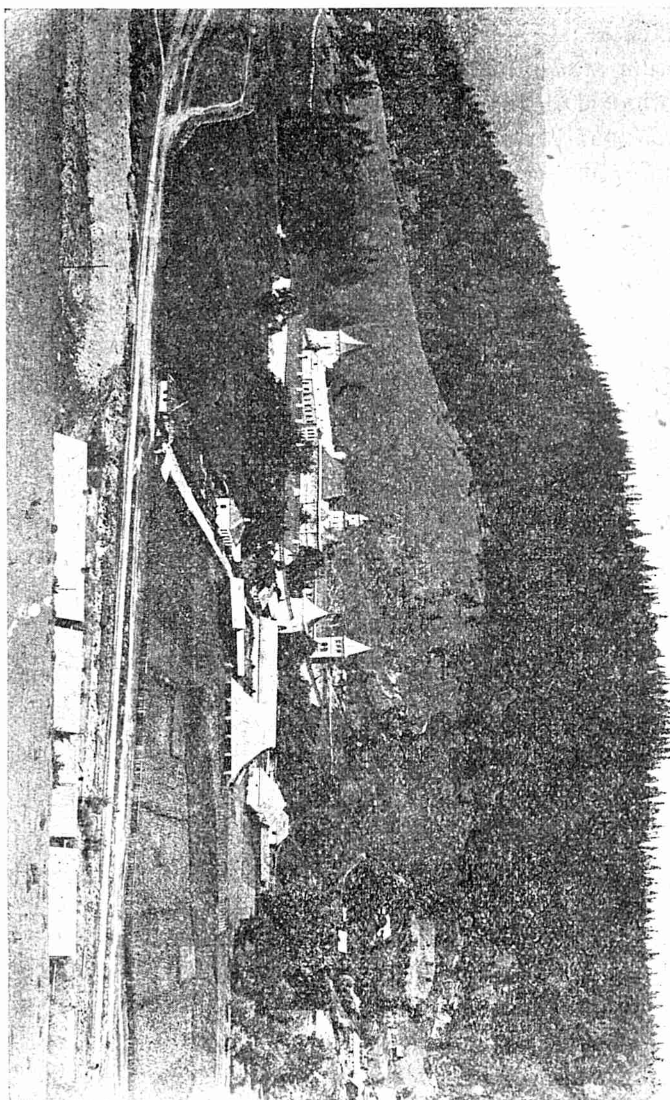
[2]) Anexa N-l XXXI.

[3]) Conv. lit. 1903 p. 1012.

[4]) Ibidem p. 1012.

[5]) Conv. lit. Anul V 1871 72 p. 186. Aici este publicată programa serbării.

în 14/26 August şi să se termine Luni seara 16/28 August. După serbare urma să se ţină congresul studenţesc.

Mânăstirea Putnei, vedere generală

Delegaţii diferitelor asociaţii studenţeşti începură să sosească cu o săptamână înainte de serbare. Din Bucureşti au sosit studenţii: Gh. Dem. Teodorescu, Ion Brătescu şi Grigore Tocilescu. Din Iaşi: Maroneanu, C. Istrati, Ressu şi Irimescu. Din Berlin:

A. D. Xenopol. Aceştia făcând parte de drept din comitetul aranjator îşi începură imediat activitatea.

Sâmbătă, în 14/26 August, sosiră oaspeţii. Membrii comitetului Teodorescu, I. Luţia şi Stere N. Ciurcu, împodobiţi cu eşarpe tricolore, îi întimpinară călare la Dorneşti şi îngrijiră de transportul lor la Putna. Aici nu se făcu o primire pentru toţi odată, ci care cum venea, fu întimpinat de comitet la arcul de triumf sau la poarta mânăstirii. Din Iaşi au sosit: Mihail Kogălniceanu şi Hristodulo Cerchez, primarul Iaşilor. Vasile Alexandri a sosit în Bucovina, dar nu a luat parte la serbare. Din partea mitropoliei Moldovei au fost trimişi în delegaţie arhiereul Filaret Scriban, însoţit de arhimandriţii Iosif Bobulescu, Ieronim Buţureanu şi de arhidiaconul Nectarie Apostoliu [1]. Urmă apoi convoiul nesfârşit de oaspeţi sosiţi din Ardeal, Banat şi din România liberă. Oaspeţii din Bucovina au venit cu trenul sau cu trăsura. S'a remarcat între cei sosiţi: Dem. Gusti, D. Lupescu, Hociung, D. Vesescu, Cananău, Docan, V. Adrian, Bossie, Sbiera dela Cernăuţi, Mihăileanu, Ionescu ş. a. Arhondaricul a fost rezervat pentru oaspeţii moldoveni; ceilalţi au fost găzduiţi în chiliile mânăstirii sau pe la casele particulare.

Serbarea a început în seara zilei de 14/26 August. Aleia de brazi dela portic până la poarta mânăstirii a fost feeric iluminată. Lângă poarta mânăstirii fâlfâiau cele 2 stindarde. Pe la ora 10 seara, 21 de salve de pe culmile dealurilor anunţară intrarea în biserică a preoţilor, iar toate clopotele mânastirii umplură cu glasurile lor tânguitoare vazduhul. Serviciul divin fu săvârşit de 5 preoţi şi de călugarii mânăstirii.

A doua zi, Duminecă 15/27 August, între orele 8 şi 9 dimineaţă, trei rânduri de salve chemară publicul la portic. Aici, membrii Comitetului, în ţinută de rigoare, încinşi cu late eşarpe treicolore, întimpinară oaspeţii, iar preşedintele I. Slavici rosti o scurtă cuvântare de binecuvântare, terminând cu cuvintele: „Bine aţi venit, fraţilor, Vă salut la mormântul lui Ştefan cel Mare". Apoi s'a format cortegiul cu membrii comitetului în frunte. S'a mers încet în spre biserică. Aici, mormântul lui Ştefan cel Mare era împodobit cu ghirlande şi faclii şi era păzit de o garda de onoare alcatuită din 4 membri ai comitetului. Dupa

[1]) Anexa N-l. XXVIII.

liturghie, egumenul Ciupercovici ţinu predica lăudând străduinţele în spre bine ale strămoşilor şi accentuând importanţa hramului ce se serbează. După liturghie, publicul cu studenţii în frunte

Poarta Mânăstirii Putna. (Fot. Lucian Bălan).

s'a întors spre portic, unde între timp au fost depozitate cadourile aduse. Pe o masă mare se aflau urna de argint,

cele două învelitoare de catifea roşie şi albastră, una lucrată de doamnele române din Bucovina, cealaltă de doamnele române din Bucureşti, apoi un stindard cu portretul lui Ştefan cel Mare, dăruit de d-na Haralambie născută Maghieru din Craiova, apoi alte flamuri dăruite de doamnele din Iaşi, de Institutul de Belle Arte din Bucureşti şi de alte persoane şi instituţii [1]). Toate aceste obiecte erau acoperite cu un văl de crep negru. La sosirea publicului, obiectele fură descoperite şi apoi sfinţite. După terminarea acestei ceremonii religioase, studentul A. D. Xenopol rosti discursul festiv [2]). Ştefan cel Mare, văzut în lumina neasămănatelor sale fapte, nu este numai eroul unei părţi a patriei româneşti, adecă a Bucovinei, ci el este „un centru pentru toţi de acelaş neam". Amintirea lui este profund întipărită în sufletul poporului român. Dar oricât de măreţ ne este trecutul şi oricât de profundă tristeţea care acopere sufletul nostru în urma faptului că neamul ne este răzleţit, deci oricât de mult ar merita trecutul şi prezentul să fie studiat de noi, privirile noastre nu pot fi îndreptate decât în viitor. Şi pentru a avea încredere în viitorul nostru, pentru a putea acumula în noi acel plus de forţă morală, acel dram de entuziasm, care să ne facă să învingem tristeţea momentului prin care ne este dat să trecem, este nevoie de îmbărbătare şi de însufleţire. Or, serbarea dela Putna este un foarte potrivit prilej de reculegere sufletească. „Venim aici" zice Xenopol „şi pentru viitorul după care năzuieşte orice suflet mai nobil al poporului nostru, venim aici pentru a suge puterea ce susţine pentru bine şi adevăr, putere ce izvoreşte pela mormintele oamenilor mari". Că viitorul acesta, viitorul visat de noi nu poate fi decât comun tuturor Românilor, iată fraza caracteristică a lui Xenopol: „Pe mormântul lui Ştefan cel Mare, pe astă amintire comună tuturor venim noi deci astăzi cu credinţa în un viitor comun".

După terminarea cuvântării sale, a prea frumoasei sale cuvântări, corul studenţilor români, teologi şi elevi de liceu, intonă imnul religios, pentru care Vasile Alexandri a dat textul, iar A. Flechtenmacher melodia. Solemn şi pătrunzător a sunat ultima strofă:

---

[1]) Lista darurilor aduse, vezi anexa N-l. XXXII.

[2]) Publicat în Conv. lit. V. 1871 72 p. 186—192; „Telegraful român" 1871 N-l. 70—71. şi broşură separată. A. D. Xenopol a dorit, ca broşura să se tipărească în 3000 exemplare. Vezi anexa N-l. XXIV.

„Etern A-tot puternic, o Creator sublime,
Tu care ţii la dreapta-ţi pe Ştefan, erou sfânt,
Fă'n lume să străluce iubita-i Românime,
Glorie ţie'n ceruri, glorie pe pământ" [1]).

Dela portic publicul se întoarse în biserică. Dar patru studenţi, membri ai comitetului, din fiecare provincie românească unul, rămaseră pe loc, pentru a străjui darurile până a 2-a zi, când ele urmară să fie transportate în biserică.

La ora 12 din zi se servi masa în portic. Se vorbeşte de 1600 de tacâmuri. Au servit studenţii. Mihail Cogălniceanu avea să prezideze masa. Dar prefectul Renney, din prudenţă, se opuse şi Slavici ocupă scaunul prezidenţial, având la dreapta şi la stânga sa pe Cogălniceanu şi pe prefectul Renney. Când sosi rândul vinului, Slavici închină pentru împărat, iar prefectul Renney, mulţumind din partea guvernului, închină pentru prosperitatea poporului român. Din partea Academiei Române vorbi I. G. Sbiera [2]). Serbarea dela Putna a fost aranjată, pentru a da prilej Românilor a-şi glorifica strămoşii, a-şi împrospăta amintirea lor şi a se însufleţi de faptele lor. Tineretul român are marele merit de a fi luat iniţiativa acestei serbări. Academia Română, reprezentând unitatea noastră culturală, ia parte cu bucurie la această serbare şi felicită pe membrii comitetului aranjator. Au vorbit apoi alţii ca Bosie, Lupaşcu, Silaghi şi alţii. Cuvântările lor nu au fost notate.

Pela ora 1 a pornit o ploaie. Dar ea nu ţinu mult. S'a încins apoi o horă, la care au luat parte, într'o învălmăşeală multicoloră, studenţi, boieri, ţărani şi ţărance, în sfârşit toţi cari au fost de faţă. Muzicantul „Badea Grigori" [3]) puse arcul vârtos pe coarde, pentru a scoate acorduri cât mai vesele, cât mai plăcute. La un moment dat Ciprian Porumbescu îi luă vioara şi continuă hora în aplausele nesfârşite ale publicului [4]).

Veselia şi dansul ţinură până târziu seara.

Luni, dimineaţa la ora 8, lumea se adună din nou la portic pentru a porni la biserică. După liturghie publicul în frunte cu preoţii porni spre portic pentru a transporta în biserică darurile.

---

[1]) Conv. literare 1871/72 p. 192—193.

[2]) Familia Sbiera p. 258—9.

[3]) *Leca Morariu:* Ce a fost odată, Bucureşti 1926, pag. 59 şi 65, unde se găseşte chipul lui Grigori Vindireu.

[4]) *Amicul poporului,* calendar 1884 p. 62.

In portic egumenul Arcadie Ciupercovici dădu cetire „Cuvântarii de înmormântare“ şi după aceasta se formă cortegiul în următorul mod. Intâiu prapurii, apoi călugării — preoţii purtând în mâni evangelii şi icoane sfinte — flamura doamnelor din Iaşi şi a Institutului Belle-Arte — stindardele din Vaslui şi Arad — egumenul cu clerul şi diaconii — urna sprijinită pe un piedestal negru purtată pe umeri de patru studenţi — membrii comitetului în două şiruri lăsând liber mijlocul drumului — cele două învelitoare purtate în cele patru colţuri de către patru fete îmbrăcate în alb — stindardul cu chipul lui Ştefan cel Mare al doamnei Haralambie — reprezentanţii oficialităţii — publicul — poporul. In tot timpul procesiunii s'au tras clopotele mânăstirii.

In biserică urna a fost aşezată la căpătâiul mormântului. Cele două epitafe, adecă învelitoarele, au fost întinse pe mormânt, iar stindardele sau flamurile au fost legate de stâlpii boltei de marmoră. 40 salve date depe dealurile învecinate acompaniară depunerea darurilor pe mormânt. Când s'a cântat „Veşnica pomenire“ publicul a îngenunchiat. Insă după câteva m mente, cuprins de emoţie, colonelul din armata română Boteanu se ridlcă, şi luând un stindard în mână, rosti o scurtă dar foarte emoţionantă cuvântare, aducând amintirii lui Ştefan prinosul de recunoştinţă şi admiraţie a armatei române. Işi desfăcu centura aurită şi o depuse pe mormânt, sărutând în acelaş timp lespedea mormântului. Corul intonă în surdină „Imnul lui Ştefan cel Mare“, text de V. Alexandri, melodie de A. Flechtenmacher. Semnificativă a fost următoarea strofă:

„In timpul vitejiilor
Cuprins de un sacru dor
Visai unirea Daciei
Cu-o turmă şi-un păstor.

O! mare umbră-eroică
Priveşte visul tău!
Uniţi suntem în cugete,
Uniţi în Dumnezeu“.

La ora 12 din zi se aranjă praznicul pentru popor. Un bou întreg fript fu adus la portic. Aici membrii comitetului serviră masa. S'au ţinut mai multe cuvântări. Cel din urmă a vorbit I. Slavici, preşedintele comitetului, anunţând sfârşitul serbării.

Cu prilejul serbării dela Putna s'au bătut două medalii comemorative. M. Cogălniceană a prezentat una, lucrată în argint şi aramă. O reproducem [1]):

Studenţii români din Viena au bătut o medalie în aur şi argint [2]). Arată astfel:

Pictorul C. Szatmary a pictat un tablou reprezentând scena cu transportarea darurilor în biserică. S'a făcut o copie litografică depe acest tablou [3]). P. Verussi, alt pictor, adună fotografii pentru a picta aceeaşi scenă [4]).

Egumenul Putnei, Arcadie Ciupercovici, emoţionat de felul neobişnuit de festiv în care a decurs serbarea, a ridicat în curtea mânăstirii o cruce comemorativă, lăsând să se tipărească următorul text: *„Cruce monumentală zidită cu cheltuiala prea cuviosului archimandrit şi igumen sfintei monastiri Putna Arcadie Ciupercovici cu ocasiunea serbării jubileului de 400 ani arangiat de junimea academică română în memoria eroului Ştefan cel Mare la 15 August 1871"*.

[1]) Această medalie se atribue şi studenţilor români din Bucureşti. Vezi: Buletinul soc. numismatice române cuprinzând catalogul medaliilor moldoromâne, Bucureşti 1906. F. Göbl, pag 40.

[2]) Clişeele amânduror medaliilor ne-au fost trimise de d-l C. Moisil din Bucureşti, directorul general al Arhivelor Statului, căruia îi mulţumim cu acest prilej

[3]) „Federaţiunea" 1871 Sept. 20/8 pag. 372.

[4]) Ibidem 7 10=25 9 pag. 392.

După puţin timp ziarele româneşti au început să comunice publicului, în ce fel neobişnuit de sărbătoresc a decurs serbarea dela Putna. Ziarul „Federaţiunea" din Pesta se grăbi să relateze,

A. D. Xenopol.

că numărul oaspeţilor sosiţi la serbare a fost de mai multe mii. „România liberă" a fost foarte bine reprezentată [1]). Cotidianul

[1]) „Federaţiunea" 1871 2 IX = 21/VIII p. 352.

„Albina“ din Budapesta primi din Putna o telegramă dela un domn care semnează „Dubău“. Acesta comunică, că serbarea dela Putna se desfăşoară în condiţiuni admirabile, iar numărul oaspeţilor se ridică la 3 mii [1]).

Guvernorul Bucovinei fu informat de prefectul Renney. Sentimentele româneşti ale acestui prefect sunt destul de bine cunoscute.

Pictorul Epaminonda Bucevschi.
Născut Iacobeni 1843 Martie 3, mort Cernăuţi 1891 Februarie 1.

Nu odată le-a manifestat faţă de membrii comitetului. El a înfăţişat serbarea dela Putna ca o intreprindere lipsită de importanţă. Dânsul trimise guvernorului o telegramă pe care o redăm întreagă pentru a servi de veşnic document al admirabilelor sale sentimente româneşti. Telegrama are următorul text: „Serbarea

---

[1]) „Albina“ 19/31 August 1871 No. 67.

bisericească dela Putna se desfăşoară în mod corespunzător. Participarea Românilor din Bucovina, Ardeal, România, Ungaria, egal zero. Mai mult în raport. Renney" (Angemessener Verlauf Putner kirchlicher Feier. Beteiligung seitens Bukowiner, Siebenbürger, Wallachier, Ungarn Romanen gleich null. Näheres berichtlich Renney). Ne pare rău că nu am putut găsi şi raportul lui Renney, pentru a vedea în ce fel a dovedit, că la Putna n'a fost nici un oaspe şi nu s'a întâmplat nimic.

La fel a raportat consistoriului şi protopopul Dimitrie Siretean. La ordinul guvernorului acest preot a fost trimis de consistor să ia parte la serbare, să observe tot ce se întâmplă şi îndeosebi să ia seama ce atitudine va avea egumenul, călugării şi preoţimea.

Dânsul scrie în raportul său, că la Putna a fost o „haotică învălmăşeală de oameni de toate rangurile, religiile, naţiunile, de ambele sexe, autohtoni şi străini, toţi umblând de colo până colo". S'au spus rugăciunile obişnuite şi s'au sfinţit obiectele aduse. La banchet dânsul n'a putut lua parte, ne mai găsind loc. Mâncarea şi băutura au fost de calitate proastă. Serviciul a fost foarte defectuos. S'au ţinut cuvântări, dar dânsul din cauza „sgomotului" n'a putut auzi nimic. Atâta doar s'a putut înţelege, că în privinţa „culturală" naţiunea . română se găseşte în urma celorlalte naţiuni din Europa. Românii trebuie să se deştepte din letargia în care se găsesc. Lucrul acesta se poate face prin înţelegere şi prin şcoală. Incolo banchetul s'a terminat foarte degrabă, din cauza ploii care început să cadă. Deci în rezumat: „Hramul bisericesc" s'a desfăşurat normal. Nu s'a întâmplat nimic extraordinar. „Toţi" au avut o atitudine politică ireproşabilă.

Congresul studenţilor români.

La Putna era să se ţină şi un congres al studenţilor români, primul congres de acest fel. Sunt unii scriitori cari atribuie lui Eminescu ideia congresului. Aurel Dumbrăveanu găseşte că Eminescu a fost primul care a exprimat ideia congresului studenţilor români [1]. Rădulescu-Pogoneanu în articolul său „Câteva pagini din tinereţa lui Eminescu" [2] se strădueşte să atribuie lui Eminescu meritul acestei idei. Lui îi răspunde I. Slavici în articolul întitulat „Serbarea dela Putna [3]. Şi acesta atribuie lui Eminescu ideia congresului. De fapt Eminescu propaga idea serbării comemorative, pentru a asigura ţinerea congresului studenţesc.

Nu credem că Eminescu a lansat ideia congresului studenţilor români. G. Dem. Teodorescu, corespondentul ziarului „Românul" din Bucureşti, unul din membrii comitetului aranjator, ne comunică, că ideia congresului se discutase pela anul 1868 între studenţii români din Viena. Se proiectase întâiu Sinaia ca loc de întâlnire. Dar în urmă ideia a fost dată uitării. Ea reapăru cu ocazia serbării dela Putna [4]. Or, la 1868 Eminescu încă nu se găsia la Viena. El sosi la Viena în Octomvrie 1869, iar două luni în urmă comitetul provizor publică apelul pentru serbarea dela Putna, zicând că hramul bisericesc s'ar potrivi „pentru improvizarea unui congres de studenţi români de pretutindene, de care ducem lipsă de mult timp". Iar în programa provizorie anexată apelului se zice, că la Putna, la sfârşitul serbării, va avea loc „un congres al studenţilor români academici de pretutindene". Programa congresului se va stabili mai târziu [5].

[1] „Adeverul literar" 1921 Iunie 5 pag. 4.

[2] Conv. lit. 1903 p. 297—328.

[3] Conv. lit. 1903, p. 923—926.

[4] „Românul" 1871 din 26 August şi urm.; faţă de cunoscuţi Em. nu vorbea decât de congresul studenţesc. El nu amintea de serbarea dela Putna. (Iacob Negruzzi: Amintiri din Junimea, Bucureşti, Viaţa românească, p. 269).

[5] Anexa N-l I.

Se pare că programa congresului nu a fost stabilită decât la Putna, în toiul pregătirilor pentru serbare. Atunci membrii comitetului s'au prezentat prefectului Renney cerând dreptul de a ţine la 29 August 1871 sub cerul liber, la Putna, o adunare. Se va discuta asupra următoarelor subiecte:

1. In ce direcţie trebuie să pornească generaţia prezentă, pentru a contribui la generalizarea culturii naţionale.

2. In ce fel se poate pune baza unei desvoltări economice la Români.

3. Când şi unde va trebui în viitor să se întâlnească tinerimea academică?

Renney a respins cererea pe motivul că între aranjatorii congresului se găsiau şi cetăţeni străini. Apoi nu e indicat locul unde se va ţine congresul. Afară de aceasta primul subiect care urmează să se supună discuţiei este prea general [1]).

Renney a interzis ţinerea congresului din două motive. Intâiu pentru a da tinerilor a înţelege că trebue să fie prudenţi, şi pe urmă pentru a putea raporta guvernului, că a oprit congresul. In sufletul său dânsul îl aproba [2]).

In urma refuzului lui Renney programa a fost schimbată. S'au stabilit subiectele de discuţie după cum urmează:

1. Prin ce s'ar putea întreaga junimea română academică desvolta omogen.

2. Prin ce ar putea generaţiunea prezentă contribui la generalizarea culturii.

3. In ce direcţiune să proceadă junimea română spre a crea condiţiunile unei desvoltări sigure şi permanente.

4. Care ram al desvoltării trebue să atragă mai cu deosebire atenţiunea junimii [3]).

In această formă programa a fost adoptată de prefectul Renney, iar ca loc de întâlnire s'a ales mânăstirea.

Luni seara, la 16/28 August, când publicul părăsi Putna, un număr de 30—35 studenţi, între ei membrii comitetului, apoi Gr. Tocilescu şi G. Dem. Teodorescu, se adunară în sufrageria

---

[1]) Anexa N-l XXIX.

[2]) Anexa N-l. XXIX.

[3]) Vezi dările de seamă asupra congresului în „Românul" 1871 din Aug. 26 şi urm. reprodus în „Albina" 1871 No. 74; Conv. lit. 1904 p. 29—48; Conv. lit. 1903 p. 310 şi urm.; „Junimea literară" 1909 p. 135—141.

mânăstirii. Când începu discuţia asupra primului subiect din programă, îşi făcu apariţia prefectul Renney. Tinerii îngălbeniră. Dar cu vorba blândă şi cu atitudinea cea mai binevoitoare Renney le spuse textual următoarele: „Deşi nu sunt preot, binecuvintez lucrările D-lor Voastre şi Vă las să discutaţi în toată libertatea".

In aceste condiţiuni deosebit de prielnice s'a ţinut congresul studenţesc, despre care Renney raportase la Cernăuţi că a fost oprit.

Studenţii au discutat întâiu în sufragerie, mai târziu ei s'au mutat în clopotniţă, unde discuţia, sau mai bine zis discuţiile, au urmat până la ora 2 după miezul nopţii. A doua zi, Marţi 29 August, discuţia s'a reluat. Nu s'a discutat decât primul subiect, adecă în jurul chestiunii, cum tineretul român s'ar putea desvolta omogen. Văzând că discuţia nu se termină, Eminescu a devenit impacient. Fiind singur cu Slavici, i-a spus acestuia: „Acela care vrea să facă ceva nu discută, ci lucrează... facem ce ştim şi lumea vine după noi" [1]).

Nu s'a ajuns la hotărâri precise şi obligatorii. Nu s'au formulat decât dorinţi. S'a emis ideia înfiinţării de societăţi pela toate universităţile unde se găsesc studenţi români. Societăţile studenţeşti româneşti vor avea un organ publicistic comun, de caracter literar şi ştiinţific. Acest organ va propaga: Naţionalitatea. S'a respins după o lungă şi inutilă discuţie formula: „Naţionalitea în limitele adevărului". Organul urma să apară la Viena. Se vor aranja congrese studenţeşti. Studenţii români din Viena urmează să execute aceste desiderate naţionale [2]).

După cum ştim, organul studenţesc n'a apărut. Asemenea a adormit pentru un timp lung ideia congreselor studenţeşti.

Marţi dimineaţa s'au mai efectuit ultimele plăţi. S'au plătit brutarii, măcelarii şi căruţaşii. La ora 12 din zi a fost masă comună la egumen.

Studenţii au părăsit Putna, Miercuri, în 30 August.

După serbare egumenul Ciupercovici raportă consistoriului că doreşte să trimită comitetului central dela Viena o adresă de

---

[1]) Conv. lit. 1904 p. 36.

[2]) „Albina" 1871 No. 74. S'au proferat la congres şi invective reciproce. (G. Călinescu: Viaţa lui Mihai Eminescu, Bucureşti 1932. Cultura naţională pag. 227). Cei prudenţi propagau unirea sufletească, căreia era să urmeze cea politică; extremiştii cereau unirea politică. Pentru aceşti din urmă serbarea dela Putna nu era decât un „paravan". (Slavici I.: Lumea prin care am trecut. Bucureşti 1930, Socec & Comp. pag. 63).

mulţumire. Consistoriul a consimţit, dar a cerut ca proiectul de răspuns să-i fie trimis spre cenzurare. După timp îndelungat, la anul 1873, Ciupercovici trimise consistoriului proiectul răspunsului. El mulţumeşte comitetului central pentru „aranjarea strălucită a festivităţei aniversarie în memoria de Dumnezeu însufleţitului fundatoriu al monastirei Putna Ştefan Vodă cel Mare". „Bucovina", zicea el „este întru adevăr mândră pentru că conservă în sânul său relicviile marelui bărbat al Românilor din Orient", iar conventul este fericit „de a fi custodele şi consérvatoriul unui tezaur mai preţios decât mii de mii de aur şi argint". Junimea academică română „floarea măreaţă a naţiunii şi a bisericii" merită toată lauda şi recunoştinţa [1]). Proiectul acesta a fost modificat de consistoriu, iar în Aprilie 1874 adresa de răspuns luă drumul Vienei. In ea Ciupercovici citează numărul ordinului consistoriului, cu care a fost împuternicit să răspundă, mulţumeşte comitetului central ca şi tuturor „Junilor români dela toate academiile şi universităţile române şi străine", şi exprimă „cea mai profundă, călduroasă şi cordială mulţămire şi recunoştinţă la toţi, care au conlucrat, sprijinit şi participat la acest generos, în analile istoriei naţionale purure grăitoriu, de ori şi care creştin român şi patriot imitaver tribut de recunoştinţă".

---

[1]) Arhiva mitropolitană Cernăuţi, dosarul 3830 din 1873, şi anexa N-l. XXXIII.

Incheiere.

La reuşita serbării dela Putna au contribuit patru factori: Studenţimea, egumenul mânăstirii Putna Arcadie Ciupercovici, prefectul de Rădăuţi Oreste Renney şi publicul român.

La Viena, într'un centru universitar străin, un număr mic de studenţi români, originari din provinciile româneşti ale Austro-Ungariei, lansă ideia serbării comemorative la mormântul lui Ştefan cel Mare. Ideia a prins şi după puţin timp toată studenţimea română, indiferent de universitatea la care îşi urma cursurile, aderă la ea. După două luni dela primul apel un singur gând stăpânea studenţimea română: serbarea dela Putna. Cu un devotament neobişnuit până atunci, studenţimea română despărţită de hotare politice şi grupată după interese regionaliste, se puse în slujba acestei idei colectând sume de bani şi trezind interesul publicului român.

Serbarea dela Putna nu ar fi putut fi aranjată în felul proiectat de studenţi, dacă egumenul mânăstirii Putna nu i-ar fi primit pe studenţi cu braţele deschise. O cât de mică opoziţie din partea lui, refuzul programei serbării sau numai a unei părţi a ei, ar fi periclitat întreaga serbare. Dar egumenul a dat dovadă de prudenţă şi de devotament pentru cauza românească. Faţă de autorităţile austriace dânsul accentua caracterul bisericesc al serbării, iar studenţilor le-a cedat iniţiativa, alcătuirea programei şi libertatea executării. Şi-a asociat pe studenţi ca dragi colaboratori admiţând ca aceştia să imprime serbării timbrul naţional.

Al treilea factor a fost prefectul Oreste Renney. Din corespondenţa oficială ce s'a angajat în jurul colaborării studenţilor la serbarea dela Putna între Viena — Cernăuţi — şi prefectura de Rădăuţi, a rezultat ca toată răspunderea pentru bunul mers al serbării s'o aibă prefectul Renney. El avea să veghieze ca serbarea să nu-şi piardă caracterul bisericesc obişnuit, şi iniţiativa serbării să nu treacă asupra studenţilor. Lor li s'a rezervat numai

rolul de privitori, ca şi publicului care urma să asiste. In urma acestor instrucţiuni, destul de precise, prefectul de Rădăuţi era în drept să sisteze toate lucrările şi să oprească desfăşurarea oricărui fast în decursul serbării. Dar prefectul Renney cu inima era de partea studenţilor, de partea neamului căruia cu mândrie aparţinea. Dânsul a găsit felul să dovedească guvernorului că procedează sever faţă de studenţi, nepermiţând nici o imixtiune a acestora, iar pe de altă parte i-a lăsat pe studenţi să facă pregătirile ce doriau după programa stabilită de ei şi puţin modificată de el. Prefectul Renney una raporta la Cernăuţi şi alta aranja la Putna. La Cernăuţi se ştia că s'au trimis pentru supraveghiere jandarmi, la Putna jandarmii, şase la număr, toţi Români, au fost puşi la dispoziţia comitetului studenţilor. La Cernăuţi s'a raportat, că congresul studenţilor a fost oprit, iar la Putna studenţii, adunaţi în congres, au fost binecuvântaţi de prefect. E evident: fără Oreste Renney serbarea dela Putna nu ar fi putut avea loc.

Publicul român a aderat dela început la ideia serbării. A sprijinit pe tineri şi mai mult atunci, când se ştia că fondul serbării este pierdut. S'au colectat sume de bani, s'au construit învelitoare şi flamuri. Publicul a aderat, fiindcă simţea că nu e vorba de serbarea unui singur strat social: studenţimea, nici de intreprinderea unei singure provincii româneşti: Bucovina, ci e vorba de prima serbare cu caracter panromânesc. Pentru prima dată naţiunea română era hotărîtă să se prăznuească pe sine însaşi. Ea a serbătorit amintirea unui erou naţional, s'a închinat in faţa unui mormânt de o potrivă de scump tuturor Românilor. S'a glorificat amintirea omului, care mai mult decât ori care altul este simbolul unităţii noastre naţionale.

Dar cu ce scop s'a făcut această serbătorire a trecutului nostru? Pentru ce publicul român de pretutindene, din România liberă ca şi din provinciile româneşti cari se găsiau sub stăpâniri străine, ţinea să glorifice trecutul nostru? A făcut-o, pentru că exista dorinţa, ca peste vicisitudinile prezentului să se tindă la un viitor mai bun. După consolidarea statului român, chestiunea română deveni acută. Nu se mai putea trăi în izolarea păgubitoare de până atunci, provincie de provincie, fiecare cu şcoala, tineretul şi mentalitatea ei. Ideia unităţii noastre naţionale era atât de vie, încât căuta puncte de sprijin pentru a evidenţia

asemănările între noi. Se vorbea de nivelarea Carpaţilor despărţitori de fraţi şi de omogenitatea educaţiei ce trebuia dată generaţiei nuoi. Aceste toate erau desiderate naţionale cerute de vreme. A fost necesară aranjarea unei serbări naţionale comune, pentru a evidenţia unitatea noastră naţională.

Serbarea dela Putna înseamnă inaugurarea timpului nou, a timpului care ne-a dat structura sufletească comună asiguratoare a vieţii noastre politice comune.

Dar ideia serbării dela Putna a fost lansată de fiii provinciilor româneşti supuse stăpânirilor străine. Orice s'ar spune, nu se va putea tăgădui, că studenţii ardeleni şi bucovineni au fost iniţiatorii acestei memorabile serbări. Ceea ce au făcut aceşti studenţi n'a fost decât un apel înduioşător adresat fraţilor lor din România liberă. Statul român a fost chemat să-şi împlinească misiunea care îi încumba, să centralizeze toată mişcarea românească. Ce rost avea dânsul, dacă mai perzista în indiferentismul său faţă de restul românismului. Erau mari dificultăţile vremii, dar dincolo de hotarele României politice, trăia o jumătate de neam, care simţea la fel şi care cerea să fie încurajată în lupta defensivă ce o purta. România a fost chemată la datorie.

Apelul a fost urmat pe deplin. România şi-a înţeles şi îndeplinit rolul. Infiinţarea „Ligii culturale“ şi inaugurarea unui curent literar unificator şi desrobitor de suflete a fost răspunsul ce s'a dat. Expoziţia generală dela 1906 a întrunit un moment într'o feerică înălţare sufletească pe reprezentanţii Românilor de pretutindene. Amândouă serbările, cea dela Putna şi cea dela Bucureşti, au fost precursorele epopeii sângeroase dela Mărăşeşti, când printr'o sforţare eroică s'au depărtat stâlpii de hotar cari de secole despărţiau fraţii de olaltă.

ANEXE.

I.

Viena, 1869 Decemvrie.

Apelul comitetului provizor din Viena.

Către fraţii şi comilitonii de la Universitatea român din ....

APELU.

Fiecare naţiune, care are conştiinţă de existenţa şi misiunea sa, pune preţ înainte de toate în memoria trecutului său. Popoarele şi indivizii depind de la trecutul lor, şi propăşirea adevărată este posibilă numai pe baza istoriei şi a rezultatelor câştigate; în istorie se manifestă puterea, direcţiunea şi spiritul unui popor, cari apreţuindu-se bine şi luându-se de îndreptariu, nu pot decât să producă fapte durabile şi să creeze un viitor ferice.

Sunt răstimpuri în viaţa unui popor, cari individualizează şi concentrează în sine, ca lumina într'un spectru, toate puterile şi preferinţele morale şi spirituale ale unei naţiuni; răstimpuri în care genul poporului se încorporează în bărbaţii lui aleşi. Faptele acestor bărbaţi sunt faptele geniului naţional, memoria lor proprietate a naţiunii; monumentele, ce li se ridică sunt semne de glorie a naţiunii întregi, care să arate posterităţii gradul de putere şi avântul spiritului naţional, să-i servească spre mândrie şi îmbărbătare.

Şi naţiunea română are un trecut şi ea are în istoria sa răstimpuri cum le au numai puţine din naţiunile europene. Părăsită de muma şi surorile sale, expusă şi bântuită de grosul incursiunilor barbare, înconjurată din toate părţile de neamici de moarte, îmbucătăţită şi împărţită de puternicii lumei, au ştiut a-şi elupta şi a-şi păstra existenţa şi originalitatea sa în decurs de aproape 2000 ani, au răsfrânt cu bărbăţie şi perseveranţă toate vremile ce o ameninţau cu absoarbere totală şi nimicire;

au perit însă acele valuri şi naţiunea română răspunde astăzi în mânia inamicilor ei prin un refren executat de 12 milioane de rosturi: „Exist, sum Română". Geniul naţiunii s'a arătat neînvingibil, învingător; s'a manifestat cu glorie şi mărire, lucrând dupa firea străbunilor noştri, cuceritorilor şi a cultivatorilor lumii. Epocele de nemurire ale lui Ştefan cel Mare şi Mihai sunt dovezi eclatante pentru aceasta.

Dar acea luptă îndelungată încă nu este dusă la capăt; tot atâţia neamici ca mai nainte ne ameninţă întregitatea şi existenţa tot cu acea înverşunare, ba cu arme mult mai cumplite decât ori şi când. Consolidarea naţională este ceea ce voim noi; împinşi fiind de boldul naturii şi de obligarea străbunilor noştri, pentrucă numai astfel ne vom putea împlini misiunea noastră în orient şi vom satisface dorinţelor date de provedinţă şi cerute de omenire; aceasta însă, datorinţa noastră, este fantoma de care se tem duşmanii noştri: Consolidarea noastră naturală nu voesc ei a ni-o concede cu nici un preţ. De au fost străbunii noştri în decurs de secoli bulevardul în contra barbarismului asiatic, de au fost eroii noştri scutul creştinătăţii şi apărătorii culturei cu arma în mână, este chemarea noastră de a fi astăzi şi pe viitor prima naţiune în orient prin cultură şi progres. Geniul naţional, firea şi locul, ne-o impune aceasta.

Deşi desfăcuţi unii de alţii în privinţa politică, ne uneşte totuşi aceeaş limbă, aceleaşi obiceiuri şi datine, aceeaş religiune şi credinţă politică şi socială, dela Tisa pân la Marea Neagră, dela Nistru şi pân la Balcan; scopul nostru comun nu fură(!) şi nici că vor fi în stare a-l împiedica nici politica străină, nici cursul timpului. Este însă o necesitate imperioasă pentru conlucrarea la acelaş scop, ca să ne coadunăm din toate unghiurile spre a ne cunoaşte unii pre alţii, a ne uni în cuget şi simţiri, a ne conţelege despre interesele noastre comune, pentru care suntem şi existăm, pentru progres şi cultura naţională.

Această necesitate a născut încă de mult ideia de o întrunire a Românilor din toate părţile într'o serbare naţională. Dar bărbaţii noştri de activitate sunt împovăraţi de greutăţile intereselor naţionale ardente, şi mai cu seamă sub împrejurările politice de astăzi nici că se poate cere dela ei ca să ia iniţiativa şi să îngrijească astfel de întrunire. Nu este deci dară aroganţă, ci din contra o datorinţă sântă, ca să iea asupra-şi efectuirea acestei

idei tinerimea română academică. Ea reprezintă per excellentiam viitorul naţiunii: „Unde este inima tinerimii, acolo sunt şi ideile viitorului“. O întrunire serbătorească a tinerimii române de pretutindeni nu este alta decât tipul ideii ce pătrunde cu atâta farmec şi putere inima fiecărui Român: Gloria naţională.

Spre acel scop s'a şi constituit în Viena un comitet provizor din studenţi români, carele lucră cu succes pentru efectuarea acelei idei, încât atinge tinerimea română de (!) universitatea de aice. După o cugetare serioasă a decis numitul comitet, ca acea serbare să se facă pe lângă observarea legilor respective de stat, să fie o adevărată manifestare naţională şi să se aranjeze de către întreaga tinerime română academică serbându-se în un loc eminent istoric. In urma acestora au fost părerea comitetului cumcă întrunind condiţiunile amintite va fi serbarea în chestiune mai demnă şi mai festivă, făcându-se la *mormântul lui Ştefan cel Mare* în mânăstirea Putnei (Bucovina) cu ocaziunea hramului bisericesc în ziua Sântei-Marii 15 (27) August. Motivele pentru aceste sunt:

a) Stefan cel Mare este primul erou naţional, epoca lui formează pagina cea mai strălucită din istoria română; prin faptele sale a devenit gloria şi fala naţiunii, încât cercetarea mormântului lui ar trebui să fie Mecca fiecărui Român. Cu toate astea încă nu i-a ridicat naţiunea un monument, încă nu se serbează nicăirea amintirea lui. O serbare naţională deci la mormântul lui Ştefan ar face chiar epocă în viaţa română şi ar da impulsul pentru ridicarea grabnică a unui monument demn de acest erou.

b) Bucovina este în privinţa geografică şi strategică sentinela românismului contra colosului nordic şi a părţilor lui etnografice; este încheietura care leagă România, Moldova şi Basarabia cu Maramureşul şi Transilvania. Această ţară este pământul clasic român, unde se petrecură fapte adânc tăietoare în viaţa românismului, de unde purcese consolidarea şi constituirea vieţei Moldovei, pământul în care zac osemintele lui Dragoş şi Ştefan cel Mare, mai fiecare părţi (!) deşteaptă în amintire fapte de nemurire ale unui seclu trecut. Dar aceasta ţară, mărgăritarul vechei Moldove, este inundată de elemente străine, ear fii şi moştenii ţării asupriţi şi persecutaţi. Poporul a uitat chiar de suvenirile sale naţionale, trebue dat impuls şi îmbărbătare.

c) Cu ocaziunea hramului se adună în acea mânăstire mulţime mare de popor şi de inteligenţă din toate părţile şi astfel ar fi înlesnită şi participarea publicului la serbarea în chestiune, ne mai amintind de timpul îndemânatec pentru călători, cum este el pe la finele lui August.

d) Ocaziunea întâlnirii la un hram bisericesc ar fi cea mai bună pentru *improvizarea unui congres de studenţi români de pretutindene de care ducem lipsă de mult timp.*

Pentru solemnitatea şi ponderositatea serbării în chestiune este necesar ca să se aranjeze să fie reprezentată la dânsa tinerimea română dela toate universităţile şi academiile unde studiază Români; aşa dară dela universităţile din Bucureşti, Iaşi, Paris, Viena, Turin, Berlin, Pesta, Pisa şi dela academiile din Sibiu, Oradea Mare, Cluj, Cernăuţi, Blaj, Arad.

Se vor învita mai departe ca oaspeţi toţi bărbaţii naţionali de renume, profesorii institutelor naţionale, clerul, inteligenţa şi nobilimea română din Bucovina şi se va îngriji ca să participe popor cât se poate de numeros.

Ca semn de pietate şi de amintire — ce va fi şi punctul de culminaţiune a serbării — se va depune pe mormântul lui Ştefan un present [1]) consacrativ (mormântul se află în lăuntrul bisericii, este simplu, piatra mormântală cu inscripţiuni slave, deasupra pietrii un arc elegant de marmoră). Cel mai potrivit present ar fi după părerea comitetului: O urnă antică română de argint cu inscripţiunea: „Eroului, Invingătorului, Spaimei neamurilor, Scutului creştinătăţii, Apărătorului culturei, Mândriei naţiunei române, Lui Ştefan cel Mare şi Bun, Junimea română academică, An. MDCCCLXX". Urna va fi învelită pe jumătate cu o flamură tricoloră de mătasă, care va spânzura depe mormânt până jos.

Spre efectuarea acestui present, precum şi pentru acoperirea speselor serbării, se vor deschide anume subscripţiuni în sânul fiecărei tinerimi numite mai sus. Contribuirile vor avea să fie solvite până la finea lui Aprilie 1870. Spre acest scop, precum şi pentru participarea la aranjarea serbării, de asemenea spre îndrumarea unei procedări solidare cu comitetul central carele va fi în Viena, va îngriji fiecare tinerime din locurile amintite ca să

[1]) cadou.

se emită din mijlocul său un comitet anume, căruia i se va încredinţa toată cauza.

Serbarea în chestiune neavând nici un scop ilegal sau subversiv, nu poate fi împiedecată şi n'are trebuinţă de a se prepara în secret.

In fine ca un ce provisoriu a formulat subscrisul comitet şi un program pentru serbarea în chestiune. Programul urmează alăturat aici.

Aducând aceste spre cunoştinţa voastră îşi ţine subscrisul comitet de o datorinţă sântă a apela la voi, onoraţi domni şi fraţi, şi a vă ruga ca să contribuiţi şi să faceţi să contribue toţi pentru realizarea acestei idei naţionale. Totodată vi se face cunoscut, cumcă acelaş apel s'a trimis la fiecare tinerime dela universităţile şi academiile amintite mai sus şi că decisiunile respective vi se vor comunica la timpul său. Adresa de corespondenţă pentru Viena: Gabriel Băleanu, candidat de profesor, Wien, Wieden, Mayerhofgasse Nr. 5, Thür 23 (epistolele numai recomandate). Declarându-se majoritatea locurilor, cătră cari s'a trimis acest apel, atunci se va procede fără întârziere la constituirea comitetului central din Viena, carele, în conţelegere cu comitetele locale de la universităţile şi academiile amintite, va avea să aducă la îndeplinire serbarea în chestiune.

Viena, în ziua Naşterii Mântuitorului **1869.**

Comitetul provizoriu:

Preşedinte: Petru Pitey, stud. în legi.
Secretar: Gabriel Băleanu, cand. de profesor.
In numele membrilor: Emil Cozüb [stud.] în legi.[1])

(Din ziarul „Traian" Bucureşti, Anul II. 1870 Ianuarie 10).

II.

Viena, 1869, Decemvrie.

Proiect de program pentru serbarea naţională la mormântul lui Ştefan cel Mare la 15 (27) August 1870.

1. Indată după liturghie în ziua Sântei Marii se va decora mormântul lui Ştefan cel Mare cu cununi de flori şi cu lauri şi se vor aranja în simetrie cel puţin 70 făclii tricolore.

1) A fost tipărit greşit: Cosabust.

2. La prânz în trapeza mânăstirei va ţinea preşedintele comitetului aranjator o cuvântare amăsurat locului şi scopului şi va învita pre oaspeţi la ceremonia sânţirii presentului consacrativ.

3. La 5 ore după prânz va începe ceremonia şi adecă:

a) Se va depune presentul învelit pe o masă înaintea bisericei.

b) In un semicerc îndărătul mesei se vor posta membrii comitetului în gală, având fiecare tricolorul naţional şi ţinând în mână câte o cunună de flori şi câte o făclie, toţi ceilalţi tineri vor cuprinde loc în dreapta şi în stânga mesei, ear publicul va ocupa locul dinaintea şi îndărăptul mesei.

c) Trei preoţi în ornate vor împlini actul sânţirii.

d) Trei salve vor anunţa finirea ceremoniei bisericeşti, ear horul (corul) teologilor va cânta un imn religios.

e) Apoi se va ţinea depe tribună cuvântarea festivă, în decursul căreia se vor aprinde făcliile dela mormânt.

f) După cuvântare se va înălţa presentul în vederea publicului de către trei tineri din semicerc, din care unul va ceti inscripţiunea cu voce înaltă.

g) Sub sunetul clopotelor va fi dus presentul cu pompă şi în ordinea statorită de comitet şi depus pe mormânt.

h) După depunere va executa horul în biserică un imn compus anume spre acest scop.

i) La banchetul ce va urma se vor ţinea din partea tinerimei toaste şi cuvântări, numai conform ordinei statorite de comitet în conţelegere cu egumenul mânăstirei.

4. A doua zi, ertând împrejurările, se va improvisa afară de mânăstire un *congres al studenţilor români academici de pretutindene: programul congresului îl va avea să-l stătorească comitetul aranjator al serbării.*

Comitetul provisor:

Preşedinte: Petru Pitey, stud. în legi.
Secretar: Gabriel Băleanu, cand. de profesor.
In numele membrilor: Emil Cozub, stud. în legi.

(Din ziarul „Traian" Bucureşti
Anul II, 1870 Ianuarie 10).

III.

Viena, 1870, Martie.

Apelul comitetului central din Viena.

Onorab. Domnule!

Pentru prima oară junii români dela toate academiile şi universităţile române şi străine au decis a se întruni la o comună serbare românească pre pământul cel clasic al Bucovinei.

Acolo între murii monasteriului dela Putna zac de trei secole şi mai bine sacrele oseminte ale unui erou român, carele cu braţul său puternic a fost cel mai mare apărători (!) al românismului în Orient şi al civilizaţiunei creştine în secolul XV. El a înfrânt incursiunile barbare, nu numai spre gloria şi fericirea naţiunei române, ci şi spre binele Europei întregi.

Ştefan cel Mare este acel brav şi mormântul lui e locul sfânt la care voesc să alerge fiii „mamei noastre văduvite", ca să depună în numele ei tributul de recunoştinţă şi pietate ce de mult îi datoreşte; la mormântul lui Ştefan fiii naţiunei române îşi vor pleca genunchii şi vor săruta fierbinte ţărâna străbună — „de al său curaj, virtute şi vom aduce aminte şi ei patriotismul de acolo îl vor învăţa" — cum exclamă poetul filoromân.

O urnă antică romană de argint cu inscripţiune istorică va fi unicul dar, pre care junimea română academică îl va depune în memoria gloriosului principe pre mormântul lui în ziua Sântei-Marii, an 1870.

Tot Românul va fi învitat să asiste la această serbare măreaţă „când fiii de un sânge se leagă între sine...... a nu lăsa pradă mărirea străbună..." — fiecare bărbat al naţiunei noastre, suntem convinşi, va sprijini cu căldură iniţiativa junilor români.

Cu deplină încredere ne adresăm dar cătră toţi inteligenţii [1]) patrioţi români şi cu deosebire către D-Voastră, Domnule, şi Vă rugăm: Să conlucraţi în cercul D-Voastre spre realizarea acestei idei, să daţi sprijinul moral şi material junimii române ca să poată aranja o festivitate demnă de poporul român.

---

[1]) intelectualii.

Domnule! Lumea civilizată caută astăzi cu aşteptare la poporul român. Să demonstrăm lumei, că geniul poporului nostru viează, să-i arătăm, că naţiunea noastră înţelege misiunea sa în momentul când ştie să pretinească [1]) şi să glorifice faptele marilor săi bărbaţi.

In numele comitetului central:

Preşedintele:	Casariul:	Secretariul:
Nic. Teclu.	Petru Pitei.	M. Eminescu.

P. S. Contribuirile făcute pentru scopul serbării, a cumpărării urnei consacrative ş. c. l. se vor publica la timpul său. De cumva ar prisosi vre-o sumă oare care, acea se va întrebuinţa pentru scopuri naţionale binefacătoare, după cum se va decide la faţa locului.

(Din ziarul „Federaţiunea", Budapesta 3 Iunie=22 Mai 1870 p. 188 şi Curierul de Iassi No. 42 din 31 Mai 1870).

IV.

Bucureşti, 1870, Mai 7.

Comitetul studenţilor din Bucureşti roagă să se restitue listele de subscripţie împreună cu sumele incasate.

Toţi domnii cari au primit primele liste de subscriere (dela 1—50) în favoarea serbării studenţilor în memoria eroului Ştefan cel Mare sunt rugaţi să binevoiască a se grăbi cu trimiterea lor la adresa „Ştefan Mihăilescu, gimnaziul Lazăr" împreună cu colectele respective, că în urmare să se poată înainta fără întârziere sumele incasate la comitetul central din Viena.

Se vor publica numele tuturor domnilor cari au binevoit a contribui precum şi întrebuinţările ce s'au făcut de sumele incasate după darea de seamă ce se va trimite din Viena.

Comitetul Universităţii din Bucureşti.

(Din ziarul „Românul" Bucureşti 1870 Mai 9 p. 399).

---

[1]) răspândească.

V.

Viena, 1870, Mai 25.

Apelul tinerimii române din Viena.

In 15/27 August 1870 se împlinesc 400 de ani, de când monumentul cel mai sacru de glorie şi pietate strabună, mânăstirea Putna, fu sânţită în onoarea prea curatei ficioare Maria de către Ştefan cel Mare. Tot pe atunci cade şi aniversarea de patru secole, de când acest mare şi prea meritat erou a proces la realizarea consolidării naţiunii române ca un bulevard tare în contra barbarismului asiatic şi în favorul civilizaţiunii europene.

Este cunoscut îndestul din diferitele jurnale naţionale, cumcă tinerimea română academică de pretutindeni a decis să aranjeze în acea zi memorabilă o serbare seculară în mânăstirea Putna (Bucovina) cu o solemnitate demnă de măreaţa umbră şi memoria primului nostru erou naţional.

Ingrijirea şi realizarea serbării este încrezută comitetului central ales pentru acest finit (scop) de tinerimea română din Viena. Dar o realizare demnă a acestei idei religioase şi tot odată şi naţionale depinde în cea mai mare parte dela concursul şi sprijinul moral şi material al întregii naţiuni.

Publicând sumele incurse până acuma pentru scopul acestei serbări, ne luăm libertatea a apela către toţi Românii bine simţitori, rugându-i ca să sprijinească această intreprindere a tinerimii române. Indeosebi rugăm pe confraţii noştri academici şi pre toţi acei p. t. domni la cari ne-am adresat deja privatim în acea cauză, ca să binevoiască a grabi cu ajutoarele sale. Despre contribuirile incurse precum şi despre modul întrebuinţării lor se va da seamă exactă la timpul său, eară prisosind o sumă oare care se va dedica pentru scopuri naţionale binefăcătoare.

In numele comitetului central:
Preşedintele: Nic. Teclu.
Secretarul: Gabriel Băleanu.
Casarul: Petru Pitei.

(A fost publicat în „Albina“ Pesta, 1870 Mai 17/29 N-l. 40; ‚Telegraful român“ Sibiiu, 1870 Mai 28 = Iunie 9, N-l. 42; Curierul de Iassi 1870 Mai 24 N-l. 40).

VI.

Viena, 1870, Mai 30.

Comitetul central din Viena cătră doamna Maria C. A. Rosetti. Roagă să îndemne doamnele române din Bucureşti să efectueze o învelitoare pentru mormântul lui Ştefan cel Mare.

Prea stimată Doamnă.

Junimea academică română dela 17 academii, aflatoare parte în Austria, parte în străinătate, după cum poate ştiţi deja, a decis a realiza în anul acesta în ziua de St. Maria c. v. o sărbătoare la mormântul nemuritorului şi gloriosului nostru erou Ştefan cel Mare, a cărui oseminte zac în Bucovina în mânăştirea Putnei. Cu această ocaziune se va depune pe mormant o urnă votivă de argint. Urna va fi adornată cu o învelitoare decorativă.

Pentru realizarea acestora s'a constituit un comitet central în Viena care deja a facut progresele cele mai ımbucuratoare întru aducerea la îndeplinire a sublimului şi per excellentiam naţionalului scop. Venind în şedinţa din 19 Mai a. c. a comitetului central pe tapet chestiunea învelitoarei, comitetul central ridică la conclus propunerea făcută, ca adică: învelitoarea decorativă a urnei să fie făcută de mâna doamnelor române, considerând ca prin aceasta comitetul central îşi face numai datoria sa oferindu-le prin această ocaziune de a lua parte activa la serbarea proiectată.

Conform deci conclusului comitetului central ne luam libertatea a Vă adresa următoarea rugăciune umilita:

Prea stimată Doamnă! Considerând momentuositatea serbării dela Putna, comitetul central Vă roagă ca pe o adevărată matronă română, ce să binevoiţi a lua iniţiativa şi conchemând un consiliu de doamne române să propuneţi lucrarea învelitoarei decorative, ce se va depune pe urna votivă, şi a sprijini această propunere cu toate forţele morale şi materiale de cari dispuneţi.

Comitetul central nutreşte viia speranţă, că doamnele române din Bucureşti nu vor întârzia un singur moment de a îmbrăţişa cu căldură aceasta propunere, ce le oferă ocazia favorabilă de a-şi manifesta amorul de patrie şi conştiinţa sublimei

misiuni, ce o au ca femei adevărat române de a proba în faţa lumii întregi că femeea română de astăzi mai păstrează încă suvenirea străbunelor sale, a acelor matroane virtuoase a Romei eterne, care când era vorba de a se ridica un monument triumfal vre unui erou al „Poporului Roman“, îşi sacrificau chiar şi giuvaerele aruncându-le în cuptorul de topit al artistului însarcinat cu crearea acelui monument.

Suntem convinşi, că femeea română de astăzi nu va fi mai puţin iubitoare de gloria naţiunii sale şi mai puţin geloasă de misiunea civilizatoare de cât erau străbunele ei.

Repetând încă odată călduroasa şi umilita noastră rugăciune, aşteptăm cu nerăbdare răspunsul despre succesul ce-l va fi avut propunerea comitetului central la doamnele române din Bucureşti, despre care nu ne îndoim că va fi primită.

Pentru clarificare, ne luăm libertatea a Vă comunica câteva date referitoare la forma şi mărimea învelitoarei dorite. Ea are să fie de mărimea unui metru şi 2 cm. în patrat. Atât alegerea stofei cât şi înfrumuseţarea ei rămân lasate la bunăvoinţa Domniei Voastre. Terminul până la care putem aştepta s'a fixat pe 15 Iulie a. c.

Primiţi, Doamna mea, expresiunea deosebitei stime şi considerări ce V-o păstrăm.

Preşedintele comit. central: Nic. Teclu.

Secretar: Ieronim G. Bariţiu.

(Din ziarul „Românul“ 1870, Mai 30. pag. 463).

VII.

Iaşi, 1870, Iunie 18.

Apelul doamnei Elena Istrati cătră doamnele române din Iaşi.

Apel cătră damele române.

Primind o adresă — ce se publica mai la vale — dela comitetul central din Viena pentru serbarea la mormântul lui Ştefan cel Mare, subsemnata a şi deschis o listă de subscriere spre a se face o învelitoare decorativă a urnei ce se va depune

pe mormântul lui Ştefan cel Mare în ziua de 15 August viitor şi roagă cu căldura pe damele române ca să binevoiască a contribui la această operă naţională şi patriotică.

Sunt sigură că femeile române vor proba şi cu astă ocazie ca sublimele sentimente de patriotism a mumei eroului nostru sunt adânc întipărite în inimile lor. Misiunea noastră în această epocă de regenerare a României ne impune datoria de a participa la lucrările care tind la afirmarea naţiunei române.

Subscrierea se face la domicilul subsemnatei, strada Carol, până la Iulie viitor, şi spre a se putea efectua mai repede această operaţiune, rog ca şi alte onor. dame să binevoiască a se însărcina cu formarea de liste parţiale de subscriere pe care vor binevoi a ni le comunica în läuntrul citatului termin.

Elena Istrati.
(Curierul de Iassi, anul III. 1870 Iunie 18 N-l. 47).

VIII.

Rădăuţi, 1870, Iunie 25.

Prefectul de Rădăuţi Oreste Renney raportează Guvernorului Bucovinei că la Putna se proectează o mare serbare naţională.

Hochlöbliches K. K. Landes-Präsidium.

Zahl 30/A. V. Wie es auch bereits durch die romanischen Zeitungen allgemein verlautbart worden ist, beabsichtigt die in Wien studierende romanische Jugend den vierhundertjährigen Bestand des Klosters Putna am 27 August l. J. d. i. am griech.-oriental. Maria Himmelfahrtfeste, zugleich Fest der Klosterkirchweihe, in Putna auf die feierlichste Art zu begehen.

Zu diesem Zwecke hat sich in Wien ein eigenes Comité gebildet, welches ein Programm ausgearbeitet und selbes dem hohen Ministerium vorgelegt haben soll.

Da diese kirchliche Feier zweifelsohne sich großartig gestalten dürfte, da zu derselben Theilnehmer aus allen Ländern, in denen Romanen wohnen, herbeiströmen werden, diese Feier möglicherweise auch über die Grenzen eines gewöhnlichen

Kirchweihfestes hinübergreifen könnte, so wage ich es, das hohe K. K. Landes-Präsidium ehrfurchtsvollst zu bitten, mir diesbezüglich die nöthigen Instruktionen baldigst ertheilen zu wollen.

Das Programm selbst bin ich dem hochlöblichen K. K. Landes Präsidium mitzutheilen nicht in der Lage, weil mir die romanischen Zeitungen nicht zu Gebothe stehen, selbes befindet sich aber in den in der Bibliothek des Vereins für romanische Literatur und Kultur erliegenden Zeitungen.

Der K. K. Bezirkshauptmann

Renney.

IX.

Cernăuţi, 1870, Iunie 30.

Apelul doamnelor române din Bucovina pentru colectarea sumei necesare confecţionării unei învelitoare pentru mormântul lui Ştefan cel Mare.

Prea stimată doamnă.

După o împărtăşire din partea comitetului îngrijitoriu respectiv din Viena, sosită noauă în zilele din urma anul e(xistent) junimea academică romînă dela mai multe Academii aflatoare parte în Austria, parte în străinatate, au hotarît a celebra în anul acesta, în zioa de Sfînta Maria, 15 27 August, o sărbare la mormântul lui Ştefan cel Mare, ale carui oseminte zac in ţara noastra în Monastirea Putna. Cu această ocaziune se va depune pe mormînt o urnă votivă de argint. Ear urna va fi înzăstrata cu o învălitoare decorativă.

Pentru a se realiza aceste, s'a constituit comitetul sus numit în Viena care ar fi facut pân acum pregatirile posibile.

Acest comitet central din Viena pentru sarbarea la mormântul lui Ştefan cel Mare apelează acum prin scrisoarea atinsă la generositatea şi simţemintele naţionale ale doamnelor din Bucovina rugîndu-le de a sprijini această întreprindere oferind Domnielelor din partea sa învălitoarea decorativă.

Cu bucurie răspundem la învitarea ce ni se face de a va împărtăşi D.-Voastră acest apel, fiind noi încredinţate ca este de

ajuns, de a-l aduce numai la cunoştinţa doamnelor din Bucovina spre a i se asigura un rezultat favorabil.

Comitetul pofteşte ca învălitoarea aceea să fie de marimea unui metru şi 20 de centimetri în cuadrat. Atât alegerea stofei, cît şi înfrumuseţarea ei este lăsată la bunăvoinţa doamnelor. Terminul pînă la care comitetul din Viena poate aştepta s'a fixat de el pîn la sfîrşitul lui Iulie a. c.

Cu privire la scurtimea timpului, noi propunem a se face pentru acest scop o supscripţiune din partea doamnelor din Bucovina, poftindu-Vă pe D.-Voastră cu onoare, ca să binevoiţi a aduna în cercul cunoscutelor D.-Voatre daruri băneşti şi a trimite către doamna Br. Ana Vasilco, sau către doamna Br. Maria Criste aflătoare amîndoue în Cernăuţi. Ear confecţionarea unei învălitoare demne şi potrivite s'au comandat îndată nemijlocit la Viena.

Doamnele din Bucovina s'au deosebit purure prin simţemintele şi sacrificiile lor patriotice; nu ne îndoim aşa dară că se vor însoţi prin subscrierea propusă, cu pioasă recunoştinţă şi mulţămire sufletească, la serbarea de amintire a eroului şi binefacătorului nostru; amintire de glorie neperitoare şi de mîndrie naţională.

Primiţi, prea onorată doamnă, espresiunea deosabitei noastre stime şi consideraţiuni.

Cernăuţi, în 18/30 Iunie 1870.

Baroana Ana Vasilco.
Baroana Maria Criste.
Catinca de Gafenco.
Catinca de Giurgiuvan.
Eufrosina Hurmuzachi.

(Din Arhivele Statului Cernăuţi actele prezidiale 1870 N-l. 1528).

X.

Viena, 1870, Iulie 1.

Comitetul central din Viena către Astra din Sibiu şi Societatea pentru cultură din Cernăuţi. Roagă sprijin material pentru a putea aranja serbarea dela Putna.

Onorat comitet!

Tinerimea română academică de la universităţile şi academiile din ţară şi străinatate s'au decis încă la începutul anului curinte

a aranja o serbare de amintire la mormântul lui Ştefan cel Mare pe ziua de 15/27 August 1870 în mânăstirea Putna (Bucovina). Scopul serbării este de o parte amintirea seculară de 400 ani de la sânţirea acelui monument de glorie şi pietate strabună (Putna), iar de alta efectuirea unei conţelegeri şi păşiri solidare a întregei junimi rom. acad. în causele progresului şi a culturei naţionale. Momentul dintâiu au crezut tinerimea aranjatoare a-l ajunge prin o festivitate religioasă-naţională, al cărei punct de culminaţiune va fi depunerea pe mormântul lui Ştefan a unei urne consacrative de argintu în stil antic roman —, al doilea prin ţinerea unui congres al studenţilor academici, a doua zi după festivitate.

Subscrisul comitet însărcinat cu realizarea serbării de 17 universităţi şi academii, n'au lăsat neîncercat nemic, pentru de a străpune în faptă această idee salutară — şi se credea cu atâta mai sigur de un succes splendid, de oarece causa fu primită deja la început cu entusiasmul cel mai viu în toate ţările române şi de toţi bărbaţii binesimţitori fără diferinţă de coloare.

Insă cu toate aceste până acuma încă nu ne vedem sprijiniţi de naţiune în modul aşteptat. Căci au incurs spre acest scop de abia 1800 florini v. a. în cea mai mare parte dela studenţi, pecând o realizare deamnă a ideii recere cel puţin 5000 fl. v. a. Urna singur costă 1300 fl. şi neputând dispune de mijloacele necesare pentru aranjamentul cuviincios, ne-am vede nevoiţi a revoca serbarea, care lucru, după părerea noastră, n'ar servi naţiunei spre onoare.

Implinindu-ne deci datorinţa ne luăm libertatea a ne adresa anume cătră Domnia Voastră, cari privighieţi cu atâta zel şi abnegaţiune asupra causelor naţionale şi patriotice din nefericita Bucovina, rugându-vă cu toată stima şi ardoare ca să sprijiniţi şi să faceţi să fie sprijinită materialminte intreprinderea junimei române cu toată influenţa Domniei Voastre. Prin grabnicul concurs ce nu ne îndoim că veţi da acestei cause excelent patriotice şi de mare importanţă pentru cultura naţională, vom fi puşi în stare de a realiza serbarea la timpul prefipt, şi în urmările salutare ce le va involva neapărat veţi afla cele mai frumoase

mulţumite şi satisfacerea cea mai curată. Primiţi, prea onoraţilor Domni, espresiunile noastre de stimă şi devoţiune.

In numele comitetului central:

Preşedintele: Nic. Teclu.

Secretariul: Gavriil Băleanu, stud. filos.

Casariul: Petru Pitey.

Adresa: Nic. Teclu, Wien, Hotel National:

(Din arhiva Societăţii pentru cultură 1870 N-l. 55).

XI.

Cernăuţi, 1870, Iulie 8.

Guvernorul Bucovinei ordonă prefectului de Rădăuţi Oreste Renney să supraveghieze serbarea dela Putna.

Auf den Bericht vom 25. Juli 1870 Zahl 30/A. V. finde ich zu bemerken, daß nach § 5 des Gesetzes vom 15. November 1867 über das Versammlungsrecht wohl kirchliche Versammlungen und Wahlfahrten, wenn sie in hergebrachter Weise stattfinden, gestattet sind, daß aber die beabsichtigte Volksversammlung in Putna um so mehr eine behördliche Überwachung benöthigt, als viele Fremde daran Theil nehmen sollen und auch eine nationale Feier des Andenkens Stefan des Großen mit beabsichtigt wird.

Indem ich mir diesen Umständen nothwendige weitere Weisungen vorbehalte, fordere ich Sie auf, die Vorbereitungen zu diesem Feste im Auge zu behalten und mir über jede wichtigere Wahrnehmung sogleich zu berichten.

XII.

Bucureşti, 1870, Iulie 9 (21).

Societatea „Românismul“ laudă comitetul din Viena şi promite sprijin.

Societatea „Românismul“ D-lui Nicolai Teclu, preşedintele comitetului central din Viena pentru serbarea la mormântul lui Ştefan cel Mare.

Domnule Preşedinte,

No. 94. O societate, a cărei ţintă este tot ce concurge la susţinerea şi înflorirea românismului, nu are nevoie de a Vă spune cât de profund a fost, în sânul său, resunetul la apelul D-Voastre pentru măreaţa serbare comemorativă, la mormântul lui Ştefan cel Mare.

Acest entuziasm n'a fost însă fără un amestec de durere, văzând plângerea D.-Voastre de puţinul sprijin material, pe care l-a aflat o ideе atât de naţională.

Şi societatea noastră încă nu s'ar putea făli până acum de o prea mare încurajare, scuzând însă o asemenea răceală din partea naţiunii prin mulţimea preocupaţiunilor de zi în aceste momente de criză.

Mic este dar obolul pe care îl putem depune trimiţind acum — într'un grup la aceeaş adresă — suma de una suta lei noi, după decisiunea adunării societăţii, în şedinţa ei generală dela 1 Iulie curent; dar nu ne îndoim că celelalte societăţi române de dincoace de Carpaţi, destul de numeroase şi cu mult mai vechi decât a noastră, grăbindu-se a urma pe aceeaş cale, contribuţiunea totală va deveni suficientă pentru completarea neajunsului, de care Vă plângeţi.

Primiţi etc.

Comitetul:

Preşedinte: B. P. Hasdeu.
Vice-preşedinţi: Ion A. Brătescu, Ştefan C. Mihailescu.
Secretari: G. Dem. Theodorescu, Gr. G. Tocilescu, T. P. Rădulescu.
Casier: N. Ath. Poppovici.
Membrii: Dem. S. Ursianu, D. C. Ollănescu.

(„Românul" XIV din 1870 Iulie 11)

XIII.

Sibiu, 1870, Iulie 26.

Asociaţiunea din Sibiiu răspunde comitetului serbării.

Onoratului

Comitet central al Junimei române academice.

N-l. 3. Comitetul Asociaţiunii transilvane române în şedinţa sa de astăzi luând la pertractare serioasă hârtia venerabilului comitet central al Dv. 1 Iulie 1870 prin care se cere şi concursul acestui comitet în favoarea realizării salutarului scop naţional intenţionat prin serbarea memoriei scumpe a eroului naţional Ştefan cel Mare, cu privire la amintita hârtie a decis a se referi, cumcă deşi acest organ al Asoc. e rezolut a face toate câte îi stau prin putinţă în interesul opiniatei cauze: totuşi după ce dânsul e strâns legat de bugetul preliminat de adunarea gen., şi peste cifrele defipte de aceiaşi nu e competent a trece pe lângă toată bunăvoinţa sa, nu se află în poziţiunea plăcută a putea concura în acest mod în ajutorul scopului indigitat, decât a recomanda cu toată căldura procsimei adunări generale considerarea respectivei cereri.

Din şedinţa extraordinară a Comitetului Asoc. ţinută la 26 Iulie 1870.

I. Mani.

(Din arhiva „Astrei" Sibiu).

XIV.

Mânăstirea Putnei, 1870, August 4 (Iulie 23).

Egumenul Arcadie Ciupercovici raportează Consistoriului ortodox din Cernăuţi, că membrii comitetului din Viena intenţionează să ridice o hală festivă.

Hochwürdiges bischöfliches Consistorium!

Vor einigen Tagen kamen klosterorts zwey Mitglieder des Wiener Central Comitées, wie es aus dem Zeitungsblatte bekannt

ist, und eröffneten ihren Entschluß, daß sie behufs des Empfanges der Gäste am 15 27 August l. J. eine Festhalle zu bauen gedenken, was Einem hochwürdigen Consistorium pflichtgemäß und ehrfurchtsvoll berichtet wird.

Arcadie Ciupercovici.
igumen.

XV.

Putna, 1870, 25 Iulie = 6 August.

Arcadie Ciupercovici, egumenul Putnei, cere consistoriului mitropolitan din Cernăuţi un sprijin bănesc.

Hochwürdiges bischöfliches Consistorium.

Mit Bezug auf den hohen Consistorial Erlaß de dato 4/16 Juli l. J. Zl. 3416 berichtet das gehorsamst gefertigte Kloster Einem hochwürdigen bischöflichen Consistorium, daß die Romanen von der Abhaltung ihrer hierklösterlichen Nationalfeyer aus Anlaß der nunmehrigen Kriegsereignisse zurückgetreten sind, und demzufolge keine diesbezüglichen Vorbereitungen vornehmen; mit Hinblick aber auf den Umstand, als das Puthnaer-Kloster im Jahre 1470 mit den hiefür bestrittenen Auslagen unseres größten Landeswohlthäters und gefeyertsten moldauischen Fürsten am heiligen Mariahimmelfahrtstage ausgeweiht wurde, deshalb der gedehmüthigste Convent Pflicht und Dankbarkeits-gemäß in Anerkennung des im Innern dieser Klosterkirche ruhenden Gründers — die 400 jährige Kirchenfestlichkeit abzuhalten moralisch genöthigt bleibt, so erlaubt sich derselbe die berücksichtigungswürdige Bitte Einem hochwürdigen Consistorium zu unterbreiten, womit Hochwürdig Selber zur Realisierung des kirchlich-religiösen Aktes, den sehr niedrig gegriffenen Betrag von wenigstens 500 Gulden ö. W. aus dem gr. or. Religionsfonde erwirken wollen, als darin auch die Abhaltung der vorzunehmenden Exegesen für den hohen Stifter und die Servierung eines Gastmahles für das

klosterorts versammelte Volk mitinbegriffen ist, — denn in negativen Falle, erwägend die Ausführung des unausbleiblich obberührten Vorhabens, erwägend den Empfang für eine zu erwartende große Anzahl besuchender Gäste anderer Stände behufs Betheiligung an der 400 jährigen Erinnerung der hierklösterlichen Kirchweihfestlichkeit, erwägend endlich die bekannt sehr karge Mönchsdotation — der gehorsamst gefertigte Convent in die größte Empfangsverlegenheit zum Nachtheile des Ansehens und Würde dieses ansehnlichsten und reichsten Klosters Moldo-Romaniens und Buccowinas, versetzt und nebstbei demselben die empfindlichste Kränkung verursacht werden könnte — welche demuthsvoll selber mit Hinblick auf den Wahrheitsumstand, als dieses Kloster 59 Güter im gr. or. Religionsfonde besitzt, mithin den esentiellen Theil des fraglichen Vermögens ausmacht — nicht verdient.

Arcadie Ciupercovici.
Igumen.

XVI.

Viena, 1870, August 8.

Teclu, preşedintele societăţii academice române din Viena, comunică publicului român, că serbarea dela Putna se amână pentru anul 1871.

TELEGRAMU

Redacţiunii „Albina“ la Pesta, la 10 ore a. d. m.

Comitetul central pentru serbarea la mormântul lui Ştefan cel Mare faţă cu situaţiunea actuală critică a decis amânarea festivităţei pe 15/27 Augustu 1871.

Preşedintele Teclu.

(Din „Albina“ Pesta, 29/7=10/8 1870 No. 64, „Federaţiunea“ 1870 din 10 8=29/7).

XVII.

Rădăuţi, 1870, August 12.

Membrii delegaţiunii din Putna comunică publicului că la ordinul comitetului central lucrările la Putna au fost sistate.

Comitetul central — carele dela 27 Iulie st. n. rămăsese în Viena cu autoritatea reprezentativă, administrativă şi executivă de conclusele anterioare, însă pentru deciziuni principale nouă numai ca factor coordinat cu delegaţiunea de 5 inşi, trimisă la Putna din sânul comitetului pentru prepararea celor necesarie spre efectuirea serbărei — a decis în 5 August a. c. ca serbarea seculară dela mormântul lui Ştefan cel Mare să se amână până la Sânta-Maria anului venitor.

Spre a întimpina orice neînţelegeri şi imputări, ivite deja în onor. public român precum şi între colegii şi comilitonii noştri academici, ne vedem constrânşi a clarifica puţin acel conclus de amânare.

Conclusul de amânare s'a făcut de comitet fără conţelegerea şi învoirea delegaţiunei. Mijloacele necesarii pentru realizarea serbării erau deja adunate în îndestulare (banii depuşi în Cassa de păstrare din Viena), lucrările preparative se aflau în cursul cel mai îmbucurător, poporul şi inteligenţa din Bucovina şi din părţile învecinate se pregătesc pretutindeni de purcedere şi asistare la serbare, străinii rău-voitori turbau de supărare pentrucă prin intrigile lor nu puteau pune nici o piedică acestei mari şi legale festivităţi — când deodată ne sosi dela prezidiul comitetului notificarea telegrafică a conclusului de amânare. Văzând în urmă că nu se mai pot revoca cele întâmplate în Viena, am sistat lucrările începute, cu toate că convingerea noastră era în contra unei amânări pela anul, tocmai din cauze politice, materiale şi înainte de toate morale.

Implinindu-ne deci dară datorinţa faţă cu noi înşine, cu onor. public şi comilitonii noştri, n'avem altă dorinţă şi rugăminte mai fierbinte, decât ca interesul şi căldura cu care a îmbrăţişat naţiunea până acuma ideia sublimă şi naţională a serbării să rămână întreagă şi neslăbită până la realizarea ei dela anul.

Membrii delegaţiunii:

Emanuel Logoteti, Gabriel Băleanu, Ioan Volcinschi.

(Curierul de Iassi 1870 Anul III. No. 66 din 9 August).

XVIII.

Rădăuţi, 1870, August 31.

Prefectura de Rădăuţi raportează guvernorului Bucovinei în ce fel a decurs serbarea dela Putna.

Hochlöbliches k. k. Landespräsidium.

Mit dem Erlasse vom 8. Juli l. J. Zahl 1064/pr. hat das hochlöbliche k. k. Landespräsidium angeordnet, auf die nationale Feier, welche gelegenheitlich der kirchlichen Ablaßfeier im Kloster Putna hätte stattfinden sollen, unausgesetzt ein wachsames Auge zu haben.

Wiewohl nun, wie dem hochlöblichen k. k. Landes Präsidium unterm 10. August l. J. Zahl 33/A. V. ergebenst berichtet wurde, die obgedachte nationale Feier vom bezüglichen Comité auf spätere Zeiten vertagt wurde, und sonach am bestimmten Tage d. i. den 27. August l. J. nur die Ablaßfeier im Kloster Putna stattzufinden hatte, war am Tage vor diesem Feste (d. i. am 26. l. M.) der Durchzug von nach Putna reisenden innländischen und fremden Gästen derart auffallend groß, daß nur das Vorgehen bei dieser gegen die Vorjahre ganz außergewöhnlichen Ablaßfeier im Auge zu behalten es nothwendig erschien, einen k. k. Beamten zur Beobachtung des Vorganges bei dieser Ablaß-verbunden mit einer außergewöhnlichen Jubiläums-Feier nach Putna zu entsenden.

Demgemäß wurde der hierämtliche k. k. Bezirks-Sekretär Botta, welcher mit dem Klostervorsteher von Putna seit Jahren bekannt ist, und schon mehrfach Gelegenheit hatte, die obige Ablaßfeier in früheren Jahren als Gast mitzubesehen, angewiesen, sich zum obigen Zwecke sub titulo eines Gastes in das Kloster zu begeben.

Die Wahrnehmungen des entsendeten Beamten gingen dahin, daß diesmal der Besuch dieser Feier ein außergewöhnlich zahlreicher gewesen, im übrigen auch mit einer solemnen Gedenkfeier des Klosterstifters Stefan des Großen und des 400 jährigen Bestandes des Klosters Putna verbunden war. Illuminationen, sowohl innerhalb als auch außerhalb des Klosters, dann mehrfache Transparente gaben dem Ganzen ein besonders fest-

liches Aussehen. Unter den mehrfachen Transparenten befand sich eines, den kaiserlichan Reichsadler und ein zweites den Fürsten Stefan darstellend; feierliche Aufzüge, Reden, die Thaten und Verdienste des Fürsten Stefan des Großen verherrlichend, wiederholte Illuminationen, verbunden mit einem sehr großen Zuspruch sowohl auswärtiger Gäste als auch der Landbewohner der ganzen Umgebung gaben dem Feste einen religiös nationalen Charakter.

Bei dem Festmahle wurde vom Klostervorsteher Arcadie Czuperkowicz ein Toast auf Seine Majestät den Kaiser ausgebracht und von der Versammlung mit Hochrufen begleitet. Den Schluß des Festes bildete ein überaus feierliches Seelenamt für den Klosterstifter.

Anstößiges hat der zugegen gewesene k. k. Beamte im Verlaufe der ganzen Feier nicht wahrgenommen.

Zum Schluße wird anliegend dem hochlöblichen k. k. Landes Präsidium das Reisepartikulare des genannten k. k. Bezirk Sekretärs Botta zur hohen Liquidierungs Veranlassung und Anweisung der bezüglichen Gebühr für diese Dienstreise vorgelegt.

Für den k. k. Bezirkshauptmann:

Der k. k. Bezirks Comissär:

Indescifrabil.

XIX.

Viena, 1871, Iunie 17.

Apelul către junimea română.

Fraţilor,

Nime nu e mai mult pătruns de ideia serbării întru memoria lui Ştefan cel Mare decât noi, pentru al caror viitoriu serbarea va să aibă cele mai mari rezultate.

Prin încrederea Voastră Junimei române din Viena i s'a dat sarcina onorifică de a conduce deocamdată lucrările spre realizarea serbării. Azi e momentul ca să facem un pas rezolut, să realizăm dorinţa noastră comună! Perdem nn an din vieaţa noastră comună, dacă mai amânăm serbarea pe anul viitoriu.

Apelăm dară la zelul Vostru naţional şi Vă provocăm:

1. a Vă organiza în timpul cel mai scurt în comitete filiale şi a Vă pune în corespundinţă cu comitetul central din Viena (V. Bumbacu, Universitate).

2. A Vă da părerile faţă cu serbarea şi în special faţă cu modul în care doriţi ca ea să se realizeze, ca aşa serbarea să poată fi un act produs conform dorinţelor generale.

3. A lucra în cercul Vostru pentru lăţirea ideii serbării şi realizării ei, colectând contribuirile şi transmiţându-ni-le nouă până în 15 Iulie a. c.

4. A Vă îngriji mai cu deosebi despre acelea ca să puteţi fi reprezentaţi cât mai numeros la locul serbării.

Până la finea lunei acesteia, noul comitet central va compune programul serbării şi Vi-l va face cunoscut.

La lucru dară fraţilor! De la energia junimei române depinde realizarea scopului.

V. Bumbacu, vice-preşedinte. Ioan Slavici, secretariu.

(„Albina" Pesta 12/25 Iunie 1871 N-l. No. 49 şi „Românul" Bucureşti 1871 Iunie 10).

XX.

Viena, 1871, Iunie 12.

Apelul către junele române.

Sororilor! A venit momentul ca junimea română să manifesteze conştiinţa unităţii sale naţionale: A venit momentul ca junimea română să o zică în faţa lumei, că e îndestul matură spre a-şi cunoaşte chemarea sa socială în Orientul Europei.

Au trecut timpurile ferului; au trecut era puterii brute; pre stindardul junimei române este astăzi numai o deviză: cultura. Cu ocaziunea serbării întru memoria lui Ştefan cel Mare junimea română academică şi cu ea întreaga junime română voeşte a da expresiune unitară rezoluţiunii sale de a se cultiva — cultiva omogen.

Acest act mare ar pierde din valoarea sa etică, dacă Voi nu aţi conlucra spre realizarea lui, dacă Voi nu aţi lua parte la această întrunire: junimea română întreagă trebuie să producă actul.

Surorilor! priviţi la măreaţa voastră gintă. A căzut Roma bătrână: noi am rămas orfani; numai o ereditate a rămas — superioritatea spirituală a gintei latine. Azi e momentul să arătăm cumcă sântem ce sântem. Şi voi fiţi cu noi. Cornelia a crescut pe Grachi, Ioana a eliberat Franţa, Medicele au fost mumele artelor; Charlota a murit pentru binele comun. Voi fiţi azi sororile noastre. Apelăm la simţările Voastre naţionale şi Vă rugăm ca să conlucraţi în orice mod spre realizarea serbării, instruind comitetul central din Viena (V. Bumbac, Universitate) despre nobilul sucurs.

Vă rugăm în special:

1. Ca să binevoiţi a face pentru fiecare ţară română (Muntenia, Moldova, Bucovina, Transilvania, Grişana, Timişoara, Maramureş şi Basarabia) câte o flamură cu inscripţiunea: „Cultura e puterea popoarelor — junele române din (ţara)".

2. Ca să binevoiţi a trimite aceste flamure comitetului central la locul serbării (Putna, Bucovina) cu câteva zile înainte de serbare (27 August a. c.) prin o reprezentantă aleasă din junele ţării respective, or dacă asta nu se poate nicidecum prin poştă.

3. Flamurele vor servi la serbare de decoraţiune, reprezentând sexul frumos al întregii românimi, iar după serbare junii români vor primi flamurele din mânile junelor române, ca eterne suveniri ai (!) acestei zile măreţe.

Dacă toţi voim, va fi.

V. Bumbacu, vice-preşedinte.

Ioan Slavici, secretariu.

(Albina, Pesta 12 25 Iunie 1871 No. 49 Anul VI şi „Românul" Bucureşti 1871 Iunie 16).

XXI.

Viena, 1871, Iunie 12.

Apelul către onoratul public român.

Luând junimea română academică din Viena în consideraţiune, cumcă o amânare a serbării întru memoria lui Ştefan cel

Mare ar produce desinteres pentru totdeauna, a decis în adunarea sa generală de 10 Iuniu a. c. cumcă: Comitetul central se însărcineăză a esecuta serbarea cu mijloacele despre cari dispune — în 27 August 1871.

Primind comitetul această sarcină grea, păşeşte de nou — resolut şi plin de însufleţire la realisarea scopului măreţ. In dar sunt însă poterile neînsemnate ale unui comitet; în dar este zelul modest a unei junimi; serbarea dela Putna n'are să fie serbarea unui comitet, nu a unei junimi; serbarea de la Putna trebue să fie un act produs de o naţiune întreagă; serbarea de la Putna are să fie întrunirea naţiunei române în suvenirile trecutului, în însufleţirea prezentului şi speranţele viitoriului!... In trecutul neguros al naţiunei române sunt multe puncte strălucitoare; unul dintre acestea, cel mai strălucitor este acela, în care apare umbra măreaţă a lui Ştefan cel Mare — pe lângă aceasta suvenire să ne adunăm; la mormântul acestui barbat să ni dăm mâna; aici să o zicem în faţa lumei, cumcă — am avut un trecut şi voim a avea un viitoriu!

Eată ideia — eată scopul serbării! Nu junimea română academică a produs ideia serbării întru memoria lui Ştefan cel Mare; ea purcede din conştiinţa naţională română. Naţiunea română voieşte cultură, şi cultura ei trebue să fie una, omogenă în sinul Carpaţilor cărunţi şi pe malurile umede ale Dunărei bătrâne! Şi viitoriul, cultura viitoriului, unitatea spirituală a viitoriului zace în noi, în generaţiunile prezentului.

Cu mijloacele, despre cari comitetul dispune serbarea nu se va putea aranja în un mod demn de umbra măreaţă a eroului, la al cărui mormânt ni-am ales altariul. Speram însă, cumcă cu ajutoriul onoratului public român mijloacele noastre se vor putea înmulţi şi noi vom putea aranja o serbare cel puţin modestă; seriositatea şi însufleţirea generală o vor face grandioasă. Nenorocirea care a lovit fondul serbării, nu poate să inegureze scopul, care l-a avut serbarea; fatalitatea nu poate să triumfeze peste o ideie. Suntem de firma convingere, cumcă publicul român nici până astăzi n'a perdut din felul său nobil faţă cu causele mareţe.

Apelăm dar la naţionalismul tuturor Românilor rogând pre toţi, fraţi ai noştri, cari voiesc a conlucra spre realisarea serbării sa binevoieasca a se pune în corepundinţă cu comitetul central.

Comitetul primeşte corespundinţele şi contribuirile în bani sub adresa: Vas. Bumbacu, Viena, Universitate.

V. Bumbacu, vice preşedinte. Ioan Slavici, secretariu.

(Albina, Pesta 12 25 Iunie 1871 N-l. 49 Anul VI şi „Românul" Bucureşt 1871 Iuni 10).

XXII.

Viena, 1871, Iunie 20.

Concursul pentru discursul festiv.

No. 26. Comitetul central pentru serbarea întru memoria lui Ştefan cel Mare roagă pe toţi acei fraţi juni români academici cari voiesc a concurge la serbare prin elaborarea unei cuvântări festive ca să binevoiască a-şi înainta elaboratele către comitetul central până în 20 Iuliu a. c.

Cuvântarea festivă se va ţinea nainte de depunerea urnei sacrative pe mormânt.

Comitetul ar dori ca să se considere la elaborarea cuvântării şi urmatoarele puncte:

1. Cuvântarea să nu fie prea lungă. 2. Să fie într'un limbagiu cât se poate de popular. 3. Să fie concentrat în rolul istoric naţional al lui Ştefan cel Mare. 4. Să accentueze îndeosebi anul 1470 (Putna, Unirea). 5. Să nu facă alusiuni intenţionate la împrejurările politice de azi.

Comitetul central va ruga pe trei literaţi români recunoscuţi, ca să binevoiască a compune o comisiune spre alegerea celei mai bune dintre cuvântările incurse (numai propriu scrise, numele autorului în copertă sigilată etc.).

Sperăm cumcă scopul măreţ va îndemna pre cele mai eminente puteri ale junimei române academice a-şi pune tributul spiritual pe altariul rădicat de fraţii săi întru memoria marelui Român.

Viena, 20 Iuniu 1871.

Pentru comitet:
Vicepreşedinte: V. Bumbacu.
Secretar: Ioan Slavici.

(Din „Românul" 1871, Iunie 22 şi 27).

XXIII.

Viena, 1871, Iulie 16.

Comitetul central din Viena comunică, că la 1 August membrii comitetului vor pleca în Bucovina.

După ce comitetul central s'a înţeles cu comitetele filiale a decis definitiv, că comitetul central întreg se străpune la 1 Aug. = 19 Iuliu a. c. la Bucovina spre a începe la faţa locului lucrările pozitive pentru realizarea serbării. Sunt dar rugaţi toţi acei domni, cari au primit liste de contribuire să binevoiască a le înainta cu sumele incurse numai decât către comitet sub adresa cunoscută: Vasile Bumbacu, la Universitatea din Viena, ca încă nainte de ce se va departa comitetul din Viena să se poată orienta asupra mijloacelor de cari dispune; căci numai aşa va putea compune un plan real al serbării.

Asemenea rugăm pre acei domni cărora nu li-a incurs nemică, a ni trimite listele goale.

Publicaţiunea nominală a contribuirilor incurse se va începe numai decât. Primească domnii respectivi deocamdată mulţămita în numele cauzei.

Formalităţile trebuincioase pentru participare se vor publica de locu ce va sosi comitetul în Bucovina.

Ţinem de datorinţă a apela cu această ocaziune din nou la zelul naţional al onoratului public român, cerându-i sprijinirea pentru serbare. De nu suntem absolut competinţi a o face această faţă cu o cauză comună tuturor Românilor, totuş cutezăm ca reprezentanţii acestei cauze.

Tot de odată e rugat onoratul public român carele voieşte să participe la serbare, a înştiinţa cu P. T. pre comitetul central până în 10 August = 28 Iuliu a. c. sub adresa: Pamfil Dan, jurist, Cernăuţi (Czernowitz) arătându-i numarul persoanelor resp. familiei, ca să se poată comitetul îngriji de cele trebuincioase în mod cuvenit.

Pentru comitet:

V. Bumbacu, preşedinte.

E. Luţia, secretariu.

(„Albina" Pesta, 1871, 11/23 Iulie No. 56, Anul VI,.

XXIV.

Iaşi, 1871, Iulie 25 (st. v.).

A. D. Xenopol face lui I. Slavici unele comunicări cu privire la discursul festiv ce avea să-l ţină la serbare.

Stimate Domnule,

Observaţiunile ce ni le faceţi la cuvântare le recunoscu în parte de bune şi vă mulţămescu sinceru pentru ele. Numai ceea ce privesce la sacrificarea retoricei, nu mă împacu în idei cu Domnia Voastră. De altmintrele voi face modificările cerute; aceasta însă după ce mă voi fi înţelesu personal cu Domnia Voastră şi voi fi văzutu locurile la Putna. Trebue să vă amintescu că amu scrisu cuvântarea fără a sci anume ce concursu au datu cutare şi cutare element a naţiuni noastre la realizarea serbărei şi fără a sci cum vinu locurile la Putna.

Despre tipărire eată cum socotu că aru trebui urmatu. Eu credu că exemplarele aru trebui să se vândă cu unu preţu unicu şi banii ce i-aru aduna daţi la fondul pe care avemu de gându a-lu aduna pentru facerea unui monumentu lui Ştefanu celu Mare. Eu renunţu la orice dreptu asupra broşurei. V-aşu ruga numai să determinaţi numerul de exemplare ce trebue tipărite şi eu me însărcinesu cu bucurie de a îngriji tipărirea la „Junimea" unde de siguru v'omu avea lucru bun şi eftinu. Eu credu că 2000 de exemplare nu suntu de ajunsu; 3000 n'aru strica. Mai credu că aru fi bine să fie cuvântarea tipărită nainte de serbare pentru că tocmai la Putna v'omu avea ocazie de a trece mai multe. Inainte de a fi rostită însă, cuvântarea nu trebue sub nici unu modu să apară în publicu, totu efectul s'aru nimici. După serbare voi căuta să determinu pe redacţiunea „Convorbiriloru" de a publica atâtu discursul câtu şi o dare de samă despre nascerea şi împlinirea ideii serbărei, dare de samă ce va fi lucrată de comitetul serbărei.

Eu voi căuta să vinu la Putna câtu se poate de curendu. Amu sositu abia acum acasă şi trebue să mai stau câte-va zile, atâtu pentru a-mi vedea familia şi cunoscuţii câtu şi pentru alte împrejurări.

Cu ocasie aceasta Ve spunu că sântu cu nerăbdare de a cunoasce urma studiului asupra Maghiariloru pe care ni ajutaţi a-lu publica în Convorbiri.

In Cernăuţi amu vrutu să mă întâlnescu cu Domnia Voastră daru nu amu reuşitu.

Salutări frăţesci până la revedere

A. D. Xenopol.

P. S. Sciţi că Primăria de Iassi au încuviinţatu 1000 lei noi pentru serbare.

(Din arhiva societăţii academice „Junimea" din Cernăuţi).

XXV.

Iaşi, 1871, Iulie 28.

Studenţii din Iaşi mulţumesc lui Christodulo Cerchez, Primarul Iaşilor, pentru sprijinul votat în şedinţa consiliului comunal din 16 Iulie.

Domnule Primar.

Un popor, fie cel mai puternic din lume, este condamnat la moarte şi va muri desigur, dacă nu are cunoştinţa naţionalităţii sale. Romanii, poporul rege, ne oferă cel mai frapant exemplu! Când „civis romanul sum" nu mai însemna nimic, Roma, cetatea eternă, se înclina către apus — şi dovadă mai eclatantă, simptom mai manifest, că un popor a uitat cine este şi ce este, nu poate fi alta decât ignoranţa trecutului sau şi dispreţul pentru parinţi. Va muri acel popor şi merită să moară, căci nimic nu mai ramâne, care să justifice existenţa lui.

Simţul de naţionalitate este causa primară şi justificativă a vieţei unei naţiuni, dispărând cauza, dispare cu necesitate şi efectul.

Naţiunea română afirmă astăzi acest mare adevăr prin iniţiativa junimii, ea merge şi depune pe mormântul celui mai ilustru bărbat al ei omagiile sale de recunoştinţă şi de respect. Actul acesta este afirmaţiunea sentimentelor ei de naţionalitate, afirmaţiunea, prin urmare, a dreptului său de a trăi.

Sub via impresiunea a unor asemenea credinţe, noi studenţi ai Universităţii din Iaşi, cari am făcut tot ce am putut pentru realizarea acestui scop, nu puteam privi cu indiferenţa votul dat de onor. consiliu comunal în şedinţa dela 16 ale curentei, prin care s'a oferit cel mai puternic concurs spre îndeplinirea serbării dela Putna. De aceea cu cel mai profund respect venim a depune sentimentele noastre de gratitudine şi recunoştinţă onor. consiliu comunal şi în particular D.-Voastre, D-le Primar, care aţi fost iniţiatorul acestui vot.

Cu care ocasiune Vă rugăm sa binevoiţi a primi viile noastre expresiuni de stimă şi respect.

C. Ressu, G. Irimescu, N. Răşcanu, Gorgos Vidrighin, I. Moga, G. V. Gafencu, G. M. Ionescu, I. Simionescu, I. I. Vrânceanu, D. Porfiriu, I. Nicolescu, M. Pompiliu, G. Giosan, V. Lateş, Margineanu, T. D. Mărdarescu, M. Vasiliu. St. Castroian, A. Gheţu, A. Gonciu, I. St. Bădescu.

(Din „Curierul" Iaşi 1871, Iulie 3[illegible] .

XXVI.

Cernăuţi, 1871, August 1 st. n.

Preşedintele Ioan Slavici comunică publicului, că comitetul pentru serbarea dela Putna şi-a mutat sediul la Cernăuţi.

Comitetul conducatoriu pentru serbarea întru memoria lui Ştefan cel Mare are onoarea a înştiinţa prin aceasta pre onoratul public român, cumcă el şi-a străpus reşedinţa la Cernauţi în Bucovina, în 1 August st. n. a. c., începând aici pregatirile necesare pentru serbare, despre a cărei realizare nu mai poate încape nici o îndoială; roagă aşa dară a adresa toate corespondenţele precum şi listele netrimise încă îndarapt, fie ele şi deşerte către: Pamfil Dan, jurist, Cernauţi (Czernowitz, Bucovina).

Comitetul conducătoriu roagă mai odată, ca p. t. doamne, domni şi familii, cari voiesc a participa la serbare în interes propriu să binevoiască a-l înştiinţa până în 10 Augustu st. n. a. c.

Ioan Slavici, preşedinte.

E. Luţia, secretariu.

(Din „Albina" Pesta 29 7=10 8 1871 No. 61).

XXVII.

Cernăuţi, 1871, August 11 (Iulie 29).

Slavici şi Eminescu comunică publicului că s'au luat toate măsurile pentru reuşita serbării dela Putna şi învită la participare.

Având comitetul de a porni la Bucovina spre a începe pregătirile cuvenite pentru serbare, doi membri, preşedintele dl. V[asile] Bumbacu şi d. Belesiu (?) [1]) îşi dădură demisiunea împedecaţi fiind parte prin împrejurări familiare, parte prin ocupaţiuni cu studiul pentru examene, de a pleca împreună.

Comitetul central decise aşa dară încă în Viena, a alege îndată cu sosirea lui în Bucovina alţi membri şi de a se constitui de nou, ce se şi împlini în şedinţa din 1 August st. n. în Cernăuţi, alegându-se fostul secretariu dl. Slavici de preşedinte, dl. M. Eminescu de secretariu, completându-se prin dl. V[asile] Morariu; funcţiunile celoralalţi membri rămaseră în vigoare. Dl. V[asile] Bumbacu a rămas ca agintele comitetului central în Viena, dl. Belesiu în asemene calitate purcese în Crisiana

Fiind aşa dară comitetul formal constituit au început cu 1 August pregătirile cuvenite în Bucovina.

Comitetul se află astăzi în puseciunea plăcută de a înştiinţa pe onoratul public rom[ân], cumcă toate pregătirile sunt îndrumate şi speră cu 13/25 August a fi cu toate gata; nu-i remâne acum alta nimic, decât a roga pre toţi aceia, ce numai senţescu adeverat româneşte, ca să înfrumuseţeze serbarea cu prezenţa lor, căci comitetul este de covingere că numai o participare viuă poate redica însemnătatea acestei serbări naţionale.

O adunare numeroasă de Români din toate provinciele române însufleţită de unul şi acelaş spirit, aceasta este podoaba, frumuseţia şi sublimitatea serbării, ear nu flamurele împlântate şi arcurile de triumf.

Pentru ca participatorii la aceasta serbare să nu rămână ca frunza pe apă pe locurile necunoscute şi pentru ca ei să afle grijea cuvenită pe o parte, pe altă ca comitetul conducătoriu să-şi poată face calcul şi să purceadă în toate lucrările sale pe

---

[1]) Nu e cumva vorba de Teclu? (N. E.)

baza sigură: comitetul conducătoriu a şi rogat de repeţite ori, ca toţi ce voiescu a lua parte la aceasta serbare să bine voească a înştiinţa până în 10 August st. n. sub adresa: Pamfiliu Dan, jurist, în Cernăuţi pre comitet; astăzi comitetul este necesitat a lungi terminul până în 8/20 August, tot sub acea adresă cu observarea că pentru persoanele ce nu se vor fi anunţat, el se va poté îngriji numai de-ĭ vor ierta împrejurările.

Tot odată comitetul simte îndătorire de a publica deocamdată următoarele informaţiuni: Ultima staţiune de descalecare pentru persoanele ce vor veni pe calea ferată este Hadicfalva (Bucovina); trenul soseşte aci numai odată pe zi şi anume pe la 2 oare după amiazăzi. La aceasta staţiune comitetul va ordina o secţiune, care are să îngrijească transportarea publicului la Putna — o depărtare de cinci oare —, preţul de persoană e 1 fl. şi 1 fl. 50 cr.

Tot aici primesc oaspeţii o programă tipărită în mână, în carea va afla informaţiunile necesarie mai clar şi apriat.

Serbarea se ţine în 15/27 August în zi[u]a de Sânta Maria Mare, zi[u]a hramului bisericii şi în 16/28 August în care se face parastasul pentru fundatoriul bisericii; oaspeţii din depărtare vor avea să sosiască aşa dară în 14/26 August.

In Putna comitetul conducătoriu îşi are biroul seu într'un loc acomodat aproape de cvartire, cătră care onoratul public va avea să se adreseze cu orice dorinţă; el se va nizui a satisface dorinţelor şi a îndestula pre onoratul public român carele a ştiut îmbrăţişia ideia şi a sprijini junimea academică cu sacrificiu în intreprinderea ei.

Comitetul conducătoriu roagă pre onoratul public român de încrederea sa, dorindu-i ferecită întâlnire la mormântul lui Ştefan cel Mare.

Ioan Slavici, preşedinte. M. Eminescu, secretariu.

(Din „Albina" Pesta N-l. 63, August 5 17, 1871).

XXVIII.

Iaşi, 1871, August 12.

Mitropolia Moldovei comunică consistoriului mitropolitan din Cernăuţi că a trimis la Putna o delegaţie.

România, Santa Metropolie a Moldovei şi Sucevei.
Cu frăţească în Hristos dragoste îmbrăţişem pe Frăţia Voastră.

Pentru a Ne representa la ceremonia destinată a se face în zioa de 15/27 August curent în memoria lui Ştefan cel Mare am delegat pe frăţia Sa arhiereul Filaret Stavropoleos Scriban însoţit de fraţia Sa arhiereul Iosif Sevastias Bobulesco, de Preacuviosul Arhimandrit Ieronim Buţureanu şi de Ierologhia Sa Arhidiaconul Metropoliei noastre Nectarie Apostoliu; despre aceasta avem onoare a încunosciinţa pe Frăţia Voastră şi vă rugăm că dacă nu veţi liturghisi singur la acea solemnitate şi ar cere necesitate să le daţi canonica permisiune de a şi leturghisi.

Al Frăţiei Voastre în Hristos frate

† Mitropolit Moldaviei.

P. Direct. Metropoliei: indescifrabil.

Frăţiei Sale Episcopului Ducatului Bucovinei Evghenie Hacman.

XXIX.

Rădăuţi, 1871, August 13.

Prefectul de Rădăuţi raportează guvernorului Bucovinei despre congresul studenţesc ce se intenţionează la Putna.

Hohes k. k. Landespräsidium!

Das Comité der romanischen akademischen Jugend aus Wien hat an mich das Ansuchen gestellt, am 29. d[ieses] M[onates] in Putna eine Versammlung unter freiem Himmel mit nachstehendem Programme abhalten zu dürfen:

1. Welche Richtung muß die gegenwärtige Generation einschlagen, um zur Verallgemeinerung der nationalen Kultur beizutragen?

2. Auf welche Weise könnte bei den Romanen der Grundstein einer wirtschaftlichen Entwicklung gelegt werden?

3. Wann und wo hätte sich in Hinkunft die akademische Jugend zu versammeln?

Ich habe diesem Ansuchen keine Folge gegeben:

1. Weil als Unternehmer und Leiter der Versammlung auch Ausländer figurieren, was gegen den § 8 des Gesetzes vom 15. November 1867 betreffend das Versammlungsrecht verstößt.

2. Weil der Ort, wo die Versammlung in Putna abgehalten werden will, nicht genau bezeichnet erscheint, was umso nothwendiger ist, als die Gemeinde Putna ein Territorium von mehreren ╬ Meilen enthält und endlich

3. Weil der erste Programmpunkt zu allgemein gehalten ist.

Hievon beehre ich mich das hohe k. k. Landespräsidium achtungsvollst in die Kenntnis zu setzen.

Der k. k. Bezirkshauptmann:
Renney.

XXX.

Cernăuţi, 1871, August 3 (15).

Mihaiu Eminescu şi Pamfil Dan cătră Dumitru Brătianu. Se fac reflexii filozofice referitor la serbarea dela Putna.

Stimate Domnule,

Prin articolul D.-Voastră publicat în no. din 23 Iuliu a. c. al jurnalului „Românul" aţi împrumutat serbării de la Putna acea strălucire, de care prestigiul unui nume ş'a unei inteligenţe însemnate i-o dă unei fapte neînsemnate chiar.

Dacă însă serbarea s'ar întâmpla într'adevăr ca să aibă acea însemnătate istorică, pe care i-o doriţi D.-Voastră, dacă ea ar trebui să însemne piatra de hotar, ce desparte pe planul istoriei un trecut nefericit de un viitor frumos, atunci trebue să constatăm tocmai noi, aranjatorii serbării, cumcă meritul acesta, eroismul acestei idei, nu ni se cuvine nouă. Dacă o generaţiune poate avea un merit, e acela de a fi un credincios agent al istoriei,

de a purta sarcinele impuse cu necesitate de locul pe care îl ocupă în lănţuirea timpurilor. Şi istoria lumii cugetă — deşi încet, însă sigur şi just: istoria omenirii e desfăşurarea cugetării lui Dumnezeu. Numai expresiunea exterioară, numai formularea cugetării ş'a faptei construesc meritul individului ori al generaţiunii, ideia internă a amândurora e latentă în timp, e rezultatul unui lanţ întreg de cauze, rezultat ce atârnă mult mai puţin de voinţa celor prezenţi de cât de a celor trecuţi.

Cum la zidirea piramidelor, acelor piedici contra pasurilor vremii, fundamentele cele largi şi întinse purtau deja în ele intenţiunea unei zidiri monumentale, care e menită de a ajunge la o culme, astfel în viaţa unui popor munca generaţiunilor trecute, care pun fundamentul, conţine deja în ea ideia întregului. Este ascuns în fiecare secol din viaţa unui popor complexul de cugetări, care formează idealul lui, cum în sâmburele de ghindă e cuprinsă ideia stejarului întreg. Şi oare oamenii cei mari ai României, nu-i vedem urmărind cu toţii, cu mai multă ori mai puţină claritate, un vis al lor de aur, în esenţă acelaş la toţi şi în toţi timpii? Crepusculul unui trecut apus aruncă prin întunerecul secolelor razele lui cele mai frumoase, şi noi, agenţii unei lumi viitoare, nu suntem decât reflexul său.

De aceea, dacă serbarea întru memoria lui Ştefan va avea însemnătate, aceea ar fi o dovadă mai mult cumcă ea a fost cuprinsă în sufletul poporului românesc, şi s'a realizat pentru c'a trebuit să se realizeze; dacă însă va trece neînsemnată, atunci va fi o dovadă cum că a fost expresiunea unor voinţe individuale, necrescute din sâmburele ideilor prezentului. E o axiomă a istoriei că tot ce e bine e un rezultat al cugetării generale, şi tot ce e rău e productul celei individuale. De aceea meritul nostru va consista numai în formularea ideilor şi trebuinţelor existente ale poporului, nu în crearea unor altora; ne vom lăsa îndreptaţi de cugetarea şi trebuinţele poporului nostru, nu deale noastre proprii recepute poate dela străini, ne vom lăsa conduşi de curentul ideilor naţiunii şi nu vom pretinde rolul de a conduce noi prin ideile noastre individuale.

Prin numele şi inteligenţa D,-Voastră aţi aruncat asupră-ne razele cele mai curate ale generaţiunei căreia-i aparţineţi; de aceea primiţi mulţămita noastră — nu pentru noi, a cărora nu-i

nici ideia, nici condiţiunile de realizare — ci pentru sânţenia cauzei, a cărei flamură o urmăm cu toţii şi a cărei un moment e şi serbarea aceasta.

Pentru comitet:
Mihaiu Eminescu, Pamfil Dan.

(E tipărit în „Convorbiri literare" Anul 37, 1903 pag. 327—8, Eminescu M.: Scrieri politice şi literare (Scurtu 1905) p. 419—420 şi Eminescu M.: Scrieri politice (D. Murăraşu) pag. 37—39).

XXXI.

Cernăuţi, 1871 August 17.

Guvernorul Bucovinei către Consistoriul episcopal din Cernăuţi şi către prefectul de Rădăuţi: Opreşte amestecul studenţilor la serbare.

Mit Beziehung auf das geschätzte Dienstschreiben vom Heutigen Zl. 3617 theile ich dem hochwürdigen Consistorium mit, daß Versammlungen oder Aufzüge zur Ausübung eines gesetzlich gestatteten Cultus nach § 5 des Gesetzes vom 15. November 1867 No. 135 des R. G. Bl. nur dann den Bestimmungen dieses Gesetzes nicht unterliegen, wenn sie in der hergebrachten Art stattfinden.

Abgesehen nun, daß es durchaus nicht dem Herkommen entspricht, daß Studierende aus verschiedenen Orten, als Comité konstituiert, einen Einfluß auf die Abhaltung des in Putna bevorstehenden Kirchenfestes zu nehmen beabsichtigen, so ist nach dem mitgetheilten Berichte des Klostervorstehers Herr Czuperkowicz die Absicht dieser Studierenden nicht auf rein kirchliche Handlungen, sondern auf die Gedächtnisfeier für Stefan den Großen gerichtet.

Bei dieser Sachlage kann diesen Studierenden ohne Genehmigung der Behörde kein Einfluß auf die Versammlung und auf die Feierlichkeiten in Putna gewährt werden und es wird der Herr k. k. Bezirkshauptmann in Radautz, gleichzeitig aufgefordert darüber zu wachen, daß bei der in Putna bevorstehenden Kir-

chenfeier keine Überschreitunger des Gesetzes vom 15. Nov. 1867 zugelassen werden.

Hievon wolle das hochwürdige Konsistorium den Klostervorsteher in Putna in Kenntniß setzen.

Für den k. k. Landespräsidenten:

I. Wazl.

XXXII.

Mânăstirea Putnei, 1872, Februarie 14/26.

Lista darurilor.

Inalt preacinstit episcopesc consistoriu!

Cu prilejul serbării hramului monastiresc dela Putna la 15/27 şi 16/28 August anului 1871 junii români academici şi a. referiţiv aranjatoru comitetului ţentral din Viena întru eterna memoria lui Ştefan cel Mare, celui mai însemnat aparătoriu a hristianismului, binefăcătoriul Fago-ţării noastre şi ctitorului sftei monastiri Putna au închinat mai multe şi foarte scumpe daruri acestei sfinte biserici care necunoscând încă preaplecata monastire speţialisatul preţ al acestor odoară n'au putut îndată cu sfârşitul anului a arăta îndatinat întrebătoarele daruri înalt preavrednicului consistoriu, nefiind încă preţuite şi ficsat cunoscute; drept aceia s'au adresat relaţiv la comitetul ţentral a junilor academici români dela Viena şi priimind în septămâna trecută aficsatul preţ a fiecărei bucate din închinatele daruri se află acum preasupus subscrisul în acea mult plăcută poziţie, aceste daruri detailate a le face cunoscute şi preacinstitului episcopesc consistoriu care sânt următoare.

fl. v. a.

1. O urnă de argint a junilor români academici de o greutate de patru sute (400) loţi austriaci, în preţ de 1400
2. Un pidestal de marmură, în preţ de 120
3. Un epitafu a damelor din România, în preţ de . 1200
4. Un epitafu a damelor române din Bucovina, în preţ de 500
5. O flamură a doamnei Alexandrina Haralambi, în preţ de 600

6. O flamură a femeilor române din Moldova,
în preţ de 240
7. O flamură a urbii Vaslui, în preţ de 220
8. O flamură a Şcolei de Bele-Arte din Iaşi, în preţ de . 250
9. O flamură a junilor români din Crisiana, în preţ de . 150
10. Scrinul de steclă în juru mormântului lui Ştefan
cel Mare, în preţ de 307

Preţul darurilor închinate memoriei lui Ştefan cel Mare, a căruia osăminte odihnesc în lăuntrul sfintei biserici din Putna, este în suma totală de . . . . 4987 fl.

Adecă patru mii noauă sute, optzeci şi şapte florini, valută austriacă, care capital pre deplin dovideşte însemnatul preţ a închinatelor speţialisatelor daruri sau odoară, din partea junilor români academici, credu că o închinare de aşe nişte preţuivere şi scumpe daruri nu s'au bucurat încă până acuma nici o biserică pravoslavnică din Bucovina, precum sfânta monastire Putna. Preasmeritul conducătoriu împreună cu tot soborul monahal au exprimat înaintea tuturor junilor români academici adunaţi cu prilejul acestei serbări gural cea mai fierbinte mulţumire pentru adusele sus numitele daruri spre a emula şi în viitoriu inimile cele tinere la iubirea de credinţa cea adevărată şi la dragostea de a împodobi asemene bisericile noastre drept măritoare; despre aceasta întâmplată afacere bisericească înştiinţază prea umilit subsemnatul pe înalt, prea vrednicul episcopesc consistoriu, spre graţioasă, binevoitoare mai departe lucrarea slujbei.

Arcadie Ciupercovici,
igumen.

XXXIII.

Mânăstirea Putnei, 1874, Aprilie 14/26.

Adresa de mulţumită a egumenului Arcadie Ciupercovici trimisă comitetului central din Viena.

Mult onorate Comitetu.

„Inalt preavrednicul Consistoriu-Mitropolitan din Ducatul Bucovina, priimind cu reportul monastiresc din 14/26 Noemvre 1872, Nr. 71, ace mult plăcuta şi îndestulita ştire, cumcă comitetul

central a studinţilor academici din Viena, pentru serbarea de amintire la mormîntul lui Ştefan cel Mare, în sânta monastire Putna, în ocaziunea prăsnuirii hramului monastiresc a „Adormirii Maicii Domnului“ la 15/27 August 1871, au închinat sântei biserici, în launtrul caria pauziază osemintele celui mai mare binefacatoriu a Ducatului Bucovinei, urzitoriul lui fondului religionariu, şi ctitorului acestii stravechie monastiri, — mai multe daruri, — însă atât de frumoase, memoriale şi scumpe, urcîndu-se preţul lor effectiv, pînă la ace însemnată soma banală de 4987 flor. v. a. care sînt depuse pe mormîntul lui Ştefan cel mare în numele întregii naţiuni române, ca semn de pietate şi veneraţiune, — au binevoit, cu înaltul emis consistorial din 14/29 August 1873, Nr. 3830, a mă împuternici, în numele preaonoratului Consistoriu, mult stimatului comitetu central, care au aranjat şi ecsecutat serbarea prin depunerea darurilor sus amintite, a ecsprima mulţemita cea cu tot dreptul câştigată; considerând această circumstare, îmi ţin întru adevăr de cea mai mare onoare, plăcere şi sânta datorie, mult onoratului Comitet central din Viena îndeosebi, ear junilor romîni dela toate academiile şi universităţile române şi străine îndeobşte, a ecsprima cea mai profundă călduroasă şi cordială mulţiemire şi recunoştinţă la toţi, care au conlucrat, sprijinit şi participat la acest generos, în analile istoriei naţionale purure graitoriu, de ori şi care creştin romîn şi patriot imitaver tribut de recunoştinţă, devotat acelui adevărat creştin, acelui erou romîn, acelui apostol a lui Christos, care cu braţul seu puternic, au fost apărătoriul cel mai mare a naţiunii romîne în Orient, şi a civilizaţiunii creştine în secolul al XV-le, nemicind încurziunele barbare, nu numai spre gloria şi fericirea naţiunii romîne, dar şi spre binele Europii întregi, unde, în fine, îmi place a nutri ace credinţă, cumcă junimea noastră cea română este şi va remîne privită ca o speranţă sigură, — reflectând la constatatul zel, ostineala sacrificatoare, devotamîntul patriotic, compurtarea religios morala, amoarea şi aplecarea de a aminti bărbaţii cei mai mari ai naţiunii noastre, de a împodobi sântele locaşuri dumnezeeşti, prin măreţul şi neuitatul act a serbării aniverzarie, după un trecut de 400 de ani, la mormântul lui Ştefan în Putna; cred şi zic: cumcă, junimea romînă în viitorime, va păstra şi ţine în floare, religiositatea, moralitatea, naţionalitatea şi cultura poporului, privindu-le ca virtuţile cele mai salvatoare a

omenimei, — şi aceia cu pilde vii şi faptiv, — soborul întreg putnan a sântii monastirii lui Ştefan, nici când nu va interlasa a trimite fierbinţi rugi cătră premilostivul Dumnezeu, care cu mîna sa direge toate destinele oamenilor, — pentru norocirea şi fericirea a junimii romîne şi realizarea dorinţelor drepte şi sînte".

Primiţi asigurarea deosebitei mele stime şi consideraţiuni.

Arcadie Ciupercovici,
igumen.

Icoane din trecutul național-bisericesc al Bucovinei

(Conferință ținută de prof. univ. **Dr. S. Reli** la Universitatea liberă, în ziua de 13 Aprilie 1932).

Icoane din trecutul naţional-bisericesc al Bucovinei. (1840—1880).

1. Epilogul unei afurisenii patriarhale în Bucovina de altă dată (1842)

(Un episod din viaţa boerului Doxache Hurmuzachi).

I.

Amintirile despre întâmplări şi oameni din trecut ni servesc nu numai ca mijloace spirituale de distracţie, cari ne transpun în alte vremurĭ, parcă mai pline de vrajă, desbrăcate de proza prezentului, ci ni aduc şi foloase reale, procurându-ni reconfortare sufletească şi feliurite învăţături înseninătoare.

Căci amintirile şi întâmplările din viaţa înaintaşilor noştri, însemnate pe foile cărţii vieţii omeneşti, numită „istoria", ni arată că zilele noastre nu sunt mai rele decât cele ale părinţilor şi străbunilor noştri, şi că şi în trecut, nu numai azi, au fost patimi şi necazuri omeneşti, zădărnicii şi suspine şi suflete zbuciumate mai mult de vanitatea maririlor şi fericirilor trecătoare pe cari le şterge mormântul, decât de iubirea şi ertarea creştinească, cari-l petrec pe om şi dincolo de mormânt.

Şi această cunoaştere ni dă puterea să luptăm cu bărbăţie pentru idealuri sau contra greului vieţii, să fim mai buni, mai îngăduitori sau să ne resemnăm. Iată deci foloasele cetirei sau ascultării unor pagini istorice.

Călăuzit de aceste consideraţiuni, voiu evoca în cele ce urmează câteva icoane din domeniul vieţii culturale, religioase şi sociale a neamului nostru din Bucovina veacului trecut.

II.

Pela începutul lui Noemvrie 1842, un boier şi o boeroaică din Moldova, însoţiţi de o escortă de 16 oameni [1]) înarmaţi până'n dinţi, trecură graniţa în Bucovina, în mod clandestin, fără paşapoarte, protejaţi de pădurile de fag ce se întindeau dealungul părăului Molna, despărţitor de fraţi, şi poate şi de negura întunecoasă a nopţii de toamnă.

Părechea boerească, scăpând de ochii grănicerilor îngroziţi poate de pistoalele numeroşilor însoţitori, îşi luă apoi drumul spre Cernauca, oprindu-se la conacul ospitalier al fruntaşului boer bucovinean din acele vremuri, Aga Doxachi Hurmuzachi, unde fură primiţi şi ocrotiţi.

Aceste persoane din tagmă boerească, cari trecură frontiera în Bucovina în mod atât de romantic, ca pe vremea haiducilor, erau: Visternicul Nicolae Roznovanu din Iaşi, un bărbat de vreo 48 ani, şi cucoana Maria Sturza, născută Ghica, soţia logofătului Costache Sturza, o prea frumoasă femee de vreo 35 ani [2]).

Cine privea la aceşti oaspeţi ai boerului Doxache Hurmuzachi cunoştea numai decât din înfăţişarea lor de oameni potoliţi, că un motiv mai serios şi mai puternic decât un capriciu de ordin sentimental sau dorul unui voiaj de plăcere i-a silit să treacă în Bucovina, poate chiar cu primejdia vieţii lor.

Şi în adevăr aşa a fost. O putere lăuntrică irezistibilă, un zbucium sufletesc, chinuitor şi îndelungat i-a determinat să-şi caute mântuirea şi uşurarea pe pământul Bucovinei, apelând la sprijinul ocrotitor al boerului Doxache Hurmuzachi.

Şi aceste groaznice frământări sufleteşti şi mustrări de conştiinţă, pe cari Roznovanu şi tovarăşa sa înzădar căutau să le domoliască sau să le ascundă, erau urmarea unui greu păcat, săvârşit împreună, care li-a atras apoi afurisenia canonică bisericească din partea sinodului patriarhal din Constantinopole.

Puţini dintre noi cei de azi vor cunoaşte rolul nespus de mare al afuriseniei sau blăstămului cu forme bisericeşti,

---

[1]) Vezi: C. Bobulescu: „Afurisenia Patriarhului din Const." în Inchinare lui Iorga, Cluj 1931, p. 44—45.
[2]) C. Bobulescu o. c. p. 44.

rostite de patriarhi, mitropoliţi sau episcopi, cu efect moralizator în viaţa noastră religioasă şi 'socială din trecut.

De aceia cred că e interesant· şi bine să cunoaştem mai întâi feliurile şi rostul afuriseniei, spre a înţelege apoi mai bine rolul ei în viaţa sufletească a generaţiilor trecute româneşti, purtate de o religiositate adâncă, cum rar se mai întâmpină azi.

III.

Vechile documente româneşti din trecut ne-au păstrat două feliuri de blăstămuri sau afurisenii: 1. Afurisenia profană sau laică, şi 2. cea bisericească. Ambele însă aveau o formulă religioasă.

Afurisenia sau blăstămul profan e rostit de persoane laice şi se întâmpină în hrizoave domneşti, în acte de danie şi'n testamente sau „diate“ particulare. Acest blăstăm are aproape aceiaşi formulă tipică, în toate documentele amintite. El fu întrebuinţat mai întăi de către Voevozi, în actele lor cu caracter public, cu scopul de a asigura deciziunilor lor stabilitatea şi respectarea şi pe viitor, la împărţirea dreptăţii în judecăţi sau la orânduirile lor cu caracter social [1]).

Din hrisoavele domneşti afurisenia laică sau profană trecu apoi şi'n actele de danie şi'n testamentele particulare, pentru cei ce nu ar respecta sau executa stipulaţiunile lor [2]).

Afurisenia bisericească e cea rostită de treapta cea mai înaltă a ierarhiei bisericeşti, adecă de patriarhi, mitropoliţi şi episcopi. Ea se întimpină în aşa zisele „cărţi de blăstăm“, eliberate sau publicate în trecut de către chiriarhii noştri la diferite prilejuri, îndeosebi spre a-şi asigura respectarea continuă şi fără excepţie a hotărîrilor lor în certe pentru proprietăţi, şi a orânduirilor lor în chestiuni de ordin religios şi bisericesc, sau pentru a sili să se anunţe cei ce cunosc adevărul, spre a-l mărturisi în chestiuni de judecată, când autorii sau martorii unui delict sau ai unei crime nu erau cunoscuţi şi nici nu se puteau afla pe altă cale, pentru a se face dreptate.

Cea mai grea forma de afurisenie bisericească e aşa zisa „anatemă“. Ea se rostia în trecut de către patriarhii

[1]) Vezi: Radu D. Rosseti; Afurisenia, art. publ. în ziarul „Universul“, din 29 Apr. 1931.
[2]) Idem l. c.

ecumenici, de regulă cei din Constantinopole, dar câteodată şi de către cei din Alexandria sau din Ierusalim, cu prilejul petrecerii lor prin ţările noastre. Anatema se rostia faţă de Români, la propunerea mitropoliţilor noştri, pentru o vină foarte grea, de ordin canonic bisericesc, de exemplu pentru nesocotirea dogmelor şi a disciplinei Bisericii, pentru nesupunere faţă de chiriarhul canonic al locului şi pentru alte grave încălcări de canoane bisericeşti. Ea era împreunată cu excluderea celor vinonaţi din sînul Bisericii. Cei excluşi nu mai puteau primi sf. Taine şi în cazul morţii ei nu puteau fi înmormântaţi cu ritual bisericesc creştin.

Un exemplu clasic de afurisenie cu forme bisericeşti din trecutul neamului nostru e „blăstămul cel mare“, numit aşa de către istorici şi păstrat într'un hrizov domnesc al lui Matei Basarab din anul 1639. El fu rostit în chestia mânăstirilor închinate de către „soborul arhiereilor, egumenilor şi a toţi preoţilor ţării, îmbrăcaţi în sfintele odăjdii şi cu făclii aprinse în mână“ [1]).

Şi când l-au rostit, „stinsus-au făcliile, cum este legea blăstămului“ [2]) Acest înfiorător blăstăm, rostit „în faţa Domnitorului şi a toată Ţara“, fu înscris apoi în amintitul hrisov domnesc, „cu sfatul şi cu voia a tot soborul“ [3]). „Şi oricine dintre Domnii cari vor urma“ după Matei Vodă, sau „din vlădici sau din boeri puternici, se va ispiti vreodinioară pentru mită sau pentru rugăciunile călugărilor străini... sau cu îndemnarea cuiva din străini, sau din ţară, a primi hrizoave ascunse de dânşii ce s'ar arăta vreodată ... şi va închina şi supune vre'una din mânăstirile ţării, veri din acelea ce au fost vândute şi cârciumărite de aceşti străini“[4])... „acel om, Domn fie, Mitropolit fie, Episcop fie, sau ori care boer mare va fi, ori străin, ori din ţară,... împreună cu îndemnătorii lui, să aibă a moşteni blăsămul“ acestui sobor [5]).

Iată cum sună acest interesant blăstăm:

„... Acela care va îndrăzni a sparge această sobornicească legătură... să-l spargă Domnul Dumnezeu, să-i vie cursa care nu o ştie şi să cază în ea, să-i fie curtea lui pustie, şi în locaşul

---

[1]) [2]) [3]) Uricariul XXII. pag. 419—422.

[4]) [5]) Uricariul l. c. şi Radu D. Rosetti, l. c.

lui să n'aibă cine locui; să se şteargă numele lui din cartea vieţii, şi cu drepţii să nu se scrie; să pue Dumnezeu pe păcătosul asupra lui şi diavolul să stea deadreapta lui; când se va judeca, să iasă osândit şi rugăciunea lui să fie întru păcat, zilele lui să fie puţine şi dregătoria lui s'o ia altul; să fie feciorii lui rămaşi săraci şi muerea lui văduvă să fie gonită din casa lor; să jăfuiască străinii osteneala lui... şi în ziua de înfricoşată judecată să nu vază slava lui Dumnezeu, şi foc şi spuză şi vânt viforît să-i fie partea păharului, împreună cu Iuda şi cu Arie; şi acestea să se întâmple lui a le nemeri în valea matcei focului cu de trei ori anatema a 318 sfinţi părinţi dela soborul Nicheiei"...[1]).

Un caz istoric de afurisenie arhierească, din vremurile mai noui, e afurisenia „Regulamentului Organic" de către Neofit, mitropolitul Ungro-Vlahiei, în zilele revoluţiei din anul 1848.

In ziua de 6 Septemvrie a acestui an, „Regulamentul" fu coborît în uliţă şi pus pe carul de mort"...[2]).

„Cortegiul se îndreptă cu linişte şi solemnitate spre Mitropolie...In faţa Consulatului general rusesc el se opri şi cântăreţii începură a cânta un fel de recitativ jalnic,... în care se înşirară toate crimele răpăusatului Regulament şi ale răpăusatei arhonthologii, şi se chemă mila dumnezeiască asupra acestor mari păcătoşi" [3]).

Până la Mitropolie, Regulamentul, osândit să dispară din viaţa publică românească, fu prohodit de trei ori în faţa mulţimei poporului[4]). Şi înainte de ce i-se dădu foc, Mitropolitul Ţării, îmbrăcat în odăjdii „a afurisit atât Regulamentul cât şi pe cei ce vor să-l mai aşeze sau să cârmuiască Ţara după legiuirile lui" [5]). Această afurisenie mitropolitul Neofit a adus-o apoi, printr'o proclamaţie, la cunoştinţa poporului din toată ţara[6]).

Iată cum descrie scena acestei afurisenii un martor ocular străin, învăţatul călător italian Ubicini, într'un articol întitulat: „Valahia în 1848, amintiri şi întâmplări din călătorie", publicat în ziarul „Le Siecle" din Paris:

„Un rug fusese pregătit în curtea Mitropoliei. Poporul chiemă pe mitropolit cu strigăte mari. In curând el se arătă îmbrăcat în odăjdii şi rosti anatema (afurisenia).

---

[1]) Idem l. e. [2]) [3]) „Anul 1848 în Principate" vol. V p. 816.
[4]) [5]) [6]) Idem. vol IV p. 220.

„Intreaga formulă a acestui blăstăm era în limba slavonă şi nu puteam să-i înţeleg cuvintele; dar accentul era îngrozitor şi-mi da un fior din cap până'n picioare.

„Volumele cele bogate, împodobite cu încheeturile lor, fură deschise şi puse pe rug. Un ţăran fu însărcinat să li dea foc. Şi pe când para se ridica încet, mistuind una câte una filele blăstămate, mitropolitul, în picioare, cu crucea'n mână, îşi reînoi jurământul cătră constituţie, care desfiinţase claca şi toate abuzurile sale monstruoase.

„Pentru a doua oară" — zise mitropolitul — „fac jurământul, pe care l-am făcut la 15 Iulie, în numele constituţiei, pe câmpul Libertăţii. Arunc anatema asupra Regulamentului care s'a dat pradă flacărilor, atât asupra ediţiei din 1832, cât şi asupra ediţiei a doua.

„Blastăm pe toţi acei cari ar voi să-l restabilească şi să domnească după prescriptele sale. Binecuvântez poporul creştin din Ţara Românească" [1]).

„Norodul ascultase într'o tăcere religioasă în genunchi şi cu capul descoperit. Când preotul sfârşise a vorbi şi când ultima lumină se stânse, el (poporul) strigă un ura înalt şi se strecura încet, cu mulţumirea datoriei împlinite" [2]).

IV.

O afurisenie canonică patriarhală sau a n a t e m ă fu aruncată de către patriarhul din Constantinopol cu sinodul său şi asupra casei visternicului N i c o l a e R o z n o v a n u d i n I a ş i, cam pela anul 1840, la cererea mitropolitului Veniamin Costachi [3]).

Boerul moldovean N. Roznovanu, oaspele lui Doxache Hurmuzachi dela 1842, despre care am vorbit mai nainte, îşi atrase această grea pedeapsă bisericească pentru vina că-şi părăsise soţia sa legitimă şi trăia în concubinat cu cumnata sa, M a r i a n ă s c u t ă G h i c a, căsătorită în Basarabia, în anul 1834, cu logofătul C o s t a c h e S t u r z a. Nicolae Roznovanu era însă nu numai cumnatul ci şi moşul Mariei Sturza, iar dânsa îi era totodată şi nepoată [4]).

Prin această însoţire conjugală nelegiuită, Nicolae Roznovanu şi Maria Sturza, romanţioşii oaspeţi ai boerului bucovinean

[1]) „Anul 1848 în Principate". vol. V p. 816—817.
[2]) Idem. O. c. p. 787.
[3]) [4]) Vezi: C. Bobulescu, o. c. p. 44.

Doxache Hurmuzachi au comis nu numai marele păcat de unire căsătorială nelegiuită împotriva sfintelor canoane bisericeşti, ci şi păcatul „amestecării sângelui", fiind ei înrudiţi întreolaltă şi în gradul al doilea de consângenitate [1]).

Din cauza acestui mare şi greu păcat împotriva legiuirilor bisericeşti, în cartea de afurisenie sinodală a Patriarhiei din Constantinopole, care fu trimisă Mitropoliei din Iaşi şi cetită în toate bisericile din capitala [2]), se spunea că, „găsindu-se ei sub afurisenia tuturor celor de veac sfinţi, slăviţi şi purtători de Hristos părinţi, să rămâie afară de Biserica lui Hristos şi creştineasca împreunare, şi nimeni să nu-i introducă în biserică, nici să-i stropească cu aghiazmă, nici să-i tămâeze, nici să-li dea anaforă, şi masă cu dânşii să nu aibă, nici să-i întimpine pre dânşii" [3]). Ei fură deci izolaţi prin această afurisenie de restul lumii creştine [4]).

Inzădar plecă cucoana Maria Sturza la Constantinopole, spre a dobândi dela Patriarhie desfacerea căsătoriei sale legitime cu logofătul Sturza şi dezlegarea de afurisenie, căci nu reuşi. Ea trecu atunci la confesiunea anglicană, şi astfel obţinu dela pastorul anglican de pe lângă Legaţia din Constantinopole o „carte de despărţenie" de soţul ei legitim [5]).

Dar divorţul pronunţat de pastorul englez n'a fost valabil în faţa legilor civile ale Moldovei [6]). Iar logofatul Sturza, soţul parăsit al cucoanei Maria, insista mereu ca vinovaţii de concubinaj şi de amestecul sângelui să fie pedepsiţi pentru viaţa lor în afară de lege. [7]).

Situaţia morală a soţilor nelegiuiţi, N. Roznovanu şi Maria Sturza, deveni şi mai insuportabilă după 7 Februarie 1842, când li se născură doi copii gemeni, un băet şi o fetiţă.

Spre a limpezi şi a asigura pe viitor situaţia morală şi materială a acestor copii, soţii afurisiţi încercau acuma cu toate mijloacele posibile să obţină undeva cununia religioasă, spre a-şi legitima astfel copiii.

Cu acest gând se hotărîră ei, după multe şi chinuitoare lupte sufleteşti şi, poate, şi mustrări grele de conştiinţă, să treacă

---

[1]) [2]) C. Bobulescu: l. c

[3]) [4]) [5]) Idem l. c. p. 45.

[6]) [7]) C. Bobulescu l. c.

în Bucovina, unde referinţele lor familiare şi afurisenia lor erau mai puţin cunoscute de public şi astfel încheierea căsătoriei lor, atât de mult dorite, avea mai mulţi sorţi de reuşită. Aceste împrejurări i-au adus la conacul fruntaşului boer Aga Doxache Hurmuzachi din Cernauca, lângă Cernăuţi.

„Condica cununaţilor" a acestei parohii pe anul 1842 ni arată că, în zilele de 8, 13 şi 14 Noemvrie st. v. al acestui an s'au publicat „vestirile" prescrise de codul civil austriac în vederea căsătoriei proiectate a părechii boereşti din Moldova, sosite la curtea boerească deacolo. Iar în ziua de 14 Noemvrie a acelui an, s'a celebrat cununia lor, desigur în mod secret, în casele boereşti, funcţionând ca nuni mari „Aga Doxache Hurmuzachi şi soţia sa Elena" [1]), cari declarară în faţa preotului care a încheiat căsătoria, că „cunosc pe aceste persoane şi nu au nici un fel de înrudire, nici vreo altă pricină împiedicătoare" [2]).

Aceeaşi condică a parohiei Cernauca ni mai arată că, mirele şi mireasa nu-şi indicară datele personale în mod precis şi exact pentru a fi întroduse în matricolă. Astfel, mirele fu introdus sub numele de „Antonie Roznovanu" [3]) în loc de Nicolae, „visternic din Moldova" [4]), „holtei" [5]), de „48 ani" [6]); iar mireasa se numi numai simplu „Maria Ghica" [7]), fără numele soţului ei legitim Sturza, „văduvă" [8]), de„ 35 ani" [9]), „cucoană din Moldova, de legea Răsăritului" [10]). Nupturienţii pribegi din Cernauca sau folosit de aceste date personale neprecise şi în parte false, cu intenţia vădită de a masca prin mistificare identitatea lor cu persoanele afurisite şi excomunicate în mod canonic din Biserica creştină ortodoxă, spre a evita astfel o eventuală împiedicare a cununiei în baza vreunui denunţ venit de undeva, după publicarea vestirilor.

Totuş secretul acestei cununii nu putu fi de durată lungă. Preotul „Gheorghe Lucheniuc, administratorul parohiei" [11]) Cernauca, care a încheiat cununia religioasă a lui N. Roznovanu cu Maria Sturza, a săvârşit cea din urmă cununie în această parohie, după cum ni arată respectiva condică a cununaţilor. Proximul caz de cununie încheiată în această parohie n'a mai fost

---

[1]) Copie de pe „Condica cununaţilor" parohiei Cernauca, pe a. 1842, în arhiva Consil. ep. al Mitrop. Bucovinei Cernăuţi.

[2]) C. Bobulescu, o. c. p. 45.

[3]) [4]) [5]) [6]) [7]) [8]) [9]) [10]) [11]) Doc. cit. în arhiva Mitropoliei din Cernăuţi.

nici celebrat, nici întrodus şi semnat în condică de acest preot, ci de „Ştefan Cozub, paroh din Toporăuţi", în calitate de „administrator" al parohiei vecine Cernauca [1]).

Bazaţi pe această mărturie documentară, putem deci conchide, că încheerea romanţioasei cununii dela Cernauca şi aflarea mirilor în stare de anatemă bisericească canonică fură aduse de cineva la cunoştinţa episcopului Bucovinei deatunci, Eugenie Hacman. Acesta va fi dispus apoi suspendarea din serviciu sau transferarea spre pedeapsă în altă localitate a administratorului parohial de până atunci, preotul Gh. Lucheniuc, care a încheiat căsătoria lui N. Roznovanu în mod uşuratec, fără a cere dela miri documente personale oficiale, ci numai în baza spuselor lor orale. Iar administrarea „ex curendo" a parohiei Cernauca, fu încredinţată în mod provizor, până la ocuparea ei cu un titular, preotului paroh vecin Ştefan Cozub din Toporăuţi.

Aşa s'a terminat în Bucovina afurisenia patriarhală sau anatematizarea boerului moldovean N. Roznovanu, constituind ea totodată şi un episod interesant din viaţa bătrânului fruntaş al boerimei române din Bucovina, Doxache Hurmuzachi şi a soţiei sale Elena, născută Murguleţ, în casa cărora toţi Românii moldoveni şi ardeleni, refugiaţi în Bucovina, în urma mişcărilor politice revoluţionare din anii 1821 şi 1848, au găsit o ospitalitate plină de dragoste şi sprijin puternic.

Pentru această îmbrăţişare frăţească a Moldovenilor, bătrânul Doxache Hurmuzachi, care avea moşii şi'n Moldova şi era din cauza aceasta şi supus moldovean, fu distins, în a. 1827, de către Domnul Moldovei Ioan Sandu Sturza (1822—1828) cu rangul boeresc de mare Agă, iar în anul 1856, deci un an înainte de moartea sa, cu cel de mare Vornic [2]).

Doxache Hurmuzachi, nestorul atât de iubit şi stimat al boerimei române din Bucovina epocei sale şi tatăl fraţilor Hurmuzăcheni, Constantin, Eudoxie, Gheorghe şi Alecu, cari au atâtea merite neuitate pentru viaţa politică, naţională şi culturală a Bucovinei de altădată, a fost cel din urmă reprezentant al spiritului şi al tradiţiunii moldoveneşti în Bucovina răpită de Austria [3]).

[1]) Doc. cit. în arhiva Mitrop. din Cernăuţi.
[2]) [3]) Dr. I. G. Sbiera, în Euc. Rom. t. II p. 736, la „Hurmuzachi, fam. boerească în Buc.

Patru ani mai târziu, adică în anul 1846, mitropolitul Moldovei Meletie Lefter-Brandaburul a emis „carte arhierească de desleganie" pentru soţii afurisiţi Nicolae Roznovanu şi Maria Ghica, recunoscând de legiuită căsătoria lor secretă, încheiată la Cernauca, în Bucovina, în anul 1842 [1]).

Patriarhia din Constantinopole a înfierat, în a. 1851, nerespectarea afuriseniei patriarhale în chestiunea acestei căsătorii din partea mitropolitului dela Iaşi. Dar totul a fost zădarnic. Căsătoria a rămas valabilă şi cei doi copii născuţi din această convieţuire conjugală fură priviţi în faţa legii ca legitimaţi [2]), triumfând astfel sunetul banului acestui prea bogat boer împotriva conştiinţei religioase a opiniei publice româneşti din acele vremuri.

2. Feţe bisericeşti în luptă pentru drepturile limbei româneşti în Bucovina de altădată.

(Preoţii Samuil Morariu-Andrievici şi Alexandru Pleşca).

I.

Pela anii 1870, o parte considerabilă a „intelectualilor„ români din Bucovina îşi înstrăinase sufletul deabinelea, în urma influenţei stăpânirii şi culturei austro-germane.

Cei mai mulţi dintre boerii, funcţionarii, şi chiar preoţii şi învăţătorii români din Bucovina acestei vremi erau, parcă, fermecaţi de limba nemţască, pe care o folosiau ei exclusiv şi cu predilecţie nu numai când erau siliţi s'o vorbiască, adică în oficiile publice ale Statului, ci şi când nu trebuiau, în convenirile lor sociale, particulare sau familiare. Chiar şi în „Dieta Ţării", parlamentul provincial al „Ducatului" Bucovinei româneşti, ai cărei deputaţi erau în majoritatea lor covârşitoare boeri, preoţi şi ţărani români, şi era prezidată pe atunci de Eudoxiu Hurmuzachi, nu se folosia limba românească în desbateri decât doar prin câteva propoziţiuni rostite în româneşte de către „căpitanul ţării" la deschiderea sesiunii dietale [3]), deşi împăratul

---

[1]) [2]) Vezi C. Bobulescu s. c. p. 46.

[3]) Vezi: Stenographische Protokolle des Buc. Landtages vom 11. Sept. 1869, II Wahlperiode, III Session pag. 9 în prh. Stat. Cernăuţi, Secţia Bis. pachet XVIII, fasc. No. 2.

sancţionase încă din Decemvrie 1867 o lege fundamentală de Stat, prin care se decretase „egala îndreptăţire a naţionalităţilor şi a tuturor limbilor ţării în şcoală, diregătorii şi în viaţa publică“ [1]).

Iar episcopul Eugenie Hacman, cu secretarii săi străini, Czechowski apoi Anton Schönbach, întroduseră limba germană ca limbă oficială chiar şi în cancelariile consistorului şi în oficiile parohiale ale eparhiei româneşti a Bucovinei.

Impotriva acestei desconsiderări generale a limbei româneşti chiar şi în oficiile şi aşezămintele noastre naţionale şi bisericeşti, se formă pe la anul 1870 un curent naţionalist, compus în parte mare din preoţi români, în frunte cu consilierul consistorial şi deputatul din dieta Bucovinei, preotul Samuil Morariu-Andrievici, mitropolitul Bucovinei Silvestru de mai târziu.

Acest marcant reprezentant al clerului rom. din Bucovina în Dieta Ţării din acele vremuri, a fost cel dintâi deputat care şi-a ridicat glasul cu toată tăria sa împotriva nesocotirii limbei româneşti în diregătoriile şi aşezămintele publice din Bucovina, cerând, în şedinţa din 11 Sept. 1869, să se întrebuinţeze şi limba românească în desbaterile dietei şi în procesele ei verbale.

„Nu poate nimeni mai mult“ — spune preotul-deputat în faţa reprezentanţilor stăpânirii şi ai populaţiei bucovinene din dietă, — „să privească limba română ca o limbă tolerată în Austria, deoarece prin legea fundamentală a Statului, sancţionată de Domnitor, ea este declarată de limbă egal îndreptăţită cu limbele celorlalte popoare din cuprinsul monarhiei.

„Cu atât mai puţin i-se poate denega limbei române aplicarea deplină în şcoala, diregătoria şi viaţa publică din Bucovina, unde, pe lângă dreptul ei istoric de sute de ani, asigurat la trecerea ţării sub sceptrul Austriei prin garanţia „statului-quo“, este ea şi astăzi limba precumpenitoare din ţară, prin urmare, în Bucovina, limba ţării în toată puterea cuvântului“ [2]).

[1]) Vezi: Stenografische Protokolle des Buk. Landtages vom 11. Sept. 1869, II. Wahlperiode, III Session pag. 9, în Arh. Stat. Cernăuţi, Secţia Bis., pachet XVIII, fasc. No. 2.

[1]) Protocolul stenografic cit în Arh. Stat. Cern. pachetul cit. fasc. 21.

„Cuget aşa dară şi cutez a-mi respica opinia, că nu ne putem mărgini numai pe lângă aceea, ca în decursul sesiunilor noastre . . . . să auzim numai cuvântul de deschidere în limba română a ţării, ci pe baza dreptului garantat de legea fundamentală a Statului, să reprezentăm, pe terenul dietal, între alte interese vitale ale poporului, şi interesele culturii noastre naţionale, care, fără respectarea şi aplicarea limbei naţionale în afacerile vieţii publice, nu poate face progresul dorit" [1]).

Stăruinţa energică a preotului şi deputatului Samuil Morariu-Andrievici pentru respectarea drepturilor limbei româneşti în dieta Bucovinei avu mare efect educativ, nu numai faţă de deputaţii dietei, ci şi faţă de întreaga pătură intelectuală a societăţii româneşti din Bucovina.

Aproape toţi deputaţii români începură a se folosi deacum înainte de limba românească în desbaterile politice ale dietei, ca şi deputatul ţăran G. Iliuţ din Crasna şi Croitoru din Suceava, cari vorbiau numai româneşte, necunoscând destul de bine limba oficială germană. Deasemeni fură tipărite de acum înainte în „protocoalele stenografice" ale şedinţelor dietei toate cuvântările şi desbaterile rostite în limba română, fără a mai fi traduse şi în limba germană. Deci limba noastră străbună intră triumfătoare în această instituţiune politică reprezentativă a Bucovinei deatunci [2]).

Iar reprezentanţii naţionalităţilor străine, minoritarii din dieta bucovineană, recunoscură şi respectară fără murmur drepturile limbei populaţiei băştinaşe a acestei provincii româneşti. Numai deputaţii boeri „Alexandru baron Petrino", „Oto Petrino" şi „Cavalerul de Stârcea" vorbiră mai departe nemţeşte în „Dieta Ţării", după cum reiese din protocoalele stenografice ale şedinţelor sesiunii dietale din anul 1869 [3]). Probabil că aceşti boeri români nu mai puteau vorbi destul de bine în limba lor strămoşască, în urma culturei lor germane şi a mediului în care trăiau.

Ţinuta dârză şi deamnă a părintelui Samuil Morariu în chestia folosirei limbei româneşti în dieta Bucovinei fu urmată

---

[1]) [2]) Vezi: „Protocoalele stenogr. cit. p. 9—26, în Arh. Stat. Cernăuţi pach. cit. fasc. 21.
[3]) Prot. stenogr. cit.

apoi şi de către alţi intelectuali români, pentru a întroduce respectarea limbei noastre şi'n alte instituţiuni publice, în deosebi de către mulţi preoţi cu sentimente româneşti mai desvoltate, spre a reîntrona limba română ca limbă oficială în oficiile parohiale ort. române din eparhia Bucovinei.

Un fruntaş neuitat al acestor preoţi naţionalişti deatunci a fost părintele Alexandru Pleşca, paroh din satul Igeşti, în judeţul Storojineţului.

Acest preot, a cărui amintire a rămas până azi neştearsă în sufletele bătrânilor acestui sat cari l-au cunoscut şi l-au iubit pentru multele sale merite culturale faţă de parohia sa, s'a distins îndeosebi în lupta pentru scoaterea limbei germane din cancelariile Bisericii româneşti din Bucovina deatunci şi înlocuirea ei cu limba românească.

In sufletul său rămase o aversiune puternică faţă de limba nemţască încă din timpul studiilor sale la Liceul de Stat din Cernăuţi, azi Liceul „Aron Pumnul". Profesorii nemţi dela acest liceu îl prigoniră aşa de tare pe elevul Pleşca pentru sentimentele sale româneşti, pe cari şi-le manifesta de multe ori cu prea mare îndrăzneală pentru împrejurările deatunci, în cât fu silit să părăsiască acest liceu şi să-şi termine studiile în Transilvania, la liceul român din Beiuş [1]), împreună cu alţi colegi români bucovineni, între cari şi fostul său vecin cu parohia, părintele Ioan Grigorovici din Pătrăuţi-de-jos pe Siret [2]), (jud. Storojineţ).

Părintele Pleşca, înzeştrat cu o inteligenţă sclipitoare, cu un temperament vioiu şi cu un talent neîntrecut de a satiriza şi ironiza tot ce nu era pe placul lui, când ajunse la conducerea parohiei Igeşti, nu voi din capul locului să ştie de altă limbă oficială în chestiuni parohiale, decât de limba românească.

Iar când era silit de autorităţile mai înalte, bisericeşti, civile sau militare, să elibereze vreun act oficial sau vreun raport în limba germană, atunci nu întrebuinţa această limbă în mod corect, după regulele ei gramaticale şi sintactice specifice, ci îşi traducea textul românesc fixat de dânsul cuvânt după cuvânt şi exact după gramatica românească, care — după cum e cunoscut — nu poate nici decum să corespundă cu cea germană. Textul

---

[1]) Doc. inedit în Cern. posesiunea autorului.
[2]) Ştire comunicată scriitorului acestor rânduri de către însuş răp. preot Ioan Grigorovici.

german, tradus astfel din româneşte, se prezenta într'o formă caraghioasă şi ridicolă, provocând doar ilaritate din partea celor ce-l cetiau. Părintelui Pleşca însă acest stil de corespondenţă oficiaiă îi procura mângâiere uşurătoare în clipele grele, în cari se vedea silit să scrie nemţeşte fără de voe[1]).

Procedura sa în cazul când era nevoit să rezoalve actele oficiale în limba germană, ni-o ilustrează în chip admirabil o corespondenţă oficioasă a parohiatului ort. român din Igeşti, din anul 1875, care ni s'a păstrat în arhiva acestei parohii[2]).

Această corespondenţă ni arată că, în Septembvrie 1875, oficiul parohial ort. rom. din Igeşti fu învitat de către Comandamentul Brigăzii de Cavalerie (călăraşi) din Bržežany, în Galiţia, să elibereze şi să trimită de urgenţă un certificat de botez oficios pentru soldatul activ Ioan Tarnovieţchi, zis şi Toroniuc dela această trupă, în vederea căsătoriei sale după legile militare.

Parohul din Igeşti deatunci, Alexandru Pleşca, primind această adresă prin Consistorul episcopesc din Cernăuţi, trimise imediat numitului comandament direct următorul raport oficial, în limba românească, dimpreună cu un certificat de botez oficios în aceiaş limbă:

„La cererea Comandamentului brigăzii î. r. de cavalerie din Septemvrie a. c. N. 320, s'au cercetat cu acurăteţă condicele parohiale şi nu s'a aflat introdusă nicăeri cununia lui Nicolai Tarnovieţchi sau Toroniuc cu Ileana Turcoman. Dar prin cercetări orale s'a constatat că, pe la anul 1848 a petrecut câtva timp în Igeşti un aşa zis Nicolai Tarnovieţchi, ţesător, cu femeia sa, despre cari se spune că erau venetici, de legea uniată, şi cununaţi în legea lor, la Hliboca, în Bucovina. Acest Nicolai Tarnovieţchi cu Ileana au avut în această vreme un băet în Igeşti, al cărui certificat de botez se alătură aici:

Dela parofiatul locului
Igeşti în 1/13 Octomvrie 1875.
Alexandru Pleşca,
paroh-local[3]).

---

[1]) Vezi doc. cit.
[2]) O copie după această corespondenţă se află în Arh. Stat. din Cern. Secţia Bis. pachet XVIII fasc. 23.
[3]) Doc. cit. în Arhiva Stat. Cern. pachet cit.

Iar certificatul de botez, care fu anexat raportului de mai sus, avea următorul cuprins:

„In afaceri militare ex-offo"

CERTIFICAT DE BOTEZ.

„Potrivit condicei de botez din Igeşti în Bucovina, tom. III pag. 52—53, rubrica 9, se certifică prin aceasta, că sub n-rul 205 s'a născut la 1 Iunie 1848 un băet din părinţii legitimi Nicolai Tarnovieţchi şi soţul său Ileana, şi s'a botezat după legea românească-orientală în 4 Iunie al acestui an în faţa naşului său Gheorghe Şindelariu, morariu din Igeşti, la sfântul botez primind numele Ioan.

Dela parofiatul locului

Igeşti la 1/13 Octomvrie 1875.

Alexandru Pleşca

paroh-local [1]).

Comandamentul militar din Brzežany însă, primind aceste acte româneşti, nu întelegea nimic din ele, ba chiar nici nu le putu ceti din cauza scrierii româneşti, pe care n'o cunoştea acolo nimeni. Deaceia diregătoria militară numită se adresă însăşi către Consistoriul arhiepiscopesc din Cernăuţi, rugând să dispună traducerea sau eliberarea altui certificat de botez în limba germană [2]).

In urma acestei adrese, Consistoriul ordonă oficiului parohial din Igeşti să traducă în nemţeşte atât raportul cât şi certificatul de botez „din cuvânt în cuvânt", şi să-le retrimită apoi comandamentului brigăzii de călăraşi.

Parohul Alexandru Pleşca, fiind silit să se supună acestui ordin al autorităţii sale bisericeşti superioare, dealtmintrelea îl aştepta pedeapsa cuvenită pentru nesupunere, trăduse numitele acte româneşti din „cuvânt în cuvânt", după cum i se poruncise, în limba germană, dar păstrând nealterate gramatica şi stilistica românească.

Iată cum sună aceste documente oficioase, în traducerea lor germană făcută de preotul Pleşca:

„An das Comando des Brigade der cavalerie in Brzežany.

Auf Ersuchen des löblichen k. k. Comandos Brigade vom September l. J. No. 320 ist durchsucht worden mit Genauigkeit

[1]) [2]) Doc. cit.

die Register von Pfarre und sich nicht gefunden nirgens eingeschrieben die Heirat des Nikolai Tarnowetzcki oder Toroniuk mit Ileana Turkoman. Aber durch den Durchsuchen mündlicher wird constatirt, daß bei den Iahr 1848 hat begleitet zeitweilig ein sogenannten Niholai Tarnowetzki, Weber, mit Weib în Idzestie von deren wird gesagt, daß sie waren Wanderlinge und von Gesetz Uniaten und getraut in Gesetz ihrer, bei Hliboka in Bukowina. Diese Nikolai Tarnowetzki mit Ileana haben gehabt auf dieses Zeit ein Bub in Idžestie, wessen Zeugnis von Taufe wird danebengegeben sub.

Vom Parofiatul des Ortes
Idžestle in 1/13 October 1875.
Alex. Pleschka,
Local-Paroch [1]".

Iar certificatului de botez al soldatului Nicolai Tarnovieţchi i-a anexat păr. Pleşca pentru Brigada de Călăraşi din Brzežany, următoarea traducere în limba germană:

„Wörtliches Übersetzung von rumänische Originale No. 146. In Dingen des Militär

EX-OFFO ŽEUGNIS VON TAUFE!

„Übereinstimmend des Register von Taufe von Idžestie in Bukowina Tom. III, pag. 52—53, Rubrika 9, wird bezeugt durch diese, das sub N-rul 205 hat gebohren am 1 Iuni 1848 ein Bub aus Eltern legitim Nikolai Tarnowetzkĭ un sein genosse Ileana und hat getauft nach Gesetz rumänisches orientalisches am 4. Iuni Iahres dieses in Gegenwart Gevatern sein, Georgé Schindelariu, Miller von Idžestie, bekomend das Namen Ioan aus heiligem Taufe.

Idžestie, in 1/13 October 1875.
Alexander Pleschka m. p.
Local-Paroch [2]".

Iată metoda de luptă a părintelui Pleşca din satul Igeşti pentru drepturile limbei româneşti în instituţiunile bisericeşti ale Bucovinei de altă dată. Şi această interesantă tactică de luptă împotriva străinismului ce ni cuprinsese în ghiare peatunci acest românesc colţ de ţară, l-a făcut pe preotul Pleşca vrednic

[1] [2] Doc. cit.

de amintirea şi neuitarea noastră, ca pe un suflet ales care a preţuit mai presus decât orice demnitatea sa şi drepturile noastre naţionale şi bisericeşti, cari aduc din partea posterităţii recunoştinţă şi neuitare şi dincolo de capătul drumului spinos al vieţii noastre pământeşti.

Cernăuţi, în Aprilie 1932.

S. Reli.

Din trecutul muzical al Bucovinei.

(Cu referiri critice la mişcarea muzicală din România de azi).

Conferinţe ţinute la Universitatea liberă în zilele de
5, 9 şi 12 Aprilie 1932, de **George Onciul**,
Profesor la Conservator şi Lector universitar.

Din trecutul muzical al Bucovinei.

(Cu referiri critice la mişcarea muzicală din România de azi.)

1. Folklorul şi mişcarea muzicală în genere.

Este o ramură specială, extrem de dificilă, ce urmează să fie desvoltată aci în câteva cuvinte: un teren aproape deloc cultivat, care ar cere munca unei vieţi spre a fi chiar numai parţial străbătut. Conştient pe deplin de cinstea într'adevăr deosebită şi mişcătoare ce mi s'a făcut prin a mi se încredinţa tocmai mie această atât de grea, dar atât de atrăgătoare temă, frică parcă mi-e că nu voiu putea corespunde aşteptărilor. Sunt tânăr în acest domeniu; totuşi, speranţa mă încurajează că va fi în stare conştiinciositatea riguroasă în cercetare cât şi dragostea nemărginită în analizări să înlocuiască, cel puţin în parte, lipsa ânilor de vârstă şi masa impunătoare a experienţelor adunate. Mai cu seamă că nu vreau — nici nu pot — să intru în amănunte, ci doresc să stabilesc înainte de toate numai în trăsături generale diferitele influenţe, să găsesc particularele caracteristici ale cântului bucovinean, să constat dacă şi în ce puncte diferă faţă de celelalte regiuni ale patriei şi care ar putea fi însemnătatea acestor particularităţi, atât din punct de vedere istoric, cât şi din cel pur muzical. Cercetări critice amănunţite nu vom putea face, câtă vreme nu vom avea tot atât de amănunţite şi sistematic înşirate culegeri folcloristice. Sunt astăzi totuşi destule, pentru a putea conchide asupra unei caracterizări sumare, care să stea la baza unei amplificări viitoare a acestei ştiinţe.

Folklorul cuprinde arta în genere, manifestaţiunile artistice ale *poporului:* acele anonime poesii, cânturi, proverbe etc. Nu se mai ştie cine anume le-a făcut pe fiecare în parte; autorul a dispărut, dar creaţia a rămas, devenind patrimoniu naţional. Noi ne ocupăm aci de folklorul *muzical.*

Prin „a face folklor“ se înţelege, de obiceiu, mai întâiu activitatea de colecţionar. Scopul folcloristului nu este imediat acel pe care-l urmărim acum, ci altul, cel puţin tot atât de valoros: de a păstra manifestaţiile artistice ale poporului, a le apăra ca să nu dispară — deci: activitate conservativă — şi de a oferi, prin colecţiile făcute, artiştilor şcoliţi un nesecat şi nestimat izvor de inspiraţii, a aduce astfel, vecinic noui sucuri vitale artei naţionale clasice — deci: activitate modernă.

Noi nu facem folclor, ci analizăm.

Am avut plăcerea să demonstrez, tot aci, cu exemplificări, geneza muzicii româneşti, încercând a evidenţia diferitele elemente din cari se încheagă. Am arătat că la bază stă cântul popular arhaic, *dac* sau *roman*, căci în construcţia lor *elementară* erau aceleaşi (ca toate cântările populare ale popoarelor cu o cultură relativă, dela cari se inspiră colecţia gregoriană). Asupra acestuia acţionează cele două influenţe mai marcante: cea *slavă* şi cea *orientală*. Am luat ca pildă mai caracteristică acel cântec, ciobănesc prin excelenţă, acea duioasă şi bogată construcţie melodică cunoscută în deobşte sub denumirea de *„doină“*. Ea există şi la noi, în Bucovina, ca pretutindeni.

In genere, muzica ţăranului bucovinean nu se deosebeşte în aşa măsură de celelalte regiuni, încât să nu mai găseşti legăturile. Dimpotrivă! Cântecul românesc este acelaşi, oriunde se găsesc Români. Şi cu atât mai interesant este faptul acesta, cu cât ne gândim că el constitue ceva atât de sine stătător faţă de Europa centrală şi apuseană! Diferenţele dintre muzicile popoarelor din restul Europei nu sunt, comparativ, mai mari decât diferenţele dintre muzicile diferitelor regiuni din România. In tot cazul, deosebirea între ele dispare faţă de prăpastia dintre cea românească şi cea din apus (în afară de excepţii cari îşi au explicaţia lor firească). Atunci cum să deslegăm aparenta contrazicere?

Nu-i atât de greu, cât se pare. Cultura europeană s'a desvoltat cam pe aceleaşi baze, înfluenţa reciprocă dintre popoarele apusene a fost cât se poate de largă şi dăinuieşte de multe secole. România — istoria ne-o arată — a fost exclusă din acel concert, până mai ieri, stând sub stăpânirea orientală. Iar cultura orientală nu putea să fie decât cu totul streină unui popor urmaş al Romanilor. (Vorbesc de cultura orientală şi de poporul

cu însuşirile din acea vreme). De aci o stare anormală: pe de oparte simţire, alcătuire psihică, concepţii, viaţă socială, obiceiuri etc. cari tindeau către o afirmare asemănătoare ca în restul Europei — către care firesc ar fi fost să ne ataşăm, pe de altă parte imprimarea nenaturală şi forţată a unei culturi streine. Nu exista pentru Român putinţa de a se afirma culturaliceşte, decât numai sub auspiciile orientului. Aceasta este cauza pentru multele fenomene stranii în desvoltarea ca şi în muzica Românului. Ea îţi descoperă, chiar numai după un studiu superficial, clipe de lupte gigantice, cu minunate izbânzi întru cucerirea unui domeniu intelectual-artistic de afirmare, şi întru păstrarea a ceea ce constitue unul din cei mai importanţi factori de unitate etnică. Pe cât de dăunătoare pe deoparte, pe atât de rodnică pe de alta, a fost această luptă dintre spiritul român şi incursiunea Orientului: numai din ea porneşte şi cântul acela specific atât de expresiv, unic în genul său şi cuprinzător al întregului suflet românesc.

Ar fi interesant să urmăreşti, din fir în păr, acea stare nefirească şi roadele ei — bune, rele — cari ar arunca lumină clară asupra atâtor momente, azi deseori neînţelese, deoarece pierdem din vedere că-şi au, poate, originea în frământările de atunci. Dar noi trebue să continuăm tema noastră specială. Expunerile de până acu necesită o justificare: le-am crezut necesare spre a pregăti cele următoare, credincios concepţiei conducătoare că nimic nu stă în legătură atât de strânsă, atât de imediată cu sufletul unui popor, nu-l oglindeşte atât de cristalin — în desvoltare, dar şi în starea firei momentană — ca muzica lui. Iar sufletul şi vieaţa sufletească sunt mai puternic influenţate de mediul înconjurător, mai cu seamă de mediul cultural.

Acum se pune întrebarea: întrucât cântecul bucovinean este acelaşi cu cel românesc, în genere, şi întrucât are ceva caracteristic, specific? Căci particularităţi conţine.

Nu poate fi discutată originea comună. Precum nu poate fi discutată originea Românului bucovinean. Deci acelaşi cânt daco-gregorian la bază. Diferenţierea nu se poate ivi decât mai târziu, odată cu timpul când influenţe diferite se manifestă în diferitele regiuni româneşti, adică după stabilirea Românilor în toate aceste regiuni.

În ce oare diferă influenţele din Bucovina?

Vom găsi uşor explicaţia, dacă vom reţine mai întâi, pentru analiză, două-trei genuri din muzica populară română pe cari le disting ca mai marcante: *Doina* (şi cu înţelesul de cânt liric), *Hora* (cântecul de dans şi formele aci izvorâte) şi *Colinda* (cu celelalte cântece cu caracter religios, mitic).

În folklorul muzical românesc, privit ca un singur tot, aceste trei genuri deţin fiecare un moment pentru sine. După diferitele împrejurări în cari înfloresc, după starea de spirit a popoarelor cari influenţează muzica noastră, noi le vedem, pe fiecare în parte, conţinând, mai uşor sau mai puternic accentuat, în special câte unul din elementele, despre cari am spus că sunt principale în muzica românească. Astfel în Doină predomină culorile vii şi grele orientale: intervale mărite şi cele minuscule (glissando), apogiaturi şi înflorituri, bogăţie, flexibilitate şi sensibilitate melodică adevărat hindusă, impresie întărită încă prin acel ritm atât de variat, neconstant şi prin caracterul rezolut şi exclusiv omofon. Toate aceste trebuiau să fie uşor primite de Românul fugit de urgia soartei în munţi şi trăind aci vieaţă de cioban. Căci ca atare avea predilecţia aceea pentru fluer, pentru care coloriturile melodice sunt atât de potrivite. Din motive asemănătoare înclin a afirma, că la bază stă aci cântul popular arhaic, sub forma mai mult dacă, îngăduind, totuşi, şi cea romană, ca izvorând dintr'o civilizaţie superioară şi, mai ales, victorioasă.

La Horă (dans), pe lângă baza iarăşi mai mult dacă probabil, (Romanii nu se expuneau cu drag în dans de ansamblu), elementul ce predomină este cel slav. Semnificative sunt în privinţa aceasta acele forme ce stau alături de horă chiar şi cu numiri cari dovedesc originea slavă (ca sârba!). Influenţa Orientului nu putu fi aci hotărîtoare, cel mult exterioară: unele ritmuri menţinute parcă din dansurile dervişilor sau ale baiaderelor, ici colea o particularitate melodică. In deosebi situaţia socială a femeii orientale oprea dansul în public.

În Colindă, în fine, găsim elementul bisericesc (grecoroman) păstrat mai pronunţat, sau, mai exact, cântul popular aşa cum a fost transformat, primit fiind în biserica tânără creştină, şi nu ca acel pre-creştin (Doină-Dans).

Înainte de a continua, voiesc să accentuez: dacă susţin preponderenţa vreunui element într'una din formele luate ca formetip, nu înseamnă că aş exclude pe celelalte. Elementele de bază,

ca şi toate influenţele din decursul veacurilor, acţionează în întreaga noastră vieaţă muzicală. Nu se poate, deci, ca una din ele să dispară complet în vreuna din formele ei de manifestare.

In Bucovina unele momente vin să schimbe puţin situaţia. Aci — ca şi în Moldova de Nord şi Transilvania — influenţa orientală a fost cu mult mai puţin accentuată. Aceasta nu numai din cauza aşezării geografice, ci şi din cauza unui alt factor, important în viaţa spirituală a unui popor: biserica. Ca şi poporul în genere, totaşa şi aceasta se află, mai cu seamă în Moldova, între două sfere de influenţă: cea originară bizantină şi cea pseudoslavă, cum a fost cristalizată de Slavii de nord tot din cea bizantină, imprimându-i, însă, o puternică notă slavă. Lovindu-se cele două specii de influenţe bisericeşti — slavă şi orientală — tocmai pe plaiurile acestea, ele se anihilau reciproc într'o oarecare măsură, nelăsând să predomine prea mult nici una din ele. Deaceea momentul specific românesc se putu mai bine afirma şi desvolta.

Că este aşa, ne demonstrează în specie colecţiile de folklor, făcute la noi în Bucovina de oameni ca *Simion Florea Marian, I. Gh. Sbiera, Al. Voevidca, Leca Morariu* ş. a. Este curios faptul pentru unii, natural pentru ştiutori: nicaieri cele trei genuri tipice — doina, dansul, colinda — nu se aseamănă atât de mult între ele, în ce priveşte structura lor, expresia tonala, coloritul naţional, ca aci, în Bucovina (şi doar încă în sudul Transilvaniei).

Explicaţia fenomenului este tocmai faptul că în Bucovina, mai mult ca oriunde (vorbesc de munţii bucovineni), influenţele îşi ţin cumpâna.

Poporul român, pare-se ca a luat dela fiecare popor cu care a venit în contact ceeace a fost mai de preţ, spre a-şi perfecţiona şi împodobi dragul său cântec. Dar elementele împrumutate variază dela formă la formă, după cum poporul respectiv iubea sau nu pe câte una din ele. În alte regiuni — ca de pildă în Muntenia — spre a obţine caracteristica muzicii populare româneşti, în mod absolut, esenţial, ştiinţificeşte stabilit, te vezi nevoit a amesteca mai întâiu cele trei forme de mai sus. La una din ele trebue să reduci ceva, la altele să adaogi din surplusul luat dela prima ş. a. m. d. După ce vei fi netezit astfel inegalităţile, abia atunci obţii forme cari pot fi considerate esenţiale, normative

româneşti. La folklorul bucovinean aceasta nu mai este necesar. Imprejurările istorice n'au admis decât, mai degrabă, o desvoltare unitară, constantă, în toate direcţiile conformă cu desvoltarea culturală, psihică, *română* în genere.

In aşa fel, folklorul muzical bucovinean ne dă alcătuirile cele mai curat româneşti, perlele cele mai preţioase de muzică naţională: ca numai încă într'o singură regiune (munţii din sudul Transilvaniei), totaşa în munţii Bucovinei se conservă şi rodeşte mereu cântul *clasic* al Românului. Nepreţuite sunt aceste culegeri, mai ales pentru istoricul critic.

Să nu credeţi că speculez sentimente regionaliste şi că cele spuse ar fi una din acele floricele retorice, prin cari provoci aplausele auditoriului. Ascultaţi hora şi doina bucovineană şi veţi vedea că încă n'am spus mult.

Repet: diferenţa între regiuni nu este esenţială. Şi în folklorul bucovinean găseşti aceleaşi urme de moduri străvechi bisericeşti, bizantine-romane, accente sensitive hinduse importate de Ţigani, nota de visare, duioşie, melancolie, întărită prin convieţuirea cu Slavi etc. Dar aşezaţi cântecul cel „prelung": *doina*, cel mai popular, pe lângă dansul cel mai iubit: *hora*, şi veţi vedea ca la noi nu se recunoaşte aproape deloc acea horă în 2 timpi, mai mult ca vioaie, cu ritm excitant, amintindu-ţi câteodată dansurile frumoase dar îmbibate de sensualitate ale drăcoaicelor de baiadere. La noi nu există sub această denumire decât, aproape exclusiv, cealaltă horă, lină, cu o mişcare moderată, un ritm legănat ($^{3}{}_{8}$ sau $^{6}{}_{8}$), în care viiază parcă firea Românului devenit serios cu gândul la trecutul său, la rolul pe care-l joacă acest dans în istoria neamului, dans simbolic în figurile lui: numai el împreună cu cântecul mai legase pe Români în unire, unitate etnica şi într'o vreme când aproape toate celelalte legături sufleteşti căzură sub domnie străină (boerii, biserica, ba şi graiul!). Astfel hora rămâne aci, cu toată seninătatea ei, de structură şi mişcare demnă, măsurată şi atât de apropiată de cânt în ce priveşte firea conţinută în desenul melodic.

Iată concluzia extrasă din scurta noastră privire asupra felului cum ni se prezintă folklorul muzical bucovinean în trăsături generale: influenţe cari îşi ţin balanţa reciproc şi admit astfel o cât mai perfecta evidenţiere a genului românesc.

* * *

Am amintit în treacăt biserica. Revenim, deoarece tocmai ea face legătura între folklor şi artă, între popular şi savant, adică între cele două părţi ale conferinţei.

Nu mai trebue să accentuez importanţa bisericii în vieaţa spirituală a unui popor: ea este în anumite epoci aceea care constitue centrul unic de activitate intelectuală, focarul cugetării; în alte epoci ea devine stavila cea mai teribilă în progresul ştiinţific. Acelaşi lucru şi în privinţa muzicii: biserica influenţează muzica poporului prin menţinerea conservativă caracteristică a unor forme-dogme moştenite, dar, la urma urmei, se vede mereu silită a căuta resurse noui în muzica populară, pentru a face mereu atrăgătoare pentru popor slujba divină.

Ştim că în biserica moldovenească stăpânea limba slavonă încă pe la 1600. Incă una din anomaliile timpului: limbă slavonă cântată după teoriile bizantine, deci eline, în biserica românească! Odată şi odată trebuia să vie şi aci o reformă, renaşterea naţională. De fapt, de pe-atunci încă, apar, tot mai frecvente, traduceri şi compilaţiuni de cărţi religioase, mai cu seamă colecţiuni de cântece şi psalmi în limba română.

Tot bisericii îi datorăm şi primele şcoli de muzică — chiar dacă numai unilaterale — din ţărişoara noastră, ca cea dela Putna, întemeiată în anul 1774 de *Vodă Ghica*. Menirea ei a fost de a creşte, în curs de câţiva ani, cântăreţi bisericeşti cari să se fi familiarisat cu psaltichia, cu teoriile bizantine, învăţând a cânta fără greş şi cu toate chiţibuşeriile — ca acea „slobozire pe nas", isonul etc. — cântările liturgice. In privinţa aceasta şcolile noastre devin foarte asemănătoare cu acele s c h o l a e c a n t o r u m ale bisericii romane, mai cu seamă din timpul de după Grigorie cel Mare. Dar nici şcoala dela Putna, nici celelalte ce se înfiinţează mai târziu, nu putură da contingentul necesar de cântăreţi bisericeşti pentru toate satele din Bucovina. Marea majoritate a cântăreţilor învăţa prin tradiţie orală, după auz. Se'nţelege, acest procedeu trebuia să aducă o înceată, dar constantă alterare a formelor originare. Se iveşte şi aci fenomenul dovedit în cântările gregoriene. Acolo l i p s a unei notaţii precise (neumele doar nu arătau precis nici înalţimea absolută nici cea relativă a sunetelor), aci n e c u n o a ş t e r e a notaţiei (bizantine, clară în desemnarea intervalelor!), avuse drept consecinţă o perpetuă metamorfoză a cântărilor, asemănătoare cu cea prin care

trece cântul popular nenotat. Prin circulaţia dela om la om s'au introdus schimbări, pe cât de neînsemnate la început, pe atât de hotărâtoare, cu vremea, asupra aspectului întreg. Tot atât de natural pare ca aceste schimbări să se fi făcut după placul poporului şi, mai ales, după simţul românesc al dascălului, simţ nealterat de instruire streină, naiv şi sincer, deoarece purtătorul era incult. Furişarea elementului naţional românesc în muzica bisericească se explică astfel. Mai accentuată devine ea mai cu seamă atunci când cântările au texte româneşti; cântând cuvinte streine, în mare parte neînţelese, ele formau un fel de mijloc mnemotehnic pentru păstrarea, mai mult sau mai puţin intactă, şi a melodiilor complet străine. Odată cu cuvântul românesc vine înţelegerea sensului, vine şi simţirea cântării. Şi nu ne poate mira dacă această simţire — a unor Români — primeşte şi expresie tot mai românească. Această acţiune este în Bucovina mai puternică decât în restul Moldovei sau Muntenia, în special de când a fost anexată de Austria. In momentul acela atât influenţa slavă cât şi, mai ales, cea bizantină au fost şi mai mult îndepărtate.

Consecinţa acestui fapt o vedem cât se poate de clar dintr'o comparaţie cu restul Moldovei, în care, de data aceasta, influenţa rusească ia proporţii aproape periculoase, se întăreşte deosebit, mai cu seamă după introducerea polifoniei (Muzicescu).

Acum se evidenţiează abia, în toată importanţa sa, activitatea institutului teologic (pe urmă, după 1875, Facultatea teologică) din Cernăuţi. El îşi câştigă merit îndoit, conservând şi cultivând melodiile bisericeşti pe cari, în aceste clipe, le putem numi în largă măsură româneşti.

Momentul introducerii polifoniei în biserică înseamnă, în genere, începutul unei noui epoci, cu urmări nebănuite. In deosebi prin această inovaţiune, legătura între muzica populară şi arta superioară tehniceşte e făcută. Ba, putem spune că începutul unei mişcări artistico muzicale nu datează la noi decât din clipa când triumfă şi aci polifonia. Mai cu seamă în Bucovina acest moment trebuia să fie de o importanţă fară margini: am văzut doar, că, mai mult ca oriunde, în biserica de aci s'au furişat elemente şi caracteristice melodice de ale poporului, cari au imprimat, cu vremea, întregii muzici o notă specific românească. Introducerea polifoniei era, deci, echivalentă, într'o oarecare

măsură, cu armonizarea, în stil apusean, a unor motive românești. Într'adevăr, sunt primele dovezi în contra acelor compozitori înstreinați de arta noastră, cari susțin că muzicalul românesc n'ar fi capabil de o prelucrare artistică, în înțelesul culturii universale. Poate că operele lui Muzicescu, influențate de Ruși, sau ale unor Flechtenmacher, Wachmann, Hübsch ş. a., talentați, dar nu pătrunși de suflet românesc — au lansat acea părere. Ar fi poate nebănuit de prețios un studiu mai larg al muzicii bucovinene în această ramură. Dacă observ la ce profunzime sentimentală au ajuns unii compozitori dela noi, cu toate lacunele ce se constată uneori cu privire la stăpânirea tehnicei componistice, atunci îmi vine să surâd asupra afirmației unora că aceste începuturi nu pot fi duse la cele mai ideale înălțimi, atât în ce privește valoarea practică cât și, mai cu seamă, cu privire la o concepție filozofico-muzicală conducătoare.

Iată-ne ajunși într'un timp când mișcarea muzicală este în plină floare la noi. Căci, oricât de dureroasă pentru Român este anexarea Bucovinei de către Austria, totuşi ea ne-a înlesnit unele avantaje: ne-a apropiat mai mult și mai timpuriu de tehnica apuseană (totuși n'am stat în destul sub această nouă influență pentru a ne pierde aci complet naționalul!). Și apoi, ne-a învățat să cultivăm arta tonală ca o necesitate culturală, ca ceva de care nu se poate lipsi omul superior intelectual.

Apar, acum, unele instituțiuni menite a simboliza avântul muzical în Bucovina: Societatea Filarmonică („Musikverein"), „Armonia" ş. a. Dacă „Vereinul" întruchipează conştiinciositatea, tehnica și perseverența germană, „Armonia" devine indiscutabil simbolul muzicalității, al geniului muzical și al dragostei înăscute pentru tot ce e frumos ale Românului. Și Bucovineanul? El unește, parcă, cele două însușiri reprezentate prin cele două societăți din capitala lui.

Instituții similare, tot mai numeroase, răsar în toate colțurile. Reuniuni corale se creează aproape în fiecare sat, pentru cultivarea mai cu seamă a cântecului strămoșesc îmbrăcat în haina de sărbătoare a tehnicei universale. Mișcarea muzicală se aseamănă acum cu cea de pretutindeni. Vieața în particular, dar și cea de concert, ridică arta tonală la locul ce i se cuvine.

Totuși, într'o privință anume, mișcarea bucovineană arată ceva cu totul particular: rolul pe care îl joacă aci boerimea, română în special.

Contactul nemijlocit cu apusul pe de o parte, pe de alta faptul că Bucovineanul dispunea de un folklor, care arată caracterul românesc aşazicând în medie aritmetică, erau condiţii cât se poate de favorabile pentru propăşirea muzicii sale. Dar numai claselor conducătoare se poate mulţumi că mişcarea muzicală luase încă de prin sec. 18, acele proporţii ce i-au creat Cernăuţilor mai târziu fala, bine meritată şi admisă în Austria, de a fi unul din oraşele cele mai melomane ale fostei monarhii.

Bucovinenii arătaseră întotdeauna dragoste pentru artă, pentru cultură. Sunt un popor curios aceşti Bucovineni de viţă curată şi veche, cari rădăcinează în trecut. Visători, poeţi din naştere, puţin cam uşurateci, ospitalieri peste măsură, entuziaşti, indulgenţi, glumeţi, naţionalişti înfocaţi — în politică, prieteni cu toată lumea — în societate, posedă toate calităţile intelectuale, talente artistice, dar nu fac zarvă în jurul lor. Cu un cuvânt: arată vădit însuşirile boerului român în genere, ale boerului, nu ale ciocoiului.

Nu trebue să ne mire că în societatea bucovineană predominase şi predomină spiritul român, chiar şi după colonizarea acestei ţări cu Ruteni, Germani, Unguri etc. Toţi acei cari au venit să se aşeze aci, nu erau decât în cotropitoare majoritate meseriaşi, agricultori modeşti, comercianţi, câteodată funcţionari, adică acei ce fac parte din clasa mijlocie a burghezilor. Român era Ţăranul, — „talpa ţării", aci furnizorul inspiraţiilor — şi român era boerul, clasa conducătoare, dătătoare de ton, aristocraţia. — Totdeauna clasa mijlocie, burghezimea, după ce prin muncă şi cumpătare se văzu înstărită, începuse a simţi şi ea nevoia de lux, de traiu şi cu idealuri, cu tendinţe lipsite de considerente materialiste, adică îşi dăduse silinţă a imita felul de viaţă a aristocraţilor. Este repetarea vecinică a fenomenului pe care noi, muzicanţii, îl găsim atât de bine exemplificat în acea trecere a muzicii (în Evul mediu) dela cavaleri la burghezi, dela trubaduri şi Minnesänger, la corporaţiunile şi breslele muzicale, la Meistersinger. Practici cum sunt din fire şi atavism, burghezii cultivă arta nu numai pentru propria desfătare ci şi pentru câştig. — Dacă au învăţat dala aristocraţi muzica superioară, la început din snobism poate, cu vremea ei se iniţiază în aşa fel, încât devin productivi serioşi în acest domeniu; iar la urma urmei, aristocraţii — cari rămân mereu diletanţi — se văd

siliţi a veni la burghezi spre a se instrui. Mai mult încă: ei învaţă aci să preţuiască şi partea practică, materială, văzând că se poate câştiga ceva cu producţiuni, concerte şi compoziţii. Fireşte, câştigul acesta nu-i îndeamnă pe boieri a face muzică. O fac doar cu scop filantropic sau cultural.

Aproape oricând şi pretutindeni, aristocraţii au fost iniţiatorii şi sprijinitorii oricărei mişcări artistice. Amintesc pe acei Esterhàzi, Lichnowski, Rasumovski, Voda din Weimar etc. Dar până acum n'am găsit nicăieri prin cercurile aristocrate o stare de spirit care să se asemene, să meargă atât de departe, de demn şi cu succes ca la noi: să vedem păşind boeri în public, pe scenă, cântând vreun instrument sau rol într'o piesă, să vedem copii din casele cele mai bune dedicându-se aproape exclusiv numai muzicii, cu singurul scop de a-şi câştiga laurii artei în cinstea lor şi a neamului din care fac parte, să găsim printre ei artişti de valoare într'adevăr indiscutabilă. Acestea sânt fenomene pe cât de îmbucurătoare, pe atât de rare aiurea. Exemplele date în aşa fel trebuiau să aibă urmări. Şi le avură.

Citez familiile aristocrate *Hurmuzachi, Stârcea, Flondor, Goian* etc. etc. Până şi cunoştinţele noastre asupra mişcării timpului le extragem în bună parte din memoriile unui membru din una din aceste familii, el însuşi sufletul mişcării într'o oarecare măsură.

Leon cav. de Goian.

Este **Leon cav. de Goian** (1843—1911), primul preşedinte al „Armoniei". El înfiinţează societăţi la Suceava *(Ştefan Nosievici)*, Cernăuţi; iniţiază cercuri cari cultivă constant muzica, mai ales cea de cameră; el însuşi este un apreciabil executant şi dirijor, dar, înainte de toate, un entuziast şi neobosit organizator.

Din memoriile sale, mai cu seamă, vedem că asociaţiile şi cercurile muzicale sunt conduse, ba se compun chiar, în marea lor majoritate, din boierii noştri. Şi tot de aci mai vedem că

aceştia nu înţelegeau să cultive muzica numai pentru ei, în particular. Găsim atâtea concerte publice cu programe în cari figurează nume ca *Victor baron de Stârcea*, câţiva din *Flondoreni*, *Goian* etc. Se pot vedea oameni cu vază şi situaţie excepţională în societate, cântând în orchestre contrabasul sau timpanele. Şi se duc pela conservatoare ca să înveţe muzica, cu singurul scop de a o împărtăşi şi altora. Pe lângă acestea mai sprijinesc şi direct, cu bani sau cu vorba, pe compozitori şi artişti. Musikvereinul n'ar exista fără boierii noştri. *Miculi* n'ar fi scris poate nici o infimă parte din lucrările sale fără îndemnul Hurmuzăcheştilor. Dar organizarea de concursuri, cu premii pentru cele mai bune compoziţii româneşti?! ş. a. m.

A doua naţiune care ocupă unele locuri printre conducătorii aristocraţi ai ţărişoarei noastre — fie numai în număr restrâns — sunt Polonii. Nu trebue să-i caracterizez, deoarece sunt îndestul de cunoscuţi ca având trăsături comune cu Românii: putinţa de a se entuziasma, conştienţi, largi în vederi, puţin cam uşurateci.

Numai cunoscând repercursiunea vederilor cercurilor conducătoare asupra tuturor păturilor sociale din ţară, vom putea înţelege de ce această mică regiune dispune de o atât de importanță mişcare artistică intelectuală şi produce atâtea personalităţi muzicale într'un timp când în restul Ţării mişcarea muzicală este suportată aproape exclusiv de străini ca *Wachmann*, *Flechtenmacher*, *Hübsch* etc.

La noi, încă în secolul trecut, nu mai există casă, familie ce se respectă oarecum, care să nu dispue de cel puţin un membru diletant sau artist muzician. Dar sunt case în cari toţi cântă, fie la câte unul sau mai multe instrumente, fie din voce, şi înca într'un fel care atinge deseori perfecta virtuozitate. Exemple de astfel de familii se pot cita foarte multe. In frunte stau *Porumbescu*, *Flondor* şi *Mandicevschi*, de cari ne vom mai ocupa pe larg. Ca să fie mai pe înţelesul nostru, voiu aduce vre-o câteva exemple actuale, contimporane: *Morariu* (Leca cu fraţi şi soţie), *Saghin* (Eusebie cu surorile), *Scalat* (Ştefan cu ceilalţi membri ai familiei) ş. m. a.

Firea Bucovineanului şi faptul că mişcarea întreagă a fost suportată în mare parte de aristocraţi, opreau să se facă prea multă zarvă, reclamă sau propagandă zgomotoasă în jurul artiş-

tilor ce se afirmă, atât de numeroşi, în timpul de până la Unire. Mulţi sunt trecuţi cu vederea. Lucrau modest, încât şi noi uităm câte-odată de ce valoare a fost arta lor. Şi pentru a reaminti că această valoare a fost reală, absolută, vreau să spun numai că unul din artiştii noştri executanţi a fost şi *Duzinchievici*, celistul. Sunt printre dv. cari l-aţi cunoscut, l-aţi auzit. Amintiţi-vă cum a cântat şi faceţi comparaţie chiar cu artiştii de renume internaţional din zilele noastre. Suportă această comparaţie? — Cred că da.

Apoi *Ştefan Nosievici* şi alţii ca el! Cine se mai gândeşte la: „Drum bun, drum bun, doba bate...!" Şi ce frumos ne suna!

Last but not least trebue să amintesc aci şi pe cântăreaţa *Aglaia Lupu* cu toate că e cutezat (căsătorită *Onciul*, e mama mea).

Dar sunt atâţia şi atâţia cari, favorizaţi de împrejurări, au ştiut să se ridice departe peste mediocru, încât merită indiscutabil câte o pagină într'o lucrare de specialitate.

Nu putem înşira pe toţi, mai cu seamă pe cei străini, cari îşi au, totuşi, rolul lor foarte important în mişcarea muzicală din Bucovina. Nu voi reţine, în mod special, decât patru nume din cele mai importante, cu cari se mândreşte Bucovina: *Isidor Vorobchievici*, *Ciprian Porumbescu*, *Eusebie Mandicevschi* şi *Tudor Flondor*.

2. Muzicieni de seamă.

Isidor Vorobchevici s'a născut în Cernăuţi (6 Maiu 1836). Terminând studiile teologice, devine preot (1861). Dorind să se perfecţioneze în muzică, pleacă în 1868 la Viena, unde urmează un an cursurile Conservatorului, în special compoziţia. Întors în Cernăuţi, este numit profesor de muzică (liceu şi seminar). Încă în 1868 publică o lucrare teoretică: „Kurze allgemeine Musiklehre für Schule und Haus", iar în 1869 apare „Manualul de armonia muzicală", primul tratat românesc în genul său.

Pe Vorobchievici îl caracterizează o activitate multilaterală. Este cunoscut rolul său în fondarea „Academiei ortodoxe",

atât de important centru în mişcarea bucovineană! Sub pseudonimul *Danilo Mlaca* publică numeroase lucrări şi scrieri poetice. Vorobchievici este şi principalul şi permanentul redactor la revista bisericească atât de serioasă „Candela".

Cuprinzătoare de asemenea — chiar dacă nu excepţional de fecundă — este activitatea lui de compozitor. Incearcă cu succes cele mai variate genuri tonale. Amintesc „Liturgia sf. Ioan Gură de aur" (1881), „sf. Hrisostom" (1887), diferite cântări liturgice, ca cele tipărite de „Şcoala română" din Suceava (1890, Viena), ş. a. Dar în aceeaş vreme compune şi cântece lumeşti, cu aspecte folkloristice, ca minunatele coruri „Arcaşul lui Ştefan", „Pasărica mării", „Cântec de primăvară" (după texte de poeţi contimporani ca Alecsandri, Tăutul ş. a.). Apoi cântece cu pian în stil într'adevăr popular, — izolate şi în colecţii — ca „Flori din Bucovina", „Dumka" şi „Kolomeica" rutene. Important este ca autor (unul din primii!) al unor cântece pentru şcoală, didactice (colecţia din 1870). Uitate sunt melodramele şi operetele lui Vorobchievici. Le găsesc menţionate, dar nu le cunosc.

Vorobchievici îşi câştigă merite deosebite ca dascăl în senzul larg al cuvântului, de îndrumător. El este unul din cei mai energici şi fericiţi luptători în contra muzicii biariceşti bizantine exagerate. Lui i se datoreşte în mare parte aspectul actual al muzicii în biserica bucovineană (Academia!), pe care o socotesc cu totul specifică. Tot atât de curajos apare ca pionier al muzicii polifone în sânul bisericii. Să nu credeţi că aceste inovaţiuni n'ar fi întâlnit, în trecut, o rezistenţă continuă şi dârză din partea unor persoane, poate nu pe deplin conştiente, dar extrem de conservative. Rezistenţa de atunci se asemăna perfect cu cea opusă astăzi ideii de a se întroduce instrumentele muzicale în biserică. Numai că, în motivare, atunci nici măcar acel moment de ordin ideal nu putu fi invocat, că lui Dumnezeu cuvine-se să ne adresăm cu coarde vii, cu vocile noastre, şi nu cu unelte moarte. — Poate va triumfa şi în privinţa aceasta — acum sau mai târziu — concepţia că doar tot sufletul omului face să vibreze instrumentele, şi încă într'un fel care, în ce priveşte frumuseţea mişcătoare, cel puţin nu stă în urma cântului vocal. Şi că, toate aceste, merită deci, de-opotrivă, să fie aduse în onoarea Dumnezeirei.

Structura compoziţiilor lui Vorobchievici era de aşa natură încât putea înlătura şi ultimele nedumeriri cu privire la polifonie.

In afară de acele colecţii de cântece pentru şcoală şi „Kurze Musiklehre“, din lucrarile propriu zise didactice ale lui Vorobchievici atenţiunea noastră deosebită merită Manualul de armonie.

A fost tipărit de Societatea pentru cultură şi literatură şi conţine de fapt, în peste 10 coale numai, un fel de tratat rezumativ general al studiilor teoretico-practice muzicale (compoziţia). Deşi destul de limitat este de o importanţă netăgăduită ca prima lucrare în genul său în literatura noastră muzicală în care, şi astăzi încă, poţi socoti pe degete tratatele de specialitate.

In fond, manualul a fost compus din notiţele luate de Vorobchievici ca elev la Conservatorul din Viena. Interesanţi sunt termenii tehnici, creaţi chiar de el (prin traducerea textului din limba germană) şi cari dau cărţii acesteia o notă caracteristică. Citäm: semn de strămutare în loc de alteraţiune, (Versetzungszeichen), de restituire (becarul), apoi triolă, şeptolă etc. (luate direct dela Germani) în loc de trioletă septoletă etc., întrebuinţate azi la noi. Vorobchievici mai spune optavă în loc de octavă şi compusăciune în loc de compoziţie („Sub compusăciune se înţelege combinarea tonurilor şi armoniilor... încât să producă artă, care executându-se desfătează auzul, mişcă inima aduce aminte într'uă pusăciune plăcută“... D-l Prof. Loghin îmi comunică şi-i sunt recunoscător că mă ajută: în privinţa acestui manual ar fi bine de consultat corespondenţa din arhiva Societăţii pentru cultură, corespondenţă foarte bogată şi interesantă în materie. Din această corespondenţă rezultă că manualul a fost cenzurat înainte de apariţie la Conservatorul din Iaşi. Lucru interesant!! Termenii ca „compusăciune“ etc., sunt termeni pumnulişti, pe atunci en vogue în sînul societăţii). Cuvintele acestea, ni se par uneori curioase, dar să nu trecem cu vederea că multe din ele sunt cu mult mai frumoase şi, înainte de toate, cu mult mai româneşti decât neolatinismele de astăzi. Ar fi fost mai de demnitatea noastră, dacă Vorobchievici ar fi putut deveni cunoscut pretutindeni în Ţară, spre a se primi iniţiativa lui: ne-am fi creat o terminologie cât se poate de

românească, fără a recurge mereu la împrumut strein. De asemenea să nu uităm cu ce greutăţi au trebuit — şi mai trebue încă — să lupte în materie de terminologie toţi acei cari încearcă vre-o ramură nouă de literatură ştiinţifică.

Iată opera lui Vorobchievici: luptător pentru o muzică bisericească, fără exagerarea inutilă şi nefirească a bizantinului, un luptător, de-asemeni, pentru triumful deplin al polifoniei în biserică şi primul mare dascăl muzician la noi.

Sub aspect cu totul diferit ni se prezintă activitatea celui de-al doilea mare reprezentant al mişcării muzicale bucovinene: *Ciprian Porumbescu.*

Familia Porumbescu e de origine slavă (polonă), ceeace, după cele spuse mai sus, ni se pare de două ori semnificativ. Familia s'a romanizat complet, aşa că tatăl lui Ciprian, anume *Iraclie*, se decide să şteargă şi ultima urmă a acelei origini, schimbând numele din *Golembiovschi* în Porumbescu.

Din cele conservate de biograful lui, L. Bodnărescu, şi din propriile amintiri, *Iraclie* apare ca una din figurile atât de interesante din trecutul Bucovinei, simbolizând pe Românul de aici în activitatea sa de consolidare, conservare şi progres naţional. Ca şi Iraclie, aşa erau sute de inşi, mai ales preoţi la ţară, ca şi dânsul era întreaga mişcare de reacţiune în contra influenţei lente, dar cu atât mai periculoase de înstreinare.

A fost un înflăcarat îndrăgostit de poesie şi de muzică, acest Iraclie. Ba, el singur făcea poesii şi compunea piese muzicale. Şi nu fără talent. Dat de mic copil în grija unui psalt pentru a învăţa cântarea bisericească: „Mă iubea bătrânul arhimandrit", spune chiar Iraclie în memoriile sale, „poate şi de aceia că trecusem cam curând peste greul slovenirii cu buchi la citire şi peste sumedenia de iporoiuri, chendime şi ipsiliuri". Avea voce atât de frumoasă încât: „boerul *Roznovan*... auzind cântarea mea, a unui băiat, îmi dete şese galbeni".

De importanţă este legătura ce o are cu *Vasile Alecsandri*. Indrumat de acesta, Iraclie devine unul din primii folclorişti bucovineni, iar poesiile populare bucovinene din colecţia Alecsandri sânt trimise de Porumbescu...

Învăluită de acest spirit, copilăria lui Ciprian trebuia neapărat să capete directive precise încă dela început.

Ciprian Porumbescu s'a născut în 2 Octombrie 1854. După terminarea şcoalei primare, (în care dascălul *Simon Maier* îi pune în mână vioara) Ciprian frecventează liceul din Suceava pe care-l termină în 1873. Dibăcia cu care cântă la vioară i-a căştigat încă în Suceava prieteni şi i-a deschis casele, unde se făcea muzică. Din colegii săi formează un fel de amsamblu de cameră. Am înaintea mea un portret vechiu, reprodus de „Junimea literară" (1924, No. 11—12), cam de prin anii 1869—70 (după

Ciprian Porumbescu.

informaţia d-lui V. Morariu). Fotografia reprezintă pe un flautist (*Michael Kipper*, rudă cu Berta, marea iubire a lui Ciprian), doi violonişti (Ciprian şi *Elias Pollak)*, un violoncelist *(Eduard Kreutz)* şi un „ghitarist". (*Gheorghe Hnidei)* elevi, cu toţii, la acelaşi liceu. Totuşi, însufleţirea sa pentru artă îşi are centrul, înainte de toate, tot în familia lui proprie. Sora sa, *Mărioara*, căs. *Raţiu*, ea însăşi bună pianistă, povesteşte: „Toată familia noastră a fost muzicală... Tatăl meu... cânta

flautul şi avea o voce admirabilă. Mama mea... prindea orice melodie şi cânta din gură foarte frumos. *Ştefan* (fratele)... la toate instrumentele — avea un tenor admirabil"... adică una din acele familii cum le-am amintit, atât de caracteristice mişcării bucovinene.

Virtuositatea cu care stăpânea Ciprian vioara, a fost într'adevăr neobicinuită şi, împreună cu sufletul ce ştia să verse în cântul său, îl face de cucereşte, nu odată, entuziaste aprecieri, inima întreagă a ascultătorilor, fie ei oameni simpli, din popor, năpăstuiţi, fie ei boeri mari, streini ori români. Exemple doveditoare sunt: serbarea dela Putna (1871), unde cântă „întregii Daciei" întrecându-l până şi pe *Grigorie Vindereu*, numit trubadurul Bucovinei care venise la serbare împreună cu taraful lui. Apoi acea întâmplare dela Nervi (Italia), povestită chiar de Ciprian, când, visând patria pe marginea mării, cântase atât de frumos, încât recoltează aplauzele entuziaste ale publicului balnear, adunat în mare număr. Această întâmplare îi mijloceşte cunoştinţa lui Verdi, căruia i-a fost prezentat de prieteni comuni. Dupăce îl ascultase, Verdi a spus: „Da, fraţi ni sunteţi; dovada că ni sunteţi fraţi am auzit-o acum!" Se mai povesteşte o întâmplare din vieaţa de student în teologie la Cernăuţi. Din cauza aderării la serbarea de doliu din Iaşi pentru comemorarea morţii năprasnice a lui Grigore-Ghica — un fel de demonstraţie împotriva serbărilor jubiliare din Cernăuţi — Ciprian este arestat, împreună cu alţi studenţi din societatea academică „Arboroasa" (înfiinţată tot de Ciprian) şi aruncat în închisoare, unde stă câteva săptămâni. Ceruse şi i se permise în închisoare vioara. Când intrase, un ţigan pungaş îl primise cu batjocură: „Ce-i, popă? — ai furat şi mata de te-au trimis la puşcărie?" (Ciprian era în reverendă). Dupa ce, însă, cântase la vioară una din reveriile lui româneşti, ţiganul, în genunchi înaintea lui, îi sărută haina plângând.

În 1879 Ciprian pleacă la Viena spre a se perfecţiona la compoziţie şi vioară. A obţinut o bursă prin Mitropolitul *Silvestru Morariu Andrievici*, unul din sprijinitorii mişcării naţionale dela noi. În Viena nu se mulţumeşte numai să studieze, ci organizează şi aci ansambluri de cameră şi compune coruri uşoare studenţeşti pentru societatea „România Jună". Totodată

conduce un timp corul bisericii Sf. Mihai. Studenţii români din Viena, cuceriţi de arta lui, atât de blândă, senină şi simţită, îi duc numele în toate centrele mai însemnate din ţară, mai cu seamă în provinciile de sub stăpânirea austro-ungară.

Poate acestui fapt se datoreşte chemarea lui Ciprian Porumbescu la Braşov ca profesor de liceu şi conducător al corului dela biserica Sf. Nicolai din Schei. Aci desfăşoară o activitate febrilă. Compune intens. Între altele, Braşovul vede ca primul opereta „Crai nou" (1882). Deasemeni aranjează concerte. Dar ciclul acestora trebue întrerupt din cauza bolii de piept, care se manifestase încă din timpul închisorii şi luase acum proporţii îngrijorătoare. Sfătuit de prieteni şi silit de medici, pleacă în Italia (Nervi, 1882). Dar nici aci nu se mai poate reface. Întors în ţară, se stinge, dupa trei luni, în ziua de 6 Iunie 1883 în Stupca, în vârstă de abia 29 ani un Schubert, un Chopin în felul lui.

Mult greu a dus în vieaţă, multe năpaste, din care cea mai cumplită a fost necruţătoarea boală.

Pe mormânt i s'a pus tricolorul:

„Iar când, fraţilor, m'oiu duce"
„Dela voi şi-o fi sa mor"
„Pe mormânt atunci să-mi puneţi"
„Mândrul nostru tricolor".

Nu numai în privinţa morţii timpurie, Ciprian se poate asemăna cu Schubert şi Chopin, ci şi în urma firei şi a talentului. Comun are cu Schubert purtarea modestă, amabilitatea, şi mai ales uşurinţa cu care-i vin inspiraţiile. Căci trebue amintit de pe acum că Porumbescu a compus în scurta-i viaţă peste 300 de compoziţii Deasemeni regăsim şi aci baza în popular şi înclinarea catre forme izvorîte din folklor. Cu Chopin îl leagă firea sensibilă, apoi nota particulară, atât de caracteristică, aci ca şi acolo o consecinţa a faptului că nu se ascunde nici individualitatea, nici originea etnică şi, în fine, amândoi sufereau de aceeaşi boală, de aceea n'aveau voie să cânte, dar preferau să-şi accelereze sfârşitul tragic, decât să renunţe la emoţiile zguduitoare, dar triumfătoare asupra morţii materiale ale artistului binecuvântat de Dumnezeu.

Porumbescu stă în urma celor doi, cu cari se aseamănă atât de mult, numai în privinţa perfecţiunii în tehnică; scurta lui

vieaţă şi împrejurările nu i-au permis ridicarea, şi din acest punct de vedere, la înălţimea marilor din apus, cu cari însă este cel puţin egal în ce priveşte puterea de invenţiune şi sinceritatea expresiei. În copilărie, Ciprian a trăit în mijlocul poporului şi al unei familii de muzicieni, şi am spus că aceasta va avea influenţe asupra desvoltării sale. Venind la Cernăuţi, studie teologia şi muzica. Avuse de profesor şi pe Vorobchievici, care-i dădu un certificat că: „posedă un talent muzical evident care printr'un studiu continuu... ne îndreptăţeşte la cele mai frumoase nădejdi". Acest studiu ar fi trebuit să cuprindă literatura muzicii clasice. Ciprian s'a apropiat adeseori de compoziţiile mari, istorice, dar mai mult în spiritul şi interesul executantului, nu atât în cel de compozitor. Mai departe, mediul din Cernauţi era cât se poate de favorabil pentru desvoltarea unui diletantism superior. Am vorbit de acest mediu. Dar tocmai că nu putu fi vorba decât numai de diletantism. La Viena, pe de altă parte, Porumbescu a petrecut prea puţin timp pentru a-şi însuşi mai mult decât cunoştinţele elementare. E drept că talentul şi instinctul său muzical îl duc pe calea bună, îl ajută să umple majoritatea lacunelor, dar ne gândim cu emoţie ce ar fi ajuns, dacă soarta îi mai dăruia câţiva ani de vieaţă şi putinţa de a-şi câştiga încă unele mijloace tehnice, exterioare numai.

Ca una din puterile motrice sufleteşti pentru sensibilul artist creator, mai trebue să înregistrăm marea şi singura dragoste a lui Ciprian pentru *Berta Gorgon*. Mult a iubit-o şi adeseori îl ducea dorul pe la casa ei. O familie recidivistă în timpurile mai noui ale Istoriei.

Nu putem analiza aci fiecare din acele peste 300 de compoziţii, pe cari le-a creat fecundul geniu Porumbescu. Nici măcar nu le putem înşira. Vom aminti numai genurile cari sunt reprezentate la el şi principalele, cele mai valoroase piese din ele.

A compus muzică vocală, atât lumească, cât şi religioasă. Numeroase „lied-uri" (române şi germane), melodii omofone, romanţe, coruri (mixte, bărbăteşti) etc. sunt recolta acestei activităţi. Din cea laică reţinem, pe lângă tot atât de naţionalul „Trei culori", încă „Pe-al nostru steag", devenit un bun atât de comun, încât uiţi să mai întrebi cine este autorul [1]). Este semnificativ că din cele patru melodii, cari pot fi considerate imnuri naţionale, două sunt creaţiunea bucovineanului

[1]) Melodia acestui cântec a fost adoptată pentru imnul naţional albanez (N.R.).

Porumbescu. „Pe-al nostru steag“ a fost compus pe textul (primele 3 strofe) lui *A. Bârseanu*, spre a constitui — şi constitue încă şi azi — imnul soc. „România Jună“ din Viena. A fost publicat întâia oară odată cu celelalte „cântece sociale“. Entuziasmul, cu care a fost primit de studenţii români din Viena, a făcut repede din acest cântec un marş naţional, popularizat cu prilejul expoziţiei generale din 1906 şi adoptat de atunci şi până azi de toată suflarea românească ca imnul-simbol al unităţii noastre naţionale. Dintre compoziţiile bisericeşti reţinem în mod cu totul deosebit — pe lângă cele ciclice (cinci liturghii etc.) — piese izolate ca „Adusu-mi-am aminte“, „Tatăl nostru“ (cor bărb.) şi altele de felul acesta, cari sunt o strălucită mărturie pentru infinita putere de inspiraţie a lui Ciprian. Ele pot fi socotite fără îndoială printre cele maî profund concepute în genul lor.

Muzica de cameră este şi ea reprezentată, prin piese pentru pian şi vioară, trio şi cvartet. Deosebit de populară este încă şi azi „Balada“, atât de melodică şi serioasă.

Şi dansuri a compus Porumbescu. Citäm aci valsul „Pe malurile Prutului“ cu acea notă particulară, melancolică, inerentă firii Românului şi care iese la iveală până şi în dans, pe lângă orice vioiciune.

În afară de „Crai nou“, Porumbescu mai are opereta „Candidatul Linte“.

În genere, este uimitor cum talentul său se simte deopotrivă familiar atât în muzica uşoară ca şi în cea serioasă. Cu toate acestea, diferitele numere din „Crai nou“ de pildă, nu pot fi considerate deloc ca aşazise „şlaghere“, banale, trecătoare. Ele sunt mai mult „romanţe“, romanţe de acelea româneşti cari, cu toată „inimă albastră“ ce conţin, nu sunt triviale. Prin elemente poporane primesc valoare, profunzime. Şi Porumbescu — toate împrejurările din vieaţă îl conduc aci — ştia, mai bine ca oricine poate, să culeagă din popor.

Pentru noi, Ciprian Porumbescu este întruchiparea unui curent, unei tendinţe în şcoala componistică: îndreptarea către elementul naţional. Vom vedea încă în ce constă aceasta şi ce importanţă are.

* * *

De-ocamdată, însă, trebue să cunoaştem puţin vieaţa şi opera încă a unui Bucovinean, acela care ne-a făcut mai multă cinste între streini; este **Eusebie Mandicevschi** (născut 17 August 1857).

Şi Mandicevschi este una din acele familii muzicale caracteristice mişcării bucovinene. Primele îndrumări muzicale Eusebie le primeşte chiar acasă, dela tatăl, *Vasile*, el însuşi compozitor şi dela unchiul *Eusebie Popovici*. În acelaşi timp cu cursul liceal, Eusebie Mandicevschi frecventează şi şcoala Soc. Filarmonice, luând lecţii de vioară. Unul din primii profesori i-a fost şi lui I. Vorobchievici (compoziţia bisericească). Când termină liceul, are un număr destul de însemnat de compoziţii: melodii, coruri, dansuri, piese pentru piano, vioară. De remarcat în deosebi e o cantată, pe care o dirijează singur la Soc. Filarmonică (1873, în vârstă de 16 anî!), cantată ce-i cucereşte un premiu tocmai la Lipsca. Recunoscându-i-se neobicinuitele aptitudini, este trimis — o rară cinste — la Viena, ca bursier al Ministerului Instrucţiunii. Dintre profesorii săi amintim aci, ca mai importanţi, pe *Eduard Hanslick* şi *Gustav Nottebohm*. Prin acesta din urmă intră în legături de prietenie cu marele *I. Brahms*.

Odată ajuns la Viena, Mandicevschi se stabileşte acolo, găsind apreciere şi fiind numit în posturi şi demnităţi din cele mai însemnate şi mai cu influenţă asupra mişcării universale. Până la 1882 conduce „Wiener Singakademie". Se căsătoreşte cu Albina de Vest, cântăreaţă şi profesoară. În 1887 devine arhivar şi bibliotecar la „Gesellschaft der Musikfreunde"; iar în 1892 dirijorul orchestrei de acolo. În 1906 este numit profesor la Conservatorul societăţii, cetind Istoria Muzicii, Instrumentologia, deţinând totodată şi catedra de armonie-contrapunct.

Împrejurările şi evenimentele înşirate mai sus au avut influenţe determinante asupra activităţii lui Mandicevschi. Mai întâi, familia din care făcea parte trebui să cedeze, cu toată opoziţia dela început a părinţilor, permiţându-i-se să îmbrăţişeze cariera în fine aleasă. Putem spune că, din moşi strămoşi dăinuieşte aci o predilecţie, dincolo de simplu amatorism, pentru arta tonală. Familia aceasta a mai dat şi alte talente demne de remarcat, cu toate că le întunecă numele celui mai mare reprezentant: sunt *George Mandicevschi* care, pe lângă numeroase compoziţii proprii, colaborează la marele curs de contrapunct (în patru volume)

al fratelui său Eusebie. Apoi profesoara de muzică *Ecaterina Mandicevschi*, sora, care-l ajută la editarea unor coruri pentru copii etc. etc.

Dacă sursa deosebitului său talent se află chiar în sânge, desvoltarea lui o datoreşte profesorilor pe cari i-a avut şi cari, printr'o fericită întâmplare, s'au recrutat tocmai din cei chemaţi

Eusebie Mandicevschi.

a-l îndruma în domeniile pentru cari se simţia mai apt: întâiu Vorobchievici, cu tendinţa de a asigura polifoniei stăpânirea în muzica bisericească, apoi Hanslick, cel mai mare critic al secolului, cu estetica lui serioasă, imparţială şi analizarea conştiincioasă a operelor istorice, Nottebohm, unul din cei ce caută să adune operele inedite ale clasicilor celebri, revizuind, cercetând biografii şi manuscrise, şi în fine, compozitorul prieten I. Brahms,

cu inclinaţiuni către folklorul şi al altor popoare decât al aceluia din care face parte, cât şi către variaţiune, pe lângă aceste şi mare clasicist.

Vorobchievici şi Brahms sunt acei cari influenţează asupra activităţii componistice a lui Mandicevschi. Această activitate ni se prezintă ca deosebit de fecundă. In spiritul lui Vorobchievici (în parte chiar şi în colaborare cu el) sunt acele lucrări liturgice, simple în structură, pentru numai două-trei voci, cu menirea de a fi cântate şi pe la sate, spre a înlocui omofonia câte-odată plicticoasă a dascălilor şi cântăreţilor şcoliţi rudimentar. La acestea se adaogă alte numeroase compoziţii religioase, în stil de artă (liturgii, concerte etc.). In genere, muzica vocală ocupă cea mai mare parte din opera lui Mandicevschi; 3 cantate, nenumărate coruri (femeeşti, bărbăteşti, mixte) şi — aproape cu sutele — arii, lieduri, duete etc. cu acompaniament de pian.

Din muzica lui instrumentală reţinem numeroasele variaţiuni asupra unor teme, invenţii proprii, dar şi luate dela alţi compozitori (Haendel).

Ceeace merită a fi scos în evidenţă sunt lucrările cari au la bază folklorul.

Fiind în contact nemijlocit cu literatura şi arta germană, ne dă multe din compoziţiile sale pe texte germane (Goethe). In deobşte, Mandicevschi se apropie incomparabil mai mult de elementul internaţional decât Porumbescu. Totuşi cea mai mare parte din lucrările sale sunt pe text românesc: Alecsandri, Coşbuc, Eminescu, Vlăhuţă etc., apoi cele liturgice ş. a. m.; poate ceva mai puţin ca muzică, exceptând marile colecţii de folklor armonizat cum sunt cele bucovinene (cu Al. Voevidca) ş. a.

Dacă voim să analizăm stilul lui Mandicevschi, trebue să ţinem iarăşi seama de toate împrejurările din toată viaţa lui. Mai cu seamă de principalii săi îndrumători, de mediu (Viena, centru în mişcarea muzicală mondială) şi de faptul că Mandicevschi, urmând pilda lui Brahms, se aprofundează în folklorul şi particularităţile muzicale ale mai multor naţiuni. Citez, în legătură cu aceasta, colecţiile numeroase şi bogate de cântece, coruri, melodii germane, ungare ba şi toscane etc. Toate aceste îl făcură mai mult internaţional în inspiraţiile sale

originale. Dar, acolo unde este românesc, este bucovinean, adică autentic, fără înclinări prea accentuate nici către slav, nici către oriental.

Fără îndoială, Mandicevschi este primul reprezentant internaţional al muzicii româneşti.

Dar nu prin compoziţiile sale ne cucereşte el acea cinste mare în străinătate. Îi lipsea invenţia puternică, epocală, pentru ca să atragă ochii lumii, să-şi asigure un loc de frunte după clasicii străini. Spiritul său a fost îndreptat mai mult spre cercetare, analiză, istorie critică şi colecţionare sintetisantă. Dovadă, şi în opera lui componistică, acele colecţii folkloristice şi celelalte, asemănătoare. Aci iese în evidenţă şcoala făcută la Hanslick şi Nottebohm. Şi în acest domeniu, Mandicevschi îşi câştigă o pagină asigurată în istoria universală a muzicii, ca şi ca pedagog.

În revizuire Mandicevschi editează, pe rând, opere complete şi lucrări inedite de-ale celor mai de seamă compozitori (clasici) germani, dar şi ale altora: Beethoven, Haydn, Mozart, Bach, Antonio Caldara, Franz Peter Schubert. Mai cu seamă editarea cu revizuiri, notiţe, studiu şi îngrijiri a operelor complete ale lui Schubert îi aduce recunoaşterea şi recunoştinţa lumii muzicale. Când întâlnesc, în studiile mele, numele lui Mandicevschi amintit până şi în tratatele mai mici, mai puţin detaliate de istorie, în toate „lexicoanele“ muzicale, şi pretutindeni cu acel respect pentru ştiinţa profundă, când îl văd însoţit de epitetul „Schubertforscher“ sau „der Wiener Musikgelehrte“ ş. a., vă puteţi imagina câtă mândrie şi câtă energie de muncă mă însufleţesc. Ce fericit aşi fi dacă prin aceste conferinţe aş fi în stare să atrag către un studiu mai aprofunzit al marilor noştri dispăruţi şi pe alţii! Dacă acest studiu ar avea asupra lor aceleaşi urmări ca şi asupra tendinţelor mele! Mandicevschi nu este numai primul, ci şi singurul, dar absolut singurul reprezentant român în muzicologie, care a putut să se afirme în mod demn faţă de streinătate. Mulţi din muzicologii, teoreticienii şi cercetătorii noştri prea sunt sub influenţa vanităţii sau a unor consideraţiuni pur materiale, vânează prea mult numai după celebritatea zilei. Cu articole la ziare, căutând să-şi vadă cât mai des numele publicat, cu critici şi articole luate din reviste străine şi localizate după nevoi (câte-odată şi fără nevoe), cu conferinţe ocazionale, nu poţi câştiga „celebritate“ decât la noi

în ţară (unde nimeni nu controlează — nici nu prea poate controla — fondul!) şi aceasta numai în mod trecător. O muncă grea, intensă, conştiincioasă, de zi şi noapte, productivă, cu idei, soluţii, descoperiri şi combinaţiuni noui, nu prea există. O, cât de mult ar putea învăţa dela Mandicevschi aceştia, uneori atât de inteligenţi, spirituali, dar superficiali, fără realizări într'adevăr valoroase, statornice! Dar voesc ei să înveţe?

Să revenim la cel pilduitor.

Lucrările istorico-critice sunt completate prin recenzii, essay-uri, articole (originale, fiecare conţinând ceva nou şi de valoare), biografii (Brahms, Bruckner etc.) ş, a.

De aceeaşi importanţă (putem spune universală) a fost îndelungata sa activitate ca profesor la conservatorul (mai pe urmă Academia) din Viena. În România şi în America, în Germania şi în Italia, în cele patru vânturi s'au întors elevii ieşiţi din şcoala lui, ducând pretutindeni cu veneraţie numele dascălului, îndrumătorului care i-a ajutat să ajungă, la rândul lor, profesori, compozitori, profesori universitari, savanţi cu câte un loc rezervat în istorie.

Acesta a fost Eusebie Mandicevschi pentru lume. Ce este pentru noi, cred că nu avem nevoie să ne fie documentat numai printr'o conferinţă!

* * *

În sfârşit, ne-a mai rămas sa schiţăm, în câteva linii rapide, viaţa şi opera lui **Tudor cav. de Flondor,** al patrulea dintre cei mai de seamă.

Tudor (născut în 1862 şi mort în 1909) este reprezentantul principal al uneia din acele familii boiereşti, aristocrate, în cari cultivarea muzicii a devenit tradiţie. Dupa cele spuse mai sus despre mişcarea noastră muzicală, ne vor fi uşurate considerabil studiul şi analiza operei lui. În genere, dacă vi se va părea că locul rezervat lui Tudor Flondor este prea mic faţă de ceilalţi, să luaţi în considerare că, odată cu ceilalţi, am tratat unele chestiuni cari, aici numai evocate, vor explica dela sine momentele principale. Nicidecum nu poate fi vorba de consideraţiuni asupra importanţei; vom vedea, în încheere, că toţi patru sunt factori importanţi, sunt cei patru pereţi susţinători în edificiul muzicii noastre din trecut.

Părinţii lui T. Flondor ţineau casă larg deschisă manifestărilor muzicale.

Încă prin şcoala primară micul Tudor organizează — zice-se — „orchestre“ cu colegi — cum or fi cântat — vai, Doamne!

Tudor cav. de Flondor.

— aceasta nu interesează decât pe bieţii megieşi. Noi nu găsim în această întreprindere decât o primă afirmare a deosebitului său spirit de iniţiativă şi organizare.

Paralel cu studiile liceale şi universitare (juridice), se perfecţionează la vioară. Deşi, în oarecare măsură, stăpâneşte aproape

toate celelalte instrumente, mai cu seamă pianul, apoi armoniul, ghitara, flautul, clarinetul. Până şi cobza şi naiul a învăţat să cânte. În afară de acestea, să nu uităm că a fost şi cântăreţ şi actor, cucerind succese pe scenă ca interpret în roluri de operetă.

Dintre profesorii săi de muzică cităm pe cei mai remarcabili: Hrimaly, la Cernăuţi şi Robert Fuchs la Viena, căci Tudor cav. de Flondor, merge şi el la Viena spre a-şi completa studiile superioare, mai ales cele muzicale, la Conservatorul de acolo.

Căsătorit în 1892 cu Maria Ciuntu, şi ea muzicală, se stabileşte la Rogozeşti, unde compune majoritatea lucrărilor sale.

Ele cuprind: lieduri (romanţe) — coruri, din cari reţinem în mod deosebit populara „Luna doarme amoroasă", minunat de simţita „Somnoroase păsărele", (al cărei motiv îi vine într'o birjă) şi celelalte ca: „Lăcrimioarele" „Cântec vânătoresc" etc. Apoi dansuri (valsuri, pian-orchestră), muzica la vodevilurile lui Alecsandri („Millo director", Cinel-Cinel etc. etc.) şi, în fine, operetele neperitoare „Moş Ciocârlan", „Noaptea Sft-lui Gheorghe", „Baba Hârca" ş. a.

Caracterizarea compozitorului Flondor este uşoară: un Porumbescu aristocrat, cu creştere şi cultură europeană. Majoritatea inspiraţiilor sale arată, totaşa, originea în românesc. Totuşi, stilul dovedeşte că Flondor nu stă în contact nemijlocit cu poporul propriu zis. Motivele, cu tot coloritul lor naţional, sunt de o expresivitate gingaşă, de o fineţe în concepţie şi prelucrare ce stă în opoziţie cu simplitatea poporană. Este suflet rafinat prin cultură. În acest fel, multe compoziţii de Flondor nu sunt altceva decât un soiu de muzică populară spiritualizată, idealizată. Pe de altă parte, talentul său înclină către amabil, delicat, către ceeace numim „muzică de salon", clasică însă. De aceea cele mai multe din piesele sale ni se prezintă în forma sau conţinutul romanţei. Dacă vom avea în vedere ceeace am spus relativ la momentul de diferenţiere între romanţa română şi celelalte — momentul popular, care-i dă valoare estetică reala — şi cele ce vom arăta mai jos, vom înţelege foarte bine importanţa muzicii lui Flondor.

Cu acestea îmi permiteţi a trece la un fel de sinteză. Voiu încerca să cuprind, critic, producţia bucovineană din trecut, referindu-mă, cu concluziile necesare, la mişcarea şi spiritul contimporan muzical din România întregită.

Despre muzicalitatea Românului nu se poate discuta. În privinţa aceasta stă fără'ndoială printre primele popoare: dovadă creaţiunile poporane cari, în profunzime şi seriozitate, nu cred să găsească undeva rival. Dovadă şi faptul că la noi, în nici o sută de ani de liberă desvoltare, mişcarea generală a reuşit să se ridice la aceeaşi înălţime ca în alte ţări, unde este rezultanta unei activităţi de un mileniu. Nu trebue să uităm, că la începutul secolului trecut abia, Anton Panu este pentru România ceeace a fost pentru apus Grigorie cel Mare cu 1200 ani mai din vreme! Când Wagner are planurile pentru Bayreuth, la noi o reprezentaţie de operă era. încă un eveniment senzaţional! Azi, în privinţa mişcării generale, nu mai stăm deloc în urma unora din popoare, cari contează în concertul naţiunilor. Şi contăm şi noi. Ceeace ne lipseşte însă cu desăvârşire este un clasicism, un curent de bază, o şcoală estetică-critică muzicală, un crez, o concepţie în activitatea creatoare, în opera de artă tonală. Sunt lacunele ce se ivesc totdeauna, împreună cu toate celelalte, când desvoltarea unui popor este prea rapidă.

In timpurile noastre distingem mai multe curente şi tendinţe, dar numai ici-colea credem că sunt pe calea cea bună.

Înainte de toate un cuvânt despre folklorişti, numind astfel pe acei compozitori, cari îşi scot melodiile direct din popor, adică redau cântece populare cu o armonizare proprie, mai mult sau mai puţin complicată. Muzica populară română este omofonă prin excelenţă. Dar cei cari au venit în contact cu cultura apuseană nu se mai pot mulţumi cu omofonie, ei cer dela muzică să fie polifonă, armonică cel puţin. Iată meritul acestor compozitori: ei păstrează melodiile populare şi pentru cercurile sociale superioare. Aceasta înseamnă că ele rămân vii şi pentru muzicianul şcolit şi, fiind în aşa fel des cântate şi auzite, ni sunt ţinute familiare, adică, răsunându-ne mereu în ureche, ne vor păstra naţionalul, şi în noi.

In privinţa aceasta dispunem de o literatură extrem de bogată, reprezentată la noi, într'o oarecare măsură, prin Vorobchievici şi Mandicevschi. Dar, cu cele spuse mai sus, au fost epuizate foloasele unei atari activităţi. Mai întâi: armonizarea — oricât de nimerită — a unor melodii culese din popor, nu înseamnă deloc o activitate productivă, artistică, ci este mai mult cea de simplu meseriaş; inspiraţia — partea de producţiune într'o com-

poziţie — este a poporului şi numai cioplirea (mai mult mecanică, scolastică) a unei forme de exterior a mai rămas armonizatorului. In al doilea rând: înşişi compozitorii cari îşi dedică cea mai mare parte a activităţii lor acestor armonizări de inspiraţii culese, streine, dovedesc prin aceasta că sunt lipsiţi de inspiraţii proprii ceeace din nou face ca să fie excluşi din rândul compozitorilor propriu zişi. La acestea se adaogă faptul că muzica noastră poporană fiind prin excelenţă omofonă, trebue să fie tratată, în polifonizare, cu deosebită precauţiune, căci de altcum va primi caracterul de ceva nefiresc, silit, precum se şi întâmplă deseori. De aci părerea unora, în frunte cu *Enescu*, că muzica românească este imposibilă în formă de artă (internaţională), şi că, pentru a deveni artist în sensul polifoniei şi compoziţiei în genere mondiale, trebue să încetezi a mai fi Român. In contra acestora se ridică dintre contimporani *Zirra*, *Drăgoi* şi ceilalţi partizani ai şcolii româneşti, încercând a dovedi contrariul. Cu acestea am şi citat curentele, cari au o bază serioasă, motivată, apărătorii lor, personalităţi muzicale, agitând din convingeri personal formate. Restul, nu poate avea nici o importanţă în fixarea unui clasicism românesc, deoarece se dedă la imitări maimuţăreşti ale unor curente dintr'o estetică decadentă din apus, lipsindu-i orice personalitate, din care cauză nici pentru noi, dar nici pentru apusul către care tinde, nu va însemna niciodată ceva.

Credincios convingerilor pe cari am avut cinstea a le expune în prelegerea de deschidere la Universitate „Psihologia în cercetările muzicologice“ şi de cari mă las condus în toate lucrările mele, şi pentru a găsi acum calea cu cele mai multe perspective către izbândă, mă refer — analizând — la sufletul omului, în cazul acesta al Românilor şi anume la acei al căror suflet poate fi considerat superior în rafinamentul obţinut prin cultură. Căci, în progresul perpetuu, acolo unde stau astăzi numai câteva suflete alese, va sta mâne masa. Şi o muzică cu pretenţii de clasicism trebue să se adreseze astăzi celor câţiva, pentru ca mâne, când masa va ajunge la aceeaş treaptă (la care va ajunge mai uşor, dacă va fi ajutată în desvoltare şi de muzica superioară), ea să devie patrimoniu universal. Aci n'avem voie să uităm că această desvoltare la noi este îndreptată către un ţel bine definit: cultura şi civilizaţia universală. Dar, în cazul acesta, putem defini, preconiza foarte clar, ba matematic chiar

ţelul ce trebue să-şi fixeze şi compoziţia românească! Sufletul Românului superior este determinat de educaţie. Educaţia este aceea a culturii mondiale. In privinţa aceasta, adică în exterior, Românul este internaţional. Mai rămâne însa un sâmbure intern, ascuns, o mică parte care, din atavism, istorie şi împrejurări prezente (climă, obiceiuri etc. etc.), diferă de celelate naţiuni, rămâne românesc. Muzica de artă va trebui să fie deci, în România, cea clasică din apus, mai cu seamă cu privire la forme şi tehnică, dar va trebui să conţină o mică, însă extrem de importantă notă particulară, naţională: simţire românească. Păziţi, nu simţirea poporului aşa cum ştie să o cultive atât de mişcător Ţiganul, lăutarul, ci simţirea spiritualizată. Vreau să spun că simţirea Ţiganului nu va mişca decât o parte a sufletului, cea comună. Pentru intelectual se cere şi cealaltă parte. Numai o muzică serioasă, ce va ţine seama de cerinţele stabilite mai sus — (cultură apuseană — simţire spiritualizată românească) — va cuprinde şi satisface deci întregul suflet al Românului, va avea şanse, în consecinţă, de a deveni clasică.

Dar cât de mult internaţional şi cât de mult naţional poate fi într'o compoziţie? Aceasta e cea mai grea întrebare! Şi cum se eschivează majoritatea compozitorilor „tineri“ dela noi de a răspunde! Căci aci intră în funcţiune geniul compozitor! Numai geniul va ghici măsura.

Compozitorii noştri, mulţi, sunt talentaţi. Greşeala lor însă stă în nerăbdare: sunt pripiţi. Voiesc să ajungă culmea fără să fi urcat treptele şi pierd astfel orientarea, ameţesc în drum. Se apucă să compună „clasic“, „de artă“ şi, de fapt, nu fac decât să copieze stilul, tehnica maieştrilor din apus. De aceea muzica lor ne apare atât de goală uneori, şubredă, mai cu seamă când sunt copiate maniere-şablone din curentele decadenţei. Cred ei oare că vor putea ridica, că nu se va dărâma orice edificiu, oricât de încărcat cu ornamente de suprafaţă, când este cladit pe nisip sau — ceeace-i mai rău şi mai urât — pe mlaştină, pe putregaiu şi cu material şubred, furat dela alte edificii cari sunt în cădere din cauza vechimii?

Prea deseori lipseşte baza. Iar baza pentru o muzică superioară nu pot fi decât numai treptele anterioare de desvoltare firească. Se'nţelege că la noi aceste trepte au fost trecute rapid. Dar ele există!

Prima necesitate a fost folklorul, în sensul popularizării (curioasă expresie aci! nu?) a muzicii populare printre cercurile accesibile numai prin polifonie. De aci, cât şi din colecţii originale (nearmonizate încă) înveţi să rămâi în contact cu naţionalul, prinzi culoarea. A doua etapă au fost inspiraţiunile în stil popular şi pur românesc, creaţiuni însă de ale compozitorilor noui, cari au învăţat tehnica apuseană. Iată începutul unei producţiuni propriu zise. A treia treaptă o văd în acele compoziţii cari arată inspiraţii de culoare internaţională pe lângă părţi naţionale, de simţire curat românească, dar într'o oarecare măsură spiritualizată, potrivită cu intelectualul în desvoltare. De acum înainte vine epoca de fierbere dela noi, de desorientare din zilele noastre. A treia etapă, deci, este ultima în desvoltarea fericită, firească şi istoric de valoare. Ea este de fapt un început în tendinţa care, după părerea mea, va fi cea a viitorului sănătos, dacă vor trece bolile de copil din prezent. Etapa a treia s'a oprit înainte ca lucrările să fi obţinut acea profunzime răscolitoare, acea seriozitate ideală, constantă, s'a oprit la compoziţii ce poartă în cele mai multe exemple caracterul romanţei. Da, a „romanţei", a mult dispreţuitei romanţe! Dispreţuită de — „iştii" (im — şi expresioniştii, atonaliştii, futuriştii etc.) noştri. Probabil că dispreţul lor grozav mă va lovi teribil şi pe mine, deoarece am îndrăzneala de a susţine valoarea nepreţuită, elementară a acestei a treia etapă cu romanţele ei!! Ba, mai mult, susţin că una din romanţele cari fac parte din a treia etapă, este mai valoroasă din toate punctele de vedere (istoric, estetic, sentimental, de bucurie şi plăcere procurată oamenilor etc.) decât toate compoziţiile a zece compozitori, pe cari îi ştim că sunt şi ei din „tânăra şcoală românească". In afară de cele spuse, ce comici sunt aceşti compozitori straşnici cari tună şi fulgeră contra romanţei şi sunt atât de mici în muzica lor, încât vezi clar că toată ura lor nu izvoreşte decât din propria neputinţă, din lipsa absolută de putere de inspiraţie care-i împiedică să scrie ei înşişi o singură romanţă simţită, iubită! Alţii ar fi talentaţi pentru acest gen şi ar fi poate în stare să creeze compoziţii cari să fie bucuria multora. Dar nu! Se întind, îşi pun tocuri înalte, picioroange, spre a părea mai mari decât sunt într'adevăr. Şi devin ridicoli, contribue numai la înveselirea necăjiţilor, dar nu prin muzică, ci prin înfăţişare. Mi se par ca nişte copii cari îşi

îmbracă jobenul şi fracul bunicului. Jobenul, căzut pe nas, li întunecă vederea şi peste cozile fracului se împiedică la fieştece pas!! Cât de solidă impresie, de cetăţeni cinstiţi şi valoroşi ar face, dacă ar renunţa la mascheradă! Totuşi, sunt mai puţin periculoşi decât acei ce încearcă să reprezinte o estetică superioară, fără a fi pregătiţi, fără a o înţelege, şi cari întruchipează în muzică acele părţi nesănătoase ale unei civilizaţii înaintate, cari sunt purtate de snobii noştri fără ca să posede civilizaţie ca atare.

Vreau să arăt numai cât de necesară este trecerea treptată. Fireşte, nu se poate cere compozitorului să treacă el, ca producţiune, peste cele trei etape. Dar să le studieze, să le ghicească minunatele comori, să se lase îndrumat pe calea cea bună: cunoscând desvoltarea din trecut, poţi zări calea spre viitor. Căci doar dreaptă e linia de bază în desvoltare şi nu ai decât să-ţi arunci ochii mai departe în direcţia trasă până la tine de acea linie dreaptă. Mai cu seamă că acest studiu al trecutului îl va îndrepta pe compozitor către popor, dar — dacă va avea inteligenţa necesară — îl va face să vadă, totodată, că a te inspira din popor nu înseamnă a împrumuta de acolo melodii, ci a trage o învăţătură fără de care orice activitate rămâne stearpă. Învăţătura constă în: a fi sincer în inspiraţie, şi înainte de toate să ai inspiraţie! Tendinţa tehnică, către virtuositate pură, dă o muzică în cel mai bun caz intelectuală, cerebrală. Dar pentru intelect avem poezia, cuvântul. Pentru simţire, în mod direct, numai muzica. Şi precum prin poezie mă adresez intelectului şi prin el simţirii, totaşa prin muzică trebue să mă adresez întâi sufletului şi pe urmă, sau prin el abia, intelectului. Cum uită deseori compozitorii moderni, inculţi, sau lipsiţi de raţiune sănătoasă, acest elementar postulat.

Dacă am fost vehement, iertaţi-mă.

Abia după cele de mai sus voesc să constat: reprezentanţii de frunte, simbolul etapei a doua - a. treia sunt *Ciprian Porumbescu* şi *Tudor Flondor.*

„Etapa a treia" este pentru Români ceeace a fost pentru apus aşazisa muzica de casă din evul mediu. Ba, cu mult mai mult, căci ea suportă la noi în mişcarea artistică o dublă sarcină: în apus mai bine de jumătate din muzica de artă este creaţiunea bisericii, la noi biserica a consumat, dar de produs a produs comparativ foarte puţin. Ne găsim azi acolo unde se găsea apusul la începutul sec. XVII, epoca aceea de fierbere înaintea

apariţiei primilor mari clasici. Criticile de mai sus nu sunt răutate! Sunt izvorâte din dorinţa de a contribui la accelerarea şi sfârşitul „crizei". Caci avem criză şi în muzica noastră. Şi să nu ne lăsăm descurajaţi! Din contra, cu cât mai mare e fierberea, cu atât mai mare ne poate fi speranţa într'un viitor cristalizat. Vorba lui Goethe (suntem în anul 1932!):
„Wenn sich der Most auch ganz absurd gebärdet"
„Es gibt zuletzt doch noch 'n Wein".

* * *

Revin la ceeace am spus la început: mi-e grijă că poate n'am meritat încrederea ce mi s'a arătat şi că poate am apelat la bunăvoinţa şi răbdarea dv. fără a fi putut împlini aşteptările. Motivele ce vi le-am expus şi altele ce sunt uşor de ghicit, m'au împiedicat a da mai mult.

Un lucru am voit, un scop am avut: să evoc câteva clipe frumoase din trecutul nostru, să reîmprospătez amintirea marilor şi atât de veneraţilor noştri dispăruţi, să arăt că pururea neuitaţi vor fi. Ei, acei ce şi-au înscris pentru vecie numele în paginile de aur ale cărţii neamului nostru, cari ne-au îndrumat în timpuri grele spre lumină, cari ne îndeamnă acum să-i imităm, să luptăm, cum au luptat ei pentru propăşirea artei noastre şi a neamului cinstire.

Lor prinos de recunoştinţă. Căci ei ne dau putinţa, şi acum, să stăm cu fruntea sus, mândri şi plini de nemărginită fericire că, la Unirea cea mare, nu venim cu mânile goale, nici în această privinţă, ci îi putem întimpina pe fraţii noştri cu daruri cum nu mai sunt! — Noi, Bucovina.

George cav. de Onciul.

Cuprinsul:
